Professorstillsättning

En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster

SOU
1989:30

Ref

Professorstillsättning

En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster

Betänkande av tillkallad särskild utredare

SOU
1989:30

57

Statens offentliga utredningar
1989:30
Utbildningsdepartementet

Professorstillsättning

En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster

Ligeman, Tore

Betänkande av tillkallad särskild utredare
Stockholm 1989

Allmänna Förlaget har utgivit en bibliografi över SOU och Ds som omfattar åren 1981-1987. Den kan köpas från förlagets Kundtjänst, 106 47 STOCKHOLM. Best. nr. 38-12078-X.

Beställare som är berättigade till remissexemplar eller friexemplar kan beställa sådana under adress:
Regeringskansliets förvaltningskontor
SOU-förrådet
103 33 STOCKHOLM
Tel: 08/763 23 20 Telefontid 8^{10} - 12^{00} (externt och internt)
08/763 10 05 12^{00} - 16^{00} (endast internt)

Graphic Systems i Stockholm AB 1989

ISBN 91-38-10319-2
ISSN 0375-250X

Till
Statsrådet och chefen för
utbildningsdepartementet

Genom beslut den 24 mars 1988 bemyndigade regeringen dåvarande chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Lennart Bodström, att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att se över proceduren vid tillsättande av professorstjänster samt att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Med stöd av bemyndigandet förordnade departementschefen samma dag professorn i civilrätt, särskilt arbetsrätt, Tore Sigeman som särskild utredare.

Att som experter biträda utredaren förordnades kanslirådet Gunilla Fenne och universitetsdirektören Görel Oscarsson den 24 mars, professorn Alf Bohlin den 31 mars samt professorerna Olof Beckman, Ingmar Grenthe och Gunnar Ström den 3 maj samma år.

Den 24 mars 1988 förordnades departementssekreteraren Anne Marie Berggren att vara sekreterare i utredningen. Avdelningsdirektören Kjell Swanström har varit förordnad att den 21 november 1988 – den 20 januari 1989 under halvtidstjänstgöring vara biträdande sekreterare.

Härmed överlämnas betänkandet Professorstillsättning.

Utredningsuppdraget är härmed slutfört.

Stockholm i maj 1989

Tore Sigeman

/Anne Marie Berggren

Kjell Swanström

Innehåll

Förkortningar

AD	Arbetsdomstolen, Arbetsdomstolens domar
Ds	Departementsserien
FSLU	Förordningen (1977:344) för Sveriges lantbruksuniversitet
HF	Högskoleförordningen (1977:263, senast omtryckt 1988:1060)
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen, justitieombudsmännens ämbetsberättelse
JämL	Lag (1979:1118) om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet
KTH	Tekniska högskolan i Stockholm
LOA	Lag (1976:600) om offentlig anställning
prop.	proposition
SAV	Statens arbetsgivarverk
SFS	Svensk författningssamling
SLU	Sveriges lantbruksuniversitet
SOU	Statens offentliga utredningar
TF	Tryckfrihetsförordningen (1949:105, senast omtryckt 1988:1448)
UbU	Utbildningsutskottets utlåtande
UHÄ	Universitets- och högskoleämbetet

De siffror som anges inom parentes vid lagars och andra författningars namn syftar på årgång och nummer i SFS.

Förkortningar

AD	Arbetsdomstolen, Arbetsdomstolens domar
Ds	Departementsserien
FSLU	Föräldraledigheten (1977:344) för Sveriges lantbruksuniversitet
HF	Högskoleförordningen (1977:263, senast omtryckt 1988:1060)
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen, justitieombudsmännens ämbetsberättelse
JämL	Lag (1979:1118) om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet
KTH	Tekniska högskolan i Stockholm
LOA	Lag (1976:600) om offentlig anställning
prop.	proposition
SAV	Statens arbetsgivarverk
SFS	Svensk författningssamling
SLU	Sveriges lantbruksuniversitet
SOU	Statens offentliga utredningar
TF	Tryckfrihetsförordningen (1949:105, senast omtryckt 1988:1448)
UbU	Utbildningsutskottets utlåtande
UHÄ	Universitets- och högskoleämbetet

De siffror som anges inom parentes vid lagars och andra författningars namn syftar på årgång och nummer i SFS.

Sammanfattning

Utredningen har haft i uppdrag att se över proceduren vid tillsättande av professorstjänster av olika slag. Den största gruppen av sådana tjänster omfattar de professurer vid universitet och andra högskolor vilka inrättas av regeringen enligt riksdagens bemyndigande och vilkas innehavare utses av regeringen. Tillsättningsproceduren, som är utförligt författningsreglerad, avviker i mycket från vad som gäller för andra statliga tjänster. Förslagsställande organ är tjänsteförslagsnämnder som är knutna till fakultetsnivån och som avger förslag direkt till regeringen. I sådan nämnd ingår, vid sidan av sex fasta ledamöter, tre vetenskapliga experter, de s.k. sakkunniga, som utses för det särskilda ärendet och som har att avge skriftliga, jämförande utlåtanden om sökandes skicklighet. Utlåtandena blir offentliga handlingar. Nämndens förslag, som skall motiveras, får överklagas till regeringen.

Tillsättningsproceduren, som reformerades senast år 1975, har på sina håll kritiserats i skilda avseenden, både för omständlighet och för brister i tillförlitlighet. Det har påpekats att sakkunnigförfarandet, som brukar innefatta att de sakkunniga granskar alla åberopade skrifter, fungerar tungt och avviker från vad som är vanligt i andra länder utom Norden. Kritik har också riktats mot bl.a. sättet att utse sakkunniga.

Enligt direktiven till utredningen skall översynen inriktas på att förtydliga och förenkla. Samtidigt framhålls dock i direktiven att kraven på rättssäkerhet, saklighet och objektivitet inte kan ställas lägre, och det sägs vara angeläget att proceduren är grundlig och som följd därav åtnjuter allmänt förtroende.

I enlighet med vad som förutsätts i direktiven innebär utredningens förslag att de grundläggande dragen hos dagens tillsättningsförfarande skall bestå. Sakkunniginstitutionen som sådan rubbas inte. Missnöjd sökande skall ha rätt att överklaga förslag till regeringen som även framgent skall ha utnämningsmakten såvitt gäller de professurer som inrättas av regering och riksdag. Utredningen förordar också att tjänsteförslagsnämnder skall finnas kvar som förslagsställande organ. I syfte att förenkla och samtidigt stärka den allmänna tilltron till förfarandet framlägger utredningen i övrigt ett ganska stort antal förslag om ändringar i högskoleförordningen och förordningen för Sveriges lantbruksuniversitet. De följande hänvisningarna avser lagrum i 19 kap. högskoleförordningen.

Förenklingar avseende granskningsbörda m.m.

Såvitt gäller inriktningen på förenkling innebär det viktigaste förslaget att möjlighet öppnas till en väsentlig lindring av de sakkunnigas liksom övriga nämndledamöters granskningsbörda genom en fakultativ reglering i 69 § andra stycket och 71 a §. Fakultets- eller sektionsnämnden skall få föreskriva att sökande till en tjänst skall ange *ett begränsat antal skrifter som åberopas i första hand* för att styrka vederbörandes skicklighet i vetenskapliga och andra avseenden som är av betydelse i ärendet. Om en sådan föreskrift har meddelats, får de sakkunniga och tjänsteförslagsnämnden i övrigt i en inledande bedömningsomgång, då de främsta kandidaterna väljs ut, begränsa sin granskning till att gälla de sålunda i första hand åberopade skrifterna. Sedan dessa kandidater, normalt tre, har valts ut, skall deras meriter i vetenskapliga, pedagogiska och andra relevanta hänseenden i en andra bedömningsomgång underkastas en mer allsidig granskning. Regleringen skall såsom nämnts vara fakultativ, varför det blir möjligt att tillämpa skilda granskningsförfaranden inom olika vetenskapsområden efter hur förhållandena varierar.

Ett annat ändringsförslag avseende ansökningshandlingar gäller den *redogörelse för vetenskaplig och pedagogisk verksamhet* som varje sökande skall ge in. I syfte att ge de sakkunniga och nämnden i övrigt

bättre vägledning och därmed underlätta bedömningsarbetet föreslås här ett förtydligande av innehåll, att det av redogörelsen skall framgå vilka resultat och prestationer som sökanden menar skall främst beaktas (69 § första stycket). Vad som skall framhävas är först och främst de *vetenskapliga landvinningar* som den sökande anser sig ha gjort.

De sakkunnigas *utlåtanden* har i första hand till uppgift att ge underlag för beslut i det enskilda ärendet men de kan fylla en viktig funktion också genom att mer allmänt ge bidrag till den fortlöpande vetenskapliga debatten. Utlåtandena, som bör vara kortfattade, bör liksom hittills normalt avges skriftligt och de bör i de viktigaste delarna avges separat (72 §). Arbetsbördan för de sakkunniga bör emellertid lindras genom att utlåtandena får avges gemensamt i de delar som har närmast beskrivande karaktär, främst allmänna presentationer av de sökande.

Om arbetsformerna i tjänsteförslagsnämnden rekommenderar utredningen att nämnden utser ordföranden eller annan ledamot att svara för information åt de sakkunniga och samordning av deras arbete. Sådant arrangemang bör kunna underlätta arbetet.

I syfte att lindra de mest arbetstyngda tjänsteförslagsnämndernas belastning föreslås att det skall kunna inrättas mer än en sådan nämnd för en sektion eller för en icke sektionsindelad fakultet, om stadigvarande behov bedöms föreligga (53 §).

Utseende av sakkunniga

Då det gäller att stärka den allmänna tilltron till proceduren har utredningen främst uppmärksammat frågorna om utseende av sakkunniga.

Beträffande själva *proceduren* föreslås att *fakultets- eller sektionsnämnden* (och inte såsom nu fakultets- eller sektionskollegiet) vid den berörda högskoleenheten skall utse de tre sakkunniga (57 § första stycket 3). De förordade reglerna om förfarandet i övrigt förutsätter att det skall höra till god ordning att *förslag på sakkunniga* inhämtas från minst två andra lärosäten. Alla förslag på sakkunniga, vare sig försla-

gen inhämtas från andra lärosäten eller väcks på annat sätt, t.ex. av en ledamot av den beslutande fakultets- eller sektionsnämnden, bör sändas ut till denna nämnds ledamöter *senast en vecka innan beslut skall fattas* (57 a §). Syftet med den bestämmelsen är att möjliggöra allsidig belysning av väckta förslag och att också i övrigt skapa förutsättningar för ett väl genomtänkt beslut. Åt frågor om grannlagenhetsjäv för tilltänkta sakkunniga har utredningen ägnat en rättsutredning (avsnitt 10.2).

Vad sedan avser *principerna för hur de sakkunniga bör utväljas* lägger utredningen fram ett par förslag till ändringar som går ut på att det lokala inflytandet bör reduceras över det för hela tillsättningsförfarandet ytterst viktiga sakkunnigmomentet. Med rätt eller orätt påstås ofta att sökande från hemmafakulteten gynnas vid valet av sakkunniga. Och ökad rörlighet mellan högskolorna kan enligt utredningens synsätt minska riskerna för förstelnad skolbildning vid de enskilda institutionerna och kan också helt allmänt främja förnyelse i fråga om idéer och metoder inom vetenskapen. I linje med det nu sagda föreslås att den *avgående innehavaren* av den tjänst som skall återbesättas inte får ingå i tjänsteförslagsnämnden, vare sig som sakkunnig eller i annan funktion, vid handläggning av ärende om tillsättning av den tjänsten, om det inte föreligger synnerliga skäl (56 § sista stycket). Med tanke på fall då det finns mer än en *professor i samma ämne vid den berörda arbetsenheten* föreslås vidare, att inte heller den som är ämneskollega till den avgående professorn bör utses till sakkunnig, men den principen skall få frångås om det finns särskilda skäl (se närmare 57 § andra stycket andra meningen). I övrigt skall liksom hittills gälla att högst en av de sakkunniga bör utses bland ledamöterna i det fakultets- eller sektionskollegium som tjänstens innehavare skall tillhöra.

Det är angeläget att svensk forskning fortlöpande underkastas internationell kontroll, och sakkunnigbedömning i tillsättningsärenden kan efter utredningens mening vara en lämplig form för sådan kontroll. Utredningen anser det kunna överlåtas åt fakultets- eller sektionsnämnden att efter eget omdöme ta ställning till i vad mån *utländska sakkunniga* skall anlitas och förordar därför upphävande av en nu gällande re-

gel som rekommenderar att personer från de nordiska länderna företrädesvis skall utses (57 § andra stycket första meningen).

Med hänvisning till förordningen (1984:803) om *jämställdhet* i statlig verksamhet erinras i betänkandet om att båda könen bör vara representerade bland de sakkunniga liksom inom nämnden i övrigt, om så kan ske inom ramen för sakliga urvalsgrunder.

Tjänsteförslagsnämndens sammansättning i övrigt

Också i nämndens sammansättning utöver vad som rör de sakkunniga lägger utredningen fram några förslag till ändring i syfte att stärka den allmänna tilltron till förfarandet. Ett förslag som avser att höja kompetensnivån inom nämnden går ut på att den representant för de *studerande* som nu ingår i nämnden skall såsom röstberättigad ledamot bytas ut mot en s.k. extra ledamot för vilken skall gälla behörighetskravet att vederbörande är eller har varit innehavare av tjänst som *professor* och vilken skall utses av fakultets- eller sektionsnämnden för det enskilda ärendet (57 § första stycket 4). Ett viktigt syfte med förslaget om en sådan *extra ledamot* är att skapa garantier för att nämnden alltid har åtminstone en ledamot utöver de tre sakkunniga som har god vetenskaplig kompetens inom det aktuella ämnet och som sålunda kan underkasta avgivna utlåtanden en självständig och kritisk granskning. Med den fortskridande specialiseringen inom många vetenskapsgrenar kan med nuvarande ordning inte sällan inträffa att det vid sidan av de sakkunniga inte finns någon ledamot i nämnden som har förmåga att verkligen följa de vetenskapliga resonemangen i utlåtandena och att diskutera dem på ett meningsfyllt sätt.

Som nyss framgått förordas att de studerande inte vidare skall ha någon röstberättigad ledamot i nämnden. Däremot skall enligt förslaget *en företrädare för de studerande* ha rätt att *närvara och yttra sig* vid nämndens sammanträden och även ha rätt att *få avvikande mening antecknad* (56 § tredje stycket). Närvarorätten bör ha ett värde i sig, eftersom den ger en företrädare för de studerande full insyn i vad som förekommer i dessa för utbildningen på olika nivåer inom högskolan bety-

delsefulla tillsättningsärenden. Härtill kommer det inflytande på ärendet och dess fortsatta behandling som kan följa av rätten att argumentera och att få avvikande mening antecknad till protokollet.

För att markera den vikt som de pedagogiska meriterna bör ges i nämndens bedömning förordas att det i författningstexten skrivs in att den fasta ledamot av nämnden, som utses på det sätt högskolestyrelsen bestämmer, bör ha *särskild kännedom om utbildning* inom nämndens verksamhetsområde (57 § första stycket 2).

Som redan berörts i samband med sakkunniginstitutionen skall den avgående innehavaren av den aktuella tjänsten inte i någon funktion få ingå i nämnden, bortsett från fall då synnerliga skäl föreligger.

I regleringen av de särskilda tjänsteförslagsnämnder som har att handlägga ärenden om tjänst som professor, med vilken är förenad *konstnärligt utvecklingsarbete*, föreslås den ändringen att kretsen av de lärare, som utser nämndens vice ordförande, skall begränsas till dem som har tjänster med minst halvtidstjänstgöring inom den berörda verksamheten och som därför kan sägas vara i särskild mån bärare av dennas intressen.

Tidsaspekten. Kallelseförfarande i ny skepnad

I gällande reglering förutsätts att en tjänsteförslagsnämnd bör kunna avge förslag senast fyra månader efter ansökningstidens utgång. Att engagera goda sakkunniga och att sedan genomföra en omsorgsfull beredning av ett tillsättningsärende kräver emellertid normalt, enligt vad erfarenheten entydigt visar, betydligt längre tid. Olägenheterna härav bör då så är möjligt undvikas genom att förfarandet inleds tidigare än enligt rådande ordning, och beträffande tjänst vars innehavare skall avgå med ålderspension förordas den ändringen att *tjänsten utlyses senast ett år och sex månader* (i stället för som nu senast nio månader) *före avgången* (67 § andra stycket). Till erinran om att ingen senfärdighet skall förekomma i handläggningen föreslås en föreskrift om att nämnden, om den inte avgett förslag inom nio månader efter ansök-

ningstidens utgång, skall anmäla detta till rektorsämbetet. En central uppgift för den nämndledamot som utses att samordna de sakkunnigas arbete skall vara att se till att tempot hålls uppe i arbetet.

Under utredningens samråd med berörda högskolor har särskilt från företrädare för de tekniska disciplinerna framkommit önskemål om mer flexibel reglering som vid behov ger möjlighet till enklare och snabbare handläggning. Som bakgrund har nämnts att man inom de tekniska och även vissa av de naturvetenskapliga disciplinerna på ett helt annat sätt än inom många andra vetenskapsgrenar måste konkurrera om de bästa krafterna inom olika sektorer av arbetsmarknaden. Utan att därför ge avkall på grundläggande principer om objektivitet och saklighet i förfarandet har utredningen gått önskemålen till mötes så till vida som förslag framläggs om sänkta skrankor för tjänsteförslagsnämndens rätt att *inbjuda* någon som inte sökt tjänsten att göra detta (71 §) liksom förslag om möjlighet för nämnden att under särskilda villkor tillämpa en *snabbare och något förenklad procedur* (72 § andra stycket). De särskilda villkoren innefattar dels att en av de sökande med fog kan antas vara avsevärt bättre skickad för tjänsten än var och en av de övriga, dels att behov av skyndsam handläggning föreligger. I kombination med det reformerade inbjudningsförfarandet skall den nya snabba proceduren kunna fylla samma funktion i alla beaktansvärda avseenden som det kallelseförfarande som avskaffades 1975. Utredningen har tänkt sig att proceduren skall kunna användas för att rekrytera t.ex. en verkligt framstående privatanställd forskare som på grund av sina anställningsförhållanden inte vill agera aktivt för att byta anställning och inte heller kan vänta någon längre tid på besked, om en högskola aktualiserar frågan om övergång till en professur.

Högskoleledningens inflytande

Under utredningens samråd med företrädare för högskolorna har olika önskemål framställts om vidgat inflytande över tillsättningsärendena för högskoleenheternas ledning. De längst gående önskemålen har innefattat att rektorsämbetet skulle utse innehavare av alla professorstjänster, men som redan framgått förordar utredningen ingen ändring

såvitt gäller regeringens utnämningsrätt. Genom en ny föreskrift om att tjänsteförslagsnämndens förslag alltid genast skall *anmälas hos rektorsämbetet* (75 §) bör emellertid markeras att det ansvar som ämbetet har för sin högskolas vetenskapliga och pedagogiska standard är erkänt av rättsordningen också i ärenden där regeringen har utnämningsmakten. Det bör t.ex. inte vara uteslutet att ämbetet på eget initiativ avger yttrande även om ingen sökande klagar på ett förslag.

Många önskemål har vidare framställts om att varje högskoleenhet i större utsträckning än nu skall betros med att göra egna långsiktiga bedömningar av hur forskningen vid enheten skall inriktas samt i linje därmed ges större inflytande över hur professorstjänsterna ämnesbestämmes, t.ex. med hänsyn tagen till gjorda större investeringar i forskningsutrustning. Utredningen har inte ansett sig ha uppdrag att framlägga förslag i frågan men har uttalat förståelse för önskemål om att s.k. ämnesbeskrivningar fastställes under skäligt beaktande av lokala forskningsstrategier i något större utsträckning än enligt den praxis UHÄ utvecklat vid tillämpning av 19 kap. 51 § HF.

Befordringsgrunder m.m.

Såsom förutsatts i direktiven framlägger utredningen inga förslag till ändringar i behörighetskrav eller befordringsgrunder. I betänkandet konstateras att den vetenskapliga skickligheten är den främsta befordringsgrunden men där erinras också om att tjänsteförslagsnämnden har ansvar för att utredning förebringas också om behörighetskrav och befordringsgrunder i pedagogiska, kliniska, tekniska eller andra relevanta avseenden. Bland annat understryks att administrativ och arbetsledande förmåga är, alltefter tjänstens beskaffenhet, att beakta inte bara som ett relativt högt behörighetskrav utan också som ett element i befordringsgrunder, främst den som avser skicklighet att leda forskning.

I fråga om *intresset av jämställdhet* mellan kvinnor och män konstateras i betänkandet, med stöd främst av departementschefs- och utskottsuttalanden med rättskällevärde, att detta intresse i förekommande fall

skall betraktas som en av flera sakliga grunder för tjänstetillsättning samt att detsamma kan fälla avgörandet till fördel för den som tillhör underrepresenterat kön, om sökande av olika kön bedöms vara "jämbördiga eller i det närmaste jämbördiga" i merithänseende. Detta s.k. jämställdhetsintervall torde vara ganska smalt då det är fråga om professorstjänster. Utredningen anser det emellertid vara angeläget att antalet kvinnliga professorer ökar inom snar framtid, särskilt inom discipliner där mansdominansen är markant. Ett från högskolans och vetenskapssamhällets synpunkt lämpligt sätt att åstadkomma sådan ökning skulle vara att det inrättades ett antal personliga professorstjänster för verkligt framstående kvinnliga forskare. Denna idé har norsk förebild, och detsamma gäller ett uppslag till en bred samhällsvetenskaplig undersökning av kvinnornas ställning i det svenska akademiska befordringsväsendet på olika nivåer.

Enhetlighet i tillsättningsprocedurerna

Enligt direktiven bör så långt möjligt samma regler gälla för tillsättning av alla professorstjänster. Vid sidan av de av regeringen inrättade professurer som omtalats i det föregående finns vid högskolorna vissa s.k. *egna professorstjänster* som inrättas av högskolestyrelsen och tillsätts av rektorsämbetet efter en procedur vars författningsmässiga reglering delvis avviker från vad som gäller för tillsättning av regeringsprofessurerna. I betänkandet förordas att i allt väsentligt samma regler skall gälla för beredning av förslag avseende de två slagen av professorstjänster (jfr 37 och 77 §§). Då rektorsämbetet tillsätter en dylik egen professur skall det sålunda ske *efter förslag av tjänsteförslagsnämnd*. I fråga om deltidstjänst som *adjungerad* professor framläggs inga förslag till sakliga ändringar. Det erinras i betänkandet om att samma höga behörighetskrav bör upprätthållas för dessa arvodestjänster som för lönetjänsterna som professor. Frågorna om tillsättning av *högskolelektorat* omfattas inte av utredningens uppdrag, men eftersom tillsättningsreglerna är delvis gemensamma för professurer och lektorat har utredningen i enhetlighetens intresse lagt fram vissa författningsförslag som rör också lektoraten (56 och 81 §§).

Också vid vissa *myndigheter utanför högskoleväsendet* har regeringen inrättat ett antal tjänster som professor eller tjänster vilkas innehavare har professors ställning (se kap. 8). Här avses tjänster vid s.k. sektorsforskningsorgan i vidsträckt mening. Tjänsterna är av varierande slag, och förfarandet vid deras tillsättande, som vanligen regleras i myndigheternas olika instruktioner, varierar ganska mycket från den ena myndigheten till den andra. Utredningen anser att en harmonisering här bör eftersträvas och rekommenderar generell tillämpning av vissa principer, bl.a. att behörighetskrav och befordringsgrunder fastställs samt att sakkunniginstitutionens ställning stärks då tillsättningsärenden bereds inom myndighets styrelse. Olika lagtekniska lösningar kan användas för att nå harmonisering. En tänkbar lösning kan innefatta att allmänna regler om tillsättning av professorstjänster utanför högskolan samlas i en förordning medan kompletterande specialföreskrifter tas in i myndigheternas olika instruktioner. Utredningen har upprättat ett utkast till en sådan förordning med allmänna regler (avsnitt 8.4).

Förtydliganden

En hel del av de förslag till författningsändringar som utredningen lägger fram innefattar förtydliganden vid sidan av ändringar i sak. Här kan nämnas reglerna i 70 § om sent inkomna ansökningshandlingar där det bl.a. görs klart att skrifter som givits in för sent inte får beaktas, om de inte kan visas ha varit fullbordade senast tre veckor efter ansökningstidens utgång.

Också i motivuttalanden har utredningen sökt belysa frågor där rättsläget ansetts oklart. I kap. 10 har samlats tre rättsutredningar rörande myndighetsutövning, jäv och offentlighet.

FÖRFATTNINGSFÖRSLAG

1. Förslag till
Förordning om ändring i högskoleförordningen (1977:263)

Regeringen föreskriver i fråga om 19 kap. högskoleförordningen (1977:263)

dels att nuvarande 63 § och 78 § skall upphöra att gälla,

dels att nuvarande 62 a § skall betecknas 63 §,

dels att nya 63 § skall ha följande lydelse,

dels att 37, 53, 56, 57, 59, 59 a, 61, 67, 69-72, 74-77 och 81 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i kapitlet skall införas två nya bestämmelser, 57 a och 71 a §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	37 §
Annan tjänst som lärare än som avses i 35 och 36 §§ tillsätts av rektorsämbetet.	
Innan rektorsämbetet tillsätter tjänst som professor, tjänst som adjungerad professor eller tjänst som forskarassistent, skall yttrande inhämtas från den fakultets- eller sektionsnämnd till vars verksamhetsområde tjänsten hör.	*Då rektorsämbetet tillsätter tjänst som professor eller tjänst som högskolelektor, skall det ske efter förslag av den tjänsteförslagsnämnd till vars verksamhetsområde tjänsten hör.* *Innan rektorsämbetet tillsätter tjänst som adjungerad professor eller tjänst som forskarassistent, skall yttrande inhämtas från den fakultets- eller sektionsnämnd till vars verksamhetsområde tjänsten hör.*
Innan tjänst som adjungerad professor med uppgifter inom grundläggande högskoleutbildning tillsätts, skall yttrande inhämtas från den institution till vars verksamhetsområde tjänsten hör.	Innan tjänst som adjungerad professor med uppgifter inom grundläggande högskoleutbildning tillsätts, skall yttrande *också* inhämtas från den institution till vars verksamhetsområde tjänsten hör.

Tjänst som högskolelektor tillsätts efter förslag av den tjänsteförslagsnämnd till vars verksamhetsområde tjänsten hör.

Innan rektorsämbetet tillsätter annan tjänst än sådana som avses i andra-fjärde styckena, skall yttrande inhämtas från den institution eller arbetsenhet till vilken tjänsten hör.

Rektorsämbetet får besluta att tjänst skall tillsättas efter förslag av tjänsteförslagsnämnd i stället för efter yttrande som sägs i andra, tredje och femte styckena.

Före tillsättande av annan tjänst än sådana som avses i andra-fjärde styckena *skall rektorsämbetet inhämta* yttrande från den institution eller arbetsenhet till vilken tjänsten hör.

Rektorsämbetet får besluta att tjänst skall tillsättas efter förslag av tjänsteförslagsnämnd i stället för efter yttrande som sägs i *tredje-femte styckena.*

53 §

I fråga om fakultet, som är delad i sektioner, kan berörd högskolestyrelse föreskriva att det skall finnas en tjänsteförslagsnämnd för varje sektion.

Även för annan fakultet än sådan som avses i första stycket får högskolestyrelsen föreskriva att det skall finnas mer än en tjänsteförslagsnämnd, om stadigvarande behov bedöms föreligga. Varje sådan nämnds verksamhet skall avse en särskild del av vetenskapsområdet. Under motsvarande förutsättningar får högskolestyrelsen också föreskriva att det för en sektion skall finnas mer än en tjänsteförslagsnämnd.

56 §

I tjänsteförslagsnämnd skall ingå fakultets- eller sektionskollegiets dekanus, tillika ordförande, och en ledamot, tillika vice ordförande, som utses för tre år av fakultets- eller sektionsnämnden.

I tjänsteförslagsnämnd skall ingå fakultets- eller sektionskollegiets dekanus, tillika ordförande, och en ledamot, tillika vice ordförande, som utses för tre år av fakultets- eller sektionsnämnden. *Finns i enlighet med 53 § andra stycket mer än en tjänsteförslagsnämnd inrättad för en fakultet eller en sektion, skall fakultets- eller sektionskollegiets dekanus vara ordförande i en av nämnderna. Ordförande i annan sådan nämnd utses för tre år av fakultets- eller sektionskollegiet.*

En företrädare för de anställda inom tjänsteförslagsnämndens verksamhetsområde *och en företrädare för de studerande inom samma område* har rätt att ingå i nämnden.

Företrädaren för de anställda skall utses att ingå i tjänsteförslagsnämnden om en arbetstagarorganisation som har en eller flera medlemmar bland de anställda inom tjänsteförslagsnämndens verksamhetsområde begär det. Företrädaren skall utses av högskolestyrelsen för tre år.

Företrädaren för de studerande skall utses enligt föreskrifterna i 16 § förordningen (1983:18) om studerandekårer, nationer och studentföreningar för fakultet. Företrädaren skall utses för ett år.

En företrädare för de anställda inom tjänsteförslagsnämndens verksamhetsområde har rätt att ingå i nämnden. *Sådan företrädare* skall utses att ingå i *nämnden* om en arbetstagarorganisation som har en eller flera medlemmar bland de anställda inom tjänsteförslagsnämndens verksamhetsområde begär det. Företrädaren skall utses av högskolestyrelsen för tre år.

En företrädare för de studerande inom tjänsteförslagsnämndens verksamhetsområde har rätt att närvara och yttra sig vid nämndens sammanträden och har rätt att få avvikande mening antecknad. Sådan företrädare skall utses enligt föreskrifterna i 16 § förordningen (1983:18) om studerandekårer, nationer och studentföreningar för fakultet. Företrädaren skall utses för ett år.

Den avgående innehavaren av en tjänst, som skall tillsättas med oförändrat eller i huvudsak oförändrat ämnesinnehåll, får inte ingå i tjänsteförslagsnämnden vid handläggning av ärende avseende den tjänsten, om det inte föreligger synnerliga skäl.

57 §

Vid handläggning av ärenden om förslag till *sådan* tjänst som professor *som tillsätts av regeringen* skall i sådan tjänsteförslagsnämnd som avses i 56 § ingå följande ledamöter utöver dem som anges i 56 §, nämligen

Vid handläggning av ärenden om förslag till *tjänst som professor* skall i sådan tjänsteförslagsnämnd som avses i 56 § ingå följande ledamöter utöver dem som anges i 56 §, nämligen

1. en ledamot som utses för tre år av fakultets- eller sektionsnämnden,

2. en ledamot som utses för tre år på sätt högskolestyrelsen bestämmer,

2. en ledamot *som bör ha särskild kännedom om utbildning inom nämndens verksamhetsområde och* som utses för tre år på sätt högskolestyrelsen bestämmer,

3. tre ledamöter som är särskilt förtrogna med tjänstens ämne och som skall utses för varje ärende av fakultets- eller sektionskollegiet.

Till sådana ledamöter i tjänsteförslagsnämnd som avses i första stycket 3 skall företrädesvis utses personer från de nordiska länderna. Högst en av dem bör utses bland ledamöterna i det fakultets- eller sektionskollegium som tjänstens innehavare skall tillhöra.

3. tre ledamöter som är särskilt förtrogna med tjänstens ämne och som skall utses för varje ärende av *fakultets- eller sektionsnämnden,*

4. *en ledamot som är eller har varit innehavare av tjänst som professor och som skall utses för varje ärende av fakultets- eller sektionsnämnden.*

Högst en av *de ledamöter i tjänsteförslagsnämnd som avses i första stycket 3* bör utses bland ledamöterna i det fakultets- eller sektionskollegium som tjänstens innehavare skall tillhöra. *Den som är verksam inom den arbetsenhet eller avdelning, som tjänstens innehavare skall tillhöra, och som har i huvudsak samma arbetsuppgifter som denne kommer att ha bör inte utses till sådan ledamot, om det inte föreligger särskilda skäl.*

57 a §

Då fakultets- eller sektionsnämnden skall utse sådana ledamöter av tjänsteförslagsnämnd som avses i 57 § första stycket 3, bör förslag sändas ut till fakultets- eller sektionsnämndens ledamöter senast en vecka innan beslut skall fattas. Detta bör iakttas i fråga om både förslag som inhämtas från andra högskoleenheter och förslag som väcks på annat sätt.

59 §

I tjänsteförslagsnämnd för en sådan högskoleenhet, till vilken fakultets- eller sektionskollegium inte är knutet och som inte avses i 59 a §, skall ingå följande ledamöter, nämligen

1. som ordförande respektive vice ordförande de ledamöter som avses i 56 § första stycket i motsvarande tjänsteförslagsnämnd vid den högskoleenhet till vars fakultets- eller sektionskollegium lärare vid högskoleenheten i fråga är knuten enligt bilaga 10 a,

2. tre ledamöter som skall utses för varje ärende på sätt högskolestyrelsen bestämmer, av vilka en skall vara särskilt förtrogen med tjänstens ämne.

En företrädare för de anställda inom tjänsteförslagsnämndens verksamhetsområde och en företrädare för de studerande inom samma område har rätt att ingå i nämnden.

Företrädaren för de anställda skall utses att ingå i tjänsteförslagsnämnden om en arbetstagarorganisation som har en eller flera medlemmar bland de anställda inom tjänsteförslagsnämndens verksamhetsområde begär det. Företrädaren utses av högskolestyrelsen för tre år.

Företrädaren för de studerande skall utses enligt föreskrifterna i 16 § förordningen (183:18) om studerandekårer, nationer och studentföreningar för fakultet. Företrädaren skall utses för ett år.

I fråga om företrädare för de anställda och för de studerande inom tjänsteförslagsnämndens verksamhetsområde skall vad som stadgas i 56 § andra och tredje styckena ha motsvarande tillämpning.

59 a §

För handläggning av ärenden om förslag till tjänst som professor, med vilken är förenat konstnärligt utvecklingsarbete, skall högskolestyrelsen inrätta en särskild tjänsteförslagsnämnd. Sådan tjänsteförslagsnämnd skall även handlägga tillsättning av tjänst som högskolelektor. I tjänsteförslagsnämnden skall ingå följande ledamöter, nämligen

1. en ordförande, vilken skall vara rektor, om tjänsten är placerad vid högskoleenhet för konstnärlig utbildning i Stockholm, och i annat fall prefekt eller motsvarande,

2. en vice ordförande, som utses för tre år av de lärare som innehar tjänster vid högskoleenheten och som tjänstgör vid den berörda institutionen eller motsvarande,

2. en vice ordförande, som utses för tre år av de lärare *vilka* innehar tjänster *med minst halvtidstjänstgöring* vid högskoleenheten och *vilka* tjänstgör vid den berörda institutionen eller motsvarande,

3. en ledamot som utses för tre år av högskolestyrelsen,

4. i vad avser förslag till tjänst som professor, tre ledamöter som är särskilt förtrogna med tjänstens ämne och som skall utses för varje ärende på sätt högskolestyrelsen bestämmer,

5. i vad avser förslag till tjänst som högskolelektor, tre ledamöter som skall utses för varje ärende på sätt högskolestyrelsen bestämmer och av vilka en skall vara särskilt förtrogen med tjänstens ämne.

En företrädare för de anställda inom tjänsteförslagsnämndens verksamhetsområde och en företrädare för de studerande inom samma område har rätt att ingå i nämnden.

Företrädaren för de anställda skall utses att ingå i tjänsteförslagsnämnden om en arbetstagarorganisation som har en eller flera medlemmar bland de anställda inom tjänsteförslagsnämndens verksamhetsområde begär det. Företrädaren skall utses av högskolestyrelsen för tre år.

Företrädaren för de studerande skall utses enligt föreskrifterna i 16 § förordningen (1983:18) om studerandekårer, nationer och studentföreningar för fakultet. Företrädaren skall utses för ett år.

I fråga om företrädare för de anställda och för de studerande inom tjänsteförslagsnämndens verksamhetsområde skall vad som stadgas i 56 § andra och tredje styckena ha motsvarande tillämpning.

61 §

För varje ledamot i en tjänsteförslagsnämnd utom sådan ledamot som avses i 57 § första stycket 3, 58 §, 59 § första stycket 2 och 59 a § första stycket 4 och 5 skall finnas en suppleant. Detsamma skall gälla i fråga om samma slag av ledamöter i en tjänsteförslagsnämnd som avses i 60 §.

För varje ledamot i en tjänsteförslagsnämnd utom sådan som avses i 57 § första stycket 3 *och 4*, 58 §, 59 § första stycket 2 och 59 a § första stycket 4 och 5 skall finnas en suppleant. Detsamma skall gälla i fråga om samma slag av ledamöter i en tjänsteförslagsnämnd som avses i 60 §.

När fakultets- eller sektionskollegiets dekanus är förhindrad att närvara, skall dess prodekanus inträda som ledamot i hans ställe. Annan suppleant utses på samma sätt som föreskrivs i fråga om ledamoten.

62 a §

Ärenden får handläggas vid telefonsammanträden när tjänsteförslagsnämnden finner detta lämpligt. *Denna sammanträdesform bör dock användas restriktivt.*

Vid telefonsammanträden skall minst så många ledamöter delta som krävs för att nämnden skall vara beslutför enligt 62 §.

63 §

Ärenden får handläggas vid telefonsammanträden när tjänsteförslagsnämnden finner detta lämpligt. *Beträffande beslutförhet skall vid sådana sammanträden vad som stadgas i 62 § ha motsvarande tillämpning.*

63 §

Ärenden avgörs efter föredragning.

67 §

När sådan tjänst som professor som tillsätts av regeringen blir ledig, skall rektorsämbetet utfärda kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar med föreläggande av tre veckors ansökningstid, räknat från dagen för kungörandet. Kungörelsen skall anslås på högskoleenhetens anslagstavla. I kungörelsen skall intas erinran om 69 § *andra stycket.*	När sådan tjänst som professor som tillsätts av regeringen blir ledig, skall rektorsämbetet utfärda kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar med föreläggande av tre veckors ansökningstid, räknat från dagen för kungörandet. Kungörelsen skall anslås på högskoleenhetens anslagstavla. I kungörelsen skall intas erinran om 69 § *första och tredje styckena. Har föreskrift meddelats enligt 69 § andra stycket, skall i kungörelsen också tas in upplysning om detta.*

Om ej annat följer av 40 § skall rektorsämbetet utfärda kungörelse enligt följande, nämligen

1. i fråga om tjänst vars innehavare skall avgå med ålderspension, minst nio månader och högst två år före avgången där så kan ske, eller	1. i fråga om tjänst vars innehavare skall avgå med ålderspension, minst *ett år och sex månader före avgången* där så kan ske, eller

2. i fråga om tjänst som blir ledig på annan grund, snarast möjligt.

69 §

Sökande skall tillsammans med ansökningshandlingarna ge in en kortfattad skriftlig redogörelse för sin vetenskapliga och pedagogiska verksamhet.	Sökande skall tillsammans med ansökningshandlingarna ge in en kortfattad skriftlig redogörelse för sin vetenskapliga och pedagogiska verksamhet. *Av redogörelsen skall framgå vilka undersökningar och resultat samt prestationer i övrigt som enligt sökandens mening främst bör beaktas i tillsättningsärendet.*

Fakultets- eller sektionsnämnden eller närmast motsvarande organ får innan tjänsten ledigkungöres föreskriva att sökande skall ange en begränsad mängd skrifter eller andra arbeten som sökande i första hand åberopar för att styrka sin skicklighet i vetenskapliga och andra avseenden som är av betydelse i ärendet. Har sådan föreskrift meddelats, skall sökande i den i första stycket angivna redogörelsen lämna besked om vilka arbeten som sålunda åberopas i första hand.

Sökande skall före ansökningstidens utgång antingen ge in de handlingar han vill åberopa eller anmäla vilka handlingar han vill åberopa. I det senare fallet skall handlingarna ges in inom tre veckor från ansökningstidens utgång.

De vetenskapliga arbeten som sökande åberopar skall ges in i fyra exemplar, om rektorsämbetet inte medger annat.

De vetenskapliga arbeten som sökande åberopar skall ges in i fyra exemplar, om rektorsämbetet inte medger annat. *Har föreskrift meddelats enligt andra stycket, behöver sökande dock endast ge in de i första hand åberopade arbetena i fyra exemplar. Övriga åberopade arbeten skall i så fall ges in i ett exemplar.*

70 §

Tjänsteförslagsnämnden skall beakta även ansökningar och andra handlingar som har kommit in för sent, om det kan ske utan avsevärd olägenhet.

Huruvida en för sent inkommen ansökan skall beaktas när tjänsten tillsätts ankommer på regeringen att då avgöra. Tjänsteförslagsnämnden skall *vid sin handläggning* beakta även ansökningar och andra handlingar som har kommit in för sent, om det kan ske utan avsevärd olägenhet. *Endast sådana skrifter och andra arbeten som kan visas vara fullbordade senast tre veckor efter ansökningstidens utgång skall beaktas.*

71 §

Har ingen sökt en ledigkungjord tjänst vid utgången av den ansökningstid som har angetts i kungörelsen om ledigheten, får tjänsteförslagsnämnden bjuda in viss person att söka tjänsten *under förutsättning att denne kan antas ha haft befogad anledning att inte anmäla sig som sökande.*

Även om sökande har anmält sig inom föreskriven tid, får nämnden bjuda in en person som inte har sökt tjänsten att göra detta. Inbjudan får avse endast sådan person vilken kan antas ha haft *befogad* anledning att inte anmäla sig som sökande och som kan antas vara *avsevärt* bättre skickad att sköta tjänsten än var och en som har sökt den.

Har ingen sökt en ledigkungjord tjänst vid utgången av den ansökningstid som har angetts i kungörelsen om ledigheten, får tjänsteförslagsnämnden bjuda in viss person att söka tjänsten.

Även om sökande har anmält sig inom föreskriven tid, får nämnden bjuda in en person som inte har sökt tjänsten att göra detta. *Sådan inbjudan får inte utfärdas senare än tre månader efter det att de ledamöter som avses i 57 § första stycket 3 har utsetts, och den* får avse endast sådan person *som* kan antas ha haft anledning att inte anmäla sig som sökande och som *med fog* kan antas vara bättre skickad att sköta tjänsten än var och en som sökt den.

I en inbjudan enligt första eller andra stycket skall föreläggas tre veckors ansökningstid, räknat från den dag då den inbjudne har fått del av beslutet. Bestämmelserna i 69 och 70 §§ skall tillämpas.

71 a §

Har föreskrift meddelats enligt 69 § andra stycket, får tjänsteförslagsnämnden när den väljer ut dem som framför övriga sökande bör komma i fråga till tjänsten, i den mån omfattningen av de i ärendet åberopade handlingarna samt övriga omständigheter gör detta befogat, begränsa sin granskning av de sökandes vetenskapliga och andra arbeten till att avse de arbeten som de sökande i enlighet med föreskriften har åberopat i första hand.

72 §

Sådan ledamot i tjänsteförslagsnämnd som avses i 57 § första stycket 3 skall med kortfattad motivering ange skickligheten hos de sökande som han anser i första hand böra komma i fråga till tjänsten samt ordningen mellan dem. Detta sker i skriftligt utlåtande, om inte tjänsteförslagsnämnden beslutar annat med hänsyn till de omständigheter som föreligger i ärendet.

Sådana ledamöter i tjänsteförslagsnämnd som avses i 57 § första stycket 3 skall *var för sig och skriftligen* med kortfattad motivering ange skickligheten hos de sökande som *de* anser i första hand böra komma i fråga till tjänsten samt ordningen mellan *dessa. Om de omständigheter som föreligger i ärendet föranleder det, får tjänsteförslagsnämnden dock besluta, att dessa ledamöters utlåtanden får avges i annan ordning eller avse endast förslag om den sökande som bör komma i fråga i första hand.*

Om en sökande med fog kan antas vara avsevärt bättre skickad att sköta tjänsten än var och en av övriga sökande, får tjänsteförslagsnämnden föreskriva, om anledning finns till det, att de utlåtanden som avses i första stycket skall avges skyndsamt och endast avse frågan om den berörde sökanden skall föreslås till tjänsten eller inte. Att utlåtandena skall avges skyndsamt får också föreskrivas om endast en person har sökt tjänsten.

74 §

Tjänsteförslagsnämnden skall föreslå den sökande som nämnden anser böra främst komma i fråga. Om särskilda skäl föreligger får nämnden i sitt förslag ange ytterligare högst två sökande som bör komma i fråga samt ordningen mellan dem.

Tjänsteförslagsnämnden skall föreslå den sökande som nämnden anser böra främst komma i fråga. *I sitt förslag må nämnden även ange en sökande som bör komma i fråga i andra hand. Om särskilda skäl föreligger får nämnden ange ytterligare en eller två sökande som därefter bör komma i fråga till tjänsten.*

Tjänsteförslagsnämndens förslag skall innehålla de skäl som har bestämt utgången. Har endast en sökande anmält sig och föreslår nämnden att han skall få tjänsten, får dock skälen utelämnas helt eller delvis.

Tjänsteförslagsnämndens förslag skall innehålla de skäl som har bestämt utgången. Har endast en sökande anmält sig och föreslår nämnden att *denne* skall få tjänsten, får dock skälen utelämnas helt eller delvis.

75 §

Tillkännagivande om tjänsteförslagsnämndens förslag skall genast anslås på högskoleenhetens anslagstavla med uppgift om den dag då anslaget skedde. Förslaget skall avges till regeringen.

Tillkännagivande om tjänsteförslagsnämndens förslag skall genast anslås på högskoleenhetens anslagstavla med uppgift om den dag då anslaget skedde. *Samtidigt skall förslaget anmälas hos rektorsämbetet.* Förslaget skall avges till regeringen.

76 §

Tjänsteförslagsnämnden bör avge förslag senast fyra månader efter utgången av den ansökningstid som har angetts i kungörelsen om ledigheten. Om tjänsteförslagsnämnden ej har avgett förslag inom denna tid, skall nämnden omedelbart anmäla detta till rektorsämbetet med uppgift om skälet till dröjsmålet. Nämnden skall därefter hålla rektorsämbetet underrättat om ärendets handläggning enligt de närmare föreskrifter som rektorsämbetet meddelar.

Om tjänsteförslagsnämnden inte har avgett förslag inom nio månader efter utgången av den ansökningstid som har angetts i kungörelsen om ledigheten, skall nämnden omedelbart anmäla detta till rektorsämbetet med uppgift om skälet till att förslag inte föreligger.

77 §

Vid tillsättning av sådan tjänst som professor som tillsätts av rektorsämbetet skall 67 § första stycket och 69 § tillämpas.

Vid tillsättning av sådan tjänst som professor som tillsätts av rektorsämbetet skall 67 § första stycket, *69 §, 70 § andra och tredje meningarna, 71 a-74 §§ och 76 § ha motsvarande tillämpning. Tjänsteförslagsnämndens förslag avges till rektorsämbetet.*

Ämnet för tjänsten skall bestämmas innan tjänsten kungörs ledig. Beslut om ämnet skall meddelas av högskolestyrelsen efter förslag av den fakultets- eller sektionsnämnd till vars verksamhetsområde tjänsten hör.

78 §

Fakultets- eller sektionsnämnden får inhämta yttrande i ärenden om tillsättning av sådan tjänst som professor som tillsätts av rektorsämbetet från en eller flera personer som är särskilt förtrogna med tjänstens ämne.

Föreslås upphävd.

81 §

I fråga om tillsättning av tjänst som högskolelektor skall 69 § första stycket, 70 §, 72-74 §§ och 76 § tillämpas. Tjänsteförslagsnämndens förslag avges till högskolestyrelsen.

I fråga om tillsättning av tjänst som högskolelektor skall *vad som föreskrivs i 69 § första och andra styckena, 70 § andra och tredje meningarna, 71 a-74 §§ och 76 § ha motsvarande tillämpning.* Tjänsteförslagsnämndens förslag avges till *rektorsämbetet.*

2. Förslag till

Förordning om ändring i förordningen (1977:344) för Sveriges lantbruksuniversitet

Regeringen föreskriver i fråga om förordningen (1977:344) för Sveriges lantbruksuniversitet

dels att 12 kap. 54 och 69 §§ skall upphöra att gälla,

dels att 2 kap. 9 a § samt 12 kap. 34 §, 49-51 §§, 58 §, 60-63 §§, 65-68 §§ och 72 § skall ha följande lydelse,

dels att rubrikerna närmast före 12 kap. 58 och 68 §§ skall ha följande lydelse,

dels att det i förordningen skall införas två nya paragrafer, 12 kap. 51 a och 62 a §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	2 kap.
	9 a §
Styrelsen får föreskriva att andra ärenden, som skall avgöras enligt denna förordning, än sådana ärenden som avgörs genom *omröstning eller* val får handläggas vid telefonsammanträden.	Styrelsen får föreskriva att andra ärenden, som skall avgöras enligt denna förordning, än sådana ärenden som avgörs genom val får handläggas vid telefonsammanträden.
	12 kap.
	34 §
Innan rektorsämbetet tillsätter en lönetjänst som professor, arvodestjänst som adjungerad professor eller lönetjänst som forskarassistent, skall yttrande inhämtas från den kollegienämnd till vars verksamhetsområde tjänsten hör.	*Då rektorsämbetet tillsätter tjänst som professor eller tjänst som högskolelektor, skall det ske efter förslag av den tjänsteförslagsnämnd till vars verksamhetsområde tjänsten hör.* *Innan rektorsämbetet tillsätter tjänst som adjungerad professor eller tjänst som forskarassistent, skall yttrande inhämtas från den kollegienämnd till vars verksamhetsområde tjänsten hör.*

Innan en arvodestjänst som adjungerad professor med uppgifter inom grundläggande högskoleutbildning tillsätts, skall yttrande inhämtas från den institution till vars verksamhetsområde tjänsten hör.

Lönetjänst som högskolelektor tillsätts efter förslag av den tjänsteförslagsnämnd till vars verksamhetsområde tjänsten hör.

Innan rektorsämbetet tillsätter annan tjänst än sådan som avses i första-tredje styckena, skall yttrande inhämtas från den institution eller arbetsenhet till vilken tjänsten hör.

Rektorsämbetet får besluta att tjänst skall tillsättas efter förslag av tjänsteförslagsnämnd i stället för efter yttrande som sägs i första, andra och fjärde styckena.

Innan *tjänst* som adjungerad professor med uppgifter inom grundläggande högskoleutbildning tillsätts, skall yttrande *också* inhämtas från den institution till vars verksamhetsområde tjänsten hör.

Före tillsättande av annan tjänst än *sådana* som avses i första-tredje styckena, *skall rektorsämbetet inhämta* yttrande från den institution eller arbetsenhet till vilken tjänsten hör.

Rektorsämbetet får besluta att tjänst skall tillsättas efter förslag av tjänsteförslagsnämnd i stället för efter yttrande som sägs i *andra-fjärde* styckena.

49 §

För varje fakultet skall finnas en tjänsteförslagsnämnd.

Styrelsen får föreskriva att det för en fakultet skall finnas mer än en tjänsteförslagsnämnd, om stadigvarande behov bedöms föreligga. Varje sådan nämnds verksamhet skall avse en särskild del av vetenskapsområdet.

50 §

I tjänsteförslagsnämnden skall ingå fakultetskollegiets dekanus, tillika ordförande, och en ledamot, tilllika vice ordförande, som utses för tre år av fakultetskollegiet.

En företrädare för de anställda inom tjänsteförslagsnämndens verksamhetsområde *och en företrädare för de studerande inom samma område*, har rätt att ingå i nämnden.

Företrädare för de anställda skall utses, om det begärs av arbetstagarorganisation som har en eller flera medlemmar bland de anställda inom nämndens verksamhetsområde. Företrädaren skall utses av styrelsen.

I *tjänsteförslagsnämnd* skall ingå fakultetskollegiets dekanus, tillika ordförande, och en ledamot, tillika vice ordförande, som utses för tre år av fakultetskollegiet. *Finns i enlighet med 49 § andra stycket mer än en tjänsteförslagsnämnd inrättad för en fakultet, skall fakultetskollegiets dekanus vara ordförande i en av nämnderna. Ordförande i annan sådan nämnd utses för tre år av fakultetskollegiet.*

En företrädare för de anställda inom tjänsteförslagsnämndens verksamhetsområde har rätt att ingå i nämnden. *Sådan företrädare* skall utses att ingå i *nämnden* om en arbetstagarorganisation som har en eller flera medlemmar bland de anställda inom tjänsteförslagsnämndens verksamhetsområde begär det. Företrädaren skall utses av styrelsen *för tre år.*

Företrädare för de studerande i tjänsteförslagsnämnden skall utses enligt föreskrifterna i 16 § förordningen (1983:18) om studerandekårer, nationer och studentföreningar för fakultet.

En företrädare för de studerande inom tjänsteförslagsnämndens verksamhetsområde har rätt att närvara och yttra sig vid nämndens sammanträden och har rätt att få avvikande mening antecknad. Sådan företrädare skall utses enligt föreskrifterna i 16 § förordningen (1983:18) om studerandekårer, nationer och studentföreningar för fakultet. *Företrädaren skall utses för tre år.*

Företrädarna för de anställda och de studerande skall utses för tre år.

Den avgående innehavaren av en tjänst, som skall tillsättas med oförändrat eller i huvudsak oförändrat ämnesinnehåll, får inte ingå i tjänsteförslagsnämnden vid handläggning av ärende avseende den tjänsten, om det inte föreligger synnerliga skäl.

För var och en av ledamöterna får finnas ersättare enligt föreskrifter som meddelas av styrelsen.

51 §

Vid handläggningen av ett ärende om förslag till en tjänst som professor, statsagronom, statshortonom, statsveterinär eller biträdande statsveterinär skall i tjänsteförslagsnämnden ingå följande ledamöter utöver dem som anges i 50 §, nämligen

1. en ledamot, som skall utses för tre år av fakultetskollegiet, samt för den lantbruksvetenskapliga fakulteten ytterligare två ledamöter som skall utses för tre år och som skall vara väl förtrogna med fakultetens försöksverksamhet,

2. en ledamot som *skall* utses för tre år på det sätt som styrelsen bestämmer,

2. en ledamot *som bör ha särskild kännedom om utbildning inom nämndens verksamhetsområde och* som utses för tre år på sätt styrelsen bestämmer,

3. tre ledamöter som är särskilt förtrogna med tjänstens ämne och som skall utses för varje ärende av kollegienämnden,

4. en ledamot som är eller har varit innehavare av tjänst som professor och som skall utses för varje ärende av kollegienämnden.

Till sådana ledamöter i tjänsteförslagsnämnd som avses i första stycket 3 skall företrädesvis utses personer från de nordiska länderna. Högst en av dem bör utses bland ledamöterna i det fakultetskollegium som tjänstens innehavare skall tillhöra.

Högst en av *de ledamöter i tjänsteförslagsnämnd som avses i första stycket 3* bör utses bland ledamöterna i det fakultetskollegium som tjänstens innehavare skall tillhöra. *Den som är verksam inom den arbetsenhet eller avdelning, som tjänstens innehavare skall tillhöra, och som har i huvudsak samma arbetsuppgifter som denne kommer att ha, bör inte utses till sådan ledamot, om det inte föreligger särskilda skäl.*

51 a §

Då kollegienämnden skall utse sådana ledamöter i tjänsteförslagsnämnd som avses i 51 § första stycket 3, bör förslag sändas ut till kollegienämndens ledamöter senast en vecka innan beslut skall fattas. Detta bör iakttas i fråga om både förslag som inhämtas från andra högskoleenheter och förslag som väcks på annat sätt.

54 §

Ärende i tjänsteförslagsnämnden avgörs efter föredragning.

Föreslås upphävd.

Handläggningen av ärenden om tillsättning av tjänst som professor som tillsätts av regeringen *samt tjänst som statsagronom, statshortonom, statsveterinär eller biträdande statsveterinär*

Handläggningen av ärenden om tillsättning av tjänst som professor som tillsätts av regeringen

58 §

När en sådan tjänst som professor som tillsätts av regeringen *eller tjänst som statsagronom, statshortonom, statsveterinär eller biträdande statsveterinär* blir ledig, skall rektorsämbetet utfärda kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar med föreläggande av tre veckors ansökningstid, räknat från dagen för kungörandet. Kungörelsen skall anslås på lantbruksuniversitetets anslagstavla. I kungörelsen skall det finnas en upplysning om innehållet i 60 §.

När en sådan tjänst som professor som tillsätts av regeringen blir ledig, skall rektorsämbetet utfärda kungörelse i Post- och Inrikes Tidningar med föreläggande av tre veckors ansökningstid, räknat från dagen för kungörandet. Kungörelsen skall anslås på lantbruksuniversitetets anslagstavla. I kungörelsen *skall intas erinran om 60 § första och tredje styckena. Har föreskrift meddelats enligt 60 § andra stycket, skall i kungörelsen också tas in upplysning om detta.*

Om ej annat följer av 37 § skall rektorsämbetet utfärda kungörelse enligt följande, nämligen

1. i fråga om en tjänst vars innehavare skall avgå med ålderspension, minst nio månader och högst två år före avgången där så kan ske,

1. i fråga om tjänst vars innehavare skall avgå med ålderspension, minst *ett år och sex månader före avgången* där så kan ske,

2. i fråga om en tjänst som blir ledig av annan anledning, snarast möjligt.

60 §

Sökanden skall tillsammans med ansökningshandlingarna ge in en skriftlig redogörelse för sin vetenskapliga och pedagogiska verksamhet *enligt föreskrifter som meddelas av styrelsen.*

Sökande skall tillsammans med ansökningshandlingarna ge in en *kortfattad* skriftlig redogörelse för sin vetenskapliga och pedagogiska verksamhet. *Av redogörelsen skall framgå vilka undersökningar och resultat samt prestationer i övrigt som enligt sökandens mening främst bör beaktas i tillsättningsärendet.*

Kollegienämnden får innan tjänsten ledigkungöres föreskriva att sökande skall ange en begränsad mängd skrifter eller andra arbeten som sökande i första hand åberopar för att styrka sin skicklighet i vetenskapliga och andra avseenden som är av betydelse i ärendet. Har sådan föreskrift meddelats, skall sökande i den i första stycket angivna redogörelsen lämna besked om vilka arbeten som sålunda åberopas i första hand.

Sökande skall före ansökningstidens utgång antingen ge in de handlingar som åberopas eller anmäla vilka handlingar som åberopas. I det senare fallet skall handlingarna ges in inom tre veckor från ansökningstidens utgång.

De vetenskapliga arbeten som sökande åberopar skall ges in i fyra exemplar, om rektorsämbetet inte medger något annat. Har föreskrift meddelats enligt andra stycket, behöver sökande dock endast ge in de i första hand åberopade arbetena i fyra exemplar. Övriga åberopade arbeten skall i så fall ges in i ett exemplar.

61 §

Tjänsteförslagsnämnden skall beakta även ansökningar och andra handlingar som har kommit in för sent, om det kan ske utan avsevärd olägenhet.

Huruvida en för sent inkommen ansökan skall beaktas när tjänsten tillsätts ankommer på regeringen att då avgöra. Tjänsteförslagsnämnden skall *vid sin handläggning* beakta även ansökningar och andra handlingar som har kommit in för sent, om det kan ske utan avsevärd olägenhet. *Endast sådana skrifter och andra arbeten som kan visas vara fullbordade senast tre veckor efter ansökningstidens utgång skall beaktas.*

62 §

Har ingen sökt en ledigkungjord tjänst vid utgången av den ansökningstid som har angetts i kungörelsen om ledigheten, får tjänsteförslagsnämnden inbjuda *en* viss person att söka tjänsten *under förutsättning att denne kan antas ha haft befogad anledning att inte anmäla sig som sökande.*

Även om sökande har anmält sig inom föreskriven tid, får nämnden inbjuda en person som inte har sökt tjänsten att göra detta. Inbjudan får avse endast sådan person vilken kan antas ha haft *befogad* anledning att inte anmäla sig som sökande och som kan antas vara *avsevärt* bättre skickad att sköta tjänsten än någon annan som har sökt den.

Har ingen sökt en ledigkungjord tjänst vid utgången av den ansökningstid som har angetts i kungörelsen om ledigheten, får tjänsteförslagsnämnden bjuda in viss person att söka tjänsten.

Även om sökande har anmält sig inom föreskriven tid, får nämnden *bjuda in* en person som inte har sökt tjänsten att göra detta. *Sådan inbjudan får inte utfärdas senare än tre månader efter det att ledamöter som avses i 51 § första stycket 3 har utsetts, och den* får avse endast sådan person *som* kan antas ha haft anledning att inte anmäla sig som sökande och som *med fog* kan antas vara bättre skickad att sköta tjänsten än *var och en* som sökt den.

I en inbjudan enligt första eller andra stycket skall föreläggas tre veckors ansökningstid, räknat från den dag, då den inbjudne har fått del av beslutet. Bestämmelserna i 60 och 61 §§ skall tillämpas.

62 a §

Har föreskrift meddelats enligt 60 § andra stycket, får tjänsteförslagsnämnden när den väljer ut dem som framför övriga sökande bör komma i fråga till tjänsten, i den mån omfattningen av de i ärendet åberopade handlingarna samt övriga omständigheter gör detta befogat, begränsa sin granskning av de sökandes vetenskapliga och andra arbeten till att avse de arbeten som de sökande i enlighet med föreskriften har åberopat i första hand.

63 §

Sådan ledamot i tjänsteförslagsnämnd som avses i 51 § första stycket 3 skall med kortfattad motivering ange skickligheten hos de sökande som han anser i första hand böra komma i fråga till tjänsten samt ordningen mellan dem. Detta skall ske i skriftligt utlåtande, om inte tjänsteförslagsnämnden beslutar annat med hänsyn till de omständigheter som föreligger i ärendet.

Sådana ledamöter i tjänsteförslagsnämnd som avses i 51 § första stycket 3 skall *var för sig och skriftligen* med kortfattad motivering ange skickligheten hos de sökande som *de* anser i första hand böra komma i fråga till tjänsten samt ordningen mellan *dessa. Om de omständigheter som föreligger i ärendet föranleder det, får tjänsteförslagsnämnden dock besluta, att dessa ledamöters utlåtanden får avges i annan ordning eller avse endast förslag om den sökande som bör komma i fråga i första hand.*

Om en sökande med fog kan antas vara avsevärt bättre skickad att sköta tjänsten än var och en av övriga sökande, får tjänsteförslagsnämnden föreskriva, om anledning finns till det, att de utlåtanden som avses i första stycket skall avges skyndsamt och endast avse frågan om den berörde sökanden skall föreslås till tjänsten eller inte. Att utlåtandena skall avges skyndsamt får också föreskrivas om endast en person har sökt tjänsten.

65 §

Tjänsteförslagsnämnden skall föreslå den sökande som nämnden anser främst bör komma i fråga. Om särskilda skäl föreligger, får nämnden i sitt förslag ange högst två sökande som därefter bör komma i fråga samt ordningen mellan dem.

Tjänsteförslagsnämndens förslag skall innehålla de skäl som har bestämt utgången. Har endast en sökande anmält sig och föreslår nämnden att han skall få tjänsten, får dock skälen utelämnas helt eller delvis.

Tjänsteförslagsnämnden skall föreslå den sökande som nämnden anser *böra främst* komma i fråga. *I sitt förslag må nämnden även ange en sökande som bör komma i fråga i andra hand. Om särskilda skäl föreligger får nämnden ange ytterligare en eller två sökande som därefter bör komma i fråga till tjänsten.*

Tjänsteförslagsnämndens förslag skall innehålla de skäl som har bestämt utgången. Har endast en sökande anmält sig och föreslår nämnden att *denne* skall få tjänsten, får dock skälen utelämnas helt eller delvis.

66 §

Tillkännagivande om tjänsteförslagsnämndens förslag *i fråga om tjänst som professor som tillsätts av regeringen* skall genast anslås på lantbruksuniversitetets anslagstavla med uppgift om den dag då anslaget skedde. *Förslaget skall avges till regeringen i fråga om tjänst som professor som tillsätts av regeringen och i fråga om övriga tjänster till rektorsämbetet.*

Tillkännagivande om tjänsteförslagsnämndens förslag skall genast anslås på lantbruksuniversitetets anslagstavla med uppgift om den dag då anslaget skedde. *Samtidigt skall förslaget anmälas hos rektorsämbetet. Förslaget skall avges till regeringen.*

67 §

Tjänsteförslagsnämnden bör ange förslag senast fyra månader efter utgången av den ansökningstid som har angivits i kungörelsen om ledigheten. Om tjänsteförslagsnämnden inte har avgett förslag inom denna tid, skall nämnden omedelbart anmäla detta till rektorsämbetet med uppgift om skälet till dröjsmålet. Nämnden skall därefter hålla rektorsämbetet underrättat om ärendets fortgång enligt de närmare föreskrifter som rektorsämbetet meddelar.

Om tjänsteförslagsnämnden inte har avgett förslag inom nio månader efter utgången av den ansökningstid som har angetts i kungörelsen om ledigheten, skall nämnden omedelbart anmäla detta till rektorsämbetet med uppgift om skälet till att förslag inte föreligger.

Handläggningen av ärenden om tillsättning av sådan tjänst som professor som tillsätts av rektorsämbetet

Handläggning av ärenden om tillsättning av sådan tjänst som professor som tillsätts av rektorsämbetet *samt tjänster som statsagronom, statshortonom, statsveterinär och biträdande statsveterinär*

68 §

Vid tillsättning av sådan tjänst som professor som tillsätts av rektorsämbetet skall 60 och 62 §§ tillämpas.

Vid tillsättning av sådan tjänst som professor som tillsätts av rektorsämbetet *samt tjänst som statsagronom, statshortonom, statsveterinär och biträdande statsveterinär skall 58 § första stycket, 60 §, 61-65 §§ samt 67 § ha motsvarande tillämpning. Tjänsteförslagsnämndens förslag avges till rektorsämbetet.*

Ämnet för tjänsten skall bestämmas innan tjänsten kungörs ledig. Beslut om ämnet meddelas av styrelsen efter förslag av den kollegienämnd till vars verksamhetsområde tjänsten hör.

69 §

I tillsättningsärendet får kollegienämnden inhämta yttrande från en eller flera personer som är särskilt förtrogna med tjänstens ämnesområde.

Föreslås upphävd.

72 §

I fråga om tillsättning av tjänst som högskolelektor skall 60 och 65-67 §§ tillämpas. Tjänsteförslagsnämndens förslag avges till rektorsämbetet.

I fråga om tillsättning av tjänst som högskolelektor skall *vad som föreskrivs i 60 § första och andra styckena, 61 §, 62 a-65 §§ och 67 § ha motsvarande tillämpning.* Tjänsteförslagsnämndens förslag avges till rektorsämbetet.

1 Utredningens uppdrag och arbete

1.1 Bakgrund

Tjänst som professor är den högsta tjänsten inom den statliga organisationen för forskning, högre utbildning och utvecklingsarbete. Det stora flertalet av professorstjänsterna vid universiteten och högskolorna inrättas och tillsätts av regeringen. Antalet sådana tjänster är ca 1 500. Vid sidan av dessa professurer finns vid de högskoleenheter, som har fasta resurser för forskning, vissa lönetjänster som professor vilka inrättas av högskolestyrelsen och tillsätts av rektorsämbetet. Antalet sådana tjänster är för närvarande ca 230. Ytterligare finns ett mindre antal professorstjänster eller motsvarande tjänster vid sektorsforskningsorgan och andra myndigheter vilka tjänster tillsätts av regeringen.

Professorerna är de främsta företrädarna för sina ämnesområden. Deras arbetsuppgifter finns översiktligt reglerade i högskoleförfattningarna (se härtill prop. 1984/85:57, jfr SOU 1980:3) och följer i övrigt av rådande bruk. De skall ägna sig åt kvalificerad egen forskning. Av grundläggande betydelse för verksamheten vid universiteten och högskolorna är vidare deras uppgifter att ge uppslag till och att leda forskningsprojekt samt att ge forskarhandledning. Det åligger dem också att medverka i undervisningen på olika nivåer inom högskolan. Av tradition har de vidare att företräda sin vetenskap i skiftande sammanhang, nationellt och internationellt. De bär normalt ett ansvar för att det internationella vetenskapliga samarbetet inom disciplinen fungerar väl och kontinuerligt.

För tjänst som professor inom högskoleväsendet finns allmänna behörighetskrav och befordringsgrunder fastställda i 19 kap. HF och 12 kap.

FSLU. Där finns också regler om det förfarande som skall tillämpas då professorstjänst tillsätts. Gällande regler tillkom i huvudsak år 1975 (förarbeten, se SOU 1973:54, prop. 1975:9 och UbU 17). Då infördes tjänsteförslagsnämnderna som förslagsställande organ. Liksom tidigare skall vetenskapliga experter, vilka utses för det enskilda ärendet, medverka i bedömningen av och avge utlåtanden om de sökandes skicklighet, men till skillnad från äldre ordning skall dessa s k sakkunniga inte vara fristående från det förslagsställande organet utan ingå som ledamöter av detta. Väsentliga syften med 1975 års reform var att förenkla proceduren och att minska tidsåtgången.

Regleringen i högskoleförfattningarna om tillsättningsproceduren för de professorstjänster som tillsätts av rektorsämbetet avviker från motsvarande reglering för de tjänster som tillsätts av regeringen. Förfarandet vid tillsättning av professurer vid sektorsforskningsorgan och andra myndigheter utanför högskoleväsendet regleras på något varierande sätt i instruktionerna för de olika myndigheterna.

I en skrivelse till regeringen den 28 januari 1987 föreslog professorn vid dåvarande forskningsinstitutet för atomfysik Ingmar Bergström utifrån sina erfarenheter som sakkunnig, att proceduren för professorstillsättning skulle förenklas, i synnerhet beträffande det underlag som skulle ställas till de sakkunnigas förfogande. Bergström framhöll bl.a. att det svenska systemet där de sökande ger in kopior av hela sin produktion av skrifter avviker från vad som brukar förekomma vid professorstillsättning utomlands. Efter remissbehandling av skrivelsen förordade UHÄ en grundlig utredning av frågan om vilket underlag som skulle tillställas de sakkunniga.

Även andra frågor rörande tillsättningsförfarandet har diskuterats i olika sammanhang, och därvid har särskilt sakkunniginstitutionen uppmärksammats. Sättet att utse sakkunniga har sålunda ifrågasatts i många tillsättningsärenden. Att rekrytera sakkunniga har inte sällan mött svårigheter av olika slag. De sakkunnigas sätt att skriva utlåtanden hör också till det som tid efter annan har kritiserats.

1.2 Uppdraget enligt direktiven

De av regeringen godkända direktiven för vår utredning (Kommittédirektiv, Dir. 1988:9) fogas som bilaga till detta betänkande, se *bilaga 1*.

Utredningen skall se över proceduren vid tillsättande av professorstjänster i syfte att finna förbättringar i förfarandet. Direktiven utgår emellertid från att de grundläggande dragen hos dagens tillsättningsförfarande skall bestå. Någon omprövning av sakkunniginstitutet såsom sådant eller av sökandes rätt att överklaga det förslagsställande organets beslut förs inte på tal i direktiven. För de professorstjänster som inrättas av regeringen efter bemyndigande av riksdagen skall utnämningsmakten även framgent tillkomma regeringen; utredningen bör dock göra en närmare precisering av skälen härför.

Utanför utredningens uppdrag faller frågorna om omprövning av professorstjänst och om annat fastställande av ämnesinnehåll för sådan tjänst. Det är inte heller meningen att utredningen skall överväga ändringar av behörighetskrav eller befordringsgrunder. I direktiven erinras dock om att jämställdhetsaspekten skall beaktas som saklig grund vid tillsättning av statliga tjänster, och det sägs att utredningen skall belysa hur detta beaktas vid tillsättning av professorstjänster.

När det gäller de tilltänkta förbättringarna i tillsättningsförfarandet kan av direktiven utläsas tre riktlinjer för reformarbetet. Förfarandet bör förenklas. Samtidigt skall dock tillses att proceduren är grundlig och åtnjuter allmänt förtroende. Vidare bör reglerna förtydligas.

I fråga om inriktningen på förenkling ges inga anvisningar i direktiven, bortsett från att det där synes kunna utläsas att det närmast har varit professor Ingmar Bergströms ovan nämnda skrivelse som har föranlett utredningens tillsättande.

Beträffande önskemålet om att proceduren skall åtnjuta allmänt förtroende sägs det i direktiven ligga i sakens natur, att en noggrann prövning måste göras av de sökande till de högt specialiserade tjänster det här gäller och att en sådan prövning måste ta tid. Det uttalas uttryck-

ligt, att kraven på rättssäkerhet, saklighet och objektivitet icke kan ställas lägre. Den växande graden av samspel mellan högskolan och det omgivande samhället gör det, enligt direktivens ord, snarast än mer angeläget att proceduren är grundlig och åtnjuter allmänt förtroende.

Inriktningen på förtydligande får anses framhävd i direktiven. I förening med förenklingar skall förtydliganden göra systemet effektivare.

Som framgått ovan under 1.1 finns en del olikheter mellan de författningsreglerade procedurerna för tillsättning av olika slag av professorstjänster. Riktpunkten för utredningens arbete i dessa delar är, att samma regler så långt möjligt bör gälla för tillsättning av alla tjänster som professor, oavsett vem som har utnämningsmakten och oavsett till vilka myndigheter tjänsterna är knutna.

Också frågan om valet av förslagsställande organ omfattas av uppdraget. Tjänsteförslagsnämnderna hade införts kort före 1977 års högskolereform då flera nya ledningsorgan inrättades och då det ännu inte fanns underlag att pröva frågan huruvida nämndernas uppgifter kunde överföras på något av de nya organen. Utredningen skall nu pröva möjligheterna att låta andra organ ta över uppgifterna. Om tjänsteförslagsnämnderna befinns skola bestå, bör eventuella förändringar av deras sammansättning övervägas.

1.3 Remitterade skrivelser

Till utredningen har regeringen den 28 april 1988 överlämnat en kopia av en till regeringen ställd skrivelse från avdelningsdirektör Karl G. Lövstrand (utbildningsdepartementet, dnr 888/88) med vissa synpunkter rörande ett tillsättningsärende vid universitetet i Uppsala. Synpunkterna avser det förhållandet att enbart utländska sakkunniga utsetts och att till följd därav ansökningar till tjänsten skulle vara utformade på engelska språket.

Justitiekanslern har den 20 april 1988 till utredningen överlämnat kopior av handlingarna i ett ärende (dnr 2155–87–21) avseende tillsätt-

ning av en professur vid universitetet i Linköping. Ärendet avser en tjänsteförslagsnämnds beslut att i ett sent skede av ett tillsättningsförfarande som sökande uppta en person som ursprungligen varit sakkunnig i samma förfarande.

1.4 Utredningens arbete

I inledningsskedet inriktades utredningens arbete på att insamla upplysningar om faktiska förhållanden i ärenden om professorstillsättning, avseende bl.a. tidsåtgången, andelen överklagade tillsättningsförslag och sakkunnigutlåtandens utformning och omfång. Samtidigt inleddes verksamhet med att göra sammanställningar av gällande regler för tillsättningsförfarandet.

1.4.1 Diskussionspromemoria 1988–09–16

På grundval av insamlat material och efter samråd inom utredningen utarbetade utredningsmannen en promemoria i vilken de viktigaste utredningsfrågorna presenterades samt preliminära förslag med kortfattade motiveringar framlades. Promemorian, som var avsedd att ligga till grund för utredningens samråd med myndigheter och organisationer, mångfaldigades under titeln *Riktlinjer för en reform av proceduren vid professorstillsättning. Diskussionspromemoria 1988–09–16* (Regeringskansliets offsetcentral, Stockholm 1988, 22 sidor).

Såvitt gällde inriktningen på *förenkling* gick det viktigaste förslaget i promemorian ut på att de sakkunnigas liksom övriga nämndledamöters granskningsbörda skulle kunna begränsas väsentligt enligt en fakultativ reglering. På initiativ av fakultetsnämnden skulle rektorsämbetet kunna föreskriva att sökande till en tjänst skulle ange ett begränsat antal verk som åberopades i första hand. Granskningsarbetet skulle i så fall i en första omgång begränsas till att avse de verk som de sökande angivit som sina främsta. Därvid skulle de mest meriterade sökandena utväljas, normalt två, och dessas skicklighet skulle därefter i en andra,

avslutande bedömningsomgång underkastas en mer allsidig granskning.

Ett annat förslag i syfte att underlätta de sakkunnigas granskningsarbete innefattade, att de sökande skulle i sina redogörelser för vetenskaplig och pedagogisk verksamhet ha att ange vilka vetenskapliga landvinningar och vilka prestationer i övrigt som främst borde beaktas i ärendet. Till stöd för de sakkunniga skulle en av tjänsteförslagsnämndens övriga ledamöter utses att svara för information åt och samordning av de sakkunnigas arbete. Vidare skulle sakkunnigutlåtandena i vissa beskrivande delar kunna vara gemensamma; i övrigt skulle utlåtandena som regel avges separat.

De i promemorian framlagda förslagen med medelbart syfte att stärka *den allmänna tilltron till förfarandet* avsåg främst sakkunniginstitutionen. Sakkunniga, som skulle utses av fakultets- eller sektionsnämnden (i stället för av fakultets- eller sektionskollegiet), skulle liksom tidigare vara ledamöter av det förslagsställande organet. I proceduren för utseende av sakkunniga skulle emellertid införas ett bordläggningsförfarande. Vid ett första sammanträde skulle fattas endast ett preliminärt beslut, om vilket de sökande skulle underrättas. På grundval av inkomna synpunkter och efter moget övervägande skulle nämnden fatta definitivt beslut vid ett andra sammanträde.

Ett par förslag avsåg särskilt att reducera riskerna för alltför starkt lokalt inflytande och därmed följande risker för förstelnad skolbildning. Ledamot av det kollegium, som tjänstens innehavare skulle tillhöra, borde inte utses till sakkunnig, om det inte förelåg särskilda skäl. Avgående tjänsteinnehavare skulle få utses endast om synnerliga skäl förelåg.

Beträffande valet av *förslagsställande organ* förordades i promemorian, ehuru med någon tvekan, att tjänsteförslagsnämnden skulle bestå. Nämndens sammansättning föreslogs emellertid ändrad. Företrädare för de anställda och för de studerande skulle inte ha rätt att delta i besluten men ha rätt att delta i överläggningarna och att anmäla avvikande mening. För att säkerställa tillräckligt bred ämnesmässig kom-

petens inom nämnden skulle en extra ledamot (vid sidan av de tre sakkunniga) utses för det särskilda ärendet av fakultets- eller sektionsnämnden.

I fråga om utnämningsmakten förordades i promemorian i överensstämmelse med direktiven, att den skulle ligga kvar hos regeringen såvitt gällde tjänster som inrättades av regeringen. Skälet utvecklades kortfattat.

Reglerna om tidpunkt för ledigförklarande av tjänst borde enligt promemorian ändras såvitt gällde tjänst vars innehavare skulle avgå med ålderspension. Ledigförklaring borde ske minst 18 månader före avgång (i stället för såsom nu minst 9 och högst 24 månader före avgång).

I promemorian uttalades sympatier för att utrymmet vidgades för möjligheterna att inbjuda verkligt kvalificerade personer som inte sökt tjänsten att göra detta.

Också vissa frågor där gällande reglering borde förtydligas berördes i diskussionspromemorian.

1.4.2 Samrådsförfarande

Enligt direktiven skall utredningen samråda med myndigheter, organisationer m.m. Den nyssnämnda diskussionspromemorian utarbetades såsom nämnts för att ligga till grund för sådant samråd.

Med högskolemyndigheter har under hösten 1988 på grundval av promemorian samråd skett vid sammankomster på olika högskoleorter. Från högskoleenheternas sida har normalt deltagit rektor eller annan företrädare för rektorsämbetet, dekanerna eller andra företrädare för tjänsteförslagsnämnderna samt representanter för berörd förvaltningspersonal. Utredningen har företrätts av utredningsmannen, sekreteraren och en eller flera experter. Sammankomsterna har hållits i följande ordning; berörda högskoleenheter anges inom parentes. I Linköping den 31 oktober (universitetet i Linköping), i Uppsala den 7 november

(universitetet i Uppsala och Sveriges lantbruksuniversitet), i Stockholm den 15 november (universitetet i Stockholm, karolinska institutet och tekniska högskolan i Stockholm), i Lund den 21 november (universitetet i Lund), i Göteborg den 22 november (universitetet i Göteborg och Chalmers tekniska högskola) och i Umeå den 28 november (universitetet i Umeå och Sveriges lantbruksuniversitets enheter i Umeå).

I anslutning till dessa sammankomster har också skriftliga yttranden i ärendet givits in till utredningen av olika enheter och befattningshavare inom högskolorna. Bland annat har rektorsämbetena vid universiteten i Lund och Stockholm inkommit med skrivelser avseende jämställdhetsaspekten vid tjänstetillsättningar.

Utredningsmannen har för samråd i ärendet även sammanträffat med rektor för högskolan i Luleå samt med företrädare för rektorsämbetena vid konstfackskolan, konsthögskolan och musikhögskolan i Stockholm.

Utredningsmannen har också inhämtat synpunkter vid sammankomster med Kungl. Vetenskapssamhället i Uppsala den 14 november och med professorer och högskolelektorer vid universitetet i Stockholm den 7 december 1988. Vidare har enskilda forskare till utredningsmannen framfört synpunkter skriftligen eller muntligen.

De arbetstagarorganisationer som är parter i sektoravtalet för civil statsförvaltning har inbjudits till samråd eller till avgivande av yttrande. Samråd har skett med företrädare för TCO:s statstjänstemannasektion och med Sveriges civilingenjörsförbunds professorsråd. Skriftliga yttranden har ingivits av Statsanställdas förbund samt av företrädare för Sveriges universitetslärarförbund och Sveriges professorers förening.

Av studerandeorganisationer har SFS inbjudits att ge synpunkter, och denna organisation har avgivit yttrande. Skrivelser i ärendet har också ingivits av centrala doktorandrådet i Lund och av doktorandombudsmannen vid Uppsala studentkår.

1.4.3 Utredningsarbetet i övrigt

Arbete med att klarlägga rättsläget i olika frågor rörande det svenska tillsättningsförfarandet har pågått under en stor del av utredningstiden. Utredningens biträdande sekreterare Kjell Swanström har företrädesvis arbetat med förvaltningsrättsliga frågor.

Från och med hösten 1988 har utredningen insamlat upplysningar om huvuddragen i tillsättningsförfarandet i några andra länder inom vår kulturkrets. Därvid har bland annat en rad utländska vetenskapsmän bidragit med information. Särskilt må nämnas professorerna Franz Gamillscheg, Göttingen, Roald Hoffmann, Cornell University, New York, och M.G. Rood, Leiden.

Under 1989 har utredningen utarbetat författningsförslag jämte motiveringar.

Utredningsmannen har för detta uppdrag varit tjänstledig från sin professur i två månader och har för övrigt utfört uppdraget under ferier och på fritid. I sitt arbete har utredningen varit bunden av en snäv tidsram.

2 Tillbakablick

2.1 Förhållandena före 1975

Svenska professorer är statliga tjänstemän och tillsätts som sådana. Tillsättningsproceduren är underkastad den allmänna offentlighetsprincipen. Förslagsställande organs beslut kan överklagas. Vad som främst skiljer professorstillsättning från tillsättning av statstjänstemän i allmänhet och som föranleder särreglering är det särskilda behov av expertbedömning som följer av att graden av vetenskaplig skicklighet är främsta befordringsgrund för professorstjänst. Sakkunniginstitutionen är därför och har sedan gammalt varit av central betydelse för proceduren vid tillsättning av sådan tjänst.

En kortfattad redovisning av det akademiska befordringsväsendets historiska utveckling finns i betänkandet Professorstillsättning, SOU 1973:54 (Bilaga s. 127 ff). Som där framgår skedde den första mer utförliga författningsregleringen av proceduren för professorstillsättning genom 1852 års universitetsstatuter. Särskilt viktiga förändringar skedde genom 1876 års statuter. Då tillkom sakkunnigförfarandet och då infördes ett regelstyrt kallelseförfarande. Därefter har proceduren justerats tid efter annan. Kritik har ofta framförts mot att proceduren varit omständlig och långsam och även mot brister i enskilda moment i proceduren, särskilt sättet för utseende av sakkunniga. Det har fortlöpande funnits en spänning mellan, å ena sidan, strävan efter förenkling och snabbhet, och, å andra sidan, omsorgen om saklighet, grundlighet och skydd mot mannamån och godtycke. Problemen har belysts av en rad utredningar, av vilka kan nämnas 1930 års befordringskommitté (SOU 1933:10), 1945 års universitetsberedning (SOU 1951:9) och 1963 års forskarutredning (SOU 1966:67). Den senaste reformen har skett 1975.

Om huvuddragen hos proceduren närmast före 1975 års reform kan nämnas följande (universitetsstadgan 1964:461, ändrad 1969:326). Ledig professorstjänst utlystes offentligt, och sökande hade att inge åberopade skrifter i fyra exemplar. De sökande kunde i många fall åtnjuta s.k. specimenstid om två månader (före 1969 tre månader) efter ansökningstidens utgång, under vilken de fick ge in ytterligare skrifter. Sedan ansökningarna kommit in, inhämtade rektorsämbetet förslag om sakkunniga från landets övriga lärosäten där motsvarande tjänster fanns. Förslagen överlämnades till fakulteten (eller sektionen) som hade att utse tre sakkunniga. De sakkunniga hade att avge var sitt skriftliga utlåtande, som skulle avlämnas inom tre månader (före 1969 sex månader) efter det att handlingarna utsänts. Utlåtandet skulle innehålla omdöme om varje sökandes kompetens samt omdöme om rangordningen mellan de främsta. Utlåtandena offentliggjordes. Därefter upprättade fakulteten (eller sektionen) ett tillsättningsförslag. Detta överlämnades till dåvarande universitetskanslersämbetet som yttrade sig i ärendet, innan det översändes till Kungl. Maj:t för avgörande.

Före 1975 kunde utlyst tjänst som professor också tillsättas efter kallelse. Förslag om kallelse kunde väckas av fakultetsledamot senast två veckor efter ansökningstidens utgång. De sakkunniga skulle därefter inom sex veckor yttra sig över kallelseförslaget. Om det förslaget inte ledde till att tjänsten blev tillsatt, skulle tillsättningsärendet återupptas till handläggning enligt den vanliga proceduren.

2.2 1975 års reform och dess verkan

2.2.1 Reformen

Med betänkandet Professorstillsättning, SOU 1973:54, såsom grund genomfördes år 1975 en relativt genomgripande reform. Den utredning, som lade fram betänkandet och som leddes av justitierådet Ingemar Ulveson, hade som uppdrag främst att föreslå förenklingar i tillsättningsförfarandet för att minska tidsåtgången. Vidare skulle utredningen fö-

reslå former för bedömningen som på ett bättre sätt än tidigare tog hänsyn till och vägde in andra meriter än de rent vetenskapliga, främst pedagogisk skicklighet.

Tyngdpunkten i utredningens förslag avsåg ändringar av sakkunnigprövning och av förslagsmyndighet och dess verksamhet. Ett nytt organ, kallat tjänsteförslagsnämnd, skulle utses på fakultetsnivå och ersätta fakulteten som förslagsställande organ. Tre sakkunniga, därav högst en från hemmafakulteten, skulle utses för det enskilda ärendet, men dessa skulle inte som tidigare vara fristående experter utan integreras i tjänsteförslagsnämnden såsom ledamöter av denna i ärendet. Meningen var att främst de sakkunniga skulle svara för den vetenskapliga bedömningen, medan tjänsteförslagsnämnden i övrigt skulle vara sammansatt så att den kunde göra en helhetsbedömning av de sökandes skicklighet och sålunda svara för en sammanvägning av de sökandes vetenskapliga, pedagogiska och övriga meriter. Det skulle åligga nämnden att vara aktivt verksam för att få omständigheter av betydelse allsidigt belysta. Nämnden skulle i huvudsak själv få bestämma sina arbetsformer.

Bedömningsförfarandet skulle förenklas bl.a. på det sättet att prövningar av alla sökandes kompetens för tjänsten inte skulle förekomma. Vidare skulle de sakkunniga inte ha att obligatoriskt avge skriftliga utlåtanden. Däremot skulle tjänsteförslagsnämndens beslut om förslag av en sökande till tjänsten innehålla de skäl som bestämt utgången. Tanken var i denna del att nämnden skulle kunna uppdra åt en eller flera av de sakkunniga att skriva utkast till motivering och förslag. Skiljaktig mening skulle redovisas.

Bland övriga förslag med syfte att nedbringa tidsåtgången ingick att förfarandet med specimenstid skulle avskaffas. Också reglerna om inhämtande av förslag om sakkunniga från andra lärosäten skulle upphävas; fakulteten skulle dock självfallet vara oförhindrad att informellt samråda med företrädare för andra lärosäten om valet av sakkunniga.

En riktpunkt för tidsåtgången enligt det reformerade förfarandet var att tjänsteförslagsnämnden skulle avge förslag inom tre månader efter

ansökningstidens utgång. Tidsvinst skulle också erhållas genom att nämnden avgav sitt förslag direkt till den utnämnande instansen, regeringen.

Kallelseförfarandet skulle enligt förslaget ersättas av möjlighet för tjänsteförslagsnämnden att inbjuda person, som inte sökt tjänsten, att göra detta.

I betänkandet förordades också något ändrade regler om behörighetskrav och befordringsgrunder. Som ovan framgått skulle bl.a. pedagogisk skicklighet ges större vikt. Enighet rådde dock om att den vetenskapliga skickligheten även framgent skulle vara främsta befordringsgrund.

Regeringen följde i allt väsentligt utredningens förslag, dock med ett viktigt undantag. En betydande remissopinion hade vänt sig mot idén att de sakkunniga inte skulle behöva avge skriftliga utlåtanden, och departementschefen förordade med regeringens godkännande att de sakkunniga skulle vara skyldiga att var för sig avge sådana utlåtanden, om inte tjänsteförslagsnämnden beslutade annat, t.ex. att de tre skulle avge ett gemensamt yttrande (prop. 1975:9 s. 556 f). Nya bestämmelser om tillsättningsförfarandet utfärdades av regeringen genom SFS 1975:336.

2.2.2 Något om reformens verkan

Ett primärt syfte med 1975 års reform var såsom framgått att minska tidsåtgången för tillsättningsproceduren. Vår utredning har sökt skaffa sig en föreställning om huruvida den intentionen har förverkligats. I 1973 års betänkande redovisas undersökningar avseende förhållanden åren 1972 och 1973, och vi har företagit vissa motsvarande undersökningar avseende 1985 och 1986.

Här måste konstateras att de under reformarbetet uttalade förhoppningarna om att tidsåtgången för utseende av tjänsteinnehavare skulle reduceras inte har uppfyllts. Beträffande den totala tidsåtgången, räk-

nad från dagen för kungörandet till dagen för utnämningen, visar undersökningarna att 39 procent av alla ärenden om professorstillsättning 1972–73 hade klarats av inom ett år medan motsvarande procenttal för 1985–86 var endast 28. Enligt båda undersökningarna hade cirka två tredjedelar av ärendena avslutats inom 15 månader samt cirka fyra femtedelar inom 18 månader. Andelen av verkligt utdragna ärenden var dock större enligt den senare undersökningen.

Sammanfattningsvis kan sägas att den totala tidsåtgången har ökat något från början av 70-talet till mitten av 80-talet. Flertalet tillsättningsärenden tar numera över ett år, och vanligen varierar tidsåtgången mellan 10 och 18 månader. I detta sammanhang må inskjutas att en undersökning från Finland avseende ungefär samma skeden visar att proceduren där likaledes blivit långsammare. Åren 1969–1970 var 69 procent av ärendena om professorstillsättning avslutade inom två år, medan för åren 1985–1986 motsvarande procenttal var endast 59 (Professorinviran täyttäminen, Kommittébetänkande 1988:29 s. 97). Och i ett nyligen publicerat norskt betänkande (Med viten og vilje, Norges offentlige utredninger 1988:28) redovisas en undersökning för åren 1982–1984 som visar att det i genomsnitt tagit 21 månader att tillsätta en professors- eller docenttjänst; i den tiden har dock ingått också en procedur för bestämmande av ledigkungörelses innehåll.

Från undersökningar om förhållandena i vårt land är här vidare att nämna att den tid det tar att avge förslag, av sakkunniga (1972–73) respektive av tjänsteförslagsnämnd (1985–86), likaledes har ökat. Inom nio månader efter ansökningstidens utgång förelåg 1972–73 förslag i 57 procent av ärendena. Motsvarande procenttal 1985–86 var 44.

Andelen överklagade tillsättningsförslag har stigit ganska kraftigt, från 24 procent 1972–73 till 39 procent 1985–86. En jämförelse avseende vad man kan kalla komplicerade besvärsärenden – nämligen sådana där olika instanser eller sakkunniga kommit till skilda uppfattningar i fråga om första förslagsrummet – visar en ännu större förändring. Andelen sådana komplicerade ärenden har ökat från 8 procent 1972–73 till 20 procent 1985–86.

När det gäller tänkbara orsaker till att tidsåtgången i tillsättningsärendena har ökat något efter 1975 års författningsändringar, finns vissa omständigheter som det ligger nära till hands att peka på. Bland annat reformerna år 1969 och senare av forskarutbildning och forskarkarriär borde numera ha givit utslag i form av vidgat rekryteringsunderlag och därmed flera kvalificerade sökande till professorstjänsterna, något som kunde göra ärendena genomsnittligt mer omständliga och svårbedömda. I samma riktning borde ha verkat den ökande satsningen på och expansionen av forskningen, särskilt inom medicin, naturvetenskap och teknisk vetenskap (jfr t.ex. 1987 års forskningsproposition, prop. 1986/87:80 s. 20 ff). En stickprovsundersökning som vår utredning företagit visar en stegring av antalet sökande från början av 70-talet till mitten av 80-talet, dock med endast cirka 10 procent. Ärendena kan också antagas ha blivit mer tungarbetade till följd av att flera skrifter än tidigare numera åberopas av de sökande, men här saknar vi statistik. Ett av våra stickprov från senare tid visar att en sökande åberopar i genomsnitt cirka 60 skrifter såvitt gäller naturvetenskapliga ämnen i vidsträckt mening. Motsvarande antal för humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen i vidsträckt mening är cirka 40.

Ett skäl till tidsutdräkten som många erfarna iakttagare har nämnt för vår utredning är ökande svårigheter att rekrytera sakkunniga och att få dem att tidsmässigt samordna sitt arbete. Åtskillig tid kan gå innan en vidtalad sakkunnig kan frigöra sig från tidigare engagemang och komma igång med arbetet. I detta sammanhang bör påpekas att antalet tillsättningsärenden har ökat väsentligt. En jämförelse mellan treårsperioderna 1973–1975 och 1984–1986 visar en ökning av professorstillsättningarna från 199 till 284. I den mån antalet lämpliga och villiga sakkunniga inte har ökat i samma takt, har bördorna för kåren av sakkunniga blivit tyngre.

Sammantaget är det inte förvånansvärt att 1975 års reform varit resultatlös i den meningen att tidsåtgången för tillsättningsproceduren inte har minskat. Givetvis har reformen dock inte saknat effekter. Man har all anledning fråga sig hur lång tid proceduren skulle ha tagit i dag utan de förenklingar som genomfördes 1975.

3 Huvuddrag i nuvarande organisation och regelsystem

3.1 Professorstjänster

3.1.1 Tjänsteorganisationen i stort

Tjänst som professor är den högsta tjänsten inom den statliga organisationen för forskning, högre utbildning och utvecklingsarbete. Det finns olika slag av professorstjänster. Terminologin har nyligen ändrats, genom författningsbestämmelser som trätt i kraft den 1 november 1988. Från anställningsrättslig synpunkt kan man i enlighet med den nya terminologin skilja mellan de kategorier av professorstjänster som redovisas i det följande. Inledningsvis må nämnas att regler om inrättande av professorstjänster vid högskolorna finns i 19 kap. 20 a § HF och i 12 kap. 19 a § FSLU. Vad som menas med termerna lönetjänst och arvodestjänst, som möter i det följande, framgår av kollektivavtal den 6 maj 1988 om tjänstetyper och tjänsteförening (se härom SAV 1988 A 23, jfr SFS 1988:1020).

Den första och mest omfattande kategorin av professorstjänster omfattar de *lönetjänster som professor som tillsätts* med fullmakt eller förordnande *av regeringen*. Dessa tjänster, som även inrättas av regeringen, benämndes tidigare ordinarie och extra ordinarie professorstjänster. Kostnaderna för de här tjänsterna täcks inom ramen för högskolans fasta forskningsanslag. Genom att anslå medel till och inrätta nya professorstjänster av denna kategori kan riksdagen och regeringen sägas utöva inflytande på forskningsprofilen inom olika fakultetsområden.

En andra kategori omfattar de *lönetjänster som professor som tillsätts* med förordnande *av rektorsämbetet*. Dessa tjänster benämndes fram till den 1 november 1988 extra professorstjänster, och de tillsattes då av högskolestyrelsen. I dagligt tal brukar sådan tjänst numera ofta omtalas som en högskolas "egen professur". De här tjänsterna inrättas av högskolestyrelsen men får inrättas endast vid högskoleenhet som har fasta resurser för forskning eller där konstnärligt utvecklingsarbete bedrivs. Ekonomiskt utrymme för inrättande av dessa egna professurer får högskoleenheten åstadkomma genom att utnyttja sina fakultetsanslag eller genom att söka utverka tillskott av externa medel, t.ex. donationer från näringslivet.

En tredje kategori omfattar *de arvodestjänster som adjungerad professor som tillsätts* med förordnande *av rektorsämbetet*. Också dessa tjänster får inrättas av högskolestyrelsen vid högskoleenhet som har fasta resurser för forskning eller där konstnärligt utvecklingsarbete bedrivs. Till skillnad från vad som normalt gäller för de ovan omtalade lönetjänsterna som professor är arvodestjänsterna som adjungerad professor tidsbegränsade, och det är fråga om deltidssysslor. Förordnande meddelas tills vidare för högst tre år; förordnande får förnyas (19 kap. 43 § HF, 12 kap. 39 § FSLU). Deltidsgraden för adjungerad professor skall vara minst 20 procent (19 kap. 14 och 22 §§ HF, 12 kap. 1 och 15 §§ FSLU). Om dessa arvodestjänsters funktion m.m., se nedan 3.5.3. Beträffande arvodestjänsterna som adjungerad professor föreslår vår utredning inga författningsförändringar med saklig betydelse.

I sammanhanget må nämnas, att det förekommer att förtjänta forskare, utan att erhålla tjänst som professor, såsom en hedersbetygelse förlänas professors namn av regeringen. Frågor rörande sådana honorärprofessorer berörs inte i detta betänkande.

Sammanlagt fanns det 1988 vid olika statliga forskningsorgan ca 2 000 professorstjänster, varav drygt 1 900 inom högskoleväsendets fakultetsorganisation och ett åttiotal inom forskningsråden och övriga sektoriella organ. Av lönetjänsterna som professor inom högskolan var ca 1 500 tillsatta av regeringen och ca 230 tillsatta av högskolestyrelsen

eller rektorsämbetet. Antalet deltidstjänster som adjungerad professor var något över 200.

3.1.2 Fördelning på ämnesområden

De ordinarie professorstjänsterna inom högskolans fakultetsorganisation fördelade sig 1987/88 på ämnesområden enligt följande:

Ämnesgrupp	*Antal tjänster*	*Procentuell andel*
teologi	22	1,4
juridik	49	3,2
humaniora	69	4,5
språk	71	4,7
samhälls- och beteende-vetenskapliga ämnen	123	8,1
konstnärliga ämnen	33	2,2
matematiska och fysiska ämnen	62	4,1
biologiska och geovetenskapliga ämnen	83	5,5
kemi	35	2,3
medicin	395	26,4
(varav förenade med läkartjänst)	(251)	
odontologi	55	3,6
farmakologi	12	0,8
tekniska ämnen	334	24,3
lantbruksvetenskapliga, skogsvetenskapliga och veterinärmedicinska ämnen	142	9,4
Summa	1 485	100

Professurerna i medicinska ämnen är av två olika slag. Merparten av dem (ca 64 %) är förenade med överläkartjänst vid ett undervisningssjukhus, medan de resterande tjänsterna såvitt avser innehåll och åligganden motsvarar professorstjänster inom andra ämnesområden.

Professurerna i lantbruksvetenskapliga, skogsvetenskapliga och veterinärmedicinska ämnen tillhör Sveriges lantbruksuniversitet och därmed jordbruksdepartementets ansvarsområde, medan övriga tillhör den del av högskoleväsendet som sorterar under utbildningsdepartementet.

De av högskolorna själva inrättade och tillsatta tjänsterna som professor och adjungerad professor uppgår totalt till närmare 500, således ungefär en fjärdedel av hela antalet professorstjänster. Vanligast är dessa tjänstetyper inom de tekniska ämnena, där de utgör 39 % av hela antalet professorstjänster, och inom det samhälls- och beteendevetenskapliga området, där andelen är 32 %. Motsvarande andel är inom de till matematisk-naturvetenskaplig fakultet hörande ämnena 28 % och inom medicinska, odontologiska och farmaceutiska ämnen, liksom inom de till lantbruksuniversitetet hörande ämnensområdena, 15 %. Inom de ämnen som tillhör övriga fakultetsområden är dessa professorstjänster endast sparsamt förekommande.

3.2 Statliga organ med fasta resurser för forskning

3.2.1 Högskoleenheter

De mest betydelsefulla statliga organen för forskning är de högskoleenheter vid vilka det finns en fakultetsorganisation. Sammanlagt finns i dag elva sådana högskoleenheter, fördelade på sju olika orter. Av dessa tillhör Sveriges lantbruksuniversitet i Uppsala (SLU) såsom framgått jordbruksdepartementets område. De övriga tio enheterna, som alla sorterar under utbildningsdepartementet, är universiteten i Stockholm, Uppsala, Linköping, Lund, Göteborg och Umeå, karolinska institutet, tekniska högskolan i Stockholm (KTH), Chalmers tekniska högskola samt högskolan i Luleå.

Förutom de nämnda elva högskoleenheterna med fakultetsorganisation finns 24 statliga högskoleenheter, fördelade på ett stort antal orter, vil-

ka forskningsmässigt är knutna till fakultetskollegium vid någon av de sju orter, där sådant finns. Fyra av dessa små eller medelstora högskolor har sin verksamhet fördelad på två närliggande orter.

I Stockholm finns tre särskilda högskoleenheter vid vilka bedrivs såväl forskning som högre utbildning inom det konstnärliga området.

Översikter över fakultetsorganisationen inom det statliga högskoleväsendet ges i bilagorna 10 och 10 a till högskoleförordningen.

Utanför denna framställning faller det kommunala högskoleväsendet, vilket särskilt vad gäller utbildning inom vårdområdet har en betydande omfattning. Inte heller Handelshögskolan i Stockholm kommer att beröras vidare i detta sammanhang. Denna högskola är en privat institution med examinationsrätt (ämb.skr. senast 1970–12–17), som har ett särskilt avtal med staten. Den omfattas ej av högskoleförordningen, utan dess verksamhet regleras i grundstadgar för Handelshögskolan i Stockholm, meddelade 1909–05–27. Regeringens enda uppgift i fråga om professorsutnämningar vid denna högskola är att stadfästa dem, sedan direktionen fattat beslut i tillsättningsärende.

3.2.2 Organ för sektoriell forskning, inklusive forskningsråden

Med sektorsforskning avses här sådan forskning som bedrivs med annat statligt organ som huvudman än sådant som omfattas av högskolelagen och högskoleförordningen. En aktuell översikt över den sektoriella forskningen har nyligen presenterats i betänkandet (DS 1989:3) "Svensk sektorsforskning".

En viktig roll spelar forskningsråden, vilka vart och ett på sitt område har att främja och stödja betydelsefull forskning. Fyra av dessa råd, det humanistisk–samhällsvetenskapliga, det medicinska, det naturvetenskapliga samt skogs– och jordbrukets forskningsråd, främjar och stödjer forskningen bl.a. genom professorstjänster, vilka inrättas och tillsätts med förordnande av regeringen och vilkas innehavare placeras vid hög-

skoleenheter eller andra myndigheter eller organ efter samråd mellan vederbörande forskningsråd och berört organ. Av de nämnda råden tillhör skogs- och jordbrukets forskningsråd jordbruksdepartementets verksamhetsområde, medan de tre övriga sorterar under utbildningsdepartementet. Inom bostadsdepartementets verksamhetsområde finns statens råd för byggnadsforskning, som dock är av mindre intresse i detta sammanhang, eftersom inga professorstjänster är inrättade vid detta råd.

Forskningsrådsnämnden har bl.a. till uppgift att ta initiativ till och stödja forskning, främst inom områden som är angelägna från samhällets synpunkt. Nämnden skall härvid bevaka behovet av tvär- och mångvetenskaplig forskning. Det åligger nämnden särskilt att bl.a. främja samordning och samarbete mellan de fyra forskningsråden inom utbildnings- och jordbruksdepartementens verksamhetsområden samt mellan dessa råd å ena sidan och andra myndigheter å den andra.

Författningsmässigt regleras verksamheten vid forskningsråden inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde i en förordning (1988: 1198) med instruktion för dessa råd. Vidare finns en förordning (1988: 1080) om tjänster vid forskningsråd, i vilken bland annat återfinns föreskrifter om professorstjänster vid råden. För forskningsrådsnämnden finns en förordning (1988:1201) med instruktion.

Exempel på sektoriella organ, vid vilka professorstjänster finns inrättade, är Manne Siegbahninstitutet för fysik och institutet för rymdfysik. Dessa organs verksamhet regleras i särskilda förordningar (1988:734 resp. 1988:1200) med instruktioner för instituten. Tjänster som professor vid dessa institut tillsätts av regeringen efter förslag från institutets styrelse.

I övrigt bedrivs sektorsforskning vid ett stort antal statliga organ inom många olika ämnesområden såsom arbetsmiljö, kriminologi och kriminalvård, miljövård och försvarsfrågor. Som exempel på sektorsorgan med forskning som huvuduppgift kan nämnas brottsförbyggande rådet (BRÅ) och försvarets forskningsanstalt (FOA). Helt utanför denna utrednings område faller den forskning som bedrivs inom näringslivet.

Utredningen återkommer nedan i kap. 8 till frågorna om proceduren vid professorstillsättning såvitt gäller statliga organ utanför högskoleorganisationen.

3.3 Författningsreglering av högskolornas verksamhet

Författningsmässigt regleras högskoleenheternas organisation och verksamhet huvudsakligen i högskolelagen (1977:218) och högskoleförordningen (1977:263; HF). För lantbruksuniversitetets del gäller i stället för föreskrifterna i 9–25 kap. högskoleförordningen den särskilda förordningen för Sveriges lantbruksuniversitet (1977:344; FSLU). Av 1 § högskolelagen framgår att högskolans tre centrala uppgifter är att bedriva utbildning, forskning och utvecklingsarbete. Denna grundläggande föreskrift avspeglas i regleringen i 19 kap. HF avseende lärares arbetsuppgifter. Enligt 7 och 8 §§ skall professorer ägna sig åt utbildning, administrativt arbete och egen fortbildning samt bedriva forskning. Forskningens centrala ställning bland just professorernas åligganden markeras genom föreskriften i 13 § att professorer bör beredas utrymme för att under återkommande längre sammanhängande perioder ägna sig åt forskning på heltid. För professorer vid lantbruksuniversitetet ges motsvarande förskrifter om arbetsuppgifter i 12 kap. 7, 8 och 14 §§ FSLU.

3.4 Högskolornas interna organisation

3.4.1 Utbildningsdepartementets område

Varje högskoleenhet leds av en *högskolestyrelse* (16–18 §§ högskolelagen, 10 kap. HF). Styrelsen består av företrädare för allmänna intressen, vilka efter lagändring som trätt i kraft den 1 juli 1988 bildar majoritet, samt av enhetens rektor, företrädare för verksamheten samt företrädare för de studerande (om dessa utnyttjar sin rätt att utse ledamö-

ter). Närmast under styrelsen har *rektorsämbetet* inseendet över allt som rör högskoleenheten (11 kap. HF). Ämbetet, som består av rektor och i förekommande fall förvaltningschef, har vidsträckt beslutanderätt i ärenden av löpande karaktär (10 kap. 10 b § jämfört med 8 b § HF) och svarar dessutom för beredning och verkställighet av beslut som ankommer på styrelsen. Beslut i tillsättningsärenden på högskoleenhetsnivå avseende lärartjänster, bl.a. tjänster som professor resp. adjungerad professor, ankommer sedan den 1 november 1988 på rektorsämbetet (19 kap. 37 § HF, 12 kap. 34 § FSLU). Tidigare skulle dessa tjänster tillsättas av högskolestyrelsen. Efter ovannämnda lagändring med avseende på högskolestyrelsens sammansättning har regeringen jämlikt 17 § andra stycket högskolelagen befogenhet att föreskriva, att rektorsämbetet i stället för styrelsen skall svara för tillsättningar av bl.a. sådana lärartjänster, en befogenhet som regeringen sålunda utnyttjat (SFS 1988:1060 och 1988:1019). Skälet till denna förändring torde vara, att högskolestyrelsen inte i samma utsträckning som tidigare bland sina ledamöter räknar representanter för det vetenskapssamhälle som bäst kan bedöma de sökandes meriter.

På den s.k. mellannivån inom högskolan finns fakultetsorgan, knutna till universiteteten och vissa högskolor med mera omfattande fasta forskningsresurser, allt i den omfattning som framgår av översikten i bilaga 10 till HF. Inom verksamhetsområdet för de sex universitetens fakultetsorgan faller jämväl vissa andra högskoleenheter, se översikten i bilaga 10 a till HF. Fakultetsorganen har mångskiftande uppgifter med avseende på forskning och forskarutbildning inom sina respektive vetenskapsområden (14 kap. HF). I *fakultetskollegium* ingår alla professorer och innehavare av övriga lärartjänster vid högskoleenhet eller forskningsråd, för vilka tjänster krävs lägst doktorsexamen (se närmare 14 kap. 8–10 §§). Fakultetskollegiet är väsentligt ett samrådsorgan med förhållandevis få beslutsfunktioner. Merparten av dessa består i att kollegiet har att utse en del av ledamöterna i vissa beslutande organ på fakultetsnivå, bl.a. fakultetsnämnd och tjänsteförslagsnämnd (14 kap. 24 § samt 19 kap. 57 § HF). Kollegiet får delegera beslutanderätt jämlikt 14 kap. 13 § HF. Det är vanligt att så sker, vad gäller utseende av tjänsteförslagsnämndens särskilda ledamöter för visst tillsättningsärende (sakkunniga).

Flertalet beslutsfunktioner avseende forskning och forskarutbildning inom ett fakultetsområde tillkommer *fakultetsnämnden*. Föreskrifter om dess åligganden återfinns i 23 § högskolelagen och 14 kap. 19–20 §§ HF. Motsvarande uppgifter vad gäller den grundläggande utbildningen åvilar linjenämnder (21 § högskolelagen och 12 kap. HF). Vissa fakulteter är enligt beslut av vederbörande högskolestyrelse indelade i sektioner (14 kap. 3 § HF). Vid sålunda delade fakulteter finns sektionskollegier och/eller sektionsgruppskollegier resp. sektionsnämnder med ställning och uppgifter motsvarande fakultetsorganens.

Högskolestyrelse kan med stöd av 24 a § högskolelagen besluta att uppgifter som ankommer på linjenämnder och fakultets- eller sektionsnämnder inom ett område i stället skall fullgöras av en utbildnings- och forskningsnämnd. Sådan nämnds uppgifter, sammansättning och arbetssätt regleras i 14 a kap. HF.

Vid universitetet i Linköping finns en organisation för s.k. temaorienterad forskning, som går över de traditionella fakultetsgränserna.

Vid varje fakultet eller sektion finns också en *tjänsteförslagsnämnd* (19 kap. 52–66 §§ HF) med uppgift bl.a. att föreslå innehavare av tjänster som professor som tillsätts av regeringen. Tjänsteförslagsnämnden har normalt följande sammansättning i ärende som avser professorstillsättning:

1. Fakultets-/sektionskollegiets dekanus, ordförande
2. Två ledamöter, utsedda för tre år av fakultets-/sektionsnämnden; en av dessa är vice ordförande
3. En ledamot utsedd för tre år på sätt som högskolesyrelsen bestämmer
4. En företrädare för de anställda inom nämndens verksamhetsområde, utsedd för tre år av högskolestyrelsen
5. En företrädare för de studerande, utsedd för ett år av vederbörande studerandeorganisation
6. Tre ledamöter, utsedda av fakultets-/sektionskollegiet för varje särskilt tillsättningsärende. Dessa ledamöter skall vara särskilt

förtrogna med tjänstens ämne och benämnes vanligen "de sakkunniga".

Tjänsteförslagsnämnden räknar således i normalfallet nio ledamöter i professorstillsättningsärenden. Personal- och studeranderepresentationen behöver dock ej utnyttjas.

Vid *institutioner* (och andra arbetsenheter) bedrivs högskolans egentliga arbete: forskning, utbildning och utvecklingsarbete inom olika ämnesområden. Där har lärare och forskare sina arbetsplatser, där finns laboratorier och i stor utsträckning bibliotek. Institutionerna leds av *institutionsstyrelse* och *prefekt*, i undantagsfall enbart av prefekt. Institutionernas uppgifter, ledning och verksamhetsformer regleras i 15 kap. HF, som även innefattar föreskrifter avseende andra arbetsenheter. Till institutionernas uppgifter hör att i samband med omprövning av sådan tjänst som professor som tillsätts av regeringen jämlikt 19 kap. 47 § HF avge förslag rörande ämnesinnehåll m.m. (19 kap. 48 § HF).

3.4.2 Särreglering avseende det konstnärliga området

Professorstjänster inom konstnärliga områden finns dels vid universiteten i Göteborg, Lund och Umeå, dels vid konstfackskolan, konsthögskolan och musikhögskolan, alla belägna i Stockholm. För tjänster som professor för högre konstnärlig utbildning, med vilka är förenade konstnärligt utvecklingsarbete, gäller enligt 19 kap. 43 § HF särskilda regler om tidsbegränsning. Förordnande meddelas tills vidare för högst fem år. Förordnande får förnyas, men tjänsten får innehas under högst 10 år.

Tjänsteförslagsnämnderna har en från det normala mönstret i viss mån avvikande sammansättning vid handläggning av ärenden som rör tjänster, med vilka är förenade konstnärligt utvecklingsarbete. Ordförande för sådan nämnd är vid fackhögskolorna enhetens rektor, vid universitet prefekt för berörd institution eller motsvarande. Dessa nämnders sammansättning regleras i 19 kap. 59 a § HF.

3.4.3 Jordbruksdepartementets område

Inom jordbruksdepartementets område är den högre utbildningen och forskningen organiserad i tre fakulteter, den lantbruksvetenskapliga, den skogsvetenskapliga och den veterinärmedicinska, alla vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) med huvudsäte i Uppsala. I SLU:s styrelse ingår sedan länge en majoritet av företrädare för allmänna instressen. Närmast under styrelsen arbetar två beredningsorgan, forskningsberedningen och utbildningsberedningen. På mellannivå finns linjenämnder med ansvar för grundläggande utbildning samt fakultetskollegier och kollegienämnder (motsvarigheter till fakultetsnämnder) med ansvar för forskning och forskarutbildning. Den egentliga verksamheten bedrivs – liksom inom högskoleväsendet i övrigt – vid institutioner och andra arbetsenheter. Utmärkande för SLU är en omfattande programverksamhet, som bedrivs i samarbete med berörda näringsgrenar.

Tjänsteförslagsnämnderna är knutna till de tre fakultetskollegierna. Dessa nämnders sammansättning överensstämmer i stort med vad som gäller inom högskolan i övrigt (12 kap. 50–51 §§ FSLU). Vid SLU finns tjänster som statsagronom, statshortonom, statsveterinär och biträdande statsveterinär. Tillsättningsärenden avseende sådana tjänster, vilka tillsätts av rektorsämbetet, handläggs i tjänsteförslagsnämnd enligt samma regler som gäller för tillsättning av professorstjänster.

3.5 Inrättande resp. omprövning av tjänst som professor

3.5.1 Inrättande

Tjänster som professor som tillsätts av regeringen inrättas genom beslut av regeringen, medan vederbörande högskolestyrelse får besluta om inrättande av lönetjänster som professor som tillsätts av rektorsäm-

betet samt av arvodestjänster som adjungerad professor (19 kap. 20 a § HF, 12 kap. 19 a § FSLU).

Inrättande av sådana tjänster som professor som tillsätts av regeringen föregås av ett omsorgsfullt prövningsförfarande. Förslag väcks i allmänhet i anslagsframställningar, där fakultetsorgan och högskolestyrelse redovisar forskningsbehov och önskad forskningsinriktning. Riksdagen tar vid behandlingen av regeringens budgetproposition eller särskild forskningspolitisk proposition ställning till föreliggande förslag och bemyndigar i varje särskilt fall regeringen att inrätta en ny tjänst. Regeringen fastställer ämnesinnehållet för tjänsten. Om ämnesområdet anses behöva klarläggas ytterligare, kan UHÄ härefter fastställa en ämnesbeskrivning (19 kap. 51 § HF).

Sådana professorstjänster som tillsätts genom förordnande av rektorsämbetet enligt 19 kap. 20 a § HF (lönetjänster som professor och arvodestjänster som adjungerad professor) får såsom ovan redan berörts, inrättas endast vid de högskoleenheter som har fasta forskningsresurser eller där konstnärligt utvecklingsarbete bedrivs. Ämnet för tjänsten bestäms av högskolestyrelsen (19 kap. 77 § HF).

3.5.2 Omprövning av befintlig tjänst

Generellt gäller enligt högskoleförordningen att lärartjänst som professor, vilken blir ledig till följd av innehavares pensionering eller avgång av annan orsak, skall göras till föremål för ett omprövningsförfarande, innan den eventuellt återbesätts (19 kap. 47 §). Motsvarande gäller vid lantbruksuniversitetet enligt 12 kap. 43 § FSLU. Prövning har till syfte att fastställa, om tjänsten skall

a) återbesättas med ofärändrat ämnesinnehåll
b) ges ändrat ämnesinnehåll
c) ersättas med annan lärartjänst
d) hållas vakant under viss angiven tid, eller
e) dras in.

Vad gäller tjänster som professor som tillsätts av rektorsämbetet inom det i HF reglerade området, görs omprövningen av vederbörande högskolestyrelse enligt föreskrifter som UHÄ äger meddela.

I fråga om tjänster som professor som tillsätts av regeringen är prövningsförfarandet reglerat i 19 kap. 48–51 §§ HF resp. 12 kap. 43–48 §§ FSLU. Prövningen skall i dessa fall, såvitt gäller det i HF reglerade området, inbegripa frågan om tjänsten bör omfatta tjänstgöringsskyldighet vid mer än en högskoleenhet.

Förfarandet inleds med att den institution eller arbetsenhet till vilken tjänsten hör avger förslag, senast tre år innan innehavaren uppnår pensioneringsperiodens nedre gräns eller – om tjänsten blir ledig av annan orsak än innehavarens förestående pensionering – snarast möjligt. Institutionens förslag avges till vederbörande fakultets–/sektionsnämnd (eller motsvarande), som därefter har att avge eget förslag, vilket tillsammans med institutionens förslag överlämnas till högskolestyrelsen. När högskolestyrelsen bereder prövningsärendet, får den inhämta yttrande från annan fakultets–, sektions– eller linjenämnd som berörs. Styrelsen överlämnar med eget yttrande föreliggande förslag till UHÄ, som i sin tur med överlämnande av mottaget material avger eget förslag till regeringen. Prövningsförfarandet genomförs vanligen vid högskoleenheterna i anslutning till arbetet med anslagsframställning. Slutligt beslut i dessa ärenden, vilka har stor betydelse för forskningens inriktning och utveckling i ett brett perspektiv, fattas av regeringen.

Tjänstens ämnesinnehåll definieras i normalfallet genom ämnesbenämningen, som fastställs genom regeringens beslut. I vissa fall kan ämnesinnehållet behöva anges mera utförligt, t.ex. för att ge närmare information åt dem som avser att söka eller för att ge vägledning vid tillsättning av tjänsten. I sådana fall får ämnesbenämningen kompletteras med en *ämnesbeskrivning*, vilken fastställs av UHÄ resp. styrelsen för SLU (19 kap. 51 § HF, 12 kap. 48 § FSLU). Eventuella särskilda skyldigheter i fråga om fullgörande av utbildning, forskning eller andra uppgifter som är förenade med tjänsten skall anges i sådan ämnesbeskrivning. UHÄ har under senare tid varit restriktivt med att fastställa

ämnesbeskrivningar för professurer. Ämbetet har den 28 januari 1987 utfärdat Allmänna råd för prövning av ämnesinnehållet i vissa professorstjänster (UHÄ-FS 1987:3).

3.5.3 De olika tjänstetypernas funktion inom forskningsorganisationen; finansiering

Proceduren att inrätta resp. ompröva sådana tjänster som professor som tillsätts av regeringen är ett viktigt inslag i statens forskningsplanering. Kostnaderna för dessa tjänster täcks inom ramen för högskolans fasta forskningsanslag.

Systemet med sådana tjänster som professor som tillsätts av rektorsämbetet svarar mot universitets och högskolors behov att snabbt kunna anpassa sig till forskningens utveckling och ger dem möjligheter att disponera sina personella och materiella resurser på ett ändamålsenligt sätt. Ekonomiskt utrymme för inrättande av sådana tjänster kan skapas genom utnyttjande av högskoleenhetens fakultetsanslag. Finansiering genom tillskott av externa medel, exempelvis från landstingskommuner eller från näringslivet, förekommer också.

De tidsbegränsade arvodestjänsterna som adjungerad professor har som huvudsyfte att stärka sambandet mellan högskolornas forskning och näringslivet. En innehavare av sådan tjänst tjänstgör på deltid (minst 20 %) vid universitet eller högskola och är i normalfallet partiellt tjänstledig från sin huvudsakliga anställning – oftast inom näringslivet – i motsvarande omfattning. Tjänsterna finansieras i betydande utsträckning med externa medel.

3.6 Behörighetskrav och befordringsgrunder

Föreskrifter om behörighetskrav och befordringsgrunder för professorstjänster finns i 19 kap. 21, 30 och 31 §§ HF och 12 kap. 20, 27 och 28 §§ FSLU.

För *behörighet* till tjänst som lärare vid högskolan krävs allmänt den vetenskapliga och pedagogiska skicklighet och den förmåga i övrigt som fordras för att fullgöra tjänsten väl. För tjänst som professor finns, till skillnad från vad som gäller för ett flertal andra lärartjänster, inget speciellt behörighetskrav utöver detta allmänna.

Som *allmän befordringsgrund* vid tillsättning av tjänst som lärare vid högskolan gäller graden av sådan vetenskaplig, pedagogisk och annan skicklighet som är av betydelse med hänsyn till tjänstens ämnesinnehåll och beskaffenhet i övrigt. Vikt skall även läggas vid förmåga att informera om forskning och utvecklingsarbete.

När det gäller tjänst som professor finns det *särskilda* befordringsgrunder, som gäller utöver den ovan nämnda allmänna befordringsgrunden. Sålunda skall särskild vikt fästas vid vetenskaplig skicklighet som har visats genom egen forskning samt genom planering och ledning av forskning. Vid tillsättningen skall särskild vikt även fästas vid pedagogisk skicklighet som har visats genom handledning av forskarstuderande, ledning, utveckling och planering av forskarutbildning samt undervisning i sådan utbildning, genom ledning, utveckling och planering av grundläggande högskoleutbildning och undervisning i sådan utbildning samt genom utarbetande av läromedel för högskoleutbildning.

Gällande regler om behörighetskrav och befordringsgrunder fick sitt huvudsakliga innehåll år 1975 (motiv, se SOU 1973:54 s. 65 ff och prop. 1975:9 s. 553). De särskilda befordringsgrunderna för bl.a. professor justerades år 1985 (SFS 1985:702, jfr prop. 1984/85:57 s. 14, UbU 1984/85: 9). Den justeringen hade samband med den samtidigt införda nya arbets- och tjänsteorganisationen för högskolelärare, som för professorernas del bl.a. innebär, att deras pedagogiska verksamhet bör innefatta medverkan inte bara i forskarutbildning utan också i grundutbildning. I konsekvens härmed har i högskoleförordningen föreskrivits, såsom framgår ovan, att också sådan pedagogisk skicklighet som visats genom ledning, utveckling och planering av grundläggande högskoleutbildning skall räknas som befordringsgrund vid professorstillsättning. UHÄ har i skrivelse 1987-02-13 till högskoleenheterna och lantbruksuniversitetet redovisat normer för meritvärdering vid tillsättning av

tjänster inom högskolan och därvid särskilt berört frågan om pedagogiska meriter.

Behörighetsregler och allmänna befordringsgrunder för statsagronom, statshortonom, statsveterinär och biträdande statsveterinär är desamma som för professor. De särskilda befordringsgrunderna för dessa tjänstekategorier innehåller inte något krav på pedagogiska meriter (12 kap. 21, 27 och 29 §§ FSLU).

4 Proceduren vid tillsättning av tjänst som professor enligt gällande ordning

Regler om proceduren vid professorstillsättning finns i 19 kap. HF och 12 kap. FSLU. Framställningen i det följande tar i avsnitten 4.1–4.9 sikte på proceduren vid tillsättning av sådan professorstjänst som tillsätts av regeringen. I avsnitt 4.10 redovisas sedan reglerna för motsvarande procedur avseende lönetjänst som professor som tillsätts av rektorsämbetet.

4.1 Ledigkungörande (19 kap. 67–68 §§ HF; 12 kap. 58–59 §§ FSLU)

En tjänst som professor skall alltid kungöras i Post- och Inrikes Tidningar. Ansökningstiden är tre veckor. Om den förre innehavaren av tjänsten skall avgå med ålderspension skall tjänsten (efter omprövning, se ovan 3.5.2) ledigkungöras minst nio månader och högst två år före avgången. Om innehavaren avgår av andra skäl skall tjänsten ledigkungöras snarast möjligt.

Om ingen sökande anmäler sig, eller om regeringen beslutar att inte tillsätta tjänsten med någon som har sökt den, skall rektorsämbetet föranstalta om nytt ledigkungörande. Leder inte heller detta ledigkungörande till att tjänsten blir besatt, skall rektorsämbetet inhämta yttrande av berörd fakultets- eller sektionsnämnd och sända handlingarna till UHÄ som får besluta att tjänsten skall kungöras på nytt. Finner UHÄ att annan åtgärd bör vidtas (t.ex. att det skall anstå med ny ledigförklaring), skall ämbetet överlämna ärendet till regeringen. Beträf-

fande tjänst vid lantbruksuniversitetet fattas de beslut, som enligt HF ankommer på UHÄ, av universitetets styrelse.

4.2 Ansökningshandlingar (19 kap. 69–70 §§ HF; 12 kap. 60–61 §§ FSLU)

Sökande skall i samband med ansökan inge bl.a. en kortfattad redogörelse för sin vetenskapliga och pedagogiska verksamhet samt de vetenskapliga arbeten som han åberopar (i fyra exemplar, av vilka de tre sakkunniga avses tilldelas var sitt). De handlingar han eller hon önskar åberopa skall inges senast tre veckor efter ansökningstidens utgång i erforderligt antal exemplar. Rektorsämbetet kan medge, att åberopade vetenskapliga verk får inges i färre än fyra exemplar.

Ansökningar och handlingar som har kommit in för sent skall beaktas av tjänsteförslagsnämnden, om det kan ske utan avsevärd olägenhet. Tjänsteförslagsnämnden har att i det enskilda fallet bedöma huruvida avsevärd olägenhet skall anses uppkomma om en för sent inkommen ansökan skall prövas, men sist och slutligen ankommer det på regeringen att fatta beslutet, huruvida en för sent inkommen ansökan skall beaktas. I praxis har regeln om sent inkomna ansökningar tillämpats liberalt. Intresset att till en professur kunna rekrytera den person som bedöms vara mest kvalificerad synes stundom av tjänsteförslagsnämnd ha tagits till intäkt för att beakta även ansökningar som inkommit med avsevärd försening. Som exempel kan nämnas ett ärende vid tekniska fakulteten vid universitetet i Linköping, i vilket tjänsteförslagsnämnden tog upp till behandling en ansökan som kom in mer än nio månader efter ansökningstidens utgång; också regeringen beaktade denna ansökan (utbildningsdepartementet dnr 3514/86).

4.3 Inbjudan att söka tjänst (19 kap. 71 § HF; 12 kap. 62 § FSLU)

Tjänsteförslagsnämnd får under vissa förutsättningar inbjuda en person som inte sökt ledigkungjord tjänst som professor att göra detta. Den

som sålunda inbjuds skall föreläggas tre veckors ansökningstid från den dag då han fick del av beslutet. Villkor för att en person skall få inbjudas att söka är, att vederbörande kan antas ha haft befogad anledning att inte anmäla sig som sökande (han kan t.ex. ha vistats utrikes och inte nåtts av ledigkungörelsen). Om sökande har anmält sig inom föreskriven tid, gäller som ytterligare villkor för inbjudan, att den som inbjudes att söka kan antas vara avsevärt bättre skickad att sköta tjänsten än var och en som har sökt den.

Institutet inbjudan att söka tjänst infördes vid 1975 års reform av tillsättningsproceduren och ersatte då det kallelseförfarande som kunde genomföras enligt tidigare gällande regler. (Om dessa regler och om motiven för deras upphävande, se SOU 1973:54 s. 93 ff med hänvisningar.)

4.4 Utseende av sakkunniga ledamöter av tjänsteförslagsnämnd (19 kap. 57 och 65 §§ HF; 12 kap. 51 och 56 §§ FSLU)

Så snart ansökningstiden gått ut och man vet vilka som sökt tjänsten, börjar arbetet med att utse sakkunniga. Att man väntar med att utse dessa till efter ansökningstidens utgång beror bl.a. på att man vill känna till de sökandes forskningsområden för att kunna välja sakkunniga med lämplig kompetensprofil. Enligt högskoleförordningen ligger uppgiften att utse sakkunniga på fakultets- eller sektionskollegiet. I praktiken är uppgiften emellertid vid de flesta lärosäten delegerad till fakultets- eller sektionsnämnden eller till en särskild grupp inom kollegiet eller nämnden.

Vid lantbruksuniversitetet är det kollegienämnden som utser sakkunniga.

Tidigare har funnits detaljerade författningsföreskrifter om att beslut om utseende av sakkunniga skulle beredas genom att förslag inhämtades från organ vid andra lärosäten, men föreskrifterna upphävdes 1975 med motivering att förfarandet kunde medföra avsevärd tidsutdräkt

(jfr SOU 1973:54 s. 82). Vid det stora flertalet fakulteter och sektioner har man dock efter 1975 års reform hållit fast vid praxis att inhämta förslag på sakkunniga från andra högskoleenheter.

Högst en av de sakkunniga bör utses bland ledamöterna i det fakultets- eller sektionskollegium som tjänstens innehavare skall tillhöra. Syftet med den bestämmelsen är att begränsa det lokala inflytandet vid tjänstetillsättningar (SOU 1973:54 s. 81 f). Vidare gäller att till sakkunniga företrädesvis skall utses personer från de nordiska länderna.

För bedömning av frågor om jäv mot ledamöter av tjänsteförslagsnämnd - de sakkunniga liksom övriga - gäller de allmänna jävsreglerna i 11-12 §§ förvaltningslagen. Jävsfrågorna behandlas närmare nedan i kapitel 10, avsnitt 2.

De sökande skall underrättas om vilka sakkunniga som utsetts. Beslut om utseende av sakkunniga eller av andra ledamöter av tjänsteförslagsnämnd får inte överklagas särskilt (25 kap. 4 § HF, 16 kap. 4 § FSLU).

Ersättning till sakkunniga utgår på sätt berörd högskoleenhet beslutar (UHÄ-FS 1988:27), jfr nedan kap. 11.

4.5 Sakkunnigutlåtanden (19 kap. 72 § HF; 12 kap. 63 § FSLU)

Envar av de sakkunniga skall avge ett skriftligt utlåtande, om inte tjänsteförslagsnämnden beslutar annat med hänsyn till de omständigheter som föreligger i ärendet. I utlåtandet skall den sakkunnige med kort motivering ange skickligheten hos de sökande som enligt hans mening i första hand bör komma i fråga till tjänsten samt ordningen dem emellan. Minst två sökande skall sålunda rangordnas i utlåtandet, förutsatt att så många behöriga sökande finns enligt den sakkunniges bedömning.

Såsom framgår av författningstexten skall utlåtandena normalt avges separat (jfr prop. 1975:9 s. 556 f). En stickprovsundersökning som utredningen låtit företaga visar dock att gemensamma utlåtanden förekommer i ungefär en fjärdedel av tillsättningsärendena. I enstaka fall förekommer vidare att utlåtanden är delvis gemensamma.

Enbart muntligt yttrande synes inte förekomma i andra fall än när en sakkunnig kan hänvisa till ett nyligen i annat ärende avgivet skriftligt utlåtande om en sökande och denne är den ende sökande till tjänsten.

4.6 Tjänsteförslagsnämndens handläggning av tillsättningsärende (19 kap. 62 a–64, 66 och 73 §§ HF; 12 kap. 54, 55, 57 och 64 §§ FSLU)

Sedan de sakkunniga utsetts vidtar det egentliga arbetet med beredningen av tillsättningsärendet. Författningsregleringen av hur handläggningen skall ske är så summarisk att variationer kan förekomma inom vida ramar. I vissa tjänsteförslagsnämnder inleds arbetet rutinmässigt med ett sammanträde där man går igenom de särskilda förutsättningarna för ärendet, såsom ämnesinnehåll, eventuell ämnesbeskrivning, behörighetskrav och befordringsgrunder, betydelsen för det aktuella ärendet av jämställdhetsaspekten, fråga om inbjudan av någon att söka tjänsten etc. Sedan hålles ett eller flera sammanträden alltefter behov. På andra håll däremot brukar något sammanträde inte hållas med nämnden förrän de sakkunniga är klara med sina utlåtanden.

Telefonsammanträden får förekomma, ehuru denna sammanträdesform enligt författningstexten bör användas restriktivt (19 kap. 62 a § HF; jfr 2 kap. 9 a § FSLU).

Tjänsteförslagsnämnden får inhämta annan utredning än sakkunnigutlåtanden. Undervisningsprov kan ordnas, men det synes numera vara betydligt mindre vanligt än före 1975 år reform att provföreläsningar eller annat sådant prov ordnas. Å andra sidan har intervjuer med de främsta kandidaterna blivit en ganska vanlig företeelse på senare år.

Nämnden kan också t.ex. inhämta referenser från sökandes tidigare arbetsplats.

Styrelsen för universitetet eller högskolan skall enligt författningarna meddela de ytterligare föreskrifter om tjänsteförslagsnämnd som behövs.

4.7 Tjänsteförslagsnämndens beslut (19 kap. 62 § och 74–76 §§ HF; 12 kap. 53 § och 65–67 §§ FSLU)

Tjänsteförslagsnämnden är beslutför när fler än hälften av ledamöterna är närvarande, bland dem ordföranden eller vice ordföranden. Vid handläggning av ärenden om upprättande av förslag till sådan tjänst som professor som tillsätts av regeringen gäller också att minst två av de sakkunniga skall vara närvarande.

Nämnden skall föreslå den sökande som nämnden anser främst bör komma i fråga. Om särskilda skäl föreligger, såsom då nämnden befarar att den som sålunda föreslås kommer att dra tillbaka sin ansökan, får nämnden ange ytterligare två sökande och ordningen mellan dem. Nämndens förslag skall innehålla de skäl som har bestämt utgången. Skälen får dock utelämnas helt eller delvis, om endast en sökande anmält sig och vederbörande föreslås få tjänsten.

Såsom utvecklas i kapitel 10 nedan anser utredningen att tjänsteförslagsnämndens handläggning av tillsättningsärenden måste anses vara underkastad förvaltningslagens regler om myndighetsutövning. Därav följer att varje ledamot som deltar i den slutliga handläggningen är skyldig att delta i avgörandet (18 § tredje stycket förvaltningslagen). Den som inte antecknar avvikande mening, skall enligt 19 § första stycket förvaltningslagen anses ha biträtt beslutet.

Tjänsteförslagsnämnden bör avge sitt förslag senast fyra månader efter det att den för tjänsten angivna ansökningstiden har gått ut. Om den tidsgränsen inte har kunnat hållas, skall nämnden enligt vad författningarna föreskriver omedelbart anmäla detta till rektorsämbetet med

uppgift om skälet till dröjesmålet. Som kommer att framgå nedan är det dock sällsynt att en tjänsteförslagsnämnd kan lägga fram sitt förslag inom den föreskrivna tiden.

4.8 Överklagande och utnämning

Tjänsteförslagsnämnden avger som beredande instans ett förslag till regeringen. Förslaget kan överklagas hos regeringen (25 kap. 1 § HF, 16 kap. 1 § FSLU). Skrivelsen med överklagande skall ges in till regeringen.

Om överklagande sker, företas inom regeringskansliet den åtgärden, att vederbörande tjänsteförslagsnämnd och rektorsämbetet vid högskolan anmodas att, sedan den som föreslagits till tjänsten beretts tillfälle att yttra sig över överklagandet, avge yttrande i ärendet. Tjänsteförslagsnämnden yttrar sig först och sedan rektorsämbetet. Yttrandena jämte alla handlingarna i ärendet insänds därefter till departementet. Då remissvaren kommit in till departementet, skickas avskrifter till den eller dem som överklagat med besked om tid för slutpåminnelser. Om förslaget inte överklagas, insänds ärendet till departementet då förslaget vunnit laga kraft.

Slutligen fattar regeringen beslut om vem som skall utnämnas. Regeringen motiverar aldrig sådana beslut.

4.9 Lönesättningen

Tjänst som professor lyder under 1985 års chefslöneavtal (SAV cirkulär 1985 A 14; om avtalets tillämpning på professorstjänster, jfr ramavtal 1988–05–06 om 1988 års löner för statstjänstemän, bilaga 4, underbilaga 3, och avtal 1989–01–11 om temporär förlängning av chefslöneavtalets tillämpning på professorstjänster). Lönesättningen, som är individuell över viss miniminivå, bestäms av chefslönenämnden. Då förslag har ingivits till regeringen om innehavare av ledig professorstjänst, tillämpas numera det förfarandet att rektorsämbetet avger förslag om

lönesättningen för den tilltänkte innehavaren till chefslönenämnden som – eventuellt efter återremiss till rektorsämbetet – fattar beslut i lönefrågan innan regeringen meddelar beslut om utnämning. Förfarandet kan kräva överläggningar i en eller flera omgångar mellan rektorsämbetet och den förordade kandidaten. Eftersom här är fråga inte bara om ett ensidigt offentligrättsligt beslut av regeringen utan också om stiftande av ett avtalsförhållande (jfr AD 1985 nr 129), kan den förordade kandidaten avstå från tjänsten, om enighet inte kan nås om lönen.

4.10 Förfarandet vid tillsättning av sådan tjänst som professor som tillsätts av rektorsämbetet (19 kap. 37 § och 77–78 §§ HF; 12 kap. 34 § och 68–69 §§ FSLU)

De av högskoleenheterna själva inrättade tjänsterna som professor tillsätts genom beslut av rektorsämbetet. Om ledigkungörande och om ansökningshandlingar ges regler genom hänvisning (i 19 kap. 77 § HF och 12 kap. 68 § FSLU) till vissa av motsvarande bestämmelser för ärenden om tjänster som tillsätts av regeringen. Innan rektorsämbetet tillsätter en professorstjänst skall yttrande inhämtas från den berörda fakultets- eller sektionsnämnden (respektive kollegienämnden vid SLU), och denna nämnd får inhämta yttrande från en eller flera sakkunniga. Om rektorsämbetet så beslutar, skall dock tjänsten i stället tillsättas efter förslag av vederbörande tjänsteförslagsnämnd (19 kap. 37 § sjätte stycket HF, 12 kap. 34 § femte stycket FSLU).

Tjänsteförslagsnämndens förslag i ärende om tillsättning av en s.k. egen professur hos en högskola får inte överklagas (25 kap. 1 § andra stycket HF, 16 kap. 1 § andra stycket FSLU), och detsamma torde gälla fakultetsnämnds eller motsvarande nämnds yttrande i sådant ärende. Emellertid föreligger inte hinder för sökande som är missnöjd med förslag eller yttrande att inge en skrivelse till rektorsämbetet med yrkande och argumentation. Rektorsämbetet är inte skyldigt att kommunicera utredningsmaterialet med de sökande (17 § första stycket 2. undantagspunkten förvaltningslagen), men dessa har jämlikt 16 § förvaltningslagen rätt att på begäran få ta del av materialet när det har till-

förts ärendet. Liksom det ankommer på rektorsämbetet att avgöra, om man på eget initiativ skall delge de sökande utredningsmaterialet, får ämbetet med ledning av en lämplighetsbedömning avgöra, om en skrivelse från en missnöjd sökande skall remitteras till den som har förordats till tjänsten och till det förslagsställande organet mot vars bedömningar den sökande argumenterar. Rektorsämbetenas praxis i dessa handläggningsfrågor torde variera.

Inom utbildningsdepartementets område kan rektorsämbetets beslut att tillsätta professorstjänst överklagas hos UHÄ (25 kap. 7 § HF). Av 23 § andra stycket förvaltningslagen följer att skrivelse med överklagande ges in till rektorsämbetet. Mot UHÄ:s beslut får talan inte föras (25 kap. 15 § HF).

Vid Sveriges lantbruksuniversitet får rektorsämbetets beslut att tillsätta professorstjänst överklagas till universitetets styrelse (16 kap. 6 § FSLU).

5 Något om utländska förhållanden

5.1 Inledning

Detta kapitel innehåller redogörelser för huvuddrag i proceduren vid professorstillsättning i följande länder: våra nordiska grannländer, Förbundsrepubliken Tyskland, Nederländerna, Frankrike, Storbritannien och USA.

5.2 De nordiska grannländerna

Nedanstående beskrivning bygger på en rapport från det nordiska ministerrådet (Nord 1988:30): "Forskere i Norden. Stillingstruktur, kompetansekrav, ansettelsesprosedyrer og rekruttering til stillinger ved universiteter, høgskoler og forskningsråd i de nordiske land." I rapporten finns hänvisningar till författningar och andra källor. Upplysningar har också inhämtats från grannländernas utbildningsdepartement och från enskilda forskare.

Allmän struktur

Proceduren vid tillsättning av professorstjänst i Danmark, Finland och Norge är i stort sett densamma som i Sverige. Utmärkande för proceduren är sakkunnigförfarande med jämförande utlåtanden, organ på fakultetsnivå som förslagsställande myndighet, viss offentlighet kring förfarandet, en mer eller mindre långtgående rätt att överklaga förslag samt en myndighet utanför högskolan som utnämnande myndighet, vanligen regeringen.

Ämnesinnehåll och ämnesbeskrivning

När det gäller *ämnesinnehållet* i en ny tjänst fastställes det i princip i samband med att regeringen inrättar en tjänst som professor, oftast i budgetarbetet, i alla nordiska länder. Beslut om *omprövning av tjänst* ligger i *Danmark* på ett centralt råd, i *Finland* och *Norge* på universitetsnivå. Den närmare *ämnesbeskrivningen* (stillingsbeskrivelse) ligger på universitetsnivå i de övriga nordiska länderna, medan den i Sverige fastställs av UHÄ.

Ansökningshandlingar

I alla tre länderna är det brukligt att de sökande ger in hela sin relevanta produktion, och det är gängse uppfattning att de sakkunniga bör granska alla åberopade skrifter.

I *Danmark* skall de sökande bifoga sina vetenskapliga verk samt uppgifter om tidigare tjänster. Någon begränsning av antalet insända verk föreskrivs inte. Enligt föreskrifterna skall de sökande i *Norge*, förutom sina vetenskapliga arbeten, bifoga en redogörelse för sina forskningsresultat. Därvid skall de ta upp de 10 till 15 viktigaste verken, men någon begränsning av antalet insända verk finns inte. Enligt det *finska* utredningsförslaget (se nedan) skall den sökande till sin meritförteckning och publikationslista foga en redogörelse för sina arbeten och publikationer. Högskolan skall kunna besluta om en begränsning av antalet insända verk, innan tjänsten utlyses. Dock får man inte därigenom äventyra möjligheten att bedöma kompetensen sakligt. Skälet till detta reformförslag är en strävan att underlätta de sakkunnigas arbetsbörda.

Behörighets- och befordringsgrunder

Det formella behörighetskravet vid tillsättningen av en professorstjänst i *Danmark* är högskoleexamen. Några särskilda regler för beford-

ringsgrunder finns inte. I praktiken har den vetenskapliga skicklighet-en den största betydelsen, men också de sökandes pedagogiska förmåga beaktas vid tjänstetillsättningen.

I *Finland* finns ett allmänt behörighetsvillkor för alla lärare vid högskola som innebär att vederbörande skall ha den skicklighet och förmåga som krävs för att tjänsten skall kunna skötas med framgång. De särskilda behörighetsvillkoren är dels vetenskaplig kompetens, dels undervisningsförmåga, dels nödvändig praktisk förtrogenhet med området för tjänsten.

Särskilda behörighetsregler finns inte vid tillsättning av professorstjänster i *Norge*. Den huvudsakliga befordringsgrunden är den vetenskapliga skickligheten. När de sakkunniga bestämmer rangordningen mellan de vetenskapligt kompetenta sökandena, skall de emellertid också ta hänsyn till de sökandes pedagogiska förmåga, undervisningserfarenhet och annan kvalificerad verksamhet samt till vad som i övrigt anförs i den "minneslista" som ställts samman före utlysningen av tjänsten (se nedan).

Sakkunnig- och myndighetsbehandling

Beredningen av tillsättningen av professorstjänster i *Danmark* sker i en särskild kommitté av sakkunniga (fagkyndigudvalg eller bedømmelsesudvalg). Detta utses av fakultetsrådet på förslag av institutionen. Bedömningskommittén avger ett motiverat yttrande om varje sökande och föreslår någon av dem till tjänsten. De sökande skall beredas tillfälle att komma in med anmärkningar om kommitténs utlåtanden.

Vid universiteten finns också studienämnder för varje fakultet, där undervisningsfrågor behandlas. Dessa består till hälften av lärare, till hälften av studenter. Studienämnden yttrar sig till bedömningskommittén över de sökandes pedagogiska kvalifikationer och också över eventuella yttranden från de sökandes sida.

Bedömningskommitténs utlåtande överlämnas till fakultetsrådet som föreslår innehavare av professorstjänsten. Fakultetsrådet är i viss mån bundet av kommittéutlåtandet i sina ställningstaganden.

Fakultetsrådet lämnar sitt beslut om förslag till innehavare av tjänsten till högskolans rektor som granskar förfarandets lagenlighet. Därefter går beslutet till undervisningsministeriet. Besvär kan inges till detta men bör principiellt gälla själva beslutsförfarandet.

Reglerna om tillsättning av professorstjänst fastställs i *Norge* av varje läroanstalt för sig. De är dock ganska likartade.

Fakultetsrådet utser sakkunniga efter förslag av institutionen. Vid tillsättning av professorstjänster utses de sakkunniga vanligen att fungera som en kommitté, som lämnar sitt förslag till fakulteten. Förslaget skall ange de tre mest kompetenta sökandena och rangordningen mellan dem. De sakkunnigas uppfattning är av avgörande betydelse. Kommitténs utlåtande överlämnas också till de sökande som i sin tur kan yttra sig över förslaget till fakultetsrådet. Någon besvärsrätt i ordets juridiska mening finns inte föreskriven, men i praxis kan de sökande inge klagomål både på de sakkunnigas yttranden och på rangordningen i förslaget. Också den berörda institutionen ges möjlighet att yttra sig över kommitténs utlåtande. Detta går sedan vidare till universitetets styrelse som överlämnar förslaget till regeringen tillsammans med eventuella klagomål från de sökande. Regeringen utnämner innehavaren av tjänsten.

En särskild företeelse i Norge är den "betenkning" eller minneslista, som upprättas i samband med att tjänsten utlyses. I denna skall man precisera ämnesbeskrivning, ansvarsområde och andra till tjänsten hörande plikter liksom andra omständigheter som är av betydelse vid tjänstetillsättningen. Minneslistan görs med tanke både på de sökande och på de sakkunniga för undvikande av missförstånd i senare led av förfarandet. I en utredning från 1988 (NOU 1988:28) påtalas att oklarheter om institutionens forskningsprofil kan medföra att uppgörandet av minneslistan tar lång tid i anspråk (s.147).

I *Finland* gäller delvis skilda regler för olika högskolor. De sakkunniga utses av fakultetsrådet/fakulteten. Formellt krävs två sakkunniga, reellt utser man alltid tre. De sakkunniga inger sina individuella utlåtanden till ett fakultetsorgan, i vilka de bedömer de sökandes kompetens och rangordnar de tre främsta. Fakultetsorganet upprättar förslag till innehavare av tjänsten på grundval av de sakkunnigas utlåtande. Viss klagorätt föreligger men har olika omfattning för skilda högskolor. Presidenten utnämner innehavare av tjänsten.

Ett förslag till reform av proceduren har under hösten 1988 lagts fram av en utredning (Professorstillsättning, betänkande 1988:29). Detta remissbehandlas under våren 1989. Flera av förslagen i denna utredning är sådana som redan genomförts i Sverige och avser att skynda på processen: borttagandet av specimenstiden, inga särskilda kompetensförklaringar, ingen obligatorisk provföreläsning. Ett förslag om begränsning av antalet åberopade verk har nämnts ovan.

Det nya med detta förslag är i övrigt dels den roll som tillmäts en plan för tillsättningen, dels en förändring när det gäller överklagandeinstitutionen. För varje tillsättningsärende skall upprättas en plan som innehåller en sammanställning av föreskrifterna för tjänsten och grunderna för tillsättningen. Denna plan skall fastställas av rektor eller, vid Helsingfors universitet, av kansler. Ett kallelseförfarande skall finnas kvar i reformerad form.

Vidare skall det enligt förslaget inte finnas något formellt besvärsförfarande. Sökande skall dock underrättas om fakultetens beslut och kan hos rektor eller kansler rikta anmärkningar mot förslaget, varvid beslutsmotiveringarna som bygger på den fastställda planen spelar stor roll. Den sökande kan uppmärksamma kansler eller rektor på omständigheter som kan leda till att tjänsteförslaget upphävs och återförvisas till ny utredning. Kansler eller rektor skall godkänna förslaget. Däremot skall man inte längre kunna överklaga till regeringen. En av utredningen gjord undersökning visar att den sökande som anför besvär utnämns i färre än två procent av fallen. Rektor eller kansler blir enligt förslaget överprövande instans när det gäller professorstillsättningar. Däremot skall presidenten fortfarande vara utnämnande instans.

5.3 Förbundsrepubliken Tyskland

Universiteten och högskolorna i Förbundsrepubliken Tyskland är delstatliga inrättningar. Enligt grundlagen har emellertid delstatsförbundet (der Bund) visst ansvar för och visst inflytande över högskoleväsendet och har bl.a. behörighet att utfärda ramföreskrifter som binder delstaterna i deras reglering av högskolornas verksamhet. Sådana ramföreskrifter finns utfärdade i form av Hochschulramengesetz av år 1976 med senare ändringar. Särskilt ingripande ändringar har företagits 1985. I enlighet med denna förbundslagstiftning har de olika delstaterna var för sig utfärdat högskolelagar. Såvitt gäller de frågor om förfarandet vid professorstillsättning som här behandlas synes överensstämmelsen mellan de skilda delstatliga lagarna vara i sakligt hänseende relativt stor.

Förutom på den federala ramlagen bygger den följande framställningen av proceduren vid professorstillsättning på högskolelagstiftningen för två delstater, Niedersachsen och Schleswig-Holstein samt på en sammanfattande redogörelse för de olika delstaternas regleringar hos Werner Thieme, Deutsches Hochschulrecht (2. Aufl. Köln 1986). Också upplysningar om förfarandet i praktiken, vilka har lämnats av professor Franz Gamillscheg, Göttingen, har nyttjats som underlag för framställningen.

Av innehållet i den federala ramlagen bör två regler framhävas. Den ena innebär att den högskola, där tjänsten skall tillsättas, inte får på förslag till tjänsten föra upp någon som är verksam vid den egna högskolan annat än i undantagsfall då det föreligger särskilda skäl (§ 45 andra stycket). Syftet med regeln är att främja förnyelse och att skapa garantier för en hög vetenskaplig standard hos professorstjänsternas innehavare (jfr Köpp, "Inhalt und Funktion des sog. Verbots der Hausberufung" i Juristenzeitung 1980 s. 218 ff). Regeln synes effektivt reducera riskerna för otillbörligt gynnande av lokala sökande, och vid jämförelser med andra rättsordningar bör beaktas att dess förekomst torde

medföra att det lokala inflytandet i tillsättningsärenden inte behöver begränsas med andra medel.

Den andra regel i ramlagen som här bör nämnas innebär att det skall finnas en majoritet av professorer i bl.a. förslagsställande organ i professorstillsättningsärenden (§ 38). Under 1970-talet hade för högskolorna i förbundsrepubliken införts företagsdemokratiska system som gav inflytande åt olika grupper av anställda och åt studerande i varjehanda frågor rörande högskolornas verksamhet. Kritik kom dock att riktas mot systemens effekter såvitt gällde behandlingen av vetenskapliga frågor. Den nu åsyftade regeln för tillsättningsärenden har införts så sent som 1985 som ett led i en reform med allmänt syfte att stärka professorsgruppens inflytande i frågor av vetenskaplig karaktär.

Professorstjänster skall enligt ramlagen kungöras lediga. Sådan tjänst tillsätts sålunda efter ansökningsförfarande, men det är tillåtet att utse även den som inte har anmält sig som sökande.

Beträffande terminologi och rättslig konstruktion bör anmärkas, att professorstjänster alltid tillsätts efter vad som benämnes kallelse (Berufung), som rättsligt kan karakteriseras som en inbjudan till den utvalde kandidaten att förhandla om villkoren för att tillträda den utlysta tjänsten. Kallelse skall ske efter förslag av den berörda högskolan. Beslut om vem som skall kallas och eventuellt därefter utnämnas ankommer på den enligt delstatsrätt behörige ministern, vanligen ministern för vetenskap och kultur.

Regler om inrättande och omprövning av professorstjänster finns i delstatslagstiftningen, och där finns också närmare regler om kungörelseförfarande (t.ex. anvisningar om i vad för sorts tidskrifter kungörelse skall införas).

Till en ansökan om professorstjänst fogas normalt en levnadsbeskrivning, en förteckning över skrifter och en redovisning av pedagogisk erfarenhet. Anmärkas bör att det saknas regler om att sökande skall i ärendet ge in sina åberopade skrifter. I praktiken lär heller inte förekomma att sökande ger in skrifter. Normalt tas bara tryckta verk upp i

skriftförteckningen, och det förutsätts att ledamöter i förslagsställande organ liksom anlitade sakkunniga skall i behövlig omfattning ta del av åberopade skrifter i bibliotek. Undantagsvis kan inträffa t.ex. att en yngre sökande inte hunnit få sin docentavhandling (Habilitationsschrift) färdigtryckt, och då kan denna komma att infordras i korrektur. I sammanhanget bör nämnas att det synes vara ett för tyskt högskoleväsen främmande synsätt att en sökande skulle ha någon sorts rättsligt anspråk på att förslagsställande organ sorgfälligt granskar och beaktar alla åberopande skrifter. I linje härmed saknas också regler om att sökande som är missnöjd med tillsättningsförslag kan överklaga förslaget.

Enligt den federala ramlagen skall s.k. kallelse till professur ske efter förslag av den berörda högskolan. Hur förslagsförfarandet närmare skall vara utformat regleras i delstaternas lagstiftning. En vanlig ordning innefattar att ett organ som närmast motsvarar den svenska fakultetsnämnden (der Fachbereichsrat, der Fachbereichskonvent) utser en tjänsteförslagskommitté (Berufungskommission, Berufungsausschuss). I en sådan kommitté skall, som ovan nämnts, professorer bilda flertal. Den kan bestå av t.ex. fyra professorer och två andra lärare. En studerande skall enligt vissa delstatsregleringar ingå i sådan kommitté men har enligt andra endast yttranderätt begränsad till pedagogiska frågor. Företrädare för den tekniska och administrativa personalen synes vanligen endast ha rådgivande uppgifter i en förslagskommitté. Enligt enstaka delstatliga lagar får den avgående professorn inte ingå i kommittén.

Hur förslagskommittén skall bereda ärendet är vanligen inte närmare författningsreglerat. Ofta inhämtas utlåtanden från sakkunniga ("Referenten") över de enskilda sökande som antas vara mest meriterade, t.ex. två utlåtanden över varje sådan sökande. Åtminstone i vissa delstater är föreskrivet att det också bör inhämtas ett jämförande sakkunnigutlåtande om de främsta sökande. Vanligen föreskrivs att vissa utlåtanden bör inhämtas från sakkunniga utanför den egna högskolan.

Den pedagogiska meriteringen utreds på olika sätt. Det förekommer bl.a. att kommittén inbjuder sökande att hålla en föreläsning eller att

leda ett seminarium. Kommittén kan också resa till en sökandes högskola och där lyssna på dennes undervisning.

Förslagskommittén skall enligt delstatslagstiftning normalt avge ett förslag upptagande tre namn. Har undervisningsprov inte förekommit redan under kommittébehandlingen, kan de tre på förslaget upptagna inbjudas att hålla föreläsning eller seminarium innan fakultetsnämnden (Fachbereichsrat eller motsvarande organ) tar ställning och upprättar det förslag som normalt är högskolans slutgiltiga förslag. Fakultetsnämnden är normalt sammansatt av sju professorer, två andra lärare, två studerande och en eller två företrädare för den tekniska och administrativa personalen. Om delade meningar yppas i nämnden i ett tillsättningsärende, skall iakttas en i den federala ramlagen inskriven beslutsordning (§ 38 sjätte stycket) som i sista hand innefattar att det är majoriteten inom professorsgruppen som fäller utslaget. Avvikande mening kan anmälas och åtföljer högskolans förslag i den följande handläggningen.

Fakultetsorganets förslag skall anmälas för högskolestyrelsen (der Senat) vars behörighet i hithörande ärenden är begränsad. I vissa delstater har styrelsen behörighet att en gång (men ej flera) återförvisa ärendet till fakultetsorganet för förnyad behandling. I allmänhet gäller att styrelsen måste vidarebefordra fakultetsorganets förslag till ministern. Styrelsen får bifoga ett eget yttrande.

Högskolans förslag skall uppta tre namn, och det skall vara ingående motiverat såvitt gäller de föreslagnas vetenskapliga, pedagogiska och personliga meriter samt rangordningen mellan de föreslagna. I vissa delstatslagar anges tidsfrister inom vilka förslag skall avges. För pensionsfall föreskrivs t.ex. att förslag skall vara avgivet senast sex månader före avgången. För andra fall kan vara föreskrivet att förslag skall avges senast åtta månader efter det att fakulteten erhållit kännedom om att en tjänst skall tillsättas.

Såsom nämnts skall högskolans förslag avges till den enligt delstatsrätten behörige ministern. Det saknas regler om att sökande som är missnöjd med förslaget skulle ha rätt att överklaga detta.

Frågan huruvida ministern är bunden av högskolans förslag har varit grundlagsrättsligt omdebatterad. Den regleras numera i de olika delstatslagarna, och regleringarna synes spegla principuttalanden som gjorts av den federala författningsdomstolen i ett avgörande år 1963 (Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts, 15. Bd s. 256 ff) och som går ut på att ministern i beslut om kallelse skall beakta såväl högskolans viljeyttring som delstatens intressen. Delstatsregleringarna innebär i allmänhet, att ministern inte är bunden av den i högskolans förslag angivna ordningsföljden mellan de förordade men att han saknar behörighet att utse någon som inte är upptagen på förslag annat än under speciella omständigheter som är angivna i delstatens högskolelag (t.ex. om förslag inte har avgivits inom i lagen angiven frist).

Sedan ministern träffat sitt förslag om "Berufung" följer förhandlingar om den utsedde kandidatens krav på lön och andra anställningsvillkor liksom om hans krav på utrustning i anslutning till professuren. Om enighet kan nås, träffas en "Berufungsvereinbarung" (se närmare Thieme a.a. s. 505 ff). Därefter sker själva utnämningen.

Det bör tilläggas att det tyska systemet tidvis synes ha lett till påtaglig konkurrens mellan delstater och högskolor om de främsta forskarna och därmed till betydande rörlighet bland professorerna. Det har sålunda varit en ganska vanlig företeelse att den som redan är professor vid en högskola söker och erhåller kallelse till en annan högskola. Detta uppfattas som en befordran. Om hans egen högskola då vill behålla honom, kan kallelsen leda till förhandlingar mellan honom och högskolan om förbättrade villkor som i händelse av enighet avtalsfästes i en sorts ny "Berufungsvereinbarung". De berörda delstatsministrarna söker dock motverka att skiften på professurer inträffar alltför tätt och har i det syftet år 1978 träffat en överenskommelse om att inte utfärda kallelse till någon vars senaste kallelse inte ligger minst tre år tillbaka.

5.4 Nederländerna

Verksamheten vid de nio statliga universiteten i Nederländerna regleras av en lag om den vetenskapliga utbildningen (Wet op het wetenschappelijk onderwijs). De däri ingående reglerna om tillsättning av professorstjänster har reformerats genom lag den 26 juni 1986 (nr 388). Procedurregler finns intagna i § 79. Varje universitet kan utfärda vissa kompletterande föreskrifter. Följande redovisning bygger på upplysningar lämnade av professor M.G. Rood vid riksuniversitetet i Leiden.

Professorstjänst ledigkungörs. De sökande har att ge in ett curriculum vitae samt en publikationsförteckning. Däremot begärs inte att de skall ge in exemplar av sina åberopade skrifter, och det brukar heller inte förekomma att de gör detta. Man räknar med att ledamöter i den nedan omtalade bedömningskommittén i allmänhet känner till de sökandes meriter och att de vid behov skaffar fram skrifterna i vetenskapliga bibliotek.

Förslagsställande organ är fakulteten. Dess förslag skall enligt lag beredas av en bedömningskommitté som utses i viss ordning för det enskilda ärendet. Kommittén skall bestå av professorer, som kan tillhöra den egna fakulteten eller vara hämtade utifrån, och eventuellt av andra experter. Också en student skall ingå i kommittén. Flertalet ledamöter skall dock vara professorer. Det är föreskrivet att kommittén skall inhämta synpunkter från berörda universitetsinstitutioner. Kommitténs arbete utmynnar i ett råd till fakulteten om vilket innehåll dess förslag bör ha.

Enligt föreskrift i lagen skall den förslagsställande fakulteten i ärendet konsultera systerfakulteter vid andra holländska universitet. Fakulteten avger sitt förslag till universitetets styrelse.

Det är universitetsstyrelsen som utnämner professorer vilket är en nyhet införd genom 1986 års ovannämnda lagstiftning. Tidigare utnämndes professorerna vid statsuniversiteten genom kungligt beslut.

Det finns inga föreskrifter i universitetslagstiftningen om att tillsättningsförslag får överklagas. Å andra sidan finns heller inte hinder mot att en missnöjd sökande i en skrift till universitetsstyrelsen argumenterar mot förslaget. En sökande som är statsanställd har dock enligt allmänna administrativa regler en begränsad rätt att besvära sig över fakultetens tillsättningsförslag hos en förvaltningsdomstol för statsanställda; endast vissa i lag angivna besvärsgrunder kan därvid beaktas.

Universitetsstyrelsens tillsättningsbeslut kan inte överklagas till högre myndighet eller regeringen.

Det finns i Nederländerna också tre privata, konfessionsanknutna universitet, varav två katolska och ett protestantiskt. Också vid dessa universitet är det universitetsstyrelsen som utnämner professorer.

5.5 Frankrike

Följande beskrivning bygger på uppgifter från undervisningsrådet vid svenska OECD-delegationen i Paris, Ulf Lundin, från Frankrikes vetenskapliga attaché i Sverige, professor Pierre Baruch, och från professor professor B. Tremillon, Université de Paris.

Den högre utbildningen och forskningen i Frankrike är i stort sett statligt organiserad och proceduren vid tillsättning av professorstjänster är enhetlig och starkt centraliserad.

Omprövning av tjänst sker alltid på lokal nivå. Varje universitet har ett antal rådgivande vetenskapliga organ (Commissions de Spécialistes) som behandlar bl.a. ärenden om återbesättning av tjänst som professor. Dessa organ gör, var och en inom sitt kompetensområde, en fackbedömning av behov och inriktning av lediga professorstjänster och avlämnar en rapport till universitetets vetenskapliga råd (Conseil Scientifique). Rådet granskar underlaget och föreslår med ledning av detta och universitetets behov ämnesområde. Universitetets styrelse beslutar om förslaget och vidarebefordrar det till departementet som gör sin egen prövning.

Tillsättningsförfarandet inleds med en juridisk-formell granskning av de sökande som delas upp i två grupper, dels sådana som redan är professorer i ämnet och söker förflyttning, dels sådana som söker professorstjänst för första gången. Skälet till uppdelningen är att de nytillkommande underkastas en särskild juridisk granskning, t.ex. om de sökande är behöriga.

Efter denna granskning av formalia följer den vetenskapliga granskningen. Ledamöterna i den ovan nämnda "Commission de Spécialistes" fungerar som sakkunniga vid universitetet och föreslår tre till fem namn till universitetets styrelse. Det kan förekomma att man inhämtar utlåtande från utomstående sakkunniga. Universitetets styrelse måste godkänna förslagen, innan den vidarebefordrar dem till regeringen. Om man inte är ense, återsänder styrelsen ärendet till de sakkunniga.

Regeringen har till sitt förfogande en kommitté av sakkunniga på nationell nivå, Comité National des Universités. Denna kommitté är en stor organisation bestående av professorer, dvs. ämnesspecialister, och representanter valda av akademikerkollektivet. Material som tjänar som underlag för bedömningen tas fram av två oberoende rapportörer för varje sökande. En jury av sakkunniga inom det nationella rådet gör en rankningslista. Kandidaterna ger också en tio minuters presentation av sitt arbete inför den. Juryn översänder till regeringen ett förslag där kandidaterna är rangordnade. Regeringen utnämner innehavare av tjänsten i den ordning som föreslagits.

Det finns inga skrivna sakkunnigutlåtanden, och de sökande får aldrig se underlaget. Proceduren är dock inte sekretessbelagd på det sättet att det är förbjudet att person till person ange skälen för ett ställningstagande. Någon möjlighet att överklaga finns inte.

Det finns kritik inom den franska akademiska världen av proceduren vid professorstillsättningar som går ut på att systemet är för långsamt och tungrott och att den tillsättningsprocedur, som tillämpas när det gäller ämbetsmän, inte passar i akademiska sammanhang.

5.6 Storbritannien

Eftersom universiteten i Storbritannien är självständiga finns det inga gemensamma förskrifter för proceduren vid professorstillsättningar. Nedanstående information har lämnats av kulturattachén vid den svenska ambassaden i London, Torsten Kälvemark.

Professorstjänster vid brittiska universitet är av tre slag:

Regius professors. Dessa professorstjänster är gamla, kungliga donationsprofessurer vid universiteten i Oxford och Cambridge. De är mycket få och mycket prestigefyllda. Innehavarna utses av drottningen.

Personal chairs. Detta är personligen inrättade tjänster för t.ex. förtjänta "lecturers" som därmed höjs status- och lönemässigt. Tjänsterna dras in när vederbörande pensioneras.

Established chairs. Detta är de normala professorstjänsterna.

Varje institution beslutar själv om inrättande av tjänsten inom ramen för befintliga resurser. Kallelseförfarande kan teoretiskt sett förekomma, men i praktiken vill man annonsera ut tjänsten. Detta kan dessutom vara ett krav som bygger på lokala överenskommelser mellan universitet och fackliga organisationer. Oftast har man dessförinnan hört sig för om intresserade. Det finns ingenting som hindrar att man uppmanar lämpliga kandidater att söka.

När ansökningarna kommit behandlas ärendet i en "panel", ett slags tjänsteförslagsnämnd som kan ha en varierande sammansättning beroende på omständigheterna. Ofta ingår rektor i nämnden tillsammans med ämnesspecialister och andra framträdande forskare vid universitetet. Om det är många sökande, gör man en "short list" som upptar ett begränsat antal kandidater. Dessa kallas normalt till intervju. Tillsättningsförfarandet är konfidentiellt. Inga offentliga sakkunnigutlåtanden förekommer. De sökande bedöms på allmänna grunder. Det finns

inga formella regler fastställda på central nivå, som ger någon ledning för meritvärdering och rangordning.

I princip söker man den lämpligaste för tjänsten. Självfallet väger den vetenskapliga meriteringen i form av publicerade skrifter m.m. tungt. Undervisningsskickligheten och andra meriter skall också beaktas.

När nämnden enats om en kandidat är ärendet i praktiken avgjort. Visserligen går det vidare till universitetets styrelse som utnämner innehavaren av tjänsten, men detta betraktas som en formsak.

Någon lagfäst besvärsrätt med hänsyn till förtjänst och skicklighet finns inte. De enda grunderna för besvär är de som allmänt finns vid tjänstetillsättningar, dvs. misstänkt hänsynstagande till ras, kön, religion eller liknande.

5.7 USA

En grundläggande skillnad mellan USA och Europa i fråga om den högre utbildningens utformning är att USA på ett helt annat sätt än Europa domineras av ett nätverk av helt privata universitet, av vilka flera räknar sina anor längre tillbaka än något av de delstatliga universiteten och av vilka några tillhör världens mest prestigefyllda lärosäten. De äldsta delstatliga universitetssystemen tillkom på 1800-talet i mellanvästern, de s.k. land grant universities. På grund av utvecklingen på den privata sidan dröjde det långt in på 1900-talet innan USA fick ett heltäckande system av delstatliga högskolor. I New York State dröjde det till 1960-talet på grund av den rikliga förekomsten av privata universitet i denna östliga delstat.

Ur kvalitetssynpunkt kan man säga att det finns fler privata toppuniversitet (Harvard, Princeton, Yale, MIT, Cornell, Stanford etc.) än delstatliga, medan standarden är jämnare vid de delstatliga universiteten. Det finns också delstatliga universitet med mer än god standard, och University of California at Berkeley inom det kaliforniska delstatliga systemet rankas som ett toppuniversitet.

Detta dubbla system av privata och delstatliga universitet har skapat ett alldeles särskilt konkurrensklimat i USA. Synen på universiteten som företag som måste attrahera elever och pengar gäller inte bara de privata universiteten, även de delstatliga lever och formas av detta konkurrensklimat. Uttrycket "den akademiska marknadsplatsen" (the academic marketplace) täcker en realitet. Detta konkurrensklimat har två konsekvenser, av vilka den ena är mer välkänd än den andra.

Väl känt är att det finns en rankningslista med de olika universitetens placering i varje amerikansk akademikers huvud. Denna omständighet befrämjar rörligheten, eftersom ett sätt att avancera är att byta från ett lärosäte till ett annat. Motsvarande incitament att röra på sig finns inte alls i samma utsträckning i ett europeiskt land.

Den andra konsekvensen är att ledningen för ett universitet under sådana konkurrensförhållanden måste vara stark, ungefär som ledningen för ett företag måste vara handlingskraftig. Utmärkande för det amerikanska systemet i jämförelse med det europeiska är den starka ställning som universitetets rektor, presidenten, och hans "administration" har. I en artikel som jämför Storbritannien och Kalifornien, där denna stat torde vara typisk för hela USA, (Planning Government and Administration in two University Systems: California and the United Kingdom. Oxford Review of Education, vol. 5, No. 2, 1979) framhåller författaren, Geoffry Caston, denna skillnad. Många avgörande beslut, däribland mycket av resursfördelningen, fattas vid brittiska universitet av "the Senate", som består av forskare och lärare. "The Senate" har till sin hjälp tjänstemän och många underkommittéer med ytterligare tjänstemän. "The British system almost eliminates the administration as a power point" (s. 191) är enligt Caston ett citat som beskriver situationen. I det kaliforniska delstatssystemet, som är statligt finansierat, är det annorlunda. Makten utgår från presidenten och hans administration "in all except strictly academic matters without resource implication" (s. 191). Författaren framhåller att det finns modifikationer i systemen, tjänstemännens makt kan vara större än det formellt förefaller i Storbritannien och rektors makt är inte obetydlig. Likaså är administrationen vid ett amerikanskt universitet angelägen att söka råd och

bekräftelse från de akademiska organen. Det finns dock en grundskillnad mellan systemen.

På grund av de skiftande förhållandena inom det högre utbildningsväsendet i USA är det svårt att ge en enhetlig bild av organisationen och förfarandet vid professorstillsättningar. Upplysningar om praxis har inhämtats från professor Joan Acker, sociologi, State University of Oregon, Seattle, professor Gregory Choppin, kemi, Florida State University, Tallahassee och professor Roald Hoffman, kemi, Cornell University.

Universitetet leds av en styrelse med rektor ("the president") och en prorektor ("vice president") i exekutiva funktioner. Verksamheten är organiserad i ett antal "Schools" eller "Colleges", t.ex. "School of Arts and Sciences" eller "School of Divinity". I spetsen för varje "school" finns en administrativ chef, ("the Dean"). Inom varje "school" finns ett antal "departments", dvs. institutioner, ehuru de ofta är större än sina svenska motsvarigheter. I spetsen för varje "department" står en ordförande, som närmast motsvarar dekanus för en fakultet eller sektion i Sverige. Cheferna på de olika nivåerna har ofta en rådgivande grupp till sitt förfogande.

Professorstjänsterna omfattar tre kategorier: "assistant", "associate" och "full" professor. Dessa utgör normalt en karriärstege, dvs. professorn börjar som "assistant" och befordras sedan uppåt. Efter 4–5 år avgörs om professorn skall få fast anställning vid universitet, s.k. "tenure" och bli "associate" professor. En del av "the assistant professors" får tenure, övriga lämnar universitetet. Den kritiska punkten i karriären är att få "tenure". Det är då administrationen med "the dean" i spetsen engagerar sig på allvar, eftersom antalet "tenure"-platser är begränsat.

När en "full" professor går i pension eller lämnar universitetet, anställs i allmänhet en "assistant" professor. Om institutionen önskar en professor med högre status måste kravet vara väl underbyggt, eftersom lönemedel frigörs vid övergången från "full" till "assistant" professor. Diskussioner i denna fråga förs med "the dean". Vid beslut om rekrytering

av en framstående forskare utifrån tillämpas en sorts informellt kallelseförfarande.

Det är lärarna vid "the department" som diskuterar fram ett förslag till ämnesbeskrivning eller program för tjänsten. "The chairman" går därefter med förslaget till "the dean" som är den som väger de olika institutionernas krav mot varandra. Det är "the dean" som har sista ordet i denna fråga.

Några formella regler om utlysning av tjänst finns inte i USA. Om det befinns praktiskt och lämpligt kan man göra det, annars inte. Sökande ger normalt in en publikationslista men inte sina skrifter.

De sökande bedöms av lärarna inom institutionen under ledning av "the chairman". För den vetenskapliga granskningen spelar särskilda referenser mycket stor roll. En referens är en forskare med stor renommé inom ämnesområdet (en sakkunnig) och kan föreslås både av den sökande och av någon inom kommittén. Referensutlåtandet sänds direkt till kommittén, aldrig via den sökande. Sekretessen är total när det gäller dessa referenser.

Förslaget från institutionen lämnas till "the dean" som har att godkänna det. Denne kan tillkalla egna sakkunniga, om han eller hon finner det lämpligt. Även universitetets rektor skall godkänna förslaget. Det är universitetets styrelse som utnämner innehavaren av professorstjänsten.

Det finns möjlighet att överklaga till högre organ *inom* universitetet i det amerikanska systemet, men det är svårt att säga hur vanligt förekommande det är. Vid Cornell University finns en omsorgsfullt utformad överklagningsprocedur, när det gäller frågan om fast anställning ("tenure"), där man kan klaga både på institutions-, college- och universitetsnivå. Överklagande till organ utanför universitetet kan bara ske med stöd av de allmänna förbuden mot diskriminering (på grund av ras, kön etc.) i Civil Rights Act.

5.8 Avslutande kommentar

En jämförelse mellan de olika länderna visar att det finns en grundläggande skillnad mellan de länder som bygger på en anglo–sachsisk tradition och övriga ovan nämnda länder. Bortsett från de anfyllda donationsprofessurerna vid Oxford och Cambridge, "regius professors", utses professorer både i Storbritannien och USA helt och hållet på universitets- eller högskolenivå. Professorer är inte på samma sätt som på kontinenten och i Norden ämbetsmän i statens tjänst.

Detta medför vissa skillnader i utformning och innehåll i förfarandet vid professorstillsättning. Främst gäller detta att procedurerna blir informella i de anglo–sachsiska länderna, medan de regleras i författningsbestämmelser i övriga länder.

När det gäller länder där professorer har ställning som ämbetsmän är tillsättningsproceduren i Norden särpräglad genom de där tillämpade principerna om långt gående offentlighet och rätt att överklaga förslag om innehavare av professorstjänst till den utnämnande instansen. I länder utanför Norden ter det sig främmande att man skulle ha en lagstadgad rätt att få den förslagsställande instansens bedömning prövad. Detta förlänger givetvis proceduren i de nordiska länderna. Sett på en skala från snabbhet och effektivitet i rekryteringen till en strävan efter formella garantier för en rättvis bedömning torde de anglo–sachsiska länderna befinna sig i ena änden och de nordiska länderna i den andra med kontinentens länder mittemellan. Även dessa kan dock ha en tidskrävande tillsättningsprocedur såsom framgått ovan.

Ytterligare en grundläggande skillnad gäller USA i förhållande till övriga länder. Av historiska skäl har universitetsadministrationen en mycket större makt i USA än i Europa.

6 Reformönskemål

Utredningens arbete styrs av de av regeringen godkända *direktiven*. Som ovan redovisats kan där utläsas främst tre riktlinjer för reformarbetet. Förfarandet bör förenklas. Samtidigt bör tillses att proceduren är grundlig och åtnjuter allmänt förtroende. Vidare bör regleringen förtydligas.

En viss konkretisering av de nämnda riktlinjerna för reformarbetet ges i direktiven genom olika hänvisningar. Vad som utlöst beslutet om utredningens tillsättande synes närmast ha varit en skrivelse 1987–01–28 till regeringen från professorn vid dåvarande forskningsinstitutet för atomfysik Ingmar Bergström, vilken däri utifrån sina erfarenheter som sakkunnig föreslog vissa förenklingar av proceduren, främst avseende begränsning av underlaget för de sakkunnigas granskning av de sökandes meriter. Förslagen innefattade bl.a. att man i vårt land i ärenden om professorstillsättning borde övergå till att följa internationell praxis av innehåll att de sökande skulle inge endast curriculum vitae av begränsat omfång jämte en lista med de mest relevanta publikationerna. UHÄ lät remissbehandla skrivelsen, och av remisssvaren framgår att behoven av förenklingar är olika inom skilda fakultetsområden. Behoven synes sålunda vara påtagliga inom medicinska, odontologiska, lantbruksvetenskapliga, tekniska och vissa andra naturvetenskapliga områden, medan motsvarande behov knappast alls tycks föreligga inom t.ex. juridik och teologi. I yttrande 1987–07–01 till regeringen (utbildningsdepartementet dnr 293/87) förordade UHÄ en grundligare utredning av frågan om vilket underlag som skulle tillställas de sakkunniga. Om utredningen visade att behov av centrala riktlinjer förelåg, borde sådana utarbetas, eventuellt med olika utformning för olika fakultetsområden.

Också övriga reformönskemål, som direktiven kan anses hänvisa till, avser frågor rörande sakkunniginstitutet. Synbarligen på grundval av erfarenheter från ärenden om överklagade tjänstetillsättningsförslag nämnes i direktiven, att sättet att utse sakkunniga har ifrågasatts i många ärenden. Kritik sägs också ha riktats mot att avgående tjänsteinnehavare anlitas som sakkunnig. Vad beträffar sakkunnigutlåtandenas utformning och innehåll redovisas i direktiven bl.a. en skrivelse från Sveriges universitetslärarförbund där det påpekas att det syntes bli allt vanligare att de sakkunniga utformade ett gemensamt utlåtande om de sökande som de ansåg böra komma i fråga till tjänsten. Enligt förbundets mening borde det genom precisering av bestämmelserna göras klart att de sakkunniga skulle utarbeta egna, självständiga utlåtanden.

I ett par *riksdagsmotioner* från januari 1988 har vissa frågor om reformbehov i ärenden om tillsättning av bl.a. professorstjänster aktualiserats. I en motion 1987/88:Ub567 av G. Persson m.fl. (s) förordades en översyn av tillsättningsförfarandet. Grundvalarna för det nuvarande förfarandet får anses godtagna i den motionen, där reformönskemålen i första hand synes inriktade på att stärka tilltron till förfarandet. I den förordade översynen borde sålunda särskilt beaktas rättssäkerhetsfrågor, behovet av ökad insyn i tillsättningsförfarandet och fastare regler för utseende av sakkunniga. Bland annat uttrycktes önskemål om att sakkunniga från hemmafakulteten eller den egna institutionen så långt som möjligt borde undvikas. I motionen förordades också åtgärder för att krympa tidsåtgången vid tjänstetillsättning.

Det främsta syftet med en översyn av tillsättningsförfarandet skulle enligt den nämnda motionen dock vara att främja "en mera rättvis fördelning mellan kvinnor och män". Jämställdhetsaspekten var också vad som framhävdes i motion 1987/88:Ub512 av B. Hambraeus (c). Ett förslag som framfördes i den motionen, i syfte att åstadkomma större jämlikhet vid tillsättning av universitetstjänster, gick ut på att de sakkunniga inte skulle ha i uppdrag att rangordna de sökande. Båda de nämnda motionerna avstyrktes av utbildningsutskottet (1988/89:UbU 6) med hänvisning till att frågorna skulle tas upp av vår utredning.

Vid de *överläggningar* som utredningen under sitt arbete hållit med företrädare för universitet och högskolor (se ovan 1.3.2) har diskussionerna i första hand avsett de preliminära förslag som hade framlagts i utredningens promemoria 1988–09–16 (se ovan 1.3.1). En del av de synpunkter som därvid framförts kommer att beröras i de följande motivavsnitten av detta betänkande. Under överläggningarna har emellertid också presenterats andra förslag om ändringar av tillsättningsförfarandet, delvis av ingripande karaktär.

Beträffande utnämningsmakten har under överläggningarna sålunda framkommit att bl.a. flera av rektorerna skulle föredra ett system där den berörda högskolans ledning skulle ha behörighet att utse innehavare av alla professorstjänster inom högskolan. I sammanhanget har påpekats, att senare års författningsändringar avseende styrningen av högskolornas verksamhet får anses förutsätta en vidgat ansvarstagande från högskoleledningens sida beträffande den vetenskapliga och pedagogiska standarden vid högskolan, och att det skulle ligga i linje med den utvecklingen att högskolans ledning fick ett avgörande eller vidgat inflytande över tillsättningen av de här aktuella tjänsterna som är särskilt viktiga för att hög standard skall kunna hållas.

Det har vidare framkommit att det hos högskoleledningarna finns ganska utbredda önskemål om vidgade möjligheter att föra en lokal, långsiktig forskningspolitik, särskilt inom naturvetenskapliga och tekniska discipliner. Vid överläggningarna har sålunda efterlysts ett större lokalt inflytande över professorstjänsters inrättande, i första hand beträffande bestämmande av ämnesinnehåll. På flera håll har visats missnöje med UHÄ:s restriktiva attityd till önskemål om preciserade ämnesbeskrivningar (jfr UHÄ:s allmänna råd för prövning av ämnesinnehållet i vissa professorstjänster 1987–01–28, UHÄ-FS 1987:3). Att en högskola t.ex. gjort stora investeringar i utrustning för viss forskningsinriktning borde vara något som beaktades mer än nu skedde då ämnesinnehåll bestämdes.

De nu nämnda reformönskemålen är såsom framgått inriktade på *decentralisering* till den berörda högskolan av beslutsfattandet rörande

professorstjänster. Somliga högskoleföreträdare, de flesta representerande tekniska högskolor eller tekniska fakulteter, har framfört ytterligare reformförslag som inriktats inte bara på sådan decentralisering utan också på *avreglering* av tillsättningsproceduren. Som bakgrund har nämnts att högskolornas forskningsinrättningar inom de tekniska och vissa av de naturvetenskapliga områdena på ett helt annat sätt än många andra universitetsinstitutioner måste konkurrera med det privata näringslivet på en rörlig arbetsmarknad om de bästa krafterna. För högskoleenheter inom den konkurrensutsatta sektorn borde öppnas möjlighet att bedriva rekrytering utan snäv bundenhet av författningsreglering. Som förebild har i något fall nämnts tillsättningsförfarande av det slag som tillämpas vid de mest ansedda universiteten i USA. De mest långtgående reformidéer som nämnts för utredningen har innefattat att den enskilda högskolan skulle få inrätta, ämnesbestämma och tillsätta professorstjänster och även i princip själv få välja procedur för tillsättandet. Något krav på t.ex. jämförande sakkunnigutlåtanden av nu tillämpat slag skulle inte nödvändigtvis behöva upprätthållas. Då det vore ett självfallet intresse för varje högskoleledning att rekrytera dem som är skickligast och i övrigt bäst fyller den berörda högskolans krav, skulle behoven av extern överprövning av ledningens beslut vara ringa.

Ett ganska utbrett önskemål har avsett återinförande av något slags motsvarighet till det före 1975 existerande kallelseförfarandet, innefattande möjlighet till snabbare handläggning än enligt den reguljära tillsättningsproceduren.

Vissa andra reformförslag som framförts till utredningen under samrådsförfarandet vid högskolorna tas upp nedan i specialmotiveringen till utredningens förslag (kap. 12).

7 Allmän motivering

7.1 Introduktion

7.1.1 Huvuddrag i förfarandet

Mot bakgrund av de föregående redogörelserna för förfarandet vid professorstillsättning i vårt land och i några andra länder inom vår kulturkrets kan vi urskilja vissa drag som är betecknande för vårt system. Förfarandet vid tillsättning av de professurer, vilka inrättas av och vilkas innehavare utses av regeringen, kan sägas karakteriserat av *professionsstyrning* så till vida som framstående vetenskapsidkare inom den berörda disciplinen jämte andra företrädare för vetenskapssamhället genom sin medverkan i det förslagsställande organet ges ett betydande, i praktiken ofta avgörande inflytande över besluten. Utrymmet för hänsynstagande till det lokala arbetsgivarintresset är däremot relativt begränsat. Utöver att utnämningsmakten ligger hos regeringen utmärks vårt system av *centralisering* i det avseendet att den rättsliga regleringen av förfarandet är utfärdad av regeringen samt enhetlig för högskolorna. Systemet kan sägas vara i hög grad *juridifierat* i syfte att främja grundlighet, saklighet och rättssäkerhet. Den *offentlighetsprincip*, som genomsyrar svenskt offentligt liv, gäller också här.

I direktiven till utredningen förutsätts att huvuddragen i det nuvarande systemet skall bestå. Vid de överläggningar som utredningen hållit med företrädare för ledningsorgan vid universitet och högskolor har emellertid, som omtalats i kap. 6, framförts idéer om ändringar som skulle rubba även vissa av dessa huvuddrag. Förenklat kan sägas att idéerna avser reformer i riktning mot *decentralisering* och mer *flexibel*

reglering vilka skulle öppna större möjlighet till *lokal arbetsgivarstyrning* av tillsättningsförfarandet. Reformönskemålen har avsett bl.a. utnämningsmakt och inflytande över tjänsters inrättande och ämnesinriktning. Större flexibilitet i förfarandet har efterlysts särskilt av företrädare för tekniska discipliner; som bakgrund har anförts att man inom dessa på ett helt annat sätt än inom många andra vetenskapsgrenar måste konkurrera om de bästa krafterna med arbetsgivare utanför högskoleväsendet.

Som förebild för en mer genomgripande reform har från något håll nämnts tillsättningssystem av det slag som tillämpas vid de mest ansedda universiteten i USA. De flesta av dessa är privaträttsliga inrättningar, och som framgått ovan (se avsnitt 5.7) kan tillsättningsförfarandet sägas karakteriserat av stark lokal arbetsgivarstyrning. Det är det enskilda universitetet som bestämmer regler för proceduren och som utser professorer. Sakkunnigförfarande förekommer, men detta är konfidentiellt. Genom intern reglering har man sökt bygga in vissa rättssäkerhetsgarantier i systemet, men möjlighet till extern överprövning saknas i allmänhet. Obestridligt är den vetenskapliga och pedagogiska standarden utomordentligt hög vid de förnämsta universiteten, och detta kan tyckas tala för att vi borde försöka efterbilda det amerikanska systemet. Då man gör jämförelser måste man emellertid beakta de stora olikheterna i historisk, utbildningspolitisk och annan social bakgrund. På gott och ont fungerar marknadskrafterna som ett mäktigt styrmedel inom amerikanskt universitetsväsen. Ett elituniversitet kan till professorstjänsterna rekrytera de yppersta begåvningarna inom forskning och utbildning vilka i sin tur främjar sitt universitets ställning på marknaden bland avgiftsbetalande studerande och externa anslagsgivande intressenter. Av de dysfunktioner, som varje system ofrånkomligen har, är här i vart fall en iögonenfallande. De universitet som inte lyckas hävda sig på marknaden har en relativt låg standard. Redan detta förhållande står i skarp kontrast till en av de grundprinciper som anses böra prägla den svenska högskolepolitiken, nämligen att det skall råda hög och likvärdig kvalitet inom hela högskolan och att i linje därmed den forskning som bedrivs inom högskolan alltid skall kunna möta det internationella vetenskapssamhällets krav (se prop. 1988/89:65 s. 4). Och även bortsett härifrån manar erfarenheten till för-

siktighet med försök att transplantera rättsliga och administrativa system från en kulturell och social miljö till en annan.

Idéer om systemförändrande reformer har framförts till utredningen endast av ett litet antal företrädare för högskolors ledningsorgan, medan i övrigt grundvalarna för rådande ordning inte har kritiserats. Också utredningen menar, i överensstämmelse med direktiven, att grundvalarna bör ligga fast. Ett förfarande som bygger på dessa bör i ett land som vårt i det långa loppet i och för sig kunna främja rekrytering till den vetenskapliga banan och även i övrigt tillgodose högskoleväsendets behov liksom allmänna samhällsintressen av hög kompetens hos professorskåren.

Vårt system har dock sina svagheter. Sakkunnigförfarandet fungerar ofta tungt, och trots att den rättsliga regleringen syftar till oväld och rättssäkerhet uttrycks inte sällan misstro mot hela proceduren. I enlighet med sitt uppdrag har utredningen övervägt en rad åtgärder för att åstadkomma förenkling och samtidigt om möjligt stärka tilltron till proceduren. Som lätt inses kan dessa två huvudsakliga mål för en översyn av proceduren ibland vara motstridiga.

Beträffande professionsstyrningen av förfarandet bör deklareras inledningsvis att denna enligt utredningens mening snarare bör förstärkas än försvagas. I det större samhällsperspektivet måste professionsintresset konstateras vara svagt så till vida som vetenskapssamhällets medlemmar saknar politisk och ekonomisk makt. Därför är det angeläget att man slår vakt om professionsstyrningen såvitt gäller verksamheten i det förslagsställande organet.

7.1.2 Lokalt inflytande. Rörlighet mellan högskolorna

En principiell fråga, som här skall presenteras och som måste beaktas återkommande i en översyn av tillsättningsproceduren, rör hur det lokala inflytandet skall avvägas. Såsom framgått är enligt rådande ordning inflytandet för rektorsämbetet och andra företrädare för *det lokala arbetsgivarintresset* ganska begränsat. Ämbetet ges tillfälle till yttran-

de endast då förslag överklagas. Professionsstyrningen av förfarandet utövas däremot till icke ringa del av personer som är verksamma vid den högskola där tjänsten skall tillsättas. Som ordförande i tjänsteförslagsnämnden torde dekanus ofta fylla tvåfaldig funktion, såsom företrädare för både professionen och, i viss mån, det lokala arbetsgivarintresset.

Självfallet skall den berörda högskoleenheten få öva inflytande på valet av innehavare av de professorstjänster som inrättas och tillsätts av regeringen. Att professorerna är högt kvalificerade är ju av vital betydelse för den vetenskapliga och pedagogiska standarden hos ett lärosäte och därmed ett centralt intresse för varje högskoleledning, och anledning saknas att ifrågasätta högskoleföreträdarnas goda uppsåt att rekrytera bästa möjliga krafter. Likväl är det en utbredd uppfattning att motvikter behövs mot att det lokala inflytandet blir för starkt, och gällande regler inrymmer också sådana motvikter. Enligt den uppfattningen visar erfarenheten att sökande som redan är knutna till en berörd verksamhet ofta gynnas vid tjänstetillsättning. Redan att den uppfattningen faktiskt finns hos många kan åberopas som argument för dylika motvikter; dessa kan bidra till att stärka tilltron till förfarandet. I sammanhanget är att nämna att det inom många sektorer av arbetsmarknaden torde anses vara god personalpolitik att sökande från den egna verksamheten ges visst företräde då befordringstjänster skall tillsättas. Flera medbestämmandeavtal, träffade enligt 32 § av 1976 års medbestämmandelag, inrymmer regler om att möjligheterna till intern rekrytering i första hand skall prövas då ledig befattning tillsätts. Värderingar av det slaget får dock inte accepteras då det är fråga om professorstillsättning. Utredningen menar också att *rörlighet mellan högskoleenheterna* är något som bör eftersträvas. Sådan rörlighet motverkar risker för förstelnad skolbildning vid institutioner och andra arbetsenheter och kan helt allmänt bidra till fruktbar omprövning och förnyelse av idéer och metoder inom vetenskap och utbildning. Man möter detta synsätt också utomlands. Som framgått ovan (avsnitt 5.3) uppställs i Förbundsrepubliken Tysklands högskolelagstiftning en regel om att den som är verksam vid den berörda högskolan inte får föreslås till professor där, om det inte finns särskilda skäl. Beträffande svenska förhållanden må nämnas, att enligt vissa bedömare tendenser till minskad

rörlighet mellan högskolorna börjat visa sig under senare år. Om det förhåller sig så, kan det givetvis främst ha att göra med allmänna förhållanden och handlingsmönster på bostads- och arbetsmarknaderna, men det bör inte helt uteslutas att regler om tjänstetillsättning kan öva något inflytande på utvecklingen.

7.2 Förslagsställande och utnämnande organ m.m.

7.2.1 Allmänt om myndighetsstrukturen i tillsättningsärenden

För myndighetsbehandlingen av tillsättningsärenden kan man tänka sig olika organisatoriska lösningar, såsom de ovan givna redogörelserna för svenska och utländska förhållanden har illustrerat. Myndighetsorgan kan medverka i skilda *funktioner* på olika *nivåer* av förfarandet. Ett organ på nivå 1 kan sålunda vara endast *beredningsorgan* åt en myndighet som på nivå 2 är *förslagsmyndighet*. På nivå 3 kan finnas en *yttrandemyndighet* som har rätt och eventuellt även skyldighet att avge yttrande över förslaget (som t.ex. universitetskanslersämbetet enligt den ordning som gällde före 1975). Det måste finnas ett *utnämnande organ* som i den här skisserade modellen uppträder på nivå 4. Ytterligare kan på nivå 5 finnas inrättad en *besvärsmyndighet* till vilken det utnämnande organets beslut kan överklagas. Och inom ramen för förfarandet hos den utnämnande myndigheten eller hos besvärsmyndigheten kan man tänka sig att olika *remissmyndigheter* skall höras.

Ett viktigt moment i 1975 års reform var att myndighetsbehandlingen för tids vinnande inskränktes till *endast två nivåer*. Tjänsteförslagsnämnden inrättades inte som ett rent beredande organ utan som en förslagsställande myndighet som avgav sitt förslag direkt till det utnämnande organet, regeringen. En besvärsprocedur integrerades i detta tvåstegsförfarande genom att nämndens förslag fick överklagas till regeringen, som sålunda gavs en simultan dubbelroll av både utnämnande myndighet och besvärsmyndighet. I direktiven ges ingen anvisning om att principerna för detta tvåstegsförfarande skall överprövas, men

utredningen har likväl övervägt frågor om förfarandets grundläggande struktur. En sådan fråga avser om man bör införa ett tredje steg i myndighetshierarkin genom att det utnämnande organets beslut får överklagas till en besvärsmyndighet. Olika idéer i den riktningen har dock fått falla, eftersom ett sådant nytt steg skulle dra med sig risker för avsevärd tidsutdräkt. I sammanhanget är att nämna att överklagandefrekvensen numera är mycket hög såvitt gäller tjänsteförslagsnämndens beslut. Åren 1985–1986 överklagades besluten i inte mindre än 39 procent av ärendena. Utredningen, som återkommer till frågan om valet av utnämnande organ (7.2.3), menar alltså att den nuvarande konstruktionen med ett organ som simultant är utnämnande myndighet och besvärsmyndighet bör bestå. I det följande skall vidare behandlas frågan om val av förslagsställande organ samt vissa frågor om högskoleledningens inflytande.

7.2.2 Förslagsställande organ

År 1977, endast två år efter tjänsteförslagsnämndernas införande, reformerades högskolans ledningsorganisation på ett genomgripande sätt. Det ansågs då ännu inte föreligga tillräckligt erfarenhetsunderlag för att man skulle kunna pröva frågan, om nämndernas uppgifter borde överföras på något av de nya ledningsorganen. Enligt direktiven är tiden nu mogen för en sådan prövning.

Efter inledande överväganden redovisade utredningen i sin diskussionspromemoria 1988–09–16 två alternativ då det gällde valet av förslagsställande organ. Enligt det ena skulle uppgifterna överföras på fakultets- eller sektionsnämnden. Som argument anfördes helt allmänt att det vore önskvärt att ledningsstrukturen inom högskolan förenklades genom att antalet nämnder nedbringades. Såvitt gällde fakulteter, där antalet tillsättningsärenden är litet, påpekades att tjänsteförslagsnämndens arbetsinsatser inte påkallades kontinuerligt vilket medförde nackdelen att nämnden inte fick tillfälle att fortlöpande övervaka ärendenas utveckling. Fakultets- eller sektionsnämnden däremot håller sammanträden regelbundet. Samtidigt framhölls dock att en överflyttning av tillsättningsärendena till den nämnden torde kräva en hel del

specialbestämmelser om dess sammansättning vid ärendenas handläggning, varför det administrativa systemet inte skulle förenklas så mycket genom en reform av tilltänkt slag.

Enligt det andra alternativet skulle tjänsteförslagsnämnden bestå, och utredningen redovisade i diskussionspromemorian som preliminär ståndpunkt att de klart tyngre skälen talade för detta alternativ. Vid de följande överläggningarna på grundval av promemorian har företrädarna för högskoleenheterna också nära nog enstämmigt sagt sig anse att tjänsteförslagsnämnderna fungerar väl och att följaktligen ingen ändring är påkallad i denna fråga. Att de för det enskilda ärendet utsedda sakkunniga ingår som ledamöter av sådan nämnd synes allmänt betraktas som ett positivt drag i grundkonstruktionen. Den allt övervägande uppfattningen har också visat sig vara att tjänsteförslagsnämnderna kan på ett lämpligt sätt spela en aktiv roll i tillsättningsproceduren. Som ett påtagligt uttryck för att nämnderna fungerat väl kan ses att man vid många högskoleenheter utnyttjat den i 19 kap. 37 § sista stycket HF givna möjligheten att utvidga nämndernas kompetens till att omfatta andra tillsättningsärenden än dem som gäller regeringsprofessurer och högskolelektorat.

De positiva omdömen om tjänsteförslagsnämnderna som utredningen mött under överläggningarna bygger på omfattande erfarenheter. Med hänvisning till vad som sålunda framkommit förordar utredningen utan att tveka att tjänsteförslagsnämnderna skall bestå som förslagsställande organ i ärenden om tillsättning av professorstjänster som inrättas och tillsätts av regeringen. Givetvis bör de då också behålla sina uppgifter i ärenden om tillsättning av högskolelektorat. Och som nedan (7.7) kommer att särskilt beröras bör de också anförtros uppgiften att avge förslag i de ärenden som avser högskoleenheternas s.k. egna professurer.

Frågorna om tjänsteförslagsnämndernas närmare sammansättning tas upp nedan (7.3).

7.2.3 Utnämningsmakten

Sedan gammalt har Kungl. Maj:t eller regeringen haft rätten att utnämna innehavare av de professorstjänster som inrättas av den centrala statsmakten, och i direktiven till vår utredning förutsätts att rådande ordning skall bestå i denna del. Där sägs emellertid att att en närmare precisering bör göras av skälen till att regeringen även framgent bör tillsätta dessa befattningshavare.

Vad som aktualiserat denna prövning av skälen för rådande ordning är, såsom framgår av direktiven, närmast den reform som nyligen genomförts av principerna för regeringens styrning av den statliga förvaltningen, se härom den s.k. verksledningspropositionen (prop. 1986/87: 99, jfr SOU 1985:40) samt verksförordningen (1987:1100) jämte regeringens förordningsmotiv 1987:5. En riktpunkt för reformen är att regeringens detaljstyrning av myndigheternas verksamhet bör minska (prop. s. 33 ff). I organisationsfrågor bör regeringens beslut sålunda avse myndigheternas grundstruktur men ej detaljutformningen. I linje härmed bör regeringen utse endast myndigheternas högsta chefer medan rätten att tillsätta byråchefer och motsvarande befattningshavare som inte lyder direkt under verkschefen eller motsvarande bör delegeras till myndigheterna under regeringen (prop. s. 39 f, 66 f). En huvudtanke i reformen är att varje myndighets ledning skall självständigt svara för att myndigheten genom effektiv verksamhet uppnår de mål som riksdag och regering uppställt för densamma. Att regeringens tillsättningsansvar bör minska framstår enligt propositionen som en konsekvens av denna huvudtanke. Det nämns dock också argument som ligger på det rent praktiska planet, t.ex. att antalet byråchefstjänster numera är så stort att det är svårt för regeringen att hantera ärenden om de tjänsterna på ett meningsfullt sätt.

Skulle man till högskoleområdet direkt överföra de idéer om s.k. chefsförsörjning som möter i verksledningspropositionen, borde regeringen inte längre betungas med att utse professorer. I likhet med hur andra myndigheters chefer eller styrelser får välja ut de förvaltningstjänstemän som effektivt och lojalt skall fullfölja ledningens intentioner när det gäller att uppnå de mål som uppställts för verksamheten, borde uni-

versitetens och högskolornas ledningsorgan få utse de professorer som i samhällets intresse skall skapa den allt viktigare produktionsfaktor som den vetenskapliga kunskapen kan utgöra. Det ligger emellertid i öppen dag att de resonemang som förs i propositionen om verkscheferna och deras förvaltningstjänstemän inte alls passar för relationen mellan högskolornas ledningsorgan och professorerna. De senare är visserligen i rent personaladministrativt hänseende underställda rektorsämbete och andra ledningsorgan. I den verksamhet som är central för professorerna, den vetenskapliga, lyder dessa däremot inte under några chefer som kan ge direktiv för hur verksamheten skall bedrivas. Det ligger nära till hands att jämföra professorerna ställning i denna del med den ställning som de ordinarie domarna har. Också de senare utses av regeringen, inte av någon central myndighet, och deras oavhängighet tryggas genom olika regler i regeringsformen. Ingen myndighet får bestämma hur de skall döma i det enskilda fallet. Lite högtidligt skulle kunna sägas, att liksom domarna har att lyda endast landets gällande lagar har professorna att lyda endast vetenskapens oskrivna men internationellt upprätthållna lagar.

Här bör också erinras om att det i professorers och andra forskares yrkesroll anses ligga särskilda krav på integritet i förhållande till myndigheter och andra maktcentra i samhället. Vetenskapsidkarna har generellt till uppgift att avmystifiera verkligheten och att framställa den som den egentligen är. I detta bör bland annat ligga att de ifrågasätter och kritiskt granskar också de föreställningar om verkligheten som uttalas eller omfattas av makthavare av olika slag, även den egna myndighetens chefer.

Av det sagda torde ha framgått att de tankegångar som verksledningspropositionen bygger på i fråga om utnämningsrätten inte har relevans för professorstjänsternas del. Men hänvisning till vad som sagts om vetenskapsidkares yrkesroll – med krav på integritet och kritiskt prövande attityd – menar utredningen vidare att det bör finnas en kategori av professorstjänster som inte tillsätts av någon lokal arbetsgivarmyndighet. Problem rörande vetenskapsmännens oavhängighet är givetvis att beakta i relation även till landets centrala organ, men typiskt sett torde problemen vara mindre accentuerade ju större avståndet är mellan de

enskilda forskarna och det makthavande organet. Det nu sagda talar sålunda för att utnämningsmakten rörande den kategori av professurer som här avses bör tillkomma en central och inte en lokal myndighet. I samma riktning talar att normbildningen i sådana tjänstetillsättningsfrågor där rättsläget inte är fixerat genom detaljerad författningsreglering bör vara enhetlig och sålunda ledas av ett centralt organ.

Valet av centralt organ kommer då att stå mellan centralmyndigheten för högskoleväsendet, UHÄ, och regeringen. Avgörande för valet synes här bli att den nämnda centrala normbildningen åtminstone delvis rör frågor av sådan karaktär att uppgiften bör ankomma på ett politiskt ansvarigt organ, dvs. regeringen. Som ett exempel kan nämnas jämställdhetsaspekten (jfr nedan kap. 9). Om det s.k. jämställdhetsintervallet ändras i utnämningspraxis, kan detta tänkas på längre sikt ha betydelse för kvinnors och för mäns benägenhet att söka sig till den vetenskapliga banan och därmed för rekryteringsunderlaget för och kanske även för karaktären hos den forskningsverksamhet som bedrivs inom det statliga högskoleväsendet.

En av den svenska högskolepolitikens grundprinciper är, såsom nämnts, att det skall råda hög och likvärdig kvalitet inom hela högskolan. I linje därmed bör i utnämningsärenden kontrolleras att standarden hos dem som utnämns till de högsta tjänsterna fyller det internationella vetenskapssamhällets minimikrav, oavsett vid vilken högskola tjänsten är placerad.

Ansvaret för enhetlig normbildning i tillsättningsärenden bör av nu berörda skäl ytterst ligga hos regeringen. Ovan (7.2.1) har förordats en myndighetsstruktur i dessa ärenden som innefattar att uppgifterna att pröva överklagade tillsättningsförslag och att utnämna tjänsteinnehavare bör simultant ligga på samma organ. Slutsatsen bör då bli att utnämningsmakten skall tillkomma regeringen.

För högskolornas och den vetenskapliga verksamhetens ställning i samhället är det vidare angeläget att professorerna som företrädare för sina ämnesområden har auktoritet. Även om denna i grunden givetvis inte kan bygga på annat än deras kompetens och integritet, bör man in-

te bortse från den betydelse det kan ha för rekrytering och anseende att det är landets regering som utser dem.

Vid samrådsförfarandet under utredningsarbetet har framkommit att flera av företrädarna för högskolornas rektorsämbeten skulle föredra ett system där den berörda högskolans ledning skulle ha behörighet att utse innehavare av alla professorstjänster. Medlemmar av vetenskapssamhället i övrigt har däremot genom organisationsföreträdare och i många fall enskilt till utredaren framfört att de föredrar nuvarande ordning där regeringen utser innehavare av de professurer som inrättas av regering och riksdag.

Utredningen förordar sålunda att regeringen skall ha utnämningsmakten för den här berörda kategorin av professurer. Samtidigt kan emellertid finnas fog för att rektorsämbetena liksom nu utser innehavare av vissa tjänster som högskoleenheterna själva inrättar. Hur stor den ena och andra kategorin av tjänster bör vara är en forskningspolitisk fråga. Kategorin av regeringstillsatta professurer bör dock enligt utredningens mening ha ett betydande omfång.

7.2.4 Högskoleledningens inflytande

I gällande procedur för tillsättning av regeringsprofessurer har den berörda högskolans ledning tilldelats en anmärkningsvärt undanskymd roll. Rektorsämbetet ges en uppgift endast som remissorgan och det på det sena stadium av proceduren då tjänsteförslaget har överklagats till regeringen. Denna ordning harmonierar inte väl med det ansvar som ämbetet efter de senaste högskolereformerna måste anses ha för sin högskolas vetenskapliga och pedagogiska standard. Utredningen har övervägt olika sätt att låta detta ansvar återspeglas i tillsättningsproceduren. Att låta det komma till uttryck i det förslagsställande organets sammansättning har därvid inte befunnits lämpligt. Det arbetsgivaransvar som rektorsämbetet är bärare av bör i stället framträda på mer renodlat sätt. Utredningen har stannat för den lösningen att det skrivs in i författningsregleringen att tjänsteförslagsnämndens förslag alltid genast skall *anmälas hos rektorsämbetet* (75 § HF). På det sättet

markeras klart att ämbetets intresse i dessa ärenden är erkänt av rättsordningen. Meningen är att ämbetet skall ha rätt men inte skyldighet att självmant yttra sig. Det bör enligt utredningens mening inte vara uteslutet t.ex. att ämbetet på eget initiativ avger yttrande till regeringen, även om ingen sökande klagar på ett tillsättningsförslag.

Vid utredningens samråd med företrädare för högskolornas ledningsorgan har från många håll uttryckts bestämda önskemål om att varje högskoleenhet i större utsträckning än nu skall betros med att göra egna långsiktiga bedömningar av hur forskningen vid enheten skall inriktas samt i linje därmed ges större inflytande på *hur professorstjänsterna ämnesbestämmes*, t.ex. med hänsyn tagen till gjorda större investeringar i forskningsutrustning. Önskemålen har främst avsett förhållandena inom naturvetenskapliga, tekniska och medicinska discipliner. Flera exempel har nämnts på hur man inom en institution i långsiktigt syfte med stora insatser av personella och ekonomiska resurser har byggt upp en miljö med forskningspersonal och utrustning med viss forskningsinriktning samt hur ämnet för den berörda professuren vid innehavarskifte har av regering och UHÄ bestämts så vidsträckt att den nye innehavaren kunnat sakna intresse för forskning med den inriktningen. Utredningen anser sig inte ha uppdrag att framlägga förslag i frågan om professorstjänsters ämnesbestämning men vill likväl säga följande. Det kan nog vara riktigt att man i det långa loppet bäst främjar vetenskapens intresse genom att ämnesinnehållet för professorstjänsterna bestämmes relativt brett. På det sättet tryggas att de yppersta forskarbegåvningarna kan tas till vara och ges goda möjligheter att medverka i den allmänna vetenskapliga kunskapsutveckling till vilken vårt land liksom andra kulturländer har att ge sitt bidrag. Mot detta intresse bör dock vägas högskoleenhetens intresse av att få fullfölja sakligt välgrundade långsiktiga forskningsplaner, och utredningen har förståelse för framförda önskemål om att s.k. ämnesbeskrivningar fastställes under skäligt beaktande av sådana planer i något större utsträckning än enligt den praxis som UHÄ har utvecklat vid tillämpning av 19 kap. 51 § HF (jfr UHÄ-FS 1987:3). Att förslag till ämnesbeskrivningar alltid skall underkastas kritisk prövning är dock självfallet; förslag som egentligen bara passar en på förhand utsedd lokal kandidat skall inte godtas.

7.3 Tjänsteförslagsnämndens sammansättning

I de följande delarna av den allmänna motiveringen behandlas endast huvudlinjerna i utredningens förslag. För argumentation och kommentarer i övrigt hänvisas till den i kap. 12 framlagda specialmotiveringen. Lagrumshänvisningar avser, om annat ej sägs, 19 kap. HF.

7.3.1 Utseende av sakkunniga

Det är välkänt att kritik ofta riktas mot utseende av sakkunniga. Invändningar om jäv i egentlig mening reses visserligen bara undantagsvis, men det hävdas inte sällan att det lokala inflytandet på valet är alltför starkt, och ibland påstås att ett tillsättningsärende i realiteten kan avgöras redan genom valet av sakkunniga. Vill man verksamt bidra till en ordning där tillsättningsförfarandet åtnjuter allmänt förtroende, är det tydligt att man bör ägna reformarbete åt just reglerna om utseende av sakkunniga. Här måste dock sägas att det är en grannlaga sak att finna en ordning som på rimligt sätt balanserar olika intressen och som samtidigt inte är alltför omständlig och tidskrävande.

Saklighet och opartiskhet vid utseendet av sakkunniga skulle nog bäst kunna tryggas genom att uppgiften anförtroddes åt en kompetent myndighet utan lokal anknytning. Utredningen menar dock att tankar i den riktningen måste få falla. Nya organ bör inte tillskapas, och den existerande centralmyndigheten för högskoleväsendet, UHÄ, besitter inte den kännedom om vetenskapliga och personella förhållanden som uppgiften skulle kräva. I det läget finner utredningen det böra accepteras att uppgiften att utse sakkunniga också framgent anförtros ett kompetent organ hos den högskola där tjänsten finns. Det bör dock inte, såsom nu, vara fakultets- eller sektionskollegiet som har uppgiften. Erfarenhetsmässigt möter ofta svårighet att nå tillräcklig närvaro för beslutförhet hos detta månghövdade, ganska heterogent sammansatta organ, och i praktiken lär frågor om utseende av sakkunniga i stor utsträckning delegeras till annat organ, ofta till fakultets- eller sektions-

nämnden eller till vissa grupper av nämndens ledamöter. Utredningen har stannat för den lösningen att uppgiften att utse sakkunniga ges åt *fakultets- eller sektionsnämnden*. Förutsättningarna bör vara goda för väl förberedda och genomtänkta beslut, om dessa ankommer på ett organ med relativt litet antal noggrant utvalda ledamöter, särskilt som det då tydligt framgår var ansvaret för besluten ligger.

När det sedan gäller *förfarandet* i fakultets- eller sektionsnämnden vid *beredningen* av ärenden om utseende av sakkunniga, följer redan av allmänna förvaltningsrättsliga principer att beredningen skall ske med omsorg och med iakttagande av opartiskhet och saklighet. Kvaliteten hos besluten och därmed den allmänna tilltron till proceduren torde emellertid kunna främjas av att nämnden har att iaktta vissa särskilda anvisningar då ärendena bereds. I sin diskussionspromemoria 1988–09–16 framförde utredningen en idé om att det i nämndens handläggning av ärendena skulle införas ett bordläggningsförfarande som skulle ge bättre förutsättningar för väl genomtänkta beslut. Denna idé kritiserades ganska allmänt under remissförfarandet, främst därför att bordläggning skulle leda till tidsutdräkt, och kritiken har föranlett utredningen att revidera sitt förslag så att tidsutdräkt skall undvikas samtidigt som det centrala syftet med den tilltänkta ordningen tillgodoses. Det förfarande som nu förordas är förenklat och innebär, att alla förslag på sakkunniga, vare sig förslagen inhämtas från andra lärosäten eller väcks på annat sätt, t.ex. av en ledamot av den beslutande fakultets- eller sektionsnämnden, bör sändas ut till denna nämnds ledamöter senast en vecka innan beslut skall fattas (57 a §). Meningen är att bestämmelsen skall möjliggöra allsidig belysning av väckta förslag och också i övrigt skapa förutsättningar för att valet av sakkunniga träffas efter moget övervägande. Det bör sålunda inte vidare få förekomma att beslut om sakkunniga grundas på t.ex. ett förslag som framläggs först vid sittande bord av den avgående tjänsteinnehavaren, vilket inte lär ha varit någon helt ovanlig företeelse.

I 1964 års universitetsstadga fanns detaljerade regler om hur berörda organ vid det universitet där en professur skulle tillsättas hade att inhämta *förslag på sakkunniga från andra lärosäten* i landet. Reglerna upphävdes 1975 med motivering att sådan samverkan mellan universi-

teten medförde avsevärd tidsutdräkt. Vår utredning har emellertid erfarit att det inom högskoleväsendet fortfarande anses höra till god ordning att dekanus eller den som eljest förbereder ärenden om utseende av sakkunniga låter inhämta förslag från närmast berörda organ vid andra lärosäten; endast inom enstaka högskolekollegier följer man inte den ordningen. Att sådana förslag inhämtas, vilket bör kunna ske under enkla former, synes också vara lämpligt och tillrådligt. Någon förpliktande reglering av förfarandet bör dock inte införas i denna del. I stället förordar utredningen, såsom redan antytts, att det i den nyssnämnda föreskriften om att förslag på sakkunniga skall sändas ut till den beslutande nämndens ledamöter en vecka i förväg tas in ett påpekande av att detta bör iakttas i fråga om både förslag som inhämtas från andra högskoleenheter och förslag som väcks på annat sätt. Syftet med påpekandet är att erinra om vad som är och bör vara god sed beträffande interakademisk samverkan i dessa ärenden.

Vad sedan beträffar *principerna för hur de sakkunniga bör utväljas* föreskrivs i gällande regler, i syfte att begränsa det lokala inflytandet, att högst en av de sakkunniga bör utses bland ledamöterna i det fakultets- eller sektionskollegium som tjänstens innehavare skall tillhöra. På grunder som redan berörts (se 7.1.2) menar vår utredning att ytterligare motvikter bör införas mot att det lokala inflytandet blir alltför starkt på det centrala moment av tillsättningsförfarandet som sakkunnigbedömningen ofrånkomligen utgör. Sådana motvikter kan stärka den allmänna tilltron till förfarandet bland vetenskapsidkarna och kan kanske också helt allmänt minska riskerna för förstelning av den vetenskapliga och pedagogiska verksamheten vid de enskilda institutionerna.

Här må inskjutas att utredningen strävat efter viss renodling av hur olika intressen skall figurera på skilda stadier av tillsättningsproceduren. I sakkunnigförfarandet bör professionsstyrningen framträda renodlad, om möjligt rensad från lokala särintressen. I nämndbehandlingen i övrigt får de lokala företrädarna spela sin roll, oavsett om de närmast representerar professionens allmänna intressen eller den lokala arbetsplatsens intressen av annat slag. Och på nästa nivå är det tänkt att rektorsämbetet som främsta företrädare för det lokala arbetsgivar-

intresset skall ha tillfälle att genom eget yttrande söka utöva inflytande på ärendet.

Beträffande *avgående tjänsteinnehavaren* visar en undersökning från 1985–1986 att denne utses till sakkunnig i endast ca fem procent av ärendena. Även om det sålunda redan anses höra till god sed att denne utesluts från sakkunniguppdrag, finns här – med tanke på det stora inflytande som denne normalt kan utöva över skolbildning och metoder vid arbetsenheten – särskilda skäl att införa författningsreglering. Utredningen förordar att regleringen (56 § sista stycket) skall utesluta den avgående professorn inte bara från sakkunniguppdrag utan överhuvudtaget från att utöva befattning i tjänsteförslagsnämnden i ärenden då tjänsten skall tillsättas med oförändrat eller i huvudsak oförändrat ämnesinnehåll. Endast då synnerliga skäl föreligger skall undantag tillåtas.

Med tanke på fall då det finns mer än en *professor i samma ämne vid den berörda arbetsenheten* förordar utredningen att inte heller den som är ämneskollega till den avgående professorn bör utses till sakkunnig, ehuru den principen skall få frångås om det finns särskilda skäl, t.ex. brist på andra lämpliga sakkunniga. Denna regel (i 57 § andra stycket) är avsedd att bilda ytterligare motvikt mot att det lokala inflytandet blir för starkt. Det har också sagts vara klokt att hålla dem, som kommer att bli den nye professorns närmaste kolleger i det dagliga arbetet, utanför sakkunnigförfarandet, eftersom man på det sättet kan avlägsna en risk för framtida motsättningar på arbetsplatsen.

Enligt gällande regler skall till sakkunniga företrädesvis utses personer från de nordiska länderna (57 § andra stycket). Bestämmelsen hindrar inte att utomnordiska sakkunniga utses, men det kan sättas i fråga om den på lämpligt sätt uttrycker den avvägning som här bör ske. I vart fall bör emellertid kunna överlåtas åt fakultets- eller sektionsnämnden att under beaktande av omständigheterna i det enskilda ärendet ta ställning till om *sakkunniga från andra länder* inom eller utom Norden skall engageras eller inte. Den nämnda bestämmelsen bör därför upphävas. Utredningen har för sin del tveklöst den inställningen att det är angeläget att svensk forskning fortlöpande blir bedömd av det interna-

tionella vetenskapssamhället och att sakkunnigförfarande kan vara en lämplig form för sådan kontroll. I specialmotiveringen berörs frågan huruvida det med tanke på utomnordiska sakkunniga bör kunna krävas att ansökningshandlingar skrivs på engelska språket.

Av förordningen (1984:803) om *jämställdhet* i statlig verksamhet följer att båda könen bör vara representerade bland de sakkunniga liksom inom nämnden i övrigt, om så kan ske inom ramen för sakliga urvalsgrunder.

7.3.2 Tjänsteförslagsnämndens sammansättning i övrigt

Vid sidan av de tre sakkunniga har tjänsteförslagsnämnden enligt gällande regler normalt sex fasta ledamöter: en ordförande (dekanus), en vice ordförande och en annan ledamot som utses av fakultets- eller sektionsnämnden, en ledamot som utses på sätt högskolestyrelsen bestämmer samt en företrädare för de anställda och en för de studerande. Inga särskilda kvalifikationskrav finns fastställda.

Utredningen har i nämndens sammansättning observerat särskilt en brist, som synes ha blivit mer accentuerad under senare år, nämligen att garantier saknas för att någon enda ledamot utöver de tre sakkunniga har god vetenskaplig kompetens inom den aktuella tjänstens ämne. Av motiven till nuvarande ordning framgår att det av de fasta ledamöterna krävs att de självständigt söker sätta sig in i de vetenskapliga resonemangen i befordringsärendena. Inom somliga fakulteter täcker emellertid professorstjänsterna ett mycket brett spektrum av ämnen, och med den allt längre fortskridande specialiseringen av många vetenskapsgrenar kan också i övrigt uppstå svårigheter för vetenskapsidkare inom en fakultets olika discipliner att sätta sig in i varandras teorier och metoder. Det kan därför inte sällan inträffa att en tjänsteförslagsnämnd inte har någon fast ledamot som har sådan kompetens inom det ämne, som den aktuella tjänsten omfattar, att han kan följa den vetenskapliga argumentationen på sådant sätt att han kan underkasta de sakkunnigas utlåtanden en självständig och kritisk granskning. Detta måste betecknas som en ganska allvarlig brist i gällande ordning, efter-

som nämnden knappast kan fylla sin uppgift att allsidigt pröva ett tillsättningsärende om de övriga ledamöterna inte ens som grupp kan föra en verkligt meningsfull dialog med de tre sakkunniga i den centrala frågan om sökandenas vetenskapliga meritering.

Med hänvisning till det anförda förordar utredningen den ändringen av tjänsteförslagsnämndens sammansättning, att en *extra ledamot* (utöver de tre sakkunniga) utses av fakultetsnämnden för det särskilda ärendet. Dennes huvudfunktion skall, såsom framgått, vara att tillgodose *nämndens behov av tillräckligt bred ämneskompetens vid prövning av det enskilda ärendet.* I sammanhanget må erinras om ett minoritetsförslag i utredningsbetänkandet Professorstillsättning (SOU 1973:54 s. 124 f) som gick ut på att inte mindre än tre ledamöter utöver de sakkunniga skulle utses för det särskilda ärendet. Detta förslag framfördes av till utredningen knutna experter som representerade professorskåren.

Vår utredning förordar att det i författningen införs ett *behörighetskrav* för dylik extra ledamot innebärande att vederbörande är eller har varit innehavare av tjänst som professor. Kravet är avsett att främja god kvalitet i nämndens verksamhet och därmed på längre sikt att stärka den allmänna tilltron till förfarandet. För närvarande finns ingen föreskrift om att det skall ingå professorer i nämnden, även om detta regelmässigt är fallet till följd av valkorporationernas sammansättning. Krav på att den extra ledamoten är särskilt förtrogen med tjänstens ämne föreslås inte uttryckligt inskrivet i författningen, vilket har att göra med att dennes expertkunnande inte kommer att behövas i alla ärenden. Bland de fasta ledamöterna finns ju inte sällan tillfredsställande kompetens företrädd. I sådana fall skall fakultets- eller sektionsnämnden kunna utse den extra ledamoten mera fritt; det kan ha ett värde i sig att olika fakultetsmedlemmar får erfarenhet av tjänsteförslagsnämndens betydelsefulla verksamhet. Då behov föreligger av särskilt expertkunnande hos den extra ledamoten, skall valet givetvis träffas under omsorgsfullt beaktande av kraven på förtrogenhet med ämnet. Ledamoten skall kunna utses såväl inom som utom den berörda högskolan. Det väsentliga är att den som utses har hög kompetens och åtnjuter forskarkollegernas förtroende.

Antalet ledamöter i tjänsteförslagsnämnden bör inte utökas.

I syfte att stärka professionsstyrningen över och därmed tilltron till förfarandet förordar utredningen att kompetensnivån inom nämnden höjs på det sättet att den nyss omtalade extra ledamoten, vilken såsom framgått skall vara eller ha varit professor, såsom röstberättigad ledamot ersätter den företrädare för de *studerande* som nu ingår i nämnden. Man kan inte räkna med att företrädare för de studerande regelmässigt har erfarenhet av egen forskning och av egen pedagogisk verksamhet, och principiellt är det diskutabelt att personer som saknar sådan erfarenhet skall kunna ha det avgörande inflytandet på ärenden av det komplicerade och viktiga slag som det här rör sig om. Till utredaren har från flera håll anförts betänkligheter mot att en studerande, vare sig denne befinner sig på grundutbildnings- eller forskarutbildningsnivån, skall kunna ha avgörandet i sin hand då tjänstetillsättningsförslag upprättas. Utredningsförslaget innefattar såsom framgått att de studerande inte vidare skall ha någon röstberättigad representant i nämnden. Givetvis bör dock klientintresset få komma till uttryck i tillsättningsproceduren, och enligt förslaget skall en företrädare för de studerande ha rätt att *närvara och yttra sig* vid nämndens sammanträden och även ha rätt att *få avvikande mening antecknad*. Redan närvarorätten bör kunna fylla en viktig funktion. Den ger en studeranderepresentant full insyn i vad som förekommer i dessa för utbildningen på olika nivåer inom högskolan betydelsefulla ärenden, något som synes kunna befordra det allmänna intresset av omsorgsfull och opartisk handläggning. Härtill kommer det inflytande på ärendena och deras fortsatta behandling som kan följa av rätten att argumentera vid sammanträdena och av rätten att få avvikande mening antecknad till protokollet.

Här må inskjutas att man, även om studeranderepresentantens ställning inte ändras, kan införa ett system med en s.k. extra ledamot med sådan huvudfunktion som nämnts ovan. En tänkbar konstruktion vore att den ledamot som avses i 57 § första stycket 1 och som nu utses av fakultets- eller sektionsnämnden för tre år i stället utses av samma nämnd för varje ärende.

Också gentemot *personalrepresentationen* i nämnden skulle kunna anföras – ehuru inte med samma fog som beträffande studeranderepresentationen – att företrädaren inte alltid har erfarenhet av egen forskning och pedagogisk verksamhet. Det skulle vidare kunna sägas att regleringen av personalföreträdarens ställning i nämnden inte harmonierar väl med de principer för löntagarinflytande över myndigheters beslut som framträtt i nyare lagstiftning, grundad på erfarenheter av förvaltningsdemokrati i praktisk tillämpning efter 1970-talets reformer. Som exempel kan nämnas personalföreträdarförordningen (1987:1101) som bygger på principen att personalföreträdare i styrelsen för myndigheter (bortsett från affärsverken) har rätt att närvara och yttra sig vid handläggning av ärenden men ej rätt att delta i besluten. I den diskussionspromemoria, som utredningen upprättade som underlag för samråd, framkastades också tanken att personalrepresentanten inte vidare skulle ha rösträtt i tjänsteförslagsnämnden. Frågan tilldrog sig inte något större intresse under samrådsförfarandet hos högskoleenheterna. Flera företrädare för ledningsorganen avgav dock positiva omdömen om personalrepresentationen, bl.a. framhölls att representanterna i stor utsträckning valdes så att de tillförde nämnden vetenskaplig eller pedagogisk kompetens.

Löntagarkollektiven vid högskolorna skall givetvis ges möjlighet att i en eller annan form öva inflytande på ärendena om professorstillsättning, eftersom en professor i många fall skall under lång tid leda en verksamhet med avsevärt antal anställda. Frångår man det nuvarande systemet med inflytande i den förslagsställande myndigheten, måste väljas någon annan inflytandeform, t.ex. samverkansförhandlingar enligt 1976 års medbestämmandelag. Denna liksom andra tänkbara alternativa inflytandeformer kan dock medföra att beslutsprocessen drar ut på tiden. Då detta förhållande i likhet med övriga aspekter på frågan beaktats har utredningen stannat för att inte föreslå någon ändring i personalföreträdarens ställning i tjänsteförslagsnämnden.

Att den pedagogiska skickligheten är en viktig befordringsgrund bör enligt utredningens mening på något sätt avspeglas i reglerna om tjänsteförslagsnämndens sammansättning (jfr lärartjänstutredningens betänkande SOU 1980:3 s. 144 f). I denna del föreslås att det i författ-

ningstexten skrivs in att den fasta nämndledamot, som utses på sätt högskolestyrelsen bestämmer, bör ha *särskild kännedom om utbildning* inom nämndens verksamhetsområde.

Som redan berörts i samband med frågan om utseende av sakkunniga bör enligt utredningens mening den *avgående tjänsteinnehavaren* inte i någon funktion få ingå i nämnden, bortsett från sådana exceptionella fall då skälen kan betecknas som "synnerliga".

7.4 Begränsning av granskningsbördan m.m.

7.4.1 Introduktion

Att det nuvarande sakkunnigförfarandet fungerar tungt har flera förklaringar. Vårt system förutsätter att de sakkunniga gör jämförande bedömningar av de sökandes skicklighet. Numera är det ofta många sökande i ett ärende, och var och en av dem brukar åberopa och ge in ett stort antal skrifter. Det kan inträffa att de sakkunniga i ett ärende får att granska åtskilligt mer än 1 000 skrifter, tillsammans omfattande flera tiotusental sidor, och det är en vida spridd uppfattning att de sakkunniga har att omsorgsfullt granska alla åberopade skrifter. Att de sakkunnigas arbete ofta drar ut på tiden har också att göra med att uppdraget vanligen måste utföras vid sidan av en ordinarie tjänst och att det inte är välbetalt (om ekonomiska frågor, se nedan kap. 11). Inom många discipliner anses det vara svårt och tidsödande att rekrytera goda sakkunniga. Många tackar nej eftersom uppdragen betraktas som tunga och otacksamma. Plikttrogna och skickliga vetenskapsmän som lojalt åtar sig uppdrag kan komma att belastas tungt. Inom medicinsk fakultet finns exempel på att en professor under mer än tjugo år i tjänsten haft i genomsnitt ett sakkunniguppdrag om året.

Principen att de sakkunniga skall göra *jämförande* bedömningar av alla de sökande i ett ärende skiljer sig från vad som tillämpas på sina håll utomlands, där en sakkunnig kan ha att yttra sig över endast en enda sökandes produktion eller delar av denna. Enligt utredningens mening

bör systemet med jämförande utlåtanden behållas, eftersom det ger säkrare underlag och bättre vägledning för tillsättningsbeslut än ett system med enbart fristående, kanske disparata yttranden.

Föreställningen att de sakkunniga är skyldiga att noggrant granska alla åberopade och ingivna skrifter är spridd och fast rotad inom vida kretsar av det svenska vetenskapssamhället. Enligt utredarens mening saknar denna uppfattning egentligen rättslig grund. De sakkunnigas liksom övriga nämndledamöters utredningsansvar i förhållande till de sökande torde här principiellt inte sträcka sig längre än i andra förvaltningsrättsliga ansökningsärenden, vilket skulle innebära att förslagsmyndigheten endast har att se till att ärendet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver (jfr 8 § förvaltningsprocesslagen, Ragnemalm, Förvaltningsprocessens grunder, 1987, s. 56 f; om principens tillämplighet i professorstillsättningsärenden, se SOU 1973:54 s. 92). Visar redan en granskning av de prestationer som en sökande åberopat som sina bästa, att denne i fråga om skicklighet inte tål jämförelse med de främsta kandidaterna, bör sålunda följa av denna allmänna förvaltningsrättsliga princip för utredningsansvar, att de sakkunniga inte skall behöva ägna möda åt att sorgfälligt granska alla övriga skrifter av denne sökande. Denna princip synes vara accepterad och tillämpad på väl avvägt sätt inom bl.a. vissa medicinska discipliner.

Att här vidta enbart den åtgärden att man sprider kännedom om utredningsansvarets nu angivna rättsliga begränsning skulle dock vara otillräckligt för att lösa de problem rörande granskningsbördan som aktualiserats i detta lagstiftningsärende. Det krävs mer radikala åtgärder om man skall kunna behålla ett sakkunnigförfarande som är av hög kvalitet och som innefattar att experter gör en jämförande och skriftligen redovisad bedömning av sökandes skicklighet. Utredningen anser att i första hand ett par reformer bör genomföras avseende ansökningshandlingarna. Beträffande bakgrunden hänvisas till reformönskemål som redovisats ovan i början av kap. 6. Att det för vårt och de nordiska grannländernas system för professorstillsättning är egenartat vid en internationell jämförelse, att de sökande ger in i princip alla sina skrifter, har framgått av det föregående (jfr kap. 5).

Redan i gällande författningar är föreskrivet att varje sökande skall ge in en *redogörelse för sin vetenskapliga och pedagogiska verksamhet.* I syfte att ge de sakkunniga och tjänsteförslagsnämnden i övrigt bättre vägledning och därmed underlätta bedömningsarbetet föreslås här ett förtydligande av innehåll, att det av redogörelsen skall framgå vilka resultat och prestationer som sökanden menar skall främst beaktas i tillsättningsärendet (69 § första stycket). Vad som skall framhävas är enligt utredningens mening först och främst de *vetenskapliga landvinningar* som den sökande anser sig ha gjort.

7.4.2 Begränsning av granskningsunderlaget

Liksom hittills bör till ansökan fogas en meritförteckning och en fullständig lista över de skrifter eller andra verk som sökanden åberopar i ärendet. Emellertid måste här, av skäl som framgått av det föregående, öppnas möjlighet till en väsentlig lindring av de sakkunnigas och övriga nämndledamöters granskningsbörda. Så bör ske genom att det i högskoleförfattningarna införs en fakultativ reglering av innebörd, att fakultets- eller sektionsnämnden får utfärda föreskrift, i samband med att tjänsten utlyses, att sökande skall ange en begränsad mängd skrifter eller andra arbeten som han eller hon åberopar *i första hand* för att styrka sin skicklighet i vetenskapliga och andra avseenden som är av betydelse i ärendet (69 § andra stycket). Har en sådan föreskrift meddelats, skall de sakkunniga och tjänsteförslagsnämnden i övrigt i en inledande bedömningsomgång, då de främsta kandidaterna väljs ut, få begränsa sin granskning till att gälla de sålunda i första hand åberopade verken (71 a §). Det synes inte meningsfullt att i övrigt utfärda centrala föreskrifter för hithörande frågor, eftersom förhållandena kan variera starkt inte endast mellan olika discipliner utan också från tid till annan inom samma disciplin.

Att den förordade regleringen skall vara *fakultativ* bör understrykas. Om den behöriga fakultets- eller sektionsnämnden i vart fall kan räkna med att rekrytera skickliga och lämpliga sakkunniga samt det inte heller eljest finns anledning att begränsa granskningsbördan, skall

nämnden sålunda kunna avstå från att utfärda föreskrift om en begränsad mängd förstahandsåberopade verk.

Vilket närmare innehåll en föreskrift om förstahandsåberopade verk bör ges är, såsom framgått, något som den för vetenskapsområdet behöriga nämnden skall få bestämma. Några anvisningar bör inte utfärdas i författningsform. Givetvis skall nämndens beslut grundas på överväganden som är sakliga och opartiska. I specialmotiveringen har utredningen nämnt något om vad den själv föreställt sig kunna vara rimligt i fråga om antal verk. Inom discipliner, där forskningsresultat normalt publiceras i form av monografier eller större uppsatser, borde antalet verk som åberopas i första hand kunna begränsas till ett tiotal. Inom discipliner där uppsatser är den normala publikationsformen synes antalet kunna sättas så högt som 20 eller mer. Omständigheterna i det enskilda fallet bör dock vara avgörande. Den tilltänkta regleringen bör också ge utrymme för samtidig maximering till visst antal sidor.

En föreskrift om att en sökande skall ange vilka verk som han eller hon sätter främst förutsätter att sökanden har en realistiskt uppfattning om i vad mån de egna insatserna har innefattat vetenskapliga landvinningar, och det är enligt utredningens mening helt befogat att ställa sådana krav på sökande till professur. Om en sökande underlåter att ange vilka verk som bör sättas främst, får det ankomma på de sakkunniga och eventuellt andra experter inom tjänsteförslagsnämnden att skönsmässigt, men givetvis inte godtyckligt, välja ut verk inom den givna ramen.

Då en föreskrift om förstahandsåberopade verk har meddelats, får, såsom redan framgått, de sakkunniga liksom i förekommande fall tjänsteförslagsnämndens övriga ledamöter i *en inledande omgång* begränsa sin granskning till att gälla de prestationer som de sökande själva åberopat som sina främsta. I denna omgång utväljs de mest meriterade sökandena, och dessas produktion och meriter i övrigt underkastas sedan en allsidig bedömning i *en andra och avslutande bedömningsomgång*. Hur många sökande som skall tas ut till slutomgången får bero på förhållandena i det enskilda fallet. I normalfall kan kanske vara lämpligt att tre sökande tas ut till särskild granskning, men det kan finnas fog

för avvikelse både nedåt och uppåt. Ibland kan vara befogat att den avslutande granskningen inskränks till att gälla en enda sökande.

En lämplig handläggningsordning kan innefatta att tjänsteförslagsnämnden sammanträder vid övergången från den inledande till den avslutande bedömningsomgången. Vid det sammanträdet fattas beslut om valet av de främsta kandidater som skall bedömas i den avslutande omgången och likaså beslut om hur utredningsförfarandet i den omgången skall läggas upp beträffande t.ex. eventuella undervisningsprov, intervjuer, infordrande av verk enligt den fullständiga publikationslistan och infordrande av planer för forskning och undervisning. Då så är lämpligt kan sammanträdet hållas per telefon. I okomplicerade fall bör besluten kunna fattas genom korrespondens; tidsutdräkt kan då undvikas genom remiss inom nämnden i s.k. solfjädersform.

Det ligger i sakens natur att de sakkunniga kommer att ha ett långtgående inflytande på frågan om vilka sökande som skall tas med i den avslutande bedömningen. Skulle de vara oeniga, är det ofrånkomligt att var och en av de sakkunniga skall få sin vilja fram åtminstone beträffande en kandidat som går till slutomgången. Vid sådan oenighet föreligger givetvis skäl att flera än tre kandidater granskas i den omgången. Även mot de sakkunnigas mening bör nämndens majoritet vara oförhindrad bestämma att viss kandidat skall tas med till den avslutande bedömningsomgången; en annan sak är att sådant ingripande från majoritetens sida, på grund av de sakkunnigas inflytande, sällan eller aldrig torde komma att påverka det slutliga avgörandet av ärendet.

Den nu skisserade ordningen innefattar möjligen att vid meritvärderingen i den inledande omgången den vetenskapliga skickligheten ges större tyngd än vad som emellanåt varit fallet i hittillsvarande tillämpning där en omfattande – men kanske inte nydanande eller djuplodande – produktion ibland kunnat få vågskålen att väga över. Att skickligheten skall väga tungt är dock väl förenligt med gällande regler om befordringsgrunder för professur. Bedömningen i den skisserade avslutande omgången kan ske i enlighet med vedertagna normer.

I den mån den föreslagna ändringen i granskningsförfarandet har någon betydelse från jämställdhetssynpunkt, synes den snarast gynna kvinnorna som grupp. Även om traditionella rollförväntningar är på väg att brytas, är det fortfarande en realitet att kvinnor tar större ansvar för och ägnar mera tid åt barnens vård än männen, vilket torde innebära att vetenskapsidkande kvinnor genomsnittligt kan ägna kortare tid åt forskning än männen. Att kvaliteten premieras på kvantitetens bekostnad kan därför typiskt sett vara till kvinnornas fördel.

7.4.3 Sakkunnigutlåtanden

De sakkunnigas utlåtanden har i första hand till uppgift att ge gott underlag för beslut i det enskilda ärendet men de kan fylla en viktig funktion också genom att mer allmänt ge bidrag till den fortlöpande prövning av idéer och metoder som kännetecknar vetenskaplig verksamhet.

Utlåtandena bör vara kortfattade, men det är likväl önskvärt att de i möjligaste mån utformas så att där framgår vad som är kriterier på god vetenskap inom disciplinen. De bör liksom hittills regelmässigt avges skriftligt och de bör i det viktigaste delarna avges separat (se 72 § av förslaget). Omdömen om skickligheten hos de mest meriterade kandidaterna liksom överväganden om rangordningen mellan dem bör sålunda redovisas separat. Arbetsbördan för de sakkunniga bör emellertid lindras genom att utlåtandena får avges gemensamt i de delar som har närmast beskrivande karaktär, främst allmänna presentationer av de sökande. Skulle de sakkunniga inte kunna enas om formuleringarna i någon sådan beskrivande del, får dissidenten avge särvotum i den delen. Ställningstaganden till de sökandes kompetens för professur skall inte redovisas annat än för dem som kommer i fråga för förslag till tjänsten. Den principen hindrar inte att det i klara fall sägs ifrån om en sökande har åberopat verk som inte håller måttet enligt vedertagna krav inom vetenskapssamhället; på det sättet kan kanske motverkas att tillsättningsförfarandena belastas med svagt grundade ansökningar.

7.5 Rekryteringsförfarandet

7.5.1 Tidsaspekten

Då en tjänst kommer att bli ledig på grund av innehavarens avgång med ålderspension föreskrivs i gällande författningar att tjänsten skall utlysas minst nio månader och högst två år före avgången. Minimitiden måste anses anmärkningsvärt kort. Regleringen i den delen återspeglar ett huvudsyfte med 1975 års reform av tillsättningsproceduren som var att radikalt minska tidsåtgången. Som ovan framgått (2.2.2) visar en undersökning som vår utredning företagit att det syftet inte har tillgodosetts. Under senare tid har det varit bara ungefär en fjärdedel av ärendena som klarats av på ett år. En närliggande förklaring till tidsutdräkten är enligt utredningens erfarenhet att sådana vetenskapsmän som är lämpliga som sakkunniga just på grund av sin särskilda kompetens har omfattande engagemang och att de i allmänhet inte kan frigöra sig för att mer intensivt ägna sig åt ett sakkunniguppdrag förrän flera månader efter det att de vidtalats. Och en seriös, jämförande bedömning tar sin tid. Dessa förhållanden måste nog accepteras som en realitet. Frågan blir då hur olägenheterna härav skall kunna undvikas eller minskas. Man kan inte gärna tillgripa den lösningen att de sakkunniga utses i förväg, innan tjänsten ledigförklaras. Valet av sakkunniga måste nämligen i viss utsträckning vara avhängigt av vilka de sökande till tjänsten är. En reform som däremot bör vidtas är att ändra reglerna om tidpunkt för ledigförklarande av tjänst. I fråga om tjänst vars innehavare skall avgå med ålderspension bör enligt utredningens mening lämpligen föreskrivas att *ledigkungörelse skall utfärdas minst ett år och sex månader före avgången.*

Beträffande tjänst som blir ledig vid dödsfall eller annan avgång i förtid måste liksom hittills föreskrivas att ledigförklaring skall ske snarast möjligt. I dessa fall måste godtas att tjänsten kommer att sakna ordinarie innehavare för någon tid, och olägenheterna härav får i möjligaste mån minskas genom att vikarie förordnas för längre tid. Här erinrar utredningen om den särskilda bestämmelsen i 21 kap. 1 a § HF som tillå-

ter visst avsteg från de för statsförvaltningen i övrigt gällande reglerna om tillsättning av s.k. långtidsvikariat.

Behov av skyndsam handläggning som kan uppstå i särskilda situationer berörs i närmast följande avsnitt.

7.5.2 Särskilda rekryteringsåtgärder

Under utredningens samråd med berörda högskolor har särskilt från företrädare för de tekniska disciplinerna framkommit önskemål om mer flexibel reglering som vid behov ger möjlighet till enklare och snabbare handläggning. Som bakgrund har nämnts att man inom de tekniska och även vissa av de naturvetenskapliga disciplinerna på ett helt annat sätt än inom många andra vetenskapsgrenar måste konkurrera om de bästa krafterna med arbetsgivare utanför högskoleväsendet och den offentliga sektorn.

Utan att därför ge avkall på grundläggande principer om objektivitet och saklighet i förfarandet menar utredningen att önskemålen bör tillgodoses i första hand på så sätt att skrankorna sänks för tjänsteförslagsnämndens rätt att *inbjuda* någon som inte sökt tjänsten att göra detta (se 71 §).

Därutöver bör man gå önskemålen till mötes så till vida som möjlighet införs för tjänsteförslagsnämnden att under särskilda villkor tillämpa en *snabbare och något förenklad procedur* (se 72 § andra stycket). De särskilda villkoren bör innefatta dels att en av de sökande med fog kan antas vara avsevärt bättre skickad att sköta tjänsten än var och en av de övriga, dels att anledning finns till skyndsam handläggning. Sådan anledning kan i situationer, då en professur oförmodat blivit ledig, utgöras av det allmänna intresset av att tjänsten inte står obesatt till förfång för forskarutbildningen och verksamheten i övrigt. Men anledningen kan också vara av annan art såsom framgår av det exempel som nämnes nedan. Då den nya snabbare proceduren anbefalls av nämnden, skall de sakkunniga få begränsa sin granskning till att avse frågan om den tilltänkte kandidaten är så överlägsen övriga sökande att det för

objektiva bedömare framstår som oomtvistligt att han eller hon bör föreslås till tjänsten. I kombination med det nyss berörda reformerade inbjudningsförfarandet skall den tilltänkta snabba proceduren kunna fylla samma funktion i alla beaktansvärda avseenden som det kallelseförfarande som avskaffades 1975; vad som inte är avsett att återupplivas är det gamla förfarandets fristående funktion av hedersbetygelse. Utredningen har tänkt sig att inbjudningsförfarandet i förening med den nya proceduren skall kunna användas för att rekrytera t.ex. en verkligt framstående privatanställd forskare som på grund av sina anställningsförhållanden inte vill agera aktivt för att byta anställning och inte heller kan vänta någon längre tid på besked, om en högskola aktualiserar frågan om hans eller hennes övergång till en professur.

7.6 Arbetsformerna i tjänsteförslagsnämnden

Gällande regler ger stor frihet åt tjänsteförslagsnämnden att bestämma om arbetsformerna och att därmed spela en aktiv roll i tillsättningsproceduren. Anledning att förorda ändring i författningsregleringen i denna del synes inte föreligga. Att nämnden agerar självmant för att inhämta utredning kan ofta vara lämpligt och stundom nödvändigt då det är fråga om att pröva behörighetskrav och befordringsgrunder i pedagogiska, administrativa, kliniska, tekniska och andra relevanta avseenden. I sammanhanget bör understrykas det angelägna i att nämnden i sitt beslut redovisar de verkliga skälen för avgivet förslag. Har en nämnd på eget initiativ inhämtat särskild utredning i ett ärende, skall denna dokumenteras och omtalas i beslutsmotiveringen i den mån den har påverkat utgången. Det bör inte vara uteslutet att nämnden i t.ex. ärenden avseende tvärvetenskapliga ämnen låter inhämta särskilt expertutlåtande beträffande en sökande vars forskningsinriktning är så speciell att den inte helt faller inom de tre sakkunnigas kompetensområde.

Efter en norsk förebild, som lär fungera väl, rekommenderar utredningen att ordföranden eller annan ledamot av tjänsteförslagsnämnden har i uppdrag att svara för information åt de sakkunniga och för samordningen av dessas arbete. Uppdraget kan vara stående eller ges för det

särskilda ärendet. En central uppgift för den sålunda utsedde ledamoten bör vara att se till att tempot hålls uppe i de sakkunnigas arbete. På en del håll lär förekomma att nämnden håller ett inledande sammanträde för lämnande av instruktioner åt de sakkunniga. Den nu förordade ordningen med en informationsansvarig ledamot bör göra sådana sammanträden överflödiga. Givetvis kan det vara lämpligt att generella och stående anvisningar utformas i skrift, på svenska och vid behov på engelska. Sådana anvisningar har utfärdats vid bl.a. Chalmers tekniska högskola.

Som ovan berörts (7.4.2) förordar utredningen att meritvärderingen i tillsättningsärenden vid behov delas upp i två omgångar. Efter de sakkunnigas inledande granskningsarbete torde det ofta vara påkallat att nämnden sammanträder (eventuellt per telefon) för att besluta dels om valet av de främsta kandidater, vilkas meriter skall granskas ingående i nämndens avslutande bedömningsförfarande, dels om den fortsatta handläggningen vad beträffar t.ex. inhämtande av referenser samt infordrande av verk enligt de fullständiga publikationslistorna och av planer för forskning och undervisning. I samband med ett avslutande sammanträde med nämnden kan ordnas eventuella undervisningsprov och intervjuer. I mer komplicerade fall kan krävas att slutsammanträdet hålls under mer än en dag med ajournering för justering av utlåtanden och utarbetande av beslutsmotivering.

7.7 Enhetlighet i tillsättningsprocedurerna

Enligt direktiven bör så långt möjligt samma regler gälla för tillsättning av alla professorstjänster. Vid sidan av de professorstjänster, vilka inrättas och tillsätts av regeringen och vilka har behandlats i det föregående, finns vid högskolorna vissa s.k. *egna professurer* som inrättas av högskolestyrelsen och tillsätts av rektorsämbetet efter en procedur vars författningsmässiga reglering avviker från vad som gäller för tillsättning av regeringsprofessurer. Innan rektorsämbetet tillsätter dylik egen professur skall yttrande sålunda inhämtas från den berörda fakultets- eller sektionsnämnden, och nämnden får i sin tur inhämta yttrande från en eller flera personer som är särskilt förtrogna med tjänstens

ämne. Ämbetet kan dock besluta att sådan tjänst skall tillsättas efter förslag av tjänsteförslagsnämnd.

Utredningen har funnit mycket starka skäl tala för att beredningsförfarandet i tillsättningsärenden bör vara detsamma för högskolornas egna professurer som för regeringsprofessurerna. Behörighetskrav och befordringsgrunder är gemensamma, och då är det följdriktigt att prövningen sker på samma sätt beträffande båda tjänstekategorierna. Det lär också förhålla sig så att man vid flertalet berörda högskolor valt att tillämpa den nyss angivna alternativa ordningen med tillsättning efter förslag av tjänsteförslagsnämnd. Utredningen förordar sålunda att de professorstjänster, som tillsätts av rektorsämbetet, obligatoriskt skall tillsättas *efter förslag av den tjänsteförslagsnämnd till vars verksamhetsområde tjänsten hör*. Också när det gäller beredningsförfarandet i övrigt förordar utredningen att i allt väsentligt samma regler skall iakttas som beträffande regeringsprofessurer.

Frågorna om tillsättning av *högskolelektorat* omfattas inte av utredningens uppdrag, men eftersom reglerna är delvis gemensamma för professurer och lektorat har utredningen inte kunnat undgå att beröra frågor rörande den senare tjänstekategorin. I enhetlighetens intresse har utredningen också förordat vissa justeringen av reglerna rörande lektorat.

Frågor om proceduren vid tillsättning av *professorstjänster vid myndigheter utanför högskoleväsendet* behandlas i närmast följande kapitel.

8 Proceduren vid professorstillsättningar vid statliga organ utanför högskoleorganisationen

8.1 Uppdrag. Avgränsningsfrågor

8.1.1 Introduktion

I direktiven till utredningen sägs att samma regler så långt möjligt bör gälla för tillsättning av alla tjänster som professor oavsett till vilka myndigheter tjänsterna är knutna. Utredningen bör precisera vilka bestämmelser som erfordras för att ett i möjligaste mån enhetligt tillsättningsförfarande skall kunna tillämpas för alla professorstjänster.

Uttalandena i direktiven om professorstjänster utanför högskolorna tar sikte på tjänster vid forskningsråden och vid olika s.k. sektorsforskningsorgan. I avsnitt 3.2.2 ovan har givits en kort översikt över organen för forskning utanför högskolorna. En hänvisning finns där till den av statsrådsberedningen nyligen publicerade rapporten "Svensk sektorsforskning" (Ds 1989:3). Sektorsforskningsorganen, vilket begrepp i vårt betänkande ges ett så vidsträckt omfång att det omfattar också s.k. lärda verk och myndigheter, är i första hand betydelsefulla finansiärer av forskningsprojekt som bedrivs på andra håll, främst vid universitet och högskolor, men vissa av organen bedriver också forskning i egen regi och har för det ändamålet bl.a. egna fasta professorstjänster av olika slag. Det är proceduren för tillsättning av dessa tjänster som här skall uppmärksammas.

8.1.2 Forskningsrådens tjänster

De professorstjänster som finansieras av forskningsråden inom utbildnings- och jordbruksdepartementens områden är i allmänhet placerade vid fakulteter inom högskoleväsendet. Innehavarna av tjänsterna torde i huvudsak ägna sig åt grundforskning, och man brukar inte hänföra forskningsrådens tjänster till sektorsforskningen.

Tillsättningsproceduren är reglerad i förordningen (1986:364, ändrad 1988:1080) om tjänster vid forskningsråd. Tjänst som professor tillsätts av regeringen efter förslag av forskningsrådet. I ärendet skall rådet inhämta yttrande från tre sakkunniga inom det eller de ämnesområden som den berörda tjänsten omfattar. Det är rådet som utser sakkunniga. Vid tjänstetillsättningen skall i övrigt bestämmelserna i 19 kap. 67–76 §§ HF tillämpas. Därvid skall vad som sägs om högskolemyndighet avse rådet. Det är sålunda forskningsrådet som fullgör de funktioner som enligt HF ankommer på rektorsämbete och tjänsteförslagsnämnd. Det får förutsättas att samma behörighetskrav och befordringsgrunder tillämpas som enligt HF.

Proceduren beträffande forskningsrådens tjänster överensstämmer sålunda i huvudsak med vad som gäller enligt HF. Rådens sammansättning och organisation är sådan att god vetenskaplig kompetens hos förslagsställande organ får anses garanterad. Med hänsyn härtill och till förhållandena i övrigt finner vår utredning inte anledning förorda ändring i proceduren för tillsättning av forskningsrådens professorstjänster, och dessa berörs inte i den följande framställningen.

8.1.3 Professorsbegreppet

I det följande skall uppmärksamheten riktas på tillsättningsproceduren vid sektorsforskningsorgan i vidsträckt bemärkelse vilka har fasta tjänster på professorsnivå. Vilka myndigheter som avses framgår närmare nedan under 8.2. Först måste nu här beröras att viss oklarhet råder om terminologi och begreppsbildning såvitt gäller de åsyftade tjänsterna. Klart är visserligen att begreppet professur i detta sammanhang

täcker sådan tjänst som i de olika organens instruktioner betecknas som *tjänst som professor*. Det finns emellertid också tjänster som har annan huvudbeteckning, t.ex. föreståndare, avdelningsföreståndare, laboratoriechef eller enhetschef, men om vilka det i myndighetens instruktion sägs att innehavaren har "professors ställning" eller att det är fråga om tjänsteman "i professors ställning". Också tjänster av dessa slag, där innehavaren sålunda skall ha *professors ställning*, lärer åsyftas i direktiven då där talas om professorstjänster.

Ytterligare finns emellertid tjänster, om vilka myndighetens instruktion inte använder termerna professor eller professors ställning men vilkas behörighetskrav innefattar vetenskaplig kompetens och vilkas innehavare utnämnes av regeringen såsom professorer. Detta lär gälla t.ex. tjänst vid statens institut för psykosocial miljömedicin, jfr förordning (1988:1242) med instruktion för institutet. Det har inte varit möjligt för utredningen att inventera förekomsten av dylika tjänster, och utredningen får inskränka sig till att rekommendera att terminologin i instruktionerna ses över så att där alltid framgår om en tjänsteman skall ha professors ställning eller inte. Ett klart besked i den frågan kan fylla väsentliga funktioner i olika sammanhang. När sakkunniga skall medverka i tillsättningsförfarandet, kan dessa av tjänstebenämningen få anvisning om hur kompetenskraven skall bestämmas. Anställningsrättsligt kan saken ha betydelse för t.ex. valet av system för lönesättning. Beskedet kan också ge viss vägledning då tjänsteinnehavarens kompetens för olika uppdrag skall prövas.

Beträffande begreppsbildningen på området vill utredningen vidare rekommendera, att beteckningarna professor och professors ställning nyttjas endast i fråga om tjänster, där behörighetskraven avser inte bara vetenskaplig utan även viss pedagogisk skicklighet och där arbetsuppgifterna vid sidan av forskning inrymmer inslag av *undervisning*. I den senare delen kan det dock vara tillräckligt att uppgifterna avser handledning av forskarstuderande eller annan forskarutbildning. Här må nämnas att begreppsbildningen i andra länder inom vår kulturkrets vanligen innefattar att en professor åtminstone i någon utsträckning skall ägna sig åt att undervisa. Och för många sektorsforskningsorgan i vårt land anges redan nu i instruktionerna beträffande profes-

sorstjänst att pedagogisk meritering krävs och att undervisning ingår eller kan ingå i arbetsuppgifterna. Utredningen menar att sådana bestämmelser generellt bör inrymmas i föreskrifterna för här åsyftade tjänster. Enligt uppgift tillämpar chefslönenämnden ett professorsbegrepp vars innehåll såvitt gäller arbetsuppgifterna innefattar att bland dessa skall ingå bl.a. undervisning och examination.

Helt utanför proceduren vid tillsättande av professorstjänster faller givetvis regeringens praxis att ge *professors namn* åt personer som är eller har varit verksamma inom vetenskap och konst. Det är då fråga om enbart en hedersbetygelse. I sammanhanget må nämnas att det förekommer ett i viss mån formaliserat förfarande för utseende av sådana honorärprofessorer såvitt gäller de s.k. kollektivforskningsinstituten som inrättats genom samverkan mellan staten och näringslivet (om dessa institut, se Svensk sektorsforskning, Ds 1989:3 s. 109 ff). I stadgarna för vissa av instituten, t.ex. Svenska träforskningsinstitutet, finns bestämmelser om att styrelsen kan vända sig till regeringen och föreslå att chef eller forskare vid institutet tilldelas professors namn. Ett sakkunnigförfarande brukar föregå sådant förslag. Här må också nämnas att en vanlig samarbetsform mellan kollektivforskningsinstitut och högskola är att forskare vid sådant institut har arvodestjänst som adjungerad professor vid en högskola. De nu nämnda företeelserna tas inte upp i det följande. Inte heller berörs frågor om inrättande av *personliga tjänster* som professor; ett fåtal sådana finns inrättade, bl.a. vid statistiska centralbyrån.

8.2 Statliga organ med professorstjänster utanför högskoleväsendet

Här följer nu en uppräkning av statliga myndigheter och organ utanför högskoleorganisationen där professorstjänster i den ovan angivna meningen finns inrättade. Uppräkningen, som inte gör anspråk på att vara helt uttömmande, är uppdelad enligt den distinktion som nyss angivits mellan tjänster som professor och tjänster vilkas innehavare har professors ställning. Inom parentes ges för varje myndighet medelst SFS–nummer eller annorledes en hänvisning till den instruktion eller

reglering där man finner bestämmelser om hur berörda professorstjänster tillsätts; viktigare författningsändringar som här är av relevans nämnes.

a) Tjänster *som professor* finns inrättade vid följande myndigheter.

Justitiedepartementet:
Rikspolisstyrelsen, inklusive polishögskolan (1988:762; 1985:751, ändr. 1988:1245)

Utrikesdepartementet:
Styrelsen för u-landsforskning, SAREC (regeringsbeslut 1988-06-14 om sex tidsbegränsade tjänster som professor)

Socialdepartementet:
Socialstyrelsens avdelning för läkemedelsärenden (1981:675)

Utbildningsdepartementet:
Naturhistoriska riksmuseet (1988:1249)
Manne Siegbahninstitutet för fysik (1988:734)
Institutet för rymdfysik (1988:1200)

Arbetsmarknadsdepartementet:
Arbetslivscentrum (1988:1138)
Arbetsmiljöinstitutet (1988:732, 1989:57)

Bostadsdepartementet:
Statens institut för byggnadsforskning (1988:930).

b) Tjänster vilkas innehavare har *professors ställning* finns inrättade hos följande myndigheter.

Justitiedepartementet:
Statens kriminaltekniska laboratorium (1978:677, ändr. 1988:1119)

Socialdepartementet:
Statens bakteriologiska laboratorium (1988:1241)

Statens institut för psykosocial miljömedicin (1988:1242)
Statens rättskemiska laboratorium (1988:1237)

Jordbruksdepartementet:
Statens livsmedelsverk (1988:857; regeringsbeslut 1971-11-05)
Statens utsädeskontroll (1988:860)
Statens veterinärmedicinska anstalt (1988:864).

Här må också nämnas att det finns en donationsprofessur vid stiftelsen Nordiska museet.

8.3 Huvuddrag i gällande regleringar av tillsättningsförfarandet

Om förfarandet vid tillsättning av de professorstjänster av olika slag som åsyftas i detta kapitel finns en hel del bestämmelser meddelade (se hänvisningar ovan under 8.2). Oftast är bestämmelserna intagna i myndighetens instruktion, men det förekommer också att föreskrifter ges i särskilt regeringsbeslut eller att en särskild författning om tjänstetillsättning utfärdas. Som exempel på sistnämnda företeelse kan nämnas den nyligen utfärdade förordningen (1989:57) om tillsättning av tjänst som professor vid arbetsmiljöinstitutet.

De särskilda föreskrifterna om hur professorstjänster vid de olika myndigheterna skall tillsättas är mer eller mindre utförliga. Vid behov får regleringarna fyllas ut med vad som följer av de generella bestämmelserna i LOA, anställningsförordningen (1965:601) och förvaltningslagen.

Det sakliga innehållet i regleringarna varierar ganska mycket från myndighet till myndighet. Vissa mönster kan dock urskiljas, och i det följande skall dessa redovisas kortfattat. Av de många avvikelserna från redovisade mönster kommer endast några få att nämnas.

8.3.1 Förslagsställande och utnämnande myndighet

Tjänster som avses i detta kapitel tillsätts av *regeringen*, och den normala ordningen är att detta skall ske *efter förslag* av myndigheten eller dess styrelse. I några få instruktioner är uttryckligt sagt att sådant förslag får överklagas till regeringen. Detsamma torde enligt allmänna regler gälla även om ingenting sägs om den frågan i instruktionen (jfr 30 § verksförordningen 1987:1100). I något fall sägs att förslag inte får överklagas (statens kriminaltekniska laboratorium, 1988:1119).

För två myndigheter gäller att professorstjänst tillsätts av regeringen *efter anmälan* av myndighetens chef (tjänst som professor för polisforskning vid rikspolisstyrelsen, 1988:762) eller av styrelsens ordförande (tjänst som föreståndare med professors ställning hos statens utsädeskontroll, 1988:860). Sådan anmälan anses inte kunna överklagas.

8.3.2 Behörighetskrav m.m.

Bestämmelser om behörighetskrav och befordringsgrunder för professorstjänster finns intagna i flera instruktioner, särskilt såvitt gäller tjänster inom medicin och annan naturvetenskap. I många andra instruktioner saknas däremot dylika bestämmelser. Även beträffande angivandet av innehavarens arbetsuppgifter (t.ex. i fråga om undervisningsskyldighet) varierar instruktionernas innehåll avsevärt.

8.3.3 Sakkunnigförfarande

För professorstjänster som tillsätts efter förslag av myndighet är regelmässigt föreskrivet att den förslagsställande myndigheten skall i ärendet inhämta yttrande om de sökandes vetenskapliga kompetens från tre sakkunniga inom det eller de ämnesområden som tjänsten omfattar.

I ett fall har varit föreskrivet att annan myndighet än den förslagsställande styrelsen skall *utse* sakkunniga. Detta har gällt statens kriminaltekniska laboratorium där de sakkunniga intill nyligen skulle utses av

UHÄ (instruktion 1978:677, 1988:1119). Numera är det regelmässigt samma organ som utser sakkunniga och avger förslag om tjänstens tillsättande. Beträffande förfarandet är emellertid föreskrivet i en rad fall att de sakkunniga skall utses *efter samråd* med visst organ inom högskoleorganisationen, t.ex. medicinska fakultetskollegiet vid ett angivet universitet. I något fall sägs i instruktionen endast att myndigheten "får" begära förslag till sakkunniga från fakulteter inom det statliga högskoleväsendet. I andra fall ges i instruktionen ingen som helst anvisning om förfarandet för utseende av sakkunniga, något som gäller för t.ex. arbetslivscentrum (1988: 1138).

För anmälningstjänsterna saknas föreskrifter om sakkunnigförfarande.

8.3.4 Handläggningen i övrigt

För fem av de här berörda myndigheterna inrymmer instruktionerna föreskrift om att bestämmelserna i 67–76 §§ HF skall tillämpas vid tillsättning av professorstjänst (institutet för rymdfysik, Manne Siegbahninstitutet, naturhistoriska riksmuseet, polishögskolan och institutet för byggnadsforskning). Här åsyftas sålunda bestämmelser om ledigkungörande, ansökningshandlingar etc. I dylika fall skall vad som sägs om högskolemyndighet (dvs. rektorsämbete eller tjänsteförslagsnämnd) avse myndighetens styrelse.

Då hänvisning till högskoleförordningen saknas, finns i stället i några av instruktioner enstaka andra bestämmelser om förfarandet. I övrigt gäller då att regleringen fylls ut med vad som följer av generella föreskrifter i LOA, anställningsförordningen och förvaltningslagen.

8.4 Utredningens överväganden

8.4.1 Principiella frågor

I enlighet med direktiven har utredningen sökt överväga vilka bestämmelser som skulle erfordras för att ett i möjligaste mån enhetligt tillsättningsförfarande skulle kunna tillämpas för alla tjänster som professor oavsett till vilka myndigheter tjänsterna vore knutna. Med den knappa tidsram som varit utmätt för arbetet har det inte varit möjligt för utredningen att göra en så bred och djupgående undersökning som önskvärt varit, men utredningen har likväl velat skissera åtminstone en tänkbar lösning.

I direktiven får anses förutsatt att övervägandena bör avse inte bara en lagteknisk reform utan också sakliga och därmed förbundna organisatoriska ändringar. Vad som är avsett att tjäna som förebild för en enhetlig procedur är synbarligen det i högskoleförordningen reglerade förfarandet. En jämförelse mellan, å ena sidan, regleringen i den förordningen och, å andra sidan, de mest summariska regleringarna i instruktioner för sektorsforskningsmyndigheter visar, i stark sammanfattning, att den förstnämnda ger klart bättre garantier för att den som utses till professorstjänst har hög kompetens och för att tillsättningen sker med saklighet och oväld. Efter utredningens mening talar tungt vägande skäl för att det i författningarna för myndigheter utanför högskolan skrivs in behörighetskrav och befordringsgrunder motsvarande dem som anges i HF. I linje därmed bör sakkunniginstitutionens ställning stärkas i regleringarna för dessa myndigheter.

I organisatoriskt hänseende skulle en enhetlig reglering i högskoleförordningens efterföljd innefatta att tjänsteförslagsnämnd skulle medverka som förslagsställande organ även i fråga om tjänster vid myndigheter utanför högskolan. Man kan dock inte gärna låta högskolans nämnder i vanlig sammansättning svara för förslagen. Av den ovan i detta kapitel givna översikten jämte hänvisningar kan utläsas, att professorstjänsterna utanför högskolan i stor utsträckning har en inriktning och funktion som starkt avviker från vad som är vanligt för tjäns-

terna inom högskolan och att de dessutom sinsemellan är olikartade. Detta borde rimligen avspeglas i nämndernas sammansättning, vilket skulle medföra högst varierande regler för handläggning av olika tillsättningsärenden. Dylik heterogenitet synes inte acceptabel, och utredningen har därför låtit tankar i angiven riktning falla. Det synes heller inte godtagbart att betunga organisationen vid de olika sektorsforskningsmyndigheterna med särskilda tjänsteförslagsnämnder. I stället vill utredningen rekommendera att myndigheternas styrelser även framgent är förslagsställande organ men att proceduren reformeras så att de sakkunniga, som utses för det särskilda ärendet, ges större möjligheter till inflytande. Det bör också införas regler om utseende av sakkunniga som generellt bidrar till att säkerställa kompetens och integritet hos dessa.

Beträffande den lagtekniska aspekten är olika lösningar tänkbara. Utredningen har här skisserat en lösning som innefattar att allmänna regler om tillsättning av professorstjänster utanför högskolan samlas i en förordning (8.4.2). Tanken är att det i instruktionen för varje berörd myndighet skall ges en hänvisning till denna förordning. I instruktionen behöver man i övrigt då endast skriva in de avvikelser eller kompletteringar som skall gälla den enskilda professorstjänsten. Vårt utkast till förordning har getts tillämpning för alla professorstjänster utanför högskolan, men fog finns måhända för separata regleringar för tjänst "som professor" respektive tjänst vars innehavare har "professors ställning".

En annan tänkbar lagteknisk lösning innebär att regleringarna om tillsättning av professorstjänster står kvar i de olika myndigheternas instruktioner eller anknytande föreskrifter men att dessa regleringar ses över så att större enhetlighet åstadkommes. Vid en sådan successiv harmonisering skulle i så fall iakttas vad utredningen här rekommenderar om regleringarnas innehåll i sakligt och organisatoriskt hänseende.

Av tidsbrist har utredningen inte kunnat samråda med berörda myndigheter utanför högskoleväsendet, och bland annat av det skälet har utredningen inte ansett sig böra lägga fram något formellt förslag till

författningsreglering. Vad som presenteras i närmast följande avsnitt är sålunda endast ett utkast, avsett att tjäna som underlag för fortsatt reformarbete inom regeringskansliet eller i annan ordning.

8.4.2 Utkast till författningsreglering

Förordning om tillsättning av professorstjänst vid statlig myndighet utanför högskolan

Tillämpningsområde

1 § Vid tillsättning av en professorstjänst vid statlig myndighet utanför högskolan skall följande iakttas, om ej annat är särskilt föreskrivet.

Med professorstjänst avses i denna förordning dels tjänst som professor, dels tjänst vars innehavare enligt myndighets instruktion eller annan av regeringen meddelad föreskrift har professors ställning.

Arbetsuppgifter, behörighet, befordringsgrunder

2 § Innehavaren av en professorstjänst skall bedriva och leda forskning samt skall ge forskarhandledning, undervisa och examinera i den utsträckning myndighetens styrelse föreskriver.

3 § Behörig till professorstjänst är den som har den vetenskapliga, pedagogiska och administrativa skicklighet samt den förmåga i övrigt som behövs för att fullgöra tjänsten väl.

Om befordringsgrunder vid tillsättning av professorstjänst skall bestämmelserna i 19 kap. 30, 31 och 34 §§ högskoleförordningen (1977: 263) ha motsvarande tillämpning.

Tillsättning

4 § En professorstjänst tillsätts av regeringen efter förslag av myndighetens styrelse.

5 § Styrelsen skall inhämta yttrande om sökandenas skicklighet från tre sakkunniga inom det eller de ämnesområden som tjänsten omfattar. Innan styrelsen utser sakkunniga, skall förslag inhämtas från fakultets- eller sektionsnämnder vid högskoleenheter där det finns professorstjänster i närmast motsvarande ämnen.

De sakkunniga skall inbjudas att närvara då styrelsen handlägger tillsättningsärendet, och de har då rätt att yttra sig och att få avvikande mening antecknad.

6 § Vid tillsättning av professorstjänst skall i övrigt bestämmelserna i 19 kap. 67–75 §§ högskoleförordningen (1977:263) ha motsvarande tillämpning. Det som där sägs om organ inom högskolan skall avse myndighetens styrelse.

Bestämmelserna i 10 § anställningsförordningen (1965:601) skall inte gälla vid sådan tillsättning.

Anknytning till högskolan

7 § Innehavaren av en professorstjänst skall, om tjänstens innehåll och inriktning gör detta befogat, tillhöra det fakultets- eller sektionskollegium inom högskolan som berörd högskoleenhet bestämmer efter samråd med myndighetens styrelse.

Överklagande

8 § Styrelsens förslag till professorstjänst får överklagas till regeringen. Skrivelse med överklagande skall ges in till regeringen.

Beslut i ärende om utseende av sakkunnig eller i ärende om inbjudan att söka tjänst får inte överklagas.

8.4.3 Några kommentarer till författningsutkastet

Till 1 §. Avsikten är att kompletterande, preciserande eller avvikande bestämmelser för de särskilda tjänsterna skall meddelas i myndighetens instruktion eller i därtill anknytande föreskrifter. Att utredningen tänkt sig att förfarandet rörande tjänster vid forskningsråden skall regleras i särskild författning har framgått ovan (8.1.2). Om begreppet professorstjänst och om indelningen av tjänsterna i två huvudkategorier hänvisas till avsnitt 8.1.3.

Till 2 §. Att det i en professors arbetsuppgifter bör ingå att undervisa har berörts ovan 8.1.3.

Till 3 §. För många av de tjänster, vilkas innehavare har professors ställning, torde krävas arbetsledande eller annan administrativ förmåga, och därför har administrativ skicklighet nämnts som behörighetskrav. Särskild reglering av befordringsgrunder eller av deras relativa vikt får anges i instruktion eller annan föreskrift.

Till 4 §. Utredningen anser att inga professorstjänster bör tillsättas efter anmälan. Att tillsättning sker efter förslag främjar insyn i och offentlighet kring förfarandet.

Till 5 §. Av ordalagen framgår att förslag till sakkunniga skall inhämtas från minst två fakultets- eller sektionsnämnder där så är möjligt. Regleringen i andra stycket syftar till att skapa viss motsvarighet till den ordning som råder vid högskolornas tjänsteförslagsnämnder där de sakkunniga är integrerade i nämnderna.

Till 6 §. Hänvisningen till HF avser reglerna om ledigförklaring, ansökningshandlingar, sent inkomna handlingar, inbjudan att söka tjänst, sakkunnigutlåtanden och annan utredning samt förslag och dess tillkännagivande.

Till 7 §. Anknytning till kollegium vid högskolan bör ske då tjänstens innehåll och inriktning gör detta befogat men bör inte vara obligatorisk.

Till 8 §. Till undanröjande av oklarhet bör sägas uttryckligt att tillsättningsförslag får överklagas.

9 Behörighetskrav, befordringsgrunder, jämställdhet

9.1 Behörighetskrav och befordringsgrunder

Enligt direktiven är några förändringar avseende behörighetskrav och befordringsgrunder inte nu aktuella. Utredningen delar den uppfattningen.

Gällande regler omtalas ovan i avsnitt 3.6 och där ges också hänvisningar till motivuttalanden. Som där framgår reviderades bestämmelsen i 19 kap. 31 § HF senast år 1985. Efter ordalagen skulle bestämmelsen möjligen kunna uppfattas så att pedagogiska meriter borde väga lika tungt som vetenskapliga. Regleringens tillkomsthistoria visar dock helt klart att något sådant inte varit avsett. I fråga om professorstjänst skall enligt gällande ordning liksom tidigare den vetenskapliga skickligheten vara främsta befordringsgrund. Detta får dock inte uppfattas så att andra meriter än vetenskapliga skulle ges betydelse först då det blir fråga om att särskilja två sökande som är jämbördiga i vetenskapligt avseende. Synsättet bör i stället vara att det gäller att göra en helhetsbedömning av de sökandes meriter av olika relevanta slag, varvid de olika meriterna (vetenskapliga, pedagogiska, kliniska, tekniska etc.) ges större eller mindre vikt. Vilken viktkoefficient som skall tillerkännas den ena och andra kategorin av meriter kan variera efter tjänstens krav. Den vetenskapliga skickligheten bör enligt utredningens uppfattning dock alltid väga tyngst då det är fråga om professorstjänst.

En av utredningens experter, professor Gunnar Ström, har skrivit en redogörelse för bedömningsprinciper vid professorstillsättning inom medicinsk fakultet. Utan ställningstagande till enskildheterna i redo-

görelsen hänvisar utredningen till denna, vilken är avsedd att illustrera hur behörighetskrav och befordringsgrunder kan vara att tillämpa inom ett särskilt vetenskapsområde. Redogörelsen fogas som *bilaga* till betänkandet.

Beträffande professur, med vilken är förenat konstnärligt utvecklingsarbete, jämställs i högskoleförordningen konstnärlig skicklighet med vetenskaplig skicklighet (19 kap. 21 § tredje stycket).

Enligt högskoleförfattningarna är det väl sörjt för att utredning om de sökandes vetenskapliga skicklighet föreligger i tillsättningsärendena. Här bör erinras om att tjänsteförslagsnämnden har ansvar för att utredning förebringas också om behörighetskrav och befordringsgrunder i pedagogiska, kliniska, tekniska och andra relevanta avseenden. Alldeles särskilt vill utredningen i detta sammanhang understryka att *administrativ och arbetsledande förmåga* är, allt efter tjänstens beskaffenhet, att beakta inte bara som ett relativt högt behörighetskrav utan också som ett element i befordringsgrunder, främst den som avser *skicklighet att leda forskning*.

Beträffande deltidstjänster som *adjungerad* professor finns skäl påpeka att samma höga behörighetskrav bör upprätthållas för dessa arvodestjänster som för lönetjänsterna som professor.

9.2 Jämställdhetsaspekten

I direktiven sägs att jämställdhetsaspekten alltid skall beaktas som saklig grund vid tillsättning av statliga tjänster, och vår utredning anmodas belysa hur detta beaktas vid tillsättning av tjänster som professor.

Den rättsliga bakgrunden är följande. I 11 kap. 9 § regeringsformen föreskrivs att vid tillsättning av statlig tjänst avseende skall fästas endast vid sakliga grunder, såsom förtjänst och skicklighet. Som framgår av ordalagen utgör förtjänst och skicklighet endast exempel på vad som får tillerkännas betydelse vid sådan tillsättning (se härtill Petrén &

Ragnemalm, Sveriges grundlagar, 1980, s. 286 ff). På den närmast lägre statsrättsliga regleringsnivån finns i 4 kap. 3 § LOA vissa allmänna regler om sakliga grunder och meritvärdering vid tjänstetillsättning. I det lagrummet bekräftas vidare att regeringen har behörighet att meddela närmare föreskrifter. På den tredje statsrättsliga regleringsnivån har regeringen också utfärdat vissa sådana föreskrifter i form av förordningar. Bredaste tillämpningsområdet har föreskrifterna i 7 a–7 c §§ anställningsförordningen. Vad beträffar professorstjänster har regeringen, som framgått av det föregående, i HF och FSLU infört särskilda, ganska preciserade bestämmelser om behörighetskrav och meritvärdering. I dessa bestämmelser nämnes olika slag av skicklighet och förmåga. Däremot sägs ingenting om att tillhörighet till visst kön skall utgöra befordringsgrund.

När det gäller *statliga tjänster i allmänhet* framgår emellertid numera av förvaltningspraxis att jämställdhetsaspekten – trots att statstjänstemannaförfattningar inte uttryckligt berör frågan – skall beaktas i tillsättningsärenden. Strävan att främja kvinnors och mäns jämställdhet i fråga om arbete och utvecklingsmöjligheter godtas sålunda vid tjänstetillsättningar som saklig grund i den mening som avses i regeringsformen, LOA och anställningsförordningen. Denna praxis inleddes hösten 1978 av den dåvarande borgerliga regeringen. Därefter har praxis befästs i åtskilliga tillsättningsbeslut av både regeringen och andra myndigheter. Särskilt betydelsefullt från rättslig synpunkt är att principen fastslagits och närmare formulerats i dokument med relativt högt rättskällevärde. Främst är här att nämna ett departementschefsuttalande i prop. 1985/86:116 om meritvärdering i statlig tjänst, s. 5 (jfr s. 11). Med hänvisning till tillsättningspraxis uttalas följande:

"Jämställdhetsintresset anses därvid kunna väga över den gradskillnad i fråga om förtjänst och skicklighet eller bådadera som föreligger mellan sökande av olika kön, när deras kvalifikationer är i stort sett om också inte helt lika. Den tillämpade principen har också uttryckts så, att jämställdheten skall betraktas som en av flera sakliga grunder som kan fälla avgörandet, när sökandena bedöms vara jämbördiga eller i det närmaste jämbördiga."

Motsvarande uttalanden har också gjorts av riksdagens konstitutionsutskott, se bl.a. utlåtande 1984/85:35 s. 22, jfr 1985/86:25 s. 329.

Jämställdhetssträvandena har bl.a. till syfte att främja en jämn fördelning mellan kvinnor och män i såvitt möjligt alla slags befattningar. Eftersom kvinnorna vanligen är underrepresenterade på högre befattningar inom statsförvaltningen, får den angivna principen då den tillämpas i ärenden om befordringstjänster oftare till effekt att en kvinna befordras i konkurrens med en man med ungefär jämbördiga meriter än att det motsatta inträffar. I sammanhanget må inskjutas att av de professorstjänster, som tillsätts av regeringen, endast cirka fem procent innehas av kvinnor.

Av litteraturen om jämställdhetsaspektens betydelse vid statlig tjänstetillsättning kan här nämnas en uppsats av Westerhäll i Svensk Juristtidning 1988 s. 200 ff, "Jämställdheten och grundlagen", med talrika hänvisningar. Praxis i tillsättningsärenden har redovisats i Förvaltningsrättslig tidskrift 1979 och 1980 (av Loinder) och 1983 (av Fergenius och Spångberg) samt i en av SAV utgiven skrift "Tjänstetillsättningar och jämställdhet" (SAV informerar 1988 nr 1). Om den sistnämnda skriften bör påpekas att den i en inledande framställning innehåller en sammanfattning av praxis som i ett avseende synes vara missledande. Där sägs (s. 17) att jämställdhetsaspekten "ska" bli avgörande, när sökandena bedöms vara jämbördiga eller i det närmaste jämbördiga. Detta överensstämmer inte med den formulering som brukar användas i dokument som kan tillerkännas värde som rättskälla, jfr citatet ovan ur prop. 1985/86:116, där det heter att jämställdhetsaspekten "kan" bli avgörande i den angivna situationen. I skriften från SAV finns för övrigt på annat ställe (s. 16) ett korrekt referat av de officiella formuleringarna.

Här bör något sägas om sambandet mellan jämställdhetsprincipen i statlig tillsättningspraxis och 1979 års lag om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet (JämL). Man kan säga att den förstnämnda principen återspeglar en reglering som finns i jämställdhetslagen, dock inte denna lags centrala, civilrättsligt verkande förbud mot könsdiskriminering vid tjänstetillsättning (3 §). Detta förbud, som är köns-

neutralt, uppställer tvärtom vissa spärrar mot att någon missgynnas på grund av sin könstillhörighet (om JämL, se i litteraturen t.ex. Bergqvist m.fl., Jämställdhet i arbetslivet, 1980, och Sigeman i Schmidt m.fl., Löntagarrätt, 1988).

Vad som av jämställdhetslagen återspeglas i den jämställdhetsprincip som iakttas i statlig tjänstetillsättningspraxis är i stället en primärt offentligrättslig reglering av arbetsgivares skyldighet att vidta s.k. aktiva åtgärder för jämställdhet. Ett syfte med denna reglering är att främja en jämn fördelning mellan kvinnor och män i såvitt möjligt alla typer av arbete. Som riktpunkt brukar anges att vartdera könet bör vara representerat med minst 40 procent inom varje kategori av anställda. Om på en arbetsplats fördelningen mellan könen är ojämn i viss typ av arbete, skall arbetsgivaren enligt 6 § tredje stycket JämL vid nyanställningar söka se till att andelen arbetstagare av det underrepresenterade könet efter hand ökar. Finns likvärdiga sökande av båda könen kan denna skyldighet uppfyllas genom att försteg ges åt någon som tillhör det underrepresenterade könet; sådant försteg behöver dock inte ges vid varje tjänstetillsättning och det är inte fråga om någon rättighet som kan åberopas av enskild sökande. Jämställdhetsombudsmannen har till uppgift att se till att landets arbetsgivare uppfyller den angivna skyldigheten på rimligt sätt. Mot en arbetsgivare som nonchalerar skyldigheten kan i sista hand sanktionen vite användas (9 § JämL). Också staten som arbetsgivare lyder under 6 § tredje stycket JämL, och man kan alltså se den ovan omtalade jämställdhetsprincipen i förvaltningspraxis som en reflex av denna bestämmelse. Om tillsynen m.m., jfr dock 7 kap. MBA–S och SAV cirkulär 1988 A 26.

Som nämnts uppställer 3 § JämL vissa spärrar mot missgynnande på grund av kön vid tjänstetillsättning. Om en sökande befordras till en statlig tjänst framför en klart bättre meriterad sökande av motsatt kön, kan detta sålunda utgöra lagstridig könsdiskriminering. Regleringen i 3 § JämL aktualiseras emellertid enligt lagmotiven först om det föreligger "en klart urskiljbar skillnad" i fråga om meriter. Är sökandena ungefär lika meriterade, har arbetsgivaren sålunda valfrihet enligt den bestämmelsen (jfr i praxis från högskoleväsendet AD 1987 nr 152, refererat av Sigeman a.a. s. 36). Här är vidare att nämna att 3 § JämL tillåter längre gående särbehandling i ett särskilt fall, nämligen då arbets-

givaren kan visa att beslutet är ett led i strävanden att främja jämställdhet i arbetslivet. Ansvarsbefrielse för arbetsgivaren vid dylik s.k. *positiv särbehandling* förutsätter dock att beslutet bygger på en utarbetad plan för att utjämna en ojämn fördelning mellan könen på arbetsplatsen. Inom den statliga sektorn av arbetsmarknaden är att märka att dylik positiv särbehandling i egentlig mening inte får förekomma utan stöd i författning (jfr 2 kap. 16 § regeringsformen). Om befordringsgrunder eller andra meritvärderingsregler finns fastställda i en förordning (som t.ex. högskoleförordningen), torde positiv särbehandling i egentlig mening inte få förekomma utan uttryckligt stöd i en författning av minst samma statsrättsliga valör. Den milda form av positiv särbehandling som förekommer enligt den ovan beskrivna jämställdhetsprincipen i statlig tjänstetillsättningspraxis kräver däremot inte något sådant stöd.

Vad nu beträffar tillsättning av *professorstjänster* får anses fastslaget att jämställdhetsaspekten skall beaktas. Det framgår av ett uttalande av ett föredragande statsråd (Hjelm-Wallén) i prop. 1984/85:57 om ny arbets- och tjänsteorganisation för lärare i den statliga högskolan. Däri framhålls att en jämnare könsfördelning bland högskolans lärare är en viktig förutsättning för en ökad rekrytering av kvinnor till forskarutbildning och till sådana utbildningsvägar som är manligt dominerade (s. 33). Därefter heter det:

"Jämställdhetsaspekten skall vägas in vid tillsättning av lärartjänst. De organ som avger förslag resp. beslutar om tillsättning av lärartjänst måste ta hänsyn till jämställdhetsaspekten vid sin slutliga sammanvägning av meriter. De ledamöter av en tjänsteförslagsnämnd som är utsedda som särskilt förtrogna med den aktuella tjänstens ämne eller andra s.k. ämnessakkunniga har däremot inte att beakta jämställdhetsaspekten vid sin bedömning av de sökandes skicklighet. De förslagsställande organen bör redovisa hur jämställdhetsaspekten beaktats, även när den inte varit av avgörande betydelse. Tillsättande myndighet torde nämligen inte utan vidare kunna utgå från att jämställdhetsaspekten alltid har beaktats."

Det citerade uttalandet gör inte något undantag för professorstjänster, och uttalandet har veterligen inte senare jävats. Utredningen vill här endast tillägga att enligt dess mening de sakkunniga inte är förhindrade att beröra huruvida jämställdhetsaspekten kan få relevans i ärendet.

Frågan skulle då gälla i vad mån jämställdhetsaspekten beaktas i professorstillsättningsärenden. På grund av den högst ojämna könsfördelningen inom professorskåren gäller frågan praktiskt sett huruvida kvinnor i någon mån gynnas vid konkurrens med män; endast inom något enstaka ämne innehas flertalet professorstjänster av kvinnor.

På grund av tidsbrist har utredningen inte kunnat göra någon systematisk genomgång av alla professorstillsättningsärenden där jämställdhetsaspekten skulle ha kunnat aktualiseras. På olika vägar har utredningen emellertid sökt samla ärenden av intresse. I anslutning till utredningens arbete har numera juris kandidaten Lena-Liisa Gard skrivit ett examensarbete över ämnet "Något om jämställdhetsaspektens beaktande vid professorstillsättningar" (mångfaldigad maskinskrift, juridiska fakulteten i Uppsala, 1989).

Den här aktuella frågan kan sägas gälla hur brett eller hur smalt det s.k. *jämställdhetsintervallet* är i professorstillsättningsärenden, dvs. det intervall i merithänseende inom vilket en kvinna måste befinna sig i jämförelse med en något bättre meriterad man för att jämställdhetshänsyn skall medföra att hon utses framför den manlige konkurrenten. Skulle två sökande av olika kön kunna fastställas vara alldeles lika meriterade, lär det vara ostridigt att kvinnan bör utses.

Det ligger i öppen dag att det möter stora svårigheter att fastställa vad som här kallas jämställdhetsintervallet. Regeringen motiverar ju inte sina tillsättningsbeslut. Och någon naturlig eller närliggande mätteknik torde inte finnas. Det är givetvis inte möjligt för utredningen att självständigt göra en bedömning av de sökandes meriter i de undersökta fallen (jfr domstolens metod i AD 1987 nr 152). Utredningen har helt enkelt gått till väga så att den sökt efter vissa yttre påtagliga *indikatorer* på hur det relativa meritvärdet varit mellan den som utnämnts i ett

professorstillsättningsärende och en konkurrerande medsökande av motsatt kön. Som sådan indikator har i första hand betraktats röstfördelningen bland de sakkunniga. Även att de sakkunniga uttryckt tvekan om rangordningen har såvitt möjligt beaktats. Vid försök att kvantifiera de relativa meritvärdena har vidare beaktats hur rösterna fördelat sig bland ledamöterna i övrigt i förslags- och remissmyndigheter; en felkälla som därvid inte kunnat isoleras avser ledamöternas hänsynstagande till just jämställdhetsaspekten. Som indikator på att två konkurrenter inte befunnit sig alltför långt i från varandra i merithänseende har vid vår undersökning accepterats också sådant som att de i ett tidigare ärende rangordnats på motsatt sätt eller i vart fall nära varandra.

Vid sin genomgång av de insamlade ärendena har utredningen funnit egentligen endast ett fall där jämställdhetsaspekten fällt utslaget till kvinnans fördel. Ärendet gällde en professur i kvinnohistoria vid Göteborgs universitet och avgjordes i april 1988 (utbildningsdep. dnr 3407/87, 260/88). Indikatorerna på relativa meritvärden pekade i fallet ganska klart till mannens fördel. Rösterna föll till mannens förmån med 2–1 bland de sakkunniga och med 6–3 i tjänsteförslagsnämnden. I universitetsstyrelsen var röstetalet 10–5 då styrelsen avstyrkte kvinnans överklagande av nämndens beslut att föreslå mannen. Att regeringen likväl utnämnde kvinnan skulle kunna uppfattas som ett klart belägg för att jämställdhetsaspekten beaktats och att jämställdhetsintervallet inte är helt obetydligt. Ärendet är emellertid inte ett renodlat jämställdhetsfall. Det fanns nämligen en ämnesbeskrivning som angav att särskilt avseende skulle fästas vid arbeten i kvinnohistoria även om specimina på andra områden av ämnet historia också skulle tas i beaktande. Av handlingarna synes framgå att mannen var kvinnan klart överlägsen som historiker men att hans meriter inom kvinnohistoria i egentlig mening var ringa. Kvinnan synes ha haft större meriter inom detta kärnområde för professuren. Regeringen kan tänkas ha lagt större vikt vid denna skillnad i forskningsinriktning än förslags- och remissmyndigheterna, och i så fall skulle ärendet inte ge klart belägg för jämställdhetsaspektens relevans.

Det synes dock utredningen antagligt att jämställdhetsintresset haft betydelse för utgången. Detta skulle innebära att jämställdhetsintervallet är inte helt obetydligt.

Man kan finna andra fall där en kvinna utnämnts i konkurrens med en man, men fallen synes ointressanta i förevarande sammanhang enär kvinnan synes ha varit något mer meriterad än mannen. I ett ärende om en professur i processrätt i Lund föll rösterna till kvinnans förmån med 2–1 bland de sakkunniga och med 7–2 i tjänsteförslagsnämnden. Universitetsstyrelsen avstyrkte enhälligt mannens överklagande av nämndens förslag. Kvinnan utnämndes i augusti 1983, och att så skedde synes ha inneburit endast normal tillämpning av de allmänt gällande meritvärderingsreglerna i HF (utbildningsdep. dnr 925, 1686/83; fallet är refererat i den ovannämnda skriften SAV informerar 1988 nr 1 s. 58 f).

Att jämställdhetsintervallet inte är särskilt brett kan beläggas med flera fall. I ett ärende om en professur inom temat teknik och social förändring i Linköping (utbildningsdep. dnr 1392, 2267/86) utnämndes en man i september 1986 efter att en kvinna hade överklagat tjänsteförslagsnämndens beslut. I detta fall hade rått enighet inom beredande organ om att mannen borde utses. Det fanns dock en indikator på att avståndet i merithänseende inte kan ha varit så stort. I ett ärende om samma professur två år tidigare synes kvinnan av de sakkunniga ha betraktats som ungefär jämbördig med mannen eller kanske t.o.m. som mer meriterad; någon formell rangordning mellan dem hade dock ej skett. Fallet är för övrigt svårbedömt från jämställdhetssynpunkt, eftersom det var fråga om ett tvärvetenskapligt ämne och de två konkurrenterna tillhörde olika vetenskapsgrenar. Deras prestationer kan sålunda sägas ha varit inkommensurabla.

Även ett ärende om en professur i rättssociologi i Lund, där en man utnämndes i juli 1988 (utbildningsdep. dnr 3114, 3238, 3253/87, 940/88), kan också möjligen nämnas som belägg för att jämställdhetsintervallet inte är brett. Här fanns dock endast en svag indikator på att en överklagande kvinna inte varit så mycket sämre meriterad än mannen. I ett gemensamt utlåtande, där en sakkunnig från Norge hållit i pennan, sa-

des de sakkunnigas "differensieringsoppgave vanskelig". I ett senare, reviderat utlåtande tog de sakkunniga dock klart ställning till mannens förmån.

Parentetiskt må här nämnas att jämställdhetsintervallet i tidigare praxis rörande lektorstjänster i enstaka fall synes ha bestämts ganska brett, kanske särskilt då fråga varit om mansdominerade discipliner där det funnits alternativa arbetsmarknader (se skriften SAV informerar 1988 nr 1, särskilt s. 45).

Sammanfattningsvis kan sägas att regeringspraxis i professorstillsättningsärenden i den del vår utredningen kunnat studera densamma visar att jämställdhetsaspekten beaktas men att det s.k. jämställdhetsintervallet är relativt smalt.

Utredningen menar också att det i vetenskapens och högskoleväsendets allmänna intresse är lämpligt att jämställdhetsintervallet inte är brett. En breddning kan nog främja rekryteringen av kvinnor till forskarbanan men mot detta måste vägas de dysfunktioner som kan uppstå. Beträffande jämställdhetsintervallet bör tilläggas att vägningen av sökandenas meriter i akademiska befordringsärenden kan vara en vansklig sak. Meritvärdena kan inte uttryckas med exakthet. Varje erfaren sakkunnig har nog någon gång i ett befordringsärende sagt sig helst vilja placera två välkvalificerade sökande lika. I en sådan situation bör i förekommande fall jämställdhetsintresset såsom framgått få fälla utslaget.

Det är emellertid enligt utredningens mening angeläget att antalet kvinnliga professorer ökar inom snar framtid, särskilt inom discipliner där mansdominansen är markant. Bördan av att jämställdhetsintresset tillgodoses bör helst inte få bäras enbart av de manliga vetenskapsidkare som efter mångårig meritering råkar ut för konkurrens av något sämre meriterade kvinnor. I stället bör samhället som helhet ta på sig kostnaden, om man menar allvar med jämställdhetsintresset. Ett från högskolans och vetenskapssamhällets synpunkt lämpligt sätt att åstadkomma åsyftad ökning skulle vara, att det inrättades ett antal personliga professorstjänster för verkligt framstående kvinnliga forskare. Den-

na idé har norsk förebild. I Norge har under 1980-talet 20 välkvalificerade kvinnliga forskare fått personliga professurer vid universiteten i Bergen och Oslo.

Efter norsk förebild vill utredningen också framföra tanken att det genomförs en relativt bred samhällsvetenskaplig undersökning av kvinnornas ställning i det svenska akademiska befordringsväsendet på olika nivåer. En rapport från en undersökning av motsvarande norska förhållanden har nyligen publicerats, se Fürst, E., Kvinner i Akademia – inntrengere i en mannskultur?, Oslo 1988 (jfr SOU 1983:4).

10 Särskilda rättsfrågor: myndighetsutövning, jäv, offentlighet

I detta kapitel har sammanförts redogörelser för tre skilda frågor i gällande rätt rörande förfarandet vid tillsättning av professorstjänster. Redogörelserna har sådant omfång och sådan inriktning att de inte lämpligen kunnat infogas i de översiktliga skildringar av rådande ordning som getts ovan i kapitel 3 och 4. Gemensamt för de frågor som här tas upp är att rättsläget är diskutabelt eller i vart fall i behov av belysning. Redogörelserna utmynnar i vissa rekommendationer om lösningar enligt gällande rätt. Däremot har utredningen inte i någon av dessa frågor funnit skäl att lägga fram förslag till ändring eller förtydligande av författningsregleringen.

10.1 Är tjänsteförslagsnämnds handläggning av tillsättningsärende att anse som myndighetsutövning?

Åtskilliga handläggningsregler i förvaltningslagen (1986·223) är tillämpliga endast i ärenden "som avser myndighetsutövning mot någon enskild". Hit hör exempelvis reglerna om parts rätt att lämna muntlig uppgift (14 §), om myndighets skyldighet att anteckna uppgifter (15 §), om partsinsyn (16 §), om ledamots skyldighet att delta i avgörande (18 § tredje stycket) samt om underrättelse rörande beslut (21 §). Frågan huruvida tjänsteförslagsnämnds handläggning av och beslut i tillsättningsärenden skall anses avse myndighetsutövning mot någon enskild i förvaltningslagens mening är följaktligen av stor betydelse för förfarandet hos nämnden.

I den äldre förvaltningslagen (1971:290) definierades begreppet myndighetsutövning mot enskild som "utövning av befogenhet att för enskild bestämma om förmån, rättighet, skyldighet, disciplinär bestraffning eller annat jämförbart förhållande". Lagens särskilda bestämmelser, vilka bl.a. innefattade motsvarigheter till flertalet av de ovan omnämnda stadgandena i 1986 års lag, gällde enligt 3 § första stycket endast i den mån det var fråga om utövning av sådan befogenhet. Den huvudsakliga grunden för uppdelningen av lagens bestämmelser i två grupper och för begränsningen av de särskilda bestämmelsernas tillämplighet till ärenden som innefattar moment av myndighetsutövning kan sägas ha varit, att den enskildes behov av sådant rättsskydd, som dessa bestämmelser avsåg att garantera, främst gör sig gällande, då ett offentligt organ har befogenhet att ensidigt fatta beslut med för den enskilde bindande verkan. När en myndighet handlägger ärenden av den karaktären att de kan avgöras endast genom att myndigheten träffar överenskommelse med berörda enskilda (t.ex. upphandlingsärenden) är behovet av detta slags rättssäkerhetsgaranterande förfaranderegler inte alls lika uttalat. Detsamma gäller om ärenden, i vilka myndighetens handläggning endast utmynnar i oförbindande förslag, remissyttranden eller liknande ställningstaganden. (Dessa grunder för att tillmäta kriteriet myndighetsutövning mot enskild avgörande betydelse utvecklades i förarbetena till 1971 års förvaltningslag; se härom prop. 1971:30 del 2 s. 285 f och s. 330–335.)

I 1986 års förvaltningslag har legaldefinitionen av begreppet myndighetsutövning i den äldre lagens 3 § utmönstrats. Systematiken har ändrats sålunda, att uppdelningen i allmänna och särskilda bestämmelser övergivits. I var och en av de paragrafer, vilkas tillämplighet är begränsad till ärenden som avser myndighetsutövning mot någon enskild, har i stället detta angivits explicit. Ändringarna är emellertid härvidlag endast av lagteknisk natur. Avgränsningens sakliga innebörd kvarstår oförändrad. Detta framgår entydigt av motiveringarna till aktuella stadganden i förvaltningslagen, prop. 1985/86:80 s. 55 och 65 ff. Sålunda är diskussionen i förarbetena till 1971 års förvaltningslag om grunderna för begränsningen av vissa reglers tillämplighet till ärenden som avser myndighetsutövning av intresse även som vägledning för tillämpning av nu gällande lag.

Att ärende som avser tillsättning av statlig tjänst faller inom begreppet myndighetsutövning i förvaltningslagens mening torde vara oomtvistat (prop. 1971:30 del 2 s. 332, prop. 1975/76:105 bil. 2 s. 244; jfr domskälen till AD 1985 nr 129 om hur anställningsförfarandet hos offentliga arbetsgivare har en offentligrättslig och en privaträttslig sida). Det har likväl hävdats, att handläggningen hos en tjänsteförslagsnämnd ej skulle vara att anse som myndighetsutövning, och detta därför att nämnden inte slutgiltigt avgör ärendet genom bindande beslut utan endast avger förslag till regeringen. I 1971 års proposition uttalade departementschefen:

Uttrycket "bestämma om förmån etc." klargör också att endast ärenden som mynnar ut i bindande beslut omfattas av begreppet myndighetsutövning. Gäller ett ärende uteslutande lämnande av råd eller upplysningar eller andra oförbindande besked, träder alltså förvaltningslagens särskilda bestämmelser inte i tillämpning (prop. 1971:30 del 2 s. 332).

I ett ärende, som avsåg frågor om offentlighet och dokumentationsskyldighet i tillsättningsärenden vid tjänsteförslagsnämnden för domstolsväsendet, hade JO år 1976 anledning att komma in på frågan, huruvida den då gällande förvaltningslagens särskilda bestämmelser vore tillämpliga hos denna nämnd. JO yttrade i beslut 1976–06–08 (dnr 3312/75, ämbetsberättelsen 1976/77 s. 268, 270 f).

De särskilda bestämmelserna i 14–20 §§ förvaltningslagen för ärenden innefattande myndighetsutövning mot enskild är i och för sig tillämpliga på ärenden om tjänstetillsättning. Tjänsteförslagsnämnden tillsätter emellertid inte tjänster. Den avger endast oförbindande förslag. Bestämmelserna är därför inte direkt tillämpliga på nämndens handläggning.

Utredningen kan för sin del inte utan vidare ansluta sig till den snäva syn på begreppet myndighetsutövning i förvaltningslagens mening som kommit till uttryck i det citerade JO–beslutet. Visserligen tillsätter inte tjänsteförslagsnämnden tjänster i formell mening. Det slutliga bindande beslutet fattas ju av annat organ. Emellertid är förfarandet i vart fall inom högskoleväsendet organiserat så, att den reella sakprövningen, utredningen om och värderingen av de sökandes meriter och kvalifikationer för tjänsten, görs hos tjänsteförslagsnämnden, medan själva tillsättningsbeslutet, som fattas av regeringen eller rektorsämbetet, of-

ta i realiteten är en formell fastställelse av nämndens förslag, vilken hos tillsättningsorganet föregås av en förhållandevis summarisk prövning av det av tjänsteförslagsnämnden sammanställda beslutsunderlaget. Det är inte rimligt att jämställa dessa på en utomordentligt ingående och i författning väl reglerad utredning grundade förslag, vilka i normalfallet är avgörande för ärendets slutliga utgång, med sådana oförbindande förslag, opinionsyttringar och remissyttranden som förvaltningsmyndigheter i stor omfattning avger.

Att tjänsteförslagsnämndernas förslag i ärenden om professorstillsättning har en särställning i jämförelse med gängse oförbindande förslag inom den offentliga förvaltningen bekräftas i normgivningen, såtillvida som de förslag som avser tjänster vilka tillsätts av regeringen är överklagbara (25 kap. 1 § HF, 16 kap. 1 § FSLU).

Om 1976 års JO-beslut finns anledning nämna att sakfrågan i ärendet gällde huruvida den berörda tjänsteförslagsnämnden hade skyldighet att nedteckna och bevara i akten sådana upplysningar som i tillsättningsärenden inhämtades muntligen utifrån. Ehuru JO, såsom nämnts, gjorde ett uttalande av innehåll att den dåvarande förvaltningslagens regler om myndighetsutövning inte var "direkt tillämpliga" på nämndens handläggning, fann JO på utförligt anförda skäl att nämnden hade dokumentationsskyldighet beträffande dylika inhämtade muntliga upplysningar i den mån dessa hade betydelse för ärendes avgörande. Det bör understrykas att detta ställningstagande överensstämmer med vad som numera – efter 1986 års reformering av förvaltningslagen – gäller enligt en uttrycklig föreskrift vars tillämpningsområde har begränsats till ärenden som avser myndighetsutövning mot enskild (15 § förvaltningslagen).

Sammanfattningsvis får utredningen anföra följande. Beslut om tjänstetillsättning är myndighetsutövning i förvaltningslagens mening. Oaktat tjänsteförslagsnämnden i professorstillsättningsärenden inte fattar tillsättningsbeslut, anser utredningen på grund av ovan redovisade omständigheter, att relationen mellan tjänsteförslagsnämnden och den enskilde sökanden i avgörande hänseenden kan likställas med relationen vid myndighetsutövning mot enskild. Utredningen finner

därför, jämlikt grunderna för förvaltningslagen, övervägande skäl tala för att tjänsteförslagsnämndens handläggning av dessa ärenden skall anses avse myndighetsutövning mot enskild i förvaltningslagens mening. Denna lags regler om myndighetsutövning bör sålunda tillämpas, såvida inte undantag gjorts för ärenden om tjänstetillsättning (se 17 § om kommunikation; om motivering av beslut, se 20 § men även högskoleförfattningarnas särskilda föreskrifter).

Här vill utredningen tillägga, att detta ståndpunktstagande inte innefattar, att utredningen tagit ställning till om tjänsteförslagsnämnds handläggning är myndighetsutövning också i brottsbalkens eller skadeståndslagens mening. Enligt 20 kap. 1 § brottsbalken kan ansvar för myndighetsmissbruk eller vårdslös myndighetsutövning under vissa förutsättningar utkrävas på grund av gärning som begås "i myndighetsutövning" (jfr prop. 1988/89:113). Enligt 3 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207) kan staten bli ersättningsskyldig för skada som uppkommer till följd av fel eller försummelse "vid myndighetsutövning" (jfr Bertil Bengtsson, Skadestånd vid myndighetsutövning I–II, 1976 och 1978, särskilt I s. 99 ff, och Nytt Juridiskt Arkiv I 1985 s. 360). Utredningen förbigår sålunda frågorna om i vad mån dessa regler har tillämpning vid handläggning av ärenden om förslag till tjänstetillsättning.

10.2 Jäv för sakkunnig

10.2.1 Presentation av problem och författningsregler

Tjänsteförslagsnämnden är en statlig förvaltningsmyndighet och som sådan underkastad förvaltningslagen, bl.a. dess regler om jäv i 11 och 12 §§. Inga speciella från förvaltningslagen avvikande jävsregler med tillämpning på tjänsteförslagsnämnds ledamöter finns i högskoleförfattningarna.

Det ligger nära till hands att jävfrågor aktualiseras när det gäller utseende av sakkunniga ledamöter av tjänsteförslagsnämnd. Då dessa i rea-

liteten har ett särdeles starkt, många gånger avgörande, inflytande över bedömningen av de sökande och sålunda över tillsättningsärendets utgång, är det från rättssäkerhetssynpunkt av största betydelse, att deras bedömning av de sökandes meriter är opartisk och fri från hänsynstagande till ovidkommande omständigheter. Förtroendet för de sakkunnigas oväld torde också vara avgörande för den allmänna respekten för hela tillsättningsproceduren.

De nämnda faktorerna talar för en sträng tillämpning av jävsreglerna. Emellertid måste man även ta hänsyn till de faktiska förhållandena inom vetenskapssamhället och de speciella krav som ställs på de sakkunnigas ämnesmässiga kompetens; de skall vara "särskilt förtrogna med tjänstens ämne". I små ämnen kan förhållandena vara sådana, att det ställer sig utomordentligt svårt att rekrytera sakkunniga – i synnerhet med beaktande av att man helst skall begränsa sig till personer från de nordiska länderna – om relationer av typ vetenskapligt samarbete eller vetenskaplig polemik med någon av de sökande regelmässigt skall anses utgöra jävsgrund. Det kan med visst fog hävdas, att man för att tillsättningsproceduren enligt gällande regler skall fungera väl, måste kunna utgå från att en presumtiv sakkunnig i normalfallet besitter förmåga att bedöma de sökande objektivt och utan att låta sig påverkas av hänsynstagande till ovidkommande omständigheter, även om vederbörande har en dylik relation till någon av de sökande som är mer eller mindre gängse mellan forskarkolleger inom samma ämne.

Av jävsgrunderna i 11 § förvaltningslagen är det i första hand den s.k. generalklausulen om grannlagenhets– eller delikatessjäv i femte punkten som kommer i blickpunkten vid bedömningen av fråga om jäv för sakkunnig. Detta stadgande har följande lydelse:

11 § Den som skall handlägga ett ärende är jävig

. . . . . .

5. om det i övrigt finns någon särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet i ärendet.

(I paragrafens fyra inledande punkter behandlas sakägar–, intressent– och släktskapsjäv, ställföreträdarjäv, tvåinstansjäv samt jäv för ombud och biträde.)

Rättsföljderna av att jäv föreligger enligt 11 § behandlas i 12 §. Den viktigaste av dessa är att den som är jävig inte får handlägga ärendet, sålunda inte heller deltaga i handläggningen i ett kollegialt organ. Den som känner till omständighet som kan antas utgöra jäv mot honom skall självmant ge det till känna. Myndigheten - som i det här diskuterade fallet kan vara tjänsteförslagsnämnden - skall avgöra uppkommande jävsfråga genom ett särskilt processuellt delbeslut, vilket ej får överklagas självständigt utan först i samband med överklagande av det beslut varigenom myndigheten avgör ärendet. När det är fråga om att utse sakkunniga, är det givetvis fakultets- eller sektionskollegiet eller det organ vartill kollegiet delegerat beslutanderätten som har att ta ställning till frågan, huruvida jäv skall anses föreligga mot en föreslagen sakkunnig. Beslut i ärende angående utseende av ledamot i tjänsteförslagsnämnd får enligt 25 kap. 4 § HF och 16 kap. 4 § FSLU inte överklagas.

Historiskt har frågor om jäv för sakkunniga varit aktuella inom forskarvärlden under hela 1900-talet. Jävsfrågor behandlades av flera utredningar, bl.a. 1930 års befordringskommitté och 1945 års universitetsberedning. Diskussionen gällde främst hur man skulle bedöma det förhållandet, att en sakkunnig varit part i en vetenskaplig diskussion i vilken en sökandes arbete utgjort inlägg. Å ena sidan hävdades att detta förhållande inte utgjorde jävsgrund, å den andra framhöll man, att "vetenskapsidkare som befunnit sig i lång och skarp vetenskaplig fejd med någon av de sökande äro olämpliga som sakkunniga".

10.2.2 Praxis

Jävsfrågor i tillsättningsärenden har vid åtskilliga tillfällen varit föremål för bedömning av JO och JK. Även UHÄ har gjort uttalanden i jävsfrågor, vilka i något fall publicerats i UHÄ-FS. Från praxis må följande noteras.

JO

Synsättet att gemensamt engagemang i den vetenskapliga diskussionen från både de sakkunnigas och de sökandes sida i och för sig *inte* skulle vara grund för jäv befästes omkring 1970 genom vissa uttalanden av JO. Sålunda framhöll JO i ämbetsberättelsen 1970 (s. 402 f), att för att grannlagenhetsjäv skall föreligga fordras en tämligen påfallande fiendskap, eller i vart fall en så kraftigt dokumenterad, ofta känslomässigt förankrad motvilja mot den sökande från den sakkunniges sida, att dennes vilja till objektivitet på allvar kan ifrågasättas.

I det ärende (dnr 1847–1968), som föranledde JO:s generella uttalande i 1970 års ämbetsberättelse, hade den sakkunnige anfört jävsinvändning mot sig själv, väsentligen baserad på ett motsatsförhållande mellan honom och en av de sökande, vilket gick tillbaka på ett tillsättningsärende sexton år tidigare i vilket de båda hade konkurrerat. Även den sökande hade anfört jävsinvändning. Fakulteten fann ej jäv föreligga. JO kritiserade fakulteten för att den inte hade ägnat tillräcklig omsorg åt utredningen av frågan om den sakkunniges eventuella jävighet. Bland annat borde fakulteten ha eftersträvat att få den fortsatta utvecklingen av motsatsförhållandet mellan den sakkunnige och den sökande närmare belyst och inte nöjt sig med utredning om enbart det gamla tillsättningsärendet. Vad gällde jävsfrågan i sak fann JO den sakkunnige ha bedömt sin egen situation tämligen riktigt. Och JO uttalade att universitetskanslersämbetet vid en prövning i efterhand föreföll ha haft goda skäl för sin uppfattning, att den sakkunnige med anledning av vad som anförts i jävsanmälningarna hade bort befrias från sitt uppdrag. Fakultetens ståndpunktstagande att inte godkänna jävsanmälningarna kunde dock inte läggas någon till last som tjänstefel. Det bör tilläggas, att JO:s uttalande om jävsfrågan avsåg den då gällande regeln om grannlagenhetsjäv i 120 § andra stycket universitetsstadgan (1964: 461). De ärenden som refereras i det följande har avsett motsvarande jävsregel i 1971 eller 1986 års förvaltningslagar.

En genomgång av de jävsärenden avseende sakkunniga som varit föremål för JO:s bedömning under de senaste 20 åren ger vid handen, att

JO i endast ett fall, nämligen det nyss relaterade, funnit att jäv förelegat.

I övrigt har JO intagit en restriktiv ståndpunkt i fråga om vad som kan anses jävsgrundande. I ett ärende, dnr 1725–1973, hävdade den ena parten, den sökande, dels att han sedan gammalt befann sig i motsättning till en av de sakkunniga på grund av icke-fungerande samarbete i vetenskapliga skrifter, dels att han tidigare varit borgensman för och lagsökt den sakkunnige som inte fullgjort sina skyldigheter. I beslut 1974–01–04 ansåg JO dock inte att jäv förelåg.

JO instämde i detta sammanhang i universitetskanslersämbetets syn, att en sträng bedömning i fråga om jävsgrunder vid tillsättning av tjänst som professor kunde medföra risker för att hela tillsättningsförfarandet mer eller mindre kom att lamslås, detta på grund av de speciella förhållandena med en i många fall starkt begränsad krets av tänkbara sakkunniga.

Vidare fann JO i beslut 1973–11–28 (dnr 744–1973) – om än med viss tvekan – att jäv inte förelåg i ett fall där den klagande framhöll att det förelåg ett lärare–elevförhållande mellan en sakkunnig och en annan sökande.

JK

En helt annan hållning intog JK i ett beslut 1976–02–06 (dnr 1680–75–21). I detta fall framhöll en klagande att den föreslagne sökanden hade vetenskapligt nära samarbetat med en av de sakkunniga i sju verk samt att denne var hans chef och forskningskollega. En annan sakkunnig hade samarbetat med den föreslagne i ett verk. JK skrev:

Enligt det aktuella lagrummet krävs för att jäv skall anses föreligga att omständigheten i fråga är ägnad att rubba förtroendet till vederbörandes opartiskhet i ärendet. Förutsättningen är av objektiv art och det spelar ingen roll om förtroendet verkligen rubbats eller inte. Uttryckssättet kan jämföras med det i 13 § statstjänstemannalagen använda beträffande rätten till bisyssla. Enligt min mening ger varken ordalagen i lagrummet eller de relaterade motivuttalandena stöd för att påstå att endast särskilt kvalificerade samband e.dyl. skulle konstituera jäv .....

Det väsentliga är inte beskaffenheten av den omständighet som kan grunda jäv utan huruvida omständigheten är ägnad att rubba förtroendet.

En annan fråga är vad som skall krävas för att en omständighet skall anses vara ägnad att rubba förtroendet. Detta är en värderingsfråga, varom man kan ha delade meningar. Vad jag ovan anfört pekar närmast på att myndigheterna som allmän princip bör intaga en sträng hållning och beakta föreliggande jäv. Detta är särskilt motiverat då enskilds rätt och intressen står på spel.

JK anförde, att han i detta fall inte närmare gick in på sakfrågan, eftersom regeringen ändå föranstaltat om nya sakkunniga, men ansåg att mycket talade för att åtminstone den sakkunnige som varit en sökandes chef och medförfattare i ett antal verk borde ha setts som jävig. Han fortsatte:

Det har i de nämnda JO-ärendena - liksom det antytts i förevarande ärende - gjorts gällande att de särskilda förhållandena inom universitetsväsendet talar för en liberal tolkning av jävsregeln i 4 § första stycket 5 förvaltningslagen (motsvarande 11 § första stycket punkt 5 i 1986 års förvaltningslag, utredningens anm.). Det har sålunda sagts att vetenskapligt samarbete blir allt vanligare och att det vid en sträng tillämpning av jävsregeln därför kunde bli nära nog omöjligt att erhålla ojäviga sakkunniga. Tillsättningsförfarandet kunde t.o.m. lamslås. Det rätta remediet häremot kan emellertid enligt min mening inte vara att mer eller mindre göra våld på förvaltningslagens jävsregel eller att överhuvud tillämpa den på ett annat sätt, t.ex. "liberalare", inom universitetsvärlden än inom andra förvaltningsområden. Om en strikt tillämpning av förvaltningslagens jävsregler inte leder till lämpliga resultat för universitetsväsendets del, bör i stället särskilda jävsregler föreskrivas för detta område.

Till stöd för sin uppfattning hänvisade JK även till den då gällande förvaltningslagens förarbeten (prop. 1971:30 s. 344), vari utsägs att, vid avgränsningen av de fall i vilka det bör vara tillåtet inom förvaltningen att bortse från det som formellt utgör jäv, stor försiktighet bör iakttagas, och att jäv bör beaktas i alla tveksamma fall. Beträffande detta förarbetsuttalande bör dock uppmärksammas att det syftar på den bestämmelse som nu återfinns i 11 § andra stycket förvaltningslagen och som innebär att man skall bortse från ett i och för sig föreliggande jäv, när frågan om opartiskhet uppenbarligen saknar betydelse. Detta är något annat än vad som diskuteras här, nämligen frågan om vissa föreliggande omständigheter konstituerar jäv enligt 11 § första stycket punkt 5.

UHÄ m.m.

Universitets- och högskoleämbetet tog fasta på JK:s uttalanden i 1976 års beslut. En tydlig skärpning i UHÄ:s syn på vilka omständigheter som kan anses jävsgrundande kan utläsas ur ett beslut i ett besvärsärende som publicerades i UHÄ:s författningssamling 1978 (UHÄ-FS 1978:101, B 12). I detta ärende gällde det en tjänst som forskarassistent där de klagande framhöll att två sakkunniga var medförfattare till ett stort antal skrifter tillsammans med en av de sökande. Med hänvisning till JK:s uttalande ovan beslöt UHÄ bifalla besvären, såvitt avsåg den ene sakkunnige, och återförvisa ärendet till universitetet för förnyad handläggning. Den sakkunnige som befanns jävig hade samarbetat med den sökande i nio av de sammanlagt 18 vetenskapliga verk som den sökande åberopat, och av de nio verken hade åtminstone sju publicerats under de senaste fem åren. UHÄ ansåg att detta dokumenterade ett så omfattande och i tiden nära liggande samarbete att det utgjorde en omständighet ägnad att rubba förtroendet till den sakkunniges opartiskhet i ärendet. Motsvarande gällde däremot inte för den andre sakkunnige som endast var medförfattare till två verk vilka publicerats för tio år sedan.

I detta sammanhang må även omnämnas ett tillsättningsärende år 1983 vid Sveriges lantbruksuniversitet. En sökande besvärade sig över en tjänsteförslagsnämnds beslut att uppföra annan sökande på förslag och hävdade i besvärsskrivelsen, att jäv förelåg för en av de sakkunniga. Den huvudsakliga grund för jäv som åberopades var att den sakkunnige varit huvudförfattare eller medförfattare till 30 av de 81 skrifter som åberopats av den på förslag uppförde sökanden. I de fall då den sakkunnige varit huvudförfattare låg samarbetet nio år eller mer tillbaka i tiden. Den sakkunnige hade även varit examinator vid den föreslagne sökandens doktorsexamen.

Styrelsen för lantbruksuniversitetet fann i yttrande till regeringen 1983-12-30, att jäv ej förelegat för den sakkunnige i handläggningen av själva tillsättningsärendet. (Däremot konstaterade styrelsen att den

sakkunnige inte bort delta i beslutet i jävsfrågan; hans deltagande i den delen hade dock saknat betydelse för utgången.) Yttrandet innebar att styrelsen delade tjänsteförslagsnämndens uppfattning att åberopade omständigheter inte var ägnade att rubba förtroendet till den sakkunniges opartiskhet. I yttrandet till regeringen framhöll styrelsen vidare att eventuellt jäv saknat betydelse för ärendets utgång; enigheten hade varit stor i tjänsteförslagsnämnden. Regeringen följde senare tjänsteförslagsnämndens förslag.

JO-fall från andra förvaltningssektorer

Ovan har berörts de särskilda problem som en rigorös tillämpning av jävsgrunden i 11 § första stycket femte punkten förvaltningslagen kan medföra inom områden, där antalet tänkbara beslutsfattare eller handläggare är starkt begränsat på grund av gällande författningsregler. Till ytterligare belysning av denna problematik skall omnämnas två JO-avgöranden från 1987 och 1988. Fallen är i detta sammanhang av intresse, främst därför att JO gör vissa allmänna uttalanden om tolkning och tillämpning av den nämnda jävsgrunden.

I det ena fallet (dnr 1297-1987) var frågan, om jäv skulle anses föreligga mot sådan ledamot av länsskolnämnd som tillika var ordförande i eller ledamot av kommunal skolstyrelse, när länsskolnämnden hade att fördela basresurser till skolenheterna inom länets olika kommuner. JO anförde vad gällde frågan om förekomsten av grannlagenhets- eller delikatessjäv bl.a.:

Vad härefter gäller frågan om grannlagenhets- eller delikatessjäv jml. 11 § 1 st. 5 p. förvaltningslagen, finner jag följande synpunkter värda beaktande. Å ena sidan kan man hävda, att det faktum att en person deltagit i kommunal skolstyrelses planering och därav följande beslut att begära viss tilldelning av basresurser är en omständighet, som är ägnad att rubba förtroendet till hans opartiskhet, när det gäller att i länsskolnämnden avväga den egna kommunens behov mot övriga kommuners. Å andra sidan kan den ovan redovisade ordningen vad gäller länsskolnämndernas sammansättning anföras till stöd för uppfattningen, att ledamotskap i kommunal skolstyrelse inte automatiskt skall medföra jäv för nämndledamot vid handläggning av ärenden, som rör resurstilldelning till den egna kommunens skolväsende. Med en så extensiv tolkning av rekvisitet för delikatessjäv skulle risk föreligga för

talrika situationer, i vilka beslutförheten i länsskolnämnden skulle äventyras på grund av att ett flertal ledamöter skulle vara jäviga.

Jag drar av ovan anförda synpunkter slutsatsen, att frågan om delikatessjäv mot ledamöter i länsskolnämnden måste bedömas individuellt med beaktande av de särskilda förhållandena i varje enskilt fall. Omständigheterna kan vara sådana, att det finns skäl att betvivla en ledamots förmåga att agera objektivt i en uppkommande prioriteringssituation, t.ex. på grund av ett dokumenterat särskilt engagemang för resursförstärkningar till den egna kommunens skolor. I ett sådant fall är vederbörande jävig (delikatessjäv) och skall i första hand själv jml. 12 § 2 st. förvaltningslagen anmäla förhållandet och begära att befrias från att delta i handläggningen. Emellertid kan omständigheterna också vara sådana, att ledamot av länsskolnämnden i denna sin roll kan förväntas ha förmåga att objektivt och med hela länets skolväsendes bästa för ögonen pröva förekommande ärenden, oaktat dessa berör den egna kommunens skolväsende och vederbörande är verksam inom detta, t.ex. som ledamot i skolstyrelse. Gällande ordning för utseende av ledamöter i länskolnämnderna synes tala för att lagstiftarens utgångspunkt varit, att det senare förhållandet är det normala.

I det andra fallet (JO 1988/89 s. 374) gällde frågan om ledamöter av styrelsen för Sveriges bildkonstnärsfond, vilka jämlikt gällande författningsföreskrifter utsetts av viss facklig organisation (KRO), skulle anses jäviga när styrelsen hade att besluta om organisationsbidrag till nämnda fackliga organisation. JO uttalade i skrivelse till de klagande vad gällde frågan om delikatessjäv bl.a.:

Frågan om delikatessjäv föreligger bör prövas individuellt med avseende på varje enskild styrelseledamot ..... Härvid måste samtliga omständigheter av betydelse för graden av förtroende till vederbörandes opartiskhet vägas in, såsom å ena sidan förmåga till sakligt grundade och självständiga ställningstaganden i förekommande frågor och å andra sidan graden av lojaliteter och bindningar mellan ledamoten och den organisation som utsett honom. I mitt tidigare svar till Er gjorde jag den bedömningen, att styrelseledamöterna typiskt sett måste antas besitta sådan förmåga till objektiva och självständiga ställningstaganden, att de inte automatiskt träffas av delikatessjäv i ärenden, som angår den organisation som utsett dem.

10.2.3 Utredningens synpunkter på frågan om jäv för sakkunniga

Utredningen vill först understryka det angelägna i att fakultetsorgan, som har att utse sakkunniga, så långt det överhuvudtaget är möjligt

bör undvika att utse personer mot vilka jävsinvändning med något fog kan komma att riktas. På det sättet kan den allmänna tilltron till förfarandet stärkas samt onödiga överklaganden och därmed tidsutdräkt undvikas. Jävsproblem kan dock inte alltid förutses eller eljest helt undvikas. Frihet från varje minsta risk för jävsinvändning bör inte köpas till priset av andra olägenheter. Att t.ex. engagera enbart utländska sakkunniga kan normalt ha fördelar från jävssynpunkt men kan dra med sig nackdelar i andra hänseenden.

I den principfråga rörande uniformitet i tillämpningen av förvaltningslagens generella jävsregler, som togs upp i JK-beslutet från 1976, kan utredningen ansluta sig till den där uttalade uppfattningen så långt den innefattar, att svårigheter som kan uppstå inom en viss förvaltningssektor vid tillämpningen av den generella regeln till följd av särpräglade förhållanden inom sektorn inte bör lösas genom en tolkning som är så fri att man mer eller mindre måste "göra våld" på regeln. Det ligger emellertid inte något anmärkningsvärt i att allmänna lagbestämmelser ibland kan komma att tolkas på något olika sätt inom skilda livsområden till följd av varierande förutsättningar som kan sägas vara erkända av rättsordningen. I linje med den av JO i ett flertal beslut vid olika tidpunkter hävdade uppfattningen anser sålunda utredningen, att förvaltningslagens stadgande om grannlagenhetsjäv lämnar utrymme för visst hänsynstagande vid den praktiska tillämpningen till en samlad bedömning av speciella förhållanden som är karakteristiska för en särskild grupp av ärenden.

Som framgått av den föregående redovisningen är omständigheterna vid handläggningen av akademiska befordringsärenden egenartade, bl.a. däri att de personer som kan komma i fråga för sakkunniguppdrag stundom måste rekryteras ur en synnerligen begränsad krets. Förhållandet måste anses förutsatt i högskoleförfattningarna. En sträng bedömning av vad som konstituerar jäv skulle kunna leda till avsevärda svårigheter att rekrytera erforderligt antal sakkunniga. Utredningen anser emellertid att dessa svårigheter bör kunna bemästras inom ramen för en rimlig tolkning och tillämpning av förvaltningslagens jävsregler och finner sålunda ingen författningsändring behövlig på detta område. I sammanhanget må erinras om att lagmotiven ger visst stöd

för en förhållandevis restriktiv tolkning av generalklausulen om grannlagenhetsjäv. Som exempel på fall som får bedömas med ledning av klausulen nämnes där det förhållandet, att någon är uppenbar vän eller ovän med eller ekonomiskt beroende av part eller intressent eller direkt lyder under honom (prop. 1971:30 del 2 s. 343).

Utredningen har tänkt sig, att de ovan lämnade redogörelserna och hänvisningarna till praxis i ärenden om jäv skall kunna ge högskoleorganen viss ledning vid bedömningen av uppkommande jävsproblem, och vill i övrigt inskränka sig till att säga följande.

Den springande punkten är här vilka relationer mellan en sökande och en tilltänkt sakkunnig som skall anses utgöra "särskild omständighet" som är ägnad att rubba förtroendet till den senares opartiskhet i ärendet. Efter utredningens synsätt bör man kunna utgå från att de personer, som överhuvudtaget kommer i åtanke för de kvalificerade uppdrag det här gäller, normalt har sådan förmåga att göra objektiva, sakliga bedömningar med bortseende från eventuella personliga relationer, att ett normalt handledare–doktorandförhållande eller en samverkan i ett eller annat forskningsprojekt inte skall anses utgöra särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet till den tilltänkte sakkunniges opartiskhet. Däremot bör ett nära, långvarigt och intill senaste tid pågående vetenskapligt samarbete liksom ett mera uttalat vänskapsförhållande anses utgöra sådan omständighet och sålunda konstituera jäv. När jävsproblem aktualiseras, kan det bli fråga om att göra en helhetsbedömning av skilda omständigheter. Därvid kan det enligt utredningens mening ibland vara befogat att göra en individuell bedömning av en tilltänkt sakkunnigs förmåga till objektivitet. Är vederbörande vid sidan av hög vetenskaplig kompetens känd för oavhängighet och väl utvecklad förmåga att skilja mellan sak och person, kan detta vara något som skall vägas in i helhetsbedömningen.

I vetenskapens väsen ligger sedan gammalt att den skall vara självkorrigerande. Därav följer att medlemmar av vetenskapssamhället ständigt kritiskt prövar inte bara egna utan även andras hypoteser, resonemang och resultat. Debatt och polemik är naturliga inslag i den vetenskapliga verksamheten. Att det förekommit meningsutbyten av ett slag

som är gängse kolleger emellan inom ett vetenskapsområde bör därför enligt utredningens mening inte anses konstituera jäv. Markanta motsättningar på gränsen till personlig fiendskap måste däremot klassificeras på annat sätt.

I sammanhanget må något sägas om sådana skolbildningar som ibland uppträder inom ett vetenskapsområde. Att en sakkunnig tillhör en annan skola än en sökande utgör givetvis inte i sig grund för jäv. Det fakultetsorgan som har att utse sakkunniga är emellertid underkastat allmänna krav på saklighet och opartiskhet, och i de kraven kan ligga att organet tillser att olika skolbildningar eller forskningsinriktningar är representerade bland de sakkunniga.

Sammanfattningsvis är det utredningens uppfattning att förvaltningslagens regler om grannlagenhetsjäv, tolkade enligt de huvudlinjer som framgått av det föregående, bör kunna tillämpas vid utseende av sakkunniga utan att tilltron till proceduren för professorstillsättning äventyras och utan att intresset av effektivitet i tjänsteförslagsnämndens verksamhet eftersätts.

10.3 Frågor om sakkunnigutlåtandenas offentlighet m.m.

En rättsfråga som i flera tillsättningsärenden tilldragit sig intresse är huruvida de utlåtanden som de sakkunniga ledamöterna av tjänsteförslagsnämnd har att avge (enligt 19 kap. 72 § HF och 12 kap. 63 § FSLU) är att anse som allmänna och offentliga handlingar redan så snart de inkommit till nämndens kansli eller först vid den tidpunkt då nämnden har avslutat sin handläggning av ärendet. På olika håll har även diskuterats om utlåtandena omfattas av reglerna om parts rätt till aktinsyn enligt 16 § förvaltningslagen och om myndighets kommunikationsplikt enligt 17 § förvaltningslagen.

10.3.1 Sakkunnigutlåtandes offentlighet

Vad först gäller tidpunkten då sakkunnigutlåtande blir att anse som allmän handling hos tjänsteförslagsnämnd – vilken är att anse som en självständig myndighet vid tillämpning av 2 kap. tryckfrihetsförordningen (TF) – är det av avgörande betydelse, om utlåtandena skall anses *inkomna till* nämnden eller *upprättade hos* nämnden. Enligt 2 kap. 3 § TF är handling allmän, om den förvaras hos myndighet och är att anse som inkommen till myndigheten enligt 6 § eller upprättad hos myndigheten enligt 7 §. En handling som kommer myndigheten tillhanda utifrån är enligt 6 § inkommen, och därmed allmän, så snart som den har anlänt till myndigheten eller kommit behörig befattningshavare till handa. Handling som är anknuten till visst ärende och som upprättats inom myndighet blir däremot allmän – bortsett från vissa i detta sammanhang ej aktuella specialfall – först när handlingen expedierats eller när det ärende till vilket den hänför sig har slutbehandlats hos myndigheten.

Om sakkunnigutlåtandena anses som *utifrån* till tjänsteförslagsnämnden inkomna handlingar, blir de således allmänna genast när de kommit in till nämnden. Om de däremot anses som upprättade *inom* nämnden blir de allmänna först när nämnden avslutat sin handläggning av befordringsärendet eller, om den dessförinnan expedierar yttrandena till någon utanför nämnden, när sådan expediering sker. Eftersom sekretess enligt reglerna i sekretesslagen (1980:100) aldrig torde gälla för sakkunnigutlåtanden hos tjänsteförslagsnämnd, blir utlåtandena offentliga, och således tillgängliga för envar enligt 2 kap. 12 och 13 §§ TF, samtidigt som de blir allmänna.

Vad gäller den sålunda centrala frågan, huruvida sakkunnigutlåtandena är att anse som i TF:s mening inkomna till eller upprättade hos nämnden, måste de sakkunnigas ställning i förhållande till nämnden tillmätas avgörande betydelse. Före 1975 års reform av tillsättningsförfarandet hade de sakkunniga ställning som utomstående experter, vilka på fakultetens eller sektionens uppdrag hade att utarbeta och inkomma med utlåtanden, vilka var slutgiltiga i och med att de inlämnades. De sakkunniga hade därmed även slutfört sina uppdrag. Det var

under sådana förhållanden tämligen självklart att behandla sakkunnigutlåtandena som utifrån inkomna handlingar i TF:s mening, vilka således blev allmänna och offentliga, så snart som de kommit in till högskolan.

Enligt nu gällande ordning är de sakkunnigas ställning en helt annan. De är fullvärdiga ledamöter av tjänsteförslagsnämnden med rösträtt och med rätt att efter diskussionen i nämnden justera sina utlåtanden fram till den tidpunkt, då nämnden fattar beslut i ärendet. Ehuru de sakkunniga till följd av sin särskilda förtrogenhet med ämnet för tjänsten har en särställning som experter och som sådana är skyldiga att förse nämnden med utlåtanden om de sökande, och de dessutom har en särställning även i så måtto att deras ledamotskap är begränsat till ett specifikt ärende, är det således uppenbart att sakkunnigutlåtandena numera skrivs av tjänsteförslagsnämndens egna ledamöter. Det synes därmed naturligast att betrakta dem som handlingar som i TF:s mening *upprättas inom myndigheten*. Då frågan inte varit föremål för regeringsrättens prövning, kan det synas vanskligt att uttala en kategorisk uppfattning om rättsläget. Kammarrätten i Göteborg fann emellertid i en dom 1987-10-22 (mål nr 5624-1987), att de handlingar som de sakkunniga ledamöterna av nämnden lämnar exempelvis till andra ledamöter eller till nämndens kansli inte kan anses som inkomna till nämnden.

Å andra sidan må nämnas att JO i några ärenden funnit, att rapport eller liknande dokument som lämnats till myndighet av en till myndigheten knuten, i speciella frågor särskilt sakkunnig tjänsteman, bör betraktas som i TF:s mening inkommen handling. JO:s bedömning har i vissa av dessa fall innefattat ställningstagandet, att tjänstemannen intagit en i förhållande till myndigheten "fullt självständig ställning". Som exempel kan anföras ärendena JO 1951 s. 60 (yttrande till kommerskollegium av en hos denna myndighet anställd sjöteknisk konsulent), JO 1955 s. 178 (rapport till civilförsvarsstyrelsen av en hos denna myndighet verksam utbildningsinspektör vilken såsom tjänsteplikt ålagts att avlåta rapporter av aktuellt slag) och JO 1972 s. 298 (rapport till skolöverstyrelsen av en till verket knuten gymnasieinspektör). Med hänvisning till JO:s ståndpunkt samt praxis har i den rättsvetenskapli-

ga litteraturen beträffande sakkunniga ledamöter av tjänsteförslagsnämnd antagits – dock under påpekande av att deras ställning som ledamöter talar i annan riktning – att de utgör sådana i förhållande till nämnden självständiga organ som avses i 2 kap. 8 § TF, varför utlåtandena skulle underkastas offentlighetsregeln när de lämnas in till nämnden (se Bohlin, Allmänna handlingar, 1988, s. 197 ff; 1987 års kammarrättsdom var inte känd av författaren då arbetet avslutades).

Ehuru rättsläget såsom framgått är i viss mån oklart, finner utredningen då allt tas i beaktande, att övervägande skäl talar för att sakkunnigutlåtandena skall betraktas som upprättade *inom* tjänsteförslagsnämnden. Utredningen delar sålunda den ståndpunkt som kammarrätten intagit i 1987 års avgörande. Enligt denna uppfattning blir utlåtandena således offentliga först när tjänsteförslagsnämnden har slutbehandlat det ärende vartill de hänför sig eller vid den tidigare tidpunkt när nämnden expedierar dem till någon utanför nämnden. Först då kan någon utanför tjänsteförslagsnämnden med stöd av offentlighetsprincipen göra anspråk på att få ta del av utlåtandena.

10.3.2 Kommunikationsplikt

Ehuru en handling ej är allmän och offentlig, har *part* i förvaltningsärende i många fall rätt att få del av uppgifter ur handlingen, om den ingår som beslutsunderlag eller som annan utredning i ärendet. Parts rättigheter i detta avseende regleras i 16 och 17 §§ förvaltningslagen. En följd av utredningens i avsnitt 10.1 redovisade uppfattning, att tjänsteförslagsnämnds handläggning av professorstillsättningsärenden skall anses avse myndighetsutövning i förvaltningslagens mening, är att stadgandena i 16 och 17 §§ blir tillämpliga hos nämnden. Handläggningen omfattas likväl inte av kommunikationskravet enligt 17 §, eftersom tjänstetillsättningsärenden i första instans är uttryckligen undantagna från detta krav enligt andra undantagspunkten i första stycket i denna paragraf. Nämnden är alltså ej förpliktigad att på eget initiativ underrätta de sökande om innehållet i sakkunnigutlåtandena (jfr beslut av JK 1987–05–14). Emellertid är nämnden inte heller lagligen förhindrad att efter eget gottfinnande låta de sökande ta del av ut-

låtandena; undantaget från kommunikationsskyldighet är fakultativt och innehållet i utlåtandena är ej sekretessbelagt. Det bör observeras att, om nämnden väljer att tillställa de sökande yttrandena, dessa blir att betrakta som expedierade och sålunda allmänna och offentliga handlingar jämlikt 2 kap. 7 § TF.

Huruvida tjänsteförslagsnämnden skall kommunicera utlåtandena med de sökande eller inte är sålunda en lämplighetsfråga. Kommunicering förenad med möjlighet för de sökande att yttra sig inom viss frist medför tidsutdräkt men också vissa möjligheter till breddning av nämndens beslutsunderlag. I praktiken synes numera vara ovanligt att utlåtandena sänds ut till de sökande innan ärendet slutbehandlats i nämnden.

10.3.3 Sökandes rätt till aktinsyn

Annorlunda än med myndighets kommunikationsplikt förhåller det sig med parts rätt till aktinsyn enligt 16 § förvaltningslagen. Rätten för part att enligt detta stadgande på eget initiativ få ta del av uppgifter som tillförts ärendet gäller utan andra begränsningar än dem som följer av 14 kap. 5 § sekretesslagen. Part har alltså en väsentligt längre gående rätt till insyn än vad som följer av reglerna om allmänna handlingars offentlighet; det spelar ingen roll om en uppgift är dokumenterad i allmän handling eller ej bara den "har tillförts ärendet". I motsats till vad som gäller om kommunikationsskyldigheten enligt 17 § träffas inte partsinsynen enligt 16 § av några undantag för vissa typer av ärenden såsom t.ex. tjänstetillsättningsärenden.

Det avgörande för om parterna, dvs. de sökande, har rätt att ta del av sakkunnigutlåtandena innan dessa blivit allmänna och offentliga handlingar skulle sålunda vara, om utlåtandena "har tillförts ärendet" eller ej. Om de sakkunniga, på det sätt som åtminstone tidigare har varit det vanliga, en tid före nämndens slutsammanträde avger slutgiltiga utlåtanden, måste anses att utlåtandena har tillförts ärendet i förvaltningslagens mening så snart de har mottagits av nämndens kansli. I så fall blir konsekvensen av utredningens ställningstagande i avsnitt

10.1 – nämligen att nämndens handläggning skall anses avse myndighetsutövning mot enskild – att de sökande har rätt att med stöd av 16 § förvaltningslagen ta del av utlåtandena redan under befordringsärendets handläggning hos nämnden.

Vid vissa tjänsteförslagsnämnder har emellertid under senare år börjat tillämpas ett förfarande som innefattar, att var och en av de sakkunniga i ett första led upprättar endast ett mer eller mindre preliminärt utkast till utlåtande, vilket som underlag för samråd och kanske för kontroll översänds genom nämndkansliets försorg till de andra sakkunniga och även till övriga nämndledamöter. Det hålls öppet vilka de slutgiltiga omdömena, formuleringarna och ställningstagandena skall bli i avvaktan inte bara på samråd och kontroll utan även på det ytterligare underlag för ställningstagande som kan tillkomma genom t.ex. provföreläsningar och intervjuer som arrangeras i samband med nämndens slutsammanträde. Utlåtandena får sitt slutgiltiga innehåll och undertecknas först vid slutsammanträdet.

De utkast till utlåtanden som upprättas enligt det nu beskrivna förfarandet synes utredningen närmast vara att likställa med sådana konceptanteckningar, vilka en föredragande kan göra i ett förvaltningsärende och beträffande vilka det anses ligga i myndighetens hand att avgöra om de skall tillföras ärendet eller inte (se prop. 1971:30 del 2 s. 423 ff och Hellners & Malmqvist, Nya förvaltningslagen, 1987, s. 179 ff; jfr JO 1969 s. 313 f angående offentlighet vid samråd mellan sakkunniga vid professorstillsättning). Utredningen menar sålunda att det beträffande de utkast som här avses får ankomma på tjänsteförslagsnämnden att avgöra, om utkasten skall tillföras akten eller ej och därmed om de sökande skall ha rätt att ta del av utkasten i enlighet med 16 § förvaltningslagen eller inte.

11 Kostnadsfrågor

De förslag till författningsändringar som utredningen lagt fram tar sikte på förfarandet vid tjänstetillsättning, och de torde inte medföra några påvisbara förändringar av berörda statsmyndigheters direkta kostnader för verksamheten. Anledning att redovisa sådana kostnadsberäkningar som avses i de generella kommittédirektiven 1984–02–16 (Dir. 1984:5) föreligger inte.

Enligt de nämnda direktiven skall varje kommitté redovisa också möjligheter att effektivisera verksamheten inom sitt utredningsområde. Vår utredning har här att nämna att ett av våra förslag avser förenkling av tjänsteförslagsnämndernas verksamhet så till vida att de sakkunnigas och övriga ledamöters granskning av de sökandes skrifter får i en inledande bedömningsomgång begränsas till att gälla de skrifter som de sökande åberopat i första hand, se förslagen till 19 kap. 71 a § HF och 12 kap. 62 a § FSLU med kommentarer. Ett genomförande av förslaget bör på längre sikt medföra beaktansvärd reducering av arbetsinsatserna under granskningen och därmed en rationalisering av verksamheten på området. I övrigt må här nämnas att utredningen förordat att de sakkunnigas utlåtanden får vara gemensamma i den del de innehåller allmänna presentationer av de sökandes meriter, vilket för vissa vetenskapsområden kan medföra arbetsbesparing i jämförelse med rådande bruk.

I detta sammanhang bör frågan om ersättning åt de sakkunniga uppmärksammas. Enligt regeringens förordning 1988–06–09 (publicerad i UHÄ-FS 1988:27) är beslutanderätten numera decentraliserad. Ersättning skall sålunda utgå på sätt berörd högskoleenhet beslutar i varje enskilt fall. Rektorsämbetena vid vissa högskoleenheter har därefter

låtit utfärda anvisningar om hur arvoden åt sakkunniga bör bestämmas. En schablon som föreskrivits i några fall innebär följande. Arvodet är 3 000 kr. om det bara finns en sökande, 6 000 kr. om antalet sökande är 2–3, 9 000 kr. om antalet är 4–5 samt 10 000 kr. om antalet överstiger 5. Vederbörande dekanus får medge arvode till annat belopp eller ersättning på annat sätt om synnerliga skäl föreligger.

Den befogenhet som sålunda ges åt vederbörande dekanus att medge ersättning "på annat sätt" syftar på att vederlag kan få utgå i form av ersättning för mistade avlöningsförmåner under tid då den sakkunnige är tjänstledig från sin vanliga anställning för att fullgöra uppdraget. Denna ersättningsform är avsevärt kostsammare än arvodering enligt den redovisade schablonen, och såsom framgått har den stränga restriktionen uppställts att ersättningsformen får användas endast då det föreligger synnerliga skäl. Vid en av högskoleenheterna, nämligen karolinska institutet, är det enligt uppgift dock det normala att ersättning utgår för mistade avlöningsförmåner, varvid begränsning iakttas så till vida som ersättning utgår för en vecka om det finns en sökande, för tre veckor om det är 2–3 sökande samt för fem veckor om antalet sökande överstiger 3.

Utredaren anser sig inte böra kommentera högskoleenheternas val av sätt och nivå för ersättning åt sakkunniga men vill understryka hur viktigt det är för tillsättningsprocedurens effektivitet att kompetenta och oväldiga sakkunniga kan rekryteras. Efter utredarens mening kan man för övrigt tänka sig att presumtiva sakkunnigas villighet att åtaga sig uppdrag kan främjas på andra vägar än enbart genom att direkt vederlag utges. Lönesättningen för professorer är individuell, och att en professor visar villighet att åtaga sig sakkunniguppdrag och gör goda insatser i uppdragen bör rimligen vara något som kan beaktas vid lönesättningen. Det är, enligt utredarens mening, godtagbart och lämpligt att en tjänsteförslagsnämnds ordförande underrättar rektorsämbetet vid den högskoleenhet, där en sakkunnig är anställd, om att denne gjort en särskilt värdefull insats vid fullgörandet av ett sakkunniguppdrag.

Vid behandlingen ovan av jämställdhetsfrågor har utredningen påpekat att det snabbaste och mest verkningsfulla sättet för statsmakterna

att främja jämställdhetsintresset på i frågavarande område skulle vara att det inrättades ett antal personliga professorstjänster för verkligt förtjänta kvinnliga forskare. En sådan metod drar givetvis med sig betydande kostnader. Enbart kostnaden för lön och sociala avgifter för en professorstjänst är minst ca 320 000 kr. per år.

12 Specialmotivering

Detta kapitel innehåller utredningens motivuttalanden till de paragrafer i 19 kap. högskoleförordningen (HF) i vilka ändringar föreslås. För överblickens skull ges enstaka kommentarer även till sådana delar av dessa paragrafer där författningstexten inte föreslås ändrad. Ändringar i den motsvarande regleringen av tillsättningsförfarandet enligt 12 kap. förordningen för Sveriges lantbruksuniversitet (FSLU) kommenteras inte särskilt. I anslutning till numret för kommenterad paragraf i 19 kap. HF anges inom parentes närmast motsvarande paragraf i FSLU.

19 kap. HF

37 § (jfr 12 kap. 34 § FSLU)

Paragrafen innehåller bestämmelser om utnämnande myndighet och beredning av tillsättningsärenden såvitt gäller det stora flertalet lärartjänster som finns vid högskolorna. Utanför faller bara professorstjänster som tillsätts av regeringen (35 §) och vissa arvodestjänster som nordisk lektor (36 §). I *första stycket*, i vilket ingen ändring här föreslås, anges att det är rektorsämbetet som har behörighet att besluta om tillsättning. Behörigheten omfattar bl.a. professorstjänster av det slag som i författningstext tidigare har benämnts "extra tjänst som professor" och som numera i författningstext (1988:1060) benämnes "tjänst som professor som tillsätts av rektorsämbetet". Ämnesinnehållet för en dylik s.k. egen professur hos en högskoleenhet skall fastställas av högsko-

lestyrelsen i samband med att tjänsten inrättas eller omprövas (19 kap. 20 a, 47 och 77 §§ HF).

I beslut om tillsättning av professorstjänster styrs rektorsämbetet av offentligrättsliga regler. Viktigast är bestämmelserna i HF om behörighetskrav och befordringsgrunder för sådana tjänster vilka har tillämpning på samma sätt som vid regeringens motsvarande tillsättningsbeslut. Liksom eljest vid statlig tjänstetillsättning får endast sakliga grunder beaktas; ovidkommande hänsyn (t.ex. till en anslagsgivares önskemål om personval) får inte tas. Intresset av jämställdhet mellan könen är numera fast accepterat som saklig grund. Den princip som i den frågan tillämpas i praxis hos regeringen och andra statliga myndigheter brukar uttryckas så att jämställdheten skall betraktas som en av flera sakliga grunder som kan fälla avgörandet när sökande av olika kön bedöms vara "jämbördiga eller i det närmaste jämbördiga" i merithänseende (jfr ovan kap. 9). Positiv särbehandling i egentlig mening, dvs. att en sökande på grund av sin tillhörighet till ett underrepresenterat kön utses framför en klart bättre meriterad sökande av motsatt kön, kräver däremot stöd i en författning som har minst samma statsrättsliga valör som den författning där befordringsgrunderna för den aktuella statstjänsten anges, dvs. för professorstjänst en av regeringen utfärdad förordning. På egen hand kan rektorsämbetet eller högskolestyrelsen inte skapa rättslig grund för positiv särbehandling i den angivna meningen, vare sig genom antagande av en jämställdhetsplan eller på annat sätt. Vid tjänstetillsättning är rektorsämbetet liksom andra arbetsgivare bundet av diskrimineringsförbudet i 3 § jämställdhetslagen men detta får ingen aktualitet så länge ämbetet följer meritvärderingsreglerna i HF. Det krav på s.k. aktiva jämställdhetsåtgärder enligt 6 § tredje stycket jämställdhetslagen som är av betydelse för själva tillsättningsbesluten uppfylls genom att ämbetet följer förvaltningspraxis och beaktar jämställdhetsintresset då, såsom nämnts, sökande av olika kön är jämbördiga eller i det närmaste jämbördiga.

Paragrafen innehåller i övrigt bestämmelser om hur rektorsämbetets olika tillsättningsbeslut skall beredas genom förslag eller yttranden av organ inom högskolan. Den enda sakliga ändring som här föreslås avser *andra stycket* där det enligt utredningens mening bör föreskrivas att

rektorsämbetets tillsättning av professorstjänst skall ske *efter förslag av tjänsteförslagsnämnd*. Hittills har som huvudregel gällt att beredning skall ske genom att yttrande inhämtas från den berörda fakultets- eller sektionsnämnden samtidigt som möjlighet funnits för rektorsämbetet att besluta om att tillsättning i stället skall ske efter förslag av tjänsteförslagsnämnd. Vad som hittills sålunda varit fakultativt föreslås nu infört som den enda tillåtna ordningen. Skälen för detta ändringsförslag har nämnts i den allmänna motiveringen. Som där framgått bör enligt utredningens mening så långt möjligt samma regler tillämpas för professorstillsättning vare sig det är regeringen eller rektorsämbetet som har utnämningsmakten i det enskilda ärendet. Av förslaget till 19 kap. 77 § HF kan utläsas att det för handläggningen i tjänsteförslagsnämnd skall i allt väsentligt gälla samma bestämmelser oavsett vilkendera kategori av professur ärendet avser.

I ärenden som avses i förevarande paragraf skall nämndens förslag avges till rektorsämbetet. Förslaget får inte överklagas (25 kap. 1 § andra stycket HF). Något förbud finns i och för sig inte mot att en sökande som är missnöjd med förslaget ger in en skrivelse till rektorsämbetet, men i författningen är sålunda inte förutsatt att partsargumentation skall förekomma på detta stadium (jfr ovan avsnitt 4.10). Rektorsämbetets tillsättningsbeslut, som skall anslås på högskoleenhetens anslagstavla, får överklagas hos UHÄ (25 kap. 7 § HF). Av 23 § andra stycket förvaltningslagen (1986:223) följer att skrivelser med överklaganden skall ges in till rektorsämbetet. Mot UHÄ:s beslut får talan inte föras (25 kap. 15 § HF). Utredningen har inte funnit anledning att föreslå någon ändring i denna del.

Övriga förslag till ändringar i 37 § avser endast följdändringar av dispositionsmässig eller språklig art. Reglerna om förslag till tjänst som högskolelektor, som hittills varit upptagna i fjärde stycket, sammanförs nu med motsvarande regler för professorstjänst och överförs därmed till andra stycket.

53 § (jfr 12 kap. 49 § FSLU)

Om organisationen av tjänsteförslagsnämnder är föreskrivet i 52 § att det för varje fakultet skall finnas en tjänsteförslagsnämnd. Från den huvudregeln uppställs i 53 § det undantaget att högskolestyrelsen i fråga om sektionsindelad fakultet kan föreskriva att det skall finnas en tjänsteförslagsnämnd för varje sektion. Den vanliga ordningen synes också vara att det inrättas en nämnd för varje sektion.

Vid de överläggningar som utredningen har hållit med företrädare för olika högskolor har från flera håll framkommit att nuvarande organisation medför att vissa tjänsteförslagsnämnder är mer eller mindre fortlöpande alltför starkt arbetsbelastade. Det har också upplysts att man inom enstaka fakulteter eller sektioner ansett sig tvingad att söka komma till rätta med hithörande problem genom att upprätta en informell men i praktiken fungerande andra nämnd, avsedd att svara för viss del av det berörda vetenskapsområdet och bestående av de för tjänsteförslagsnämndens ordinarie ledamöter utsedda suppleanterna. Enligt uppgift skulle förfarandet i åtminstone något fall ha planlagts redan vid valet av nämndledamöter genom att alla ordinarie ledamöter hämtats från viss del av vetenskapsområdet och alla suppleanter från ett annat.

Det kan tyckas som om problemet med vissa tjänsteförslagsnämnders alltför stora arbetsbörda skulle kunna lösas genom att fakulteter eller sektioner spjälkas och högskolestyrelsen i enlighet med 53 § inrättar tjänsteförslagsnämnder för de nya sektionerna. Sektionsindelningen bör emellertid inte vara beroende av om behov föreligger av en eller flera tjänsteförslagsnämnder, och utredningen menar att det bör kunna överlåtas åt högskolestyrelsen att bestämma antalet tjänsteförslagsnämnder efter föreliggande stadigvarande behov utan att avgörande vikt skall fästas vid hur ett vetenskapligt fält av andra skäl är indelat i fakulteter och sektioner. Högskolestyrelsens behörighet att inrätta mer än en tjänsteförslagsnämnd bör avse inte bara sektion utan också fakultet som inte är sektionsindelad. Fakulteterna vid lantbruksuniversitetet samt de medicinska och vissa av de tekniska fakulteterna utgör exempel på stora fakulteter som inte är sektionsindelade.

Den nya regleringen av högskolestyrelsers behörighet att inrätta mer än en tjänsteförslagsnämnd vid sektion och vid icke sektionsindelad fakultet kan lämpligen tas in som ett nytt *andra stycke* av 53 §. Styrelserna bör givetvis vara återhållsamma med att utnyttja behörigheten, eftersom det är angeläget att varje tjänsteförslagsnämnd genom fortlöpande verksamhet förvärvar erfarenhet av och bibehåller kunskap om de för högskolorna och vetenskapssamhället betydelsefulla tillsättningsfrågorna. Detta har markerats i den föreslagna författningstexten genom kravet på att behovet av mer än en nämnd skall bedömas föreligga stadigvarande. En rimlig avvägning synes här innefatta att bedömningen görs för en mandatperiod, dvs. för tre år, i taget. Till undvikande av att tilltron till förfarandet äventyras bör regleringen vidare utformas så att varje risk undanröjs för att fördelningen av ärendena mellan nämnderna sker på ett godtyckligt eller osakligt sätt. Detta bör ske genom att högskolestyrelsen tilldelar varje nämnd ett separat kompetensområde såvitt gäller vetenskapliga discipliner. Varje nämnds verksamhet bör sålunda bestämmas till att avse en särskild del av fakultetens eller sektionens vetenskapsområde.

Ett införande av den sålunda föreslagna regleringen medför behov av kompletterande föreskrifter om ordförandeskap i tjänsteförslagsnämnd, se 56 § första stycket andra och tredje meningarna i utredningens författningsförslag.

56 § (jfr 12 kap. 50 § FSLU)

Tjänsteförslagsnämnderna skall enligt HF obligatoriskt handlägga ärenden om två typer av tjänster, professur och högskolelektorat. Reglerna om nämndernas sammansättning är endast delvis gemensamma för de två tjänstetyperna. Den gemensamma regleringen är upptagen i förevarande paragraf såvitt gäller universitet och högskolor med permanent forsknings- och forskarutbildningsorganisation.

Som framgått av den allmänna motiveringen har utredningen kommit till ståndpunkten att denna reglering av nämndernas sammansättning

bör ändras i två väsentliga avseenden, dels så att en företrädare för de studerande i fortsättningen skall ha endast närvaro- och yttranderätt men inte rätt att delta i besluten, dels så att den avgående tjänsteinnehavaren inte vidare skall få ingå i nämnden annat än då synnerliga skäl föreligger. Dessa ändringar har utredningen föreslagit närmast med tanke på ärenden om professorstillsättning, och det bör givetvis noga övervägas om motsvarande ändringar bör genomföras också för lektorsärendena. Vill man ha olika regler t.ex. såvitt gäller studerande-representantens ställning, kan detta åstadkommas lagtekniskt genom att regleringen i den delen överförs från 56 § till de för de två tjänstetyperna separata föreskrifterna i 57 och 58 §§. De argument som för utredningen varit avgörande då de nyss berörda två ändringsförslagen förordats i fråga om professorstillsättning kan enligt utredningens mening åberopas med fog också för lektorstillsättning, ehuru de måhända inte har riktigt samma tyngd i det senare fallet. Särskilt ändringen beträffande studeranderepresentantens ställning kan vara något diskutabel, eftersom utbildning normalt utgör en väsentlig del av lektorers tjänstgöring och en studeranderepresentant kan antagas tillföra just de pedagogiska aspekterna på ett tillsättningsärende synpunkter av betydelse. Också intresset av enhetlighet bör uppmärksammas, och då allt tas i beaktande finner utredningen att samma regler bör gälla i denna del oavsett om ett tillsättningsärende avser den ena eller andra tjänstetypen.

I *första stycket* finns regler om tjänsteförslagsnämnds ordförande och vice ordförande. Här föreslås endast en ovan redan berörd följdändring till de förordade nya föreskrifterna i 53 § andra stycket om att mer än en tjänsteförslagsnämnd skall kunna inrättas för en sektion eller för en icke sektionsindelad fakultet.

Hittills gällande regler om en företrädare i nämnden för *de anställda*, som nu är upptagna i andra och tredje styckena av förevarande paragraf, föreslås nu sammanförda utan ändring i sak till ett nyformulerat *andra stycke*. Liksom hittills skall företrädaren utses av högskolestyrelsen för en tid av tre år. I praktiken utses personalföreträdaren efter förslag av de olika kollektivavtalsbärande fackföreningar som har medlemmar bland de anställda inom nämndens verksamhetsområde, och

detta framstår som en godtagbar ordning. Personalföreträdaren har i allt samma rättsliga ställning som övriga fasta ledamöter i nämnden (bortsett från de särskilda funktioner som ordförande och vice ordförande har). För övriga fasta ledamöter följer av det sätt på vilket de utses att de regelmässigt har erfarenhet av forskning och utbildning inom det berörda vetenskapsområdet. Något motsvarande kompetenskrav bör inte uppställas för företrädaren för de anställda, men enligt utredningens mening är det önskvärt att han eller hon då så är möjligt utses bland personer som har erfarenhet av forskning eller undervisning inom nämndens verksamhetsområde. Att rekryteringen sker på det sättet kan bidra till att tillsättningsproceduren åtnjuter allmänt förtroende, vilket är ett önskemål som uttrycks av departementschefen i de av regeringen godkända direktiven till utredningen.

Även om alla fasta ledamöter i tjänsteförslagsnämnden har samma ansvar, kan det ibland vara lämpligt med viss rollfördelning mellan ledamöterna då ärendena bereds. Det kan då vara närliggande att personalföreträdaren särskilt bevakar att tillbörlig uppmärksamhet ägnas åt det behörighetskrav och den befordringsgrund som avser de sökandes förmåga till arbetsledning i vidsträckt mening.

I *tredje stycket* av förslaget inryms de ändrade reglerna om studerande-representanten i nämnden. Skälen för ändringen har redovisats i den allmänna motiveringen. Det är angeläget att berörda studerandeorganisationer utnyttjar sin rätt att utse sådan representant även efter en reform av tilltänkt slag. Närvarorätten kan ha ett betydande värde i sig, eftersom den ger en företrädare för de studerande tillfälle till full insyn i vad som förekommer i de för högskolan verkligt vitala tillsättningsärendena. Som ovan redan berörts kan en studeranderepresentant antagas tillföra särskilt de pedagogiska aspekterna på ett tillsättningsärende synpunkter av intresse, och yttranderätten kan här nyttjas för att ge den pedagogiska befordringsgrunden dess rättmätiga plats i tjänsteförslagsnämndens bedömning. Här bör tillfogas att det då och då händer att en studeranderepresentant i en sådan nämnd råkar ha personlig kunskap om hur en sökande från den egna högskolan har skött sin undervisning. Upplysningar som framkommer på det sättet kan beaktas i ett tillsättningsärende men får ges avgörande betydelse

endast på villkor att de dokumenteras skriftligen och sålunda tillförs akten i ärendet (jfr ovan 10.1).

Av att studeranderepresentanten enligt förslaget skall sakna rätt att delta i nämndens beslut följer att denne inte i formell mening kan reservera sig mot ett beslut, se 19 § första stycket förvaltningslagen. I samma lagbestämmelses andra stycke anges, att föredraganden och "andra tjänstemän som är med om den slutliga handläggningen utan att delta i avgörandet" har rätt att få avvikande mening antecknad. Den bestämmelsen kan inte tolkas så extensivt att den omfattar en företrädare för studerande. Efter utredningens mening bör emellertid också en studeranderepresentant i nämnden ha rätt att få sin *avvikande mening* antecknad till protokollet, och med hänsyn till regleringen i förvaltningslagen måste då den rätten uttryckligt nämnas i HF.

I *fjärde stycket* inryms det av utredningen förordade principiella förbudet mot att den *avgående innehavaren av en tjänst* ingår i tjänsteförslagsnämnden vid handläggning av ärenden om den tjänsten. Som framgått av den allmänna motiveringen är förbudet avsett att främja den allmänna tilltron till proceduren för tjänstetillsättning bland sökande till tjänster. Genom att just den avgående tjänsteinnehavaren utesluts från att delta i handläggningen kan riskerna för alltför starkt hänsynstagande till lokala intressen antagas bli reducerade på ett särskilt effektivt sätt. Tendenser till förstelnad skolbildning kan motverkas. Av förbudets placering i förevarande paragraf följer att förbudet skall avse alla funktioner i tjänsteförslagsnämnden och oavsett vilken typ av tjänst ärendet rör. Den avgående tjänsteinnehavaren utesluts inte bara från att vara s.k. sakkunnig (enligt 57 § första stycket 3) utan över huvud taget från att utöva befattning som ledamot i nämnden. Förbudet gäller sålunda även funktion som fast ledamot eller som s.k. extra ledamot (enligt den nu föreslagna punkt 4 av 57 § första stycket).

Förbudet enligt fjärde stycket har begränsats till att avse fall då en tjänst skall återbesättas med oförändrat ämnesinnehåll eller tillsättas med i huvudsak oförändrat ämnesinnehåll. I andra fall menar utredningen att skälen för förbudet bortfaller eller försvagas starkt. Då tillämpningsområdet avgränsas i det enskilda fallet bör tolkningen sålun-

da ske under beaktande av de syften som förbudet skall främja. Är förändringen av ämnesinnehållet så stor att t.ex. eventuella skolbildningar inom den tidigare tjänstens område saknar betydelse inom nya tjänstens område, kan detta tala för att den avgående innehavaren skall få i vanlig ordning utöva ett uppdrag som fast ledamot i tjänsteförslagsnämnden; att denne utses till sakkunnig torde i vart fall vara uteslutet om förändringen av ämnesinnehåll är så stor som förutsätts i exemplet.

Det skall inte råda något ovillkorligt förbud mot att avgående tjänsteinnehavare deltar i ärende om tjänstetillsättning, men såsom markerats genom formuleringen "synnerliga skäl" skall undantag tillåtas endast under iakttagande av starka restriktioner. Man kan dock tänka sig sådana fall som då den avgående innehavaren av tjänsten är den ende verkligt framstående företrädaren för ämnet i landet och svårigheter föreligger att utomlands rekrytera tillräckligt antal experter för att tillföra tjänsteförslagsnämnden erforderlig sakkunskap i ett tillsättningsärende samt dessutom den avgående tjänsteinnehavaren inte genom nära och långvarigt samarbete eller annorledes har sådana särskilda bindningar till någon av de sökande att det kan befaras påverka handläggningen av ärendet. Att den avgående är känd för integritet och förmåga till oväld är något som i gränsfall bör kunna påverka ställningstagandet till om undantag skall tillåtas.

57 § (jfr 12 kap. 51 § FSLU)

Paragrafen innehåller föreskrifter om hur en tjänsteförslagsnämnd skall vara sammansatt vid handläggning av ärenden om professorstillsättning utöver vad som följer av de allmänna reglerna i 56 §. Föreskrifterna har enligt ordalagen hittills endast gällt för ärenden om sådan tjänst som professor som tillsätts av regeringen. Som en följd av den i 37 § andra stycket föreslagna ändringen i proceduren rörande professorstjänster som tillsätts av rektorsämbetet jämkas här ordalagen i 57 § första stycket första meningen så att paragrafen kommer att avse ärenden om professorstjänst, vare sig det är regeringen eller rektorsämbetet som tillsätter tjänsten.

Som framgått av den allmänna motiveringen innefattar utredningens förslag sammanfattningsvis, att en tjänsteförslagsnämnd i professorstillsättningsärenden skall bestå av, förutom de tre fasta ledamöter som anges i 56 §, ytterligare två fasta ledamöter samt fyra ledamöter som utses för det särskilda ärendet, nämligen tre sakkunniga och en s.k. extra ledamot.

Enligt punkt 1 av *första stycket* skall liksom tidigare en av de fasta ledamöterna utses för tre år av fakultets- eller sektionsnämnden. Utan särskild bestämmelse förutsätts här att nämndens val skall falla på någon som är medlem av fakultets- eller sektionskollegiet. Av uppgiftens karaktär följer att uppdraget normalt bör ges åt någon som innehar tjänst som professor.

I *punkt 2* förordar utredningen den ändringen att det för den fasta ledamot som utses på sätt högskolestyrelsen bestämmer införs ett kvalifikationskrav: ledamoten "bör ha särskild kännedom om utbildning inom nämndens verksamhetsområde". Redan de gällande reglerna bygger visserligen på förutsättningen att denne ledamot skall särskilt svara för att utbildningens intressen tillvaratas i nämnden (jfr SOU 1973:54 s. 82 f), men utredningen menar att det i själva författningstexten på angivet sätt bör markeras den vikt som de pedagogiska meriterna bör ges i nämndens beredning av ärenden och vid dess helhetsbedömning av de sökandes skicklighet för tjänsten. Bland nämndens ledamöter bör det sålunda alltid finnas åtminstone någon som kan väntas ägna den pedagogiska befordringsgrunden och utbildningens krav särskild uppmärksamhet och som har sådan kunskap och erfarenhet som behövs för detta. Det kvalifikationskrav som nämnden här förordar har inte kunnat anges exakt och det är inte avsett att vara särskilt högt. Något krav på att ledamoten har särskild pedagogisk utbildning på vetenskaplig nivå ställs sålunda inte. Vad som bör fordras är dock att ledamoten i sin undervisning eller på annat sätt har fortlöpande visat intresse för utbildningsfrågor, både inom forskarutbildning och grundutbildning. Det vanliga har uppgivits vara att högskolestyrelsen låter linjenämnden eller motsvarande nämnd utse den ledamot som avses i nu gällande punkt 2, och detta synes vara en lämplig ordning även framdeles. Då ledamoten utses bör den nämnd till vilken behörigheten givits självfallet

beakta inte endast grundutbildningens intressen utan även och i minst samma mån forskarutbildningens.

I *punkt 3* upptas liksom hittills regler om att tre ledamöter som är särskilt förtrogna med tjänstens ämne skall utses för det särskilda ärendet. Här avses sålunda de s.k. *sakkunniga* vilka också i fortsättningen skall ha ställning som ledamöter i tjänsteförslagsnämnden. Den ändring som här föreslås är att det skall vara *fakultets- eller sektionsnämnden* och inte fakultets- eller sektionskollegiet som skall utse de tre sakkunniga. Det finns flera skäl för detta förslag. Erfarenheterna har visat att det inte sällan möter svårighet att nå tillräcklig närvaro för beslutförhet i det månghövdade och ganska heterogent sammansatta organ som ett kollegium utgör. Till skillnad från kollegiet sammanträder fakultets- eller sektionsnämnden regelbundet och relativt ofta, vilket bör ge goda möjligheter till att de sakkunniga kan utses utan onödig fördröjning och utan att beslutanderätten för tids vinnande måste delegeras till dekanus eller annan, vilket lär vara något som inte sällan förekommer med nuvarande ordning. Utredningen har också den uppfattningen att förutsättningarna är goda för väl förberedda och genomtänkta beslut, om dessa ankommer på ett organ med relativt litet antal noggrant utvalda ledamöter, särskilt som det då tydligt framgår var ansvaret för besluten ligger. Som argument för att fakultets- eller sektionskollegiet skall behålla uppgiften att utse sakkunniga kan givetvis med visst fog anföras att kollegiet har en samlad kunskap om relevanta sak- och personfrågor som är större än vad fakultets- eller sektionsnämndens ledamöter besitter. Mot detta är dock att invända att det enligt vanliga regler för beredning av ärenden inom statsförvaltningen åvilar fakultets- eller sektionsnämnden att se till att det föreligger ett tillfredsställande informationsunderlag innan beslut fattas, jfr 57 a § i utredningens förslag och specialmotiveringen till den bestämmelsen. I sammanhanget må för övrigt erinras om att möjlighet finns för fakultets- eller sektionsnämnden, enligt 14 kap. 7 § andra stycket HF, att överlämna till kollegiet att besluta i en fråga om utseende av sakkunniga.

Uppgifter som ankommer på fakultets- eller sektionsnämnd och på linjenämnd får enligt 14 a kap. HF överföras på en utbildnings- och forsk-

ningsnämnd. Om en dylik för utbildnings- och forskningsfrågor gemensam nämnd finns inrättad, skulle det, om förslaget till ändring i 19 kap. 57 § första stycket 3 genomförs, ankomma på denna att fullgöra den här berörda uppgiften att utse sakkunniga. Sammansättningen av en utbildnings- och forskningsnämnd är dock inte särskilt anpassad för den uppgiften, och det kan därför, beroende på hur förhållandena är inom verksamhetsområdet, ibland vara lämpligt att nämnden med utnyttjande av delegationsrätten enligt 14 a kap. 14 § HF överlämnar uppgiften att utse sakkunniga till vissa av ledamöterna eller till viss grupp av arbetstagare inom området. Möjlighet finns också för nämnden att överlämna dessa ärenden till fakultets- eller sektionskollegiet.

I *punkt 4* av 57 § första stycket har i förslaget upptagits en helt ny föreskrift avseende en ledamot som skall utses för det särskilda ärendet av fakultets- eller sektionsnämnden. Denna ledamot, som kan kallas *extra ledamot*, skall sålunda i likhet med de sakkunniga utses för varje ärende men skall till skillnad från dessa inte ha uppgiften att avge utlåtande. Huvudsyftet med förslaget om en extra ledamot är, såsom framgått av den allmänna motiveringen, att skapa garantier för att nämnden alltid har någon ledamot utöver de tre sakkunniga som har god vetenskaplig kompetens inom det aktuella ämnet. En central uppgift för den extra ledamoten skall vara att då så behövs biträda de fasta ledamöterna i nämnden med att granska sakkunnigutlåtandena och med att under överläggningarna i nämnden ställa kompletterande frågor till de sakkunniga.

I förslaget har inskrivits ett *kompetenskrav* för extra ledamot innebärande att vederbörande är eller har varit innehavare av tjänst som professor. Kravet är avsett att främja god kvalitet i nämndens verksamhet och därmed på längre sikt att stärka den allmänna tilltron till tillsättningsproceduren. I sammanhanget må påpekas att det i övrigt saknas absoluta garantier för att det ingår någon professor i nämnden (jfr däremot ovan kap. 5 om läget i bl.a. Förbundsrepubliken Tyskland). Trots vad som i föregående stycke sagts om huvudsyftet med förslaget, har i bestämmelsen inte skrivits in något krav på att den extra ledamoten är särskilt förtrogen med tjänstens ämne. Detta har att göra med att ledamotens expertkunnande inte kommer att behövas i alla ärenden, efter-

som nämndens fasta ledamöter många gånger representerar tillfredsställande kompetens inom det aktuella ämnet. I sådana fall skall fakultets- eller sektionsnämnden kunna utse extra ledamot mera fritt; det kan ha ett värde i sig att olika fakultetsmedlemmar får tillfälle till insyn i och erfarenhet av tjänsteförslagsnämndens betydelsefulla verksamhet. Då behov föreligger av extra ledamots särskilda kompetens inom tjänstens ämne - något som torde bli det vanliga - skall valet givetvis träffas under omsorgsfullt beaktande av kraven på förtrogenhet med ämnet. Ledamoten kan utses såväl inom som utom fakultets- eller sektionskollegiet. Det väsentliga är att den som utses i förekommande fall har hög kompetens inom ämnet och att han eller hon åtnjuter forskarkollegernas förtroende. Av 56 § fjärde stycket i utredningens förslag följer att den avgående tjänsteinnehavaren inte annat än då synnerliga skäl föreligger får utses till extra ledamot. Finns ytterligare en professur i ämnet vid institutionen eller arbetsenheten, skall däremot inte föreligga något principiellt hinder mot att innehavaren av den tjänsten utses. Jäv liksom jävsliknande situationer skall dock givetvis undvikas.

I *andra stycket* av 57 § finns vissa anvisningar om hur de i punkt 3 av första stycket åsyftade sakkunniga skall utväljas. I gällande regler föreskrivs i första meningen att företrädesvis personer från de nordiska länderna skall utses till sakkunniga. Den anvisningen bör enligt utredningens mening kunna utgå ur författningstexten redan därför att det bör kunna överlämnas åt fakultets- eller sektionsnämnden att under beaktande av omständigheterna i det enskilda ärendet ta ställning till om *sakkunniga från andra länder* inom eller utom Norden skall engageras eller inte. Även utan att någon rekommendation ges i författningstexten kan berörda nämnder antagas visa viss återhållsamhet med att utse utomnordiska sakkunniga, eftersom sådana sakkunnigas deltagande i förfarandet inte bara drar med sig extra kostnader och kanske risker för språkproblem utan också ökad administrativ belastning på det sättet att särskild information måste ges om de föreskrifter och därtill anslutna sedvänjor som iakttas här i landet vid professorstillsättning. Utredningen har emellertid tveklöst den inställningen att det är angeläget att svensk forskning fortlöpande blir bedömd av det internationella vetenskapssamhället och att sakkunnigförfarande kan

vara en lämplig form för sådan kontroll (jfr prop. 1988/89:65 om formerna för högskolepolitiken, s. 7). En fördel med att anlita utländska sakkunniga ligger för övrigt i att sådana normalt inte har samarbetat med eller eljest haft närmare förbindelser med sökande till tjänster i Sverige och att jävsproblem sålunda i allmänhet inte aktualiseras. Vad angår discipliner som är internationella till sin karaktär menar utredningen det ofta vara önskvärt att man utnyttjar de möjligheter som kan finnas att engagera åtminstone någon utländsk sakkunnig. Särskilt inom discipliner där engelska är det allmänt nyttjade språket, något som gäller flertalet medicinska, naturvetenskapliga och tekniska vetenskapsgrenar, föreligger goda möjligheter att anlita också utomnordiska sakkunniga. Om så bör ske eller ej, skall såsom framgått enligt utredningens mening anförtros åt fakultets- eller sektionsnämnden att bedöma. I enstaka befordringsärenden har förekommit att alla tre sakkunniga rekryterats utomlands, och utredningen anser att en sådan sammansättning under speciella omständigheter kan vara väl befogad.

Då det finns anledning räkna med att en eller flera utomnordiska sakkunniga kommer att engageras, bör saken förberedas redan i samband med utlysningen av tjänsten så till vida som det i kungörelsen bör anges att ansökningshandlingarna skall vara skrivna på engelska språket. I vad mån sådant krav med fog kan ställas i det enskilda ärendet får ankomma på rektorsämbetet att bedöma i samråd med fakultets- eller sektionsnämnden. Därvid bör givetvis främst beaktas huruvida engelska mer allmänt nyttjas och har nyttjats i den vetenskapliga litteraturen inom disciplinen.

Beträffande arbetsformerna hos tjänsteförslagsnämnden rekommenderar utredningen bl.a. att nämnden utser någon av sina ledamöter att svara för information åt de sakkunniga och för samordningen av dessas arbete. Att så sker är givetvis särskilt angeläget så snart någon av de sakkunniga på grund av sin nationalitet eller eljest inte är förtrogen med vår reglering och praxis i fråga om behörighetskrav, befordringsgrunder och annat. Att jämställdhetsaspekten skall beaktas hör till det som torde behöva påpekas. I sammanhanget må nämnas att Chalmers tekniska högskola på ett efterföljansvärt sätt låtit utge anvisningar på engelska för sakkunnigas uppdrag (FU-byrån 1988–04–08). Anvisning-

arna avser bl.a. hur sakkunnigutlåtanden bör utformas. Till anvisningarna är fogade utdrag ur högskoleförordningen i översättning.

Enligt gällande föreskrifter bör *högst en* av de sakkunniga utses bland ledamöterna i det *fakultets- eller sektionskollegium som tjänstens innehavare skall tillhöra*. Den bestämmelsen bör utan ändring i sak överföras till *första meningen* av andra stycket.

Utan motsvarighet i gällande regler är däremot en av utredningen nu förordad föreskrift som skall införas i *andra meningen* av andra stycket och som går ut på att den som är verksam inom den ämnesmässiga arbetsenhet, som tjänstens innehavare skall tillhöra, och som har i huvudsak samma arbetsuppgifter som denne kommer att ha inte bör utses till sakkunnig, om det inte föreligger särskilda skäl. Som redovisas i den allmänna motiveringen är det omedelbara syftet med föreskriften att reducera det lokala inflytandet över det centrala moment i tillsättningsproceduren som själva sakkunnigbedömningen utgör. Indirekt är syftet att stärka den allmänna tilltron till proceduren. Det kan nog också vara klokt att hålla dem, som kommer att bli den nye tjänsteinnehavarens närmaste kolleger i det dagliga arbetet, utanför sakkunnigförfarandet, eftersom man på det sättet kan avlägsna en risk för framtida motsättningar på arbetsplatsen. Som exempel på den förordade regleringens praktiska effekter kan nämnas, att om det vid en institution finns två professurer i det ämne, som tillsättningsärendet avser, inte någon av innehavarna av de tjänsterna kommer att utses till sakkunnig i ärendet. Den avgående tjänsteinnehavaren utesluts enligt 56 § fjärde stycket, och den andre professorn utesluts normalt enligt förevarande föreskrift. Vad som kan utgöra *särskilda skäl* för undantag från föreskriften är främst att det råder brist på andra lämpliga sakkunniga.

Då i den föreslagna författningstexten talas om "arbetsenhet" åsyftas såväl institution som annan arbetsenhet enligt 15 kap. HF. Det anslutande uttrycket "eller avdelning" har införts med tanke på institutioner som omfattar flera ämnen utan intimt inbördes samband, t.ex. en institution för kirurgi och medicin vid veterinärmedicinsk fakultet. Som exempel kan också nämnas de juridiska institutionerna som var och en

omfattar en fakultets alla ämnen. Vid institution av dylikt slag är sålunda meningen att endast de befattningshavare som är verksamma inom samma ämnesmässiga enhet som tjänstens innehavare kommer att tillhöra, t.ex. avdelningen för processrätt, skall uteslutas från sakkunniguppdrag enligt den föreslagna föreskriften. Finns vid någon annan av institutionens avdelningar en befattningshavare med så bred kompetens att han är kvalificerad att vara sakkunnig i ett ärende om den aktuella tjänsten, reser den föreslagna föreskriften inte hinder mot att denne utses till sakkunnig.

Om själva förfarandet vid utseende av sakkunniga hänvisas till 57 a §. Regler om ersättning åt sakkunniga för deras arbete har behandlats ovan i kap. 11.

Beträffande beaktande av jäv och liknande frågor vid utseende av sakkunniga hänvisas till redovisningen ovan i avsnitt 10.2.

En aspekt som bör beaktas generellt vid utseende av nämndledamöter avser *jämställdheten mellan könen*. I 3 § första stycket förordningen (1984:803, ändr. 1986:1395) om jämställdhet i statlig verksamhet föreskrivs, att en myndighet, när den skall ge någon ett uppdrag, skall se till att det finns personer av båda könen att välja mellan, om det kan ske inom ramen för sakliga urvalsgrunder. Den föreskriften är att tillämpa beträffande såväl de fasta ledamöterna av en tjänsteförslagsnämnd som för dem som utses för det enskilda ärendet. Den innebär t.ex. att fackföreningar som har att lämna förslag till personalföreträdare i nämnden bör ombedjas att nominera en kandidat av vartdera könet (jfr prop. 1980/81:100 bilaga 3 s. 11 f). Båda könen bör alltså vara representerade i det förslagsställande organet, och de myndigheter som har att utse dess ledamöter bör i samklang med en principdeklaration av regeringen i 1 § första stycket av nämnda förordning sträva efter en i huvudsak jämn fördelning mellan könen. I jämställdhetsplanerna för flera högskoleenheter anges en sådan könsfördelning som ett långsiktigt mål för jämställdhetsarbetet; att målet betecknas som endast långsiktigt har givetvis att göra med att kvinnorna för närvarande är mer eller mindre starkt underrepresenterade på de nivåer inom högskole-

hierarkin där flertalet ledamöter i bl.a. tjänsteförslagsnämnderna rekryteras.

I flera skrivelser till vår utredning har framförts förslag om att minst en av de sakkunniga som utses för det enskilda ärendet bör vara kvinna om någon av de sökande är kvinna (jfr riksdagsmotion 1987/88:Ub 567). Redan av 1984 års nyssnämnda jämställdhetsförordning måste anses följa att berörda fakultetsorgan bör sträva efter att båda könen skall vara representerade även bland de sakkunniga ledamöterna av nämnden, och detta för övrigt oberoende av de sökandes könstillhörighet. Den bestämmelsen i förening med allmänna förvaltningsrättsliga principer om saklighet och opartiskhet ger utrymme för hänsynstagande till förhållandena i det enskilda fallet. Huruvida större vikt skall läggas vid tilltänkta sakkunnigas kön än vid deras övriga egenskaper, då en kvinna finns bland de sökande, bör bedömas med hänsyn till bl.a. hur valet av sakkunniga i det enskilda fallet kan bidra till att stärka den allmänna tilltron till tillsättningsproceduren. Även om det i den åsyftade situationen ofta kan vara befogat att åtminstone en kvinna utses till sakkunnig, bör en allsidig bedömning sålunda alltid göras. Och givetvis skall då beaktas jämställdhetsförordningens krav på att rekrytering till uppdrag skall ske inom ramen för sakliga urvalsgrunder.

Här må också erinras om vad som sagts ovan i avsnitt 10.2.3 om utseende av sakkunniga då det inom ett vetenskapsområde uppstått olika skolbildningar, vilket kan avse bl.a. att skilda riktningar inom en disciplin lägger olika vikt vid kvinnliga och manliga perspektiv på forskningens mål och frågeställningar. Av allmänna krav på objektivitet och oväld kan då följa att berört fakultetsorgan ser till att olika skolbildningar blir representerade bland de sakkunniga.

57 a § (jfr 12 kap. 51 a § FSLU)

Inom förvaltningsrätten upprätthålls den allmänna principen att en myndighet skall se till att varje ärende blir så utrett som dess beskaffenhet kräver (jfr Hellners & Malmqvist, Nya förvaltningslagen med kommentarer, 1987, s. 61 f, och Ragnemalm, Förvaltningsprocessrät-

tens grunder, 5 uppl. 1987, s. 56 f). Trots att det sålunda, även utan särskild föreskrift, åvilar nämnder och andra förvaltningsorgan som medverkar vid myndighetsutövning att bereda varje ärende med omsorg, anser utredningen befogat att det i HF införs vissa anvisningar om hur *ärenden om utseende av sakkunniga* bör beredas. För kvaliteten hos och därmed tilltron till proceduren för professorstillsättning är nämligen sakkunnigbedömningen av central betydelse. De av utredningen förordade anvisningarna, som saknar motsvarighet i nu gällande författningsreglering, föreslås införda i förevarande paragraf.

Den centrala anvisningen, som bildar *första meningen* av den tilltänkta nya paragrafen, innefattar att alla förslag om sakkunniga, även förslag från den beslutande fakultets- eller sektionsnämndens egna ledamöter, bör utsändas till ledamöterna senast en vecka före det sammanträde då de sakkunniga skall utses. Syftet är att möjliggöra allsidig belysning av avgivna förslag och att också i övrigt skapa förutsättningar för ett väl genomtänkt beslut. Det bör sålunda inte vidare få förekomma t.ex. att beslut om sakkunniga grundas på ett förslag som framläggs först vid sittande bord av den avgående tjänsteinnehavaren, vilket inte lär ha varit någon helt ovanlig företeelse.

Som framgår av valet av modalt hjälpverb skall den här avsedda föreskriften ha karaktär av rekommendation. Beslut om utseende av sakkunniga får inte överklagas (25 kap. 4 § HF), men det är inte heller meningen att det beslut som tjänsteförslagsnämnden i sinom tid fattar i tillsättningsärendet skall kunna överklagas på den grunden att fakultets- eller sektionsnämnden inte fullt ut har iakttagit förevarande föreskrift. Det må särskilt påpekas att föreskriften inte reser ovillkorligt hinder mot att fakultets- eller sektionsnämnden utser till sakkunnig någon vars namn inte förekommit i de utsända förslagen. Vad som framkommer i yttranden över de förslagen kan ju i undantagsfall föranleda att det efter nämndens granskning inte återstår tre godtagbara namn. I så fall måste accepteras att nämnden utan att iaktta bestämmelsen i första meningen efter bästa omdöme utser någon som inte tidigare har nämnts.

Andra meningen av den föreslagna paragrafen innefattar att vad som föreskrivs i första meningen om utsändande av förslag bör iakttas i fråga om både förslag som inhämtas från andra högskoleenheter och förslag som väcks på annat sätt. Det egentliga syftet med detta påpekande är att ge en erinran om vad som bör höra till god ordning vid beredning av de viktiga ärendena om utseende av sakkunniga, nämligen att *förslag bör inhämtas från andra lärosäten.*

I 1964 års universitetsstadga (121 §) fanns detaljerade regler om hur den i ett tillsättningsärende behöriga fakulteten eller sektionen skulle samverka med motsvarande organ vid envar av övriga berörda akademiska läroanstalter innan sakkunniga utsågs. Förslag om sakkunniga skulle inhämtas och avges i noga angiven ordning. Dessa regler upphävdes genom 1975 års ingripande reform av proceduren vid professorstillsättning. I författningsförarbetena anfördes som motivering främst att denna samverkan mellan läroanstalter medförde avsevärd tidsutdräkt (SOU 1973:54 s. 82). Där sades dock också att berörda organ självfallet var oförhindrade att samråda med företrädare för andra läroanstalter. Vid de överläggningar som vår utredning under hösten 1988 hållit med representanter för universitet och andra högskolor har framkommit att det allmänt anses höra till god ordning att dekanus eller den som eljest bereder ärenden om utseende av sakkunniga låter inhämta förslag från andra lärosäten. Emellertid har också framkommit att åtminstone enstaka berörda organ inte följer den ordningen. Mot denna bakgrund och med hänsyn till sakkunnigbedömningens vitala betydelse för tillsättningsproceduren menar utredningen att fog finns för att nu återinföra en bestämmelse om inhämtande av förslag om sakkunniga, ehuru endast i den starkt modifierade form som andra meningen av 57 a § utgör.

Utredningen har här tänkt sig att fakultets- eller sektionsnämnden normalt skall inhämta förslag på sakkunniga från systerorganen vid minst två andra högskoleenheter där tjänster i motsvarande ämnen finns inrättade. Ordningen är avsedd att tillgodose intresset av ett tillräckligt brett underlag för nämndens beslut, och den bör inte frångås annat än då sådant underlag är säkerställt på annat sätt. Om en nämnd undantagsvis med fog anser sig ha en helt tillräcklig överblick över

kretsen av tänkbara sakkunniga och över de omständigheter som bör beaktas vid valet, skall förfarandet inte behöva belastas med någon interakademisk samverkan av åsyftat slag.

Att de organ, till vilka framställning om avgivande av förslag riktas, bör efterkomma framställningen följer av den allmänna förvaltningsrättsliga principen om myndigheternas skyldighet att lämna varandra hjälp inom ramen för den egna verksamheten, jfr 6 och 13 §§ förvaltningslagen. Undantagsvis kan förekomma att det inte finns två andra motsvarande högskoleorgan att inhämta förslag från. I så fall kan vara befogat att nämnden försöker samverka med annan forskningsinrättning inom landet eller med närmast motsvarande universitetsorgan i något grannland.

I andra meningen förutsätts att förslag om sakkunniga kan inges också av andra än systerorganen. Rutinmässigt bör fakultets- eller sektionsnämndens egna ledamöter erinras om att de bör avge förslag senast en vecka före sammanträdet. Av fakultets- och sektionskollegiets övriga ledamöter bör i vart fall de som är experter inom det ämne som den utlysta tjänsten avser beredas tillfälle att avge förslag. Även andra som berörs av ärendet kan avge förslag, vare sig de anmodats att göra det eller inte. Här må inskjutas att enligt nämndens mening ingenting hindrar de sökande till tjänsten att inge förslag, låt vara att förslag från det hållet kan tarva prövning med särskild omsorg. Det är att märka att ett förslag från en sökande innebär ett godtagande på förhand från dennes sida av de personer som där nämns.

Regleringen i 57 a § kan medföra risker för tidsutdräkt, och dessa bör givetvis så långt möjligt minskas genom passande åtgärder. Vanligen torde det inte vara meningsfullt att det avges förslag om sakkunniga innan man vet vilka som har sökt tjänsten, men emellanåt bör samrådsförfarandet kunna förberedas genom att tilltänkta remissorgan i god tid underrättas om ärendet och dess tidsplan. Finns flera remissorgan att välja mellan, torde valet någon gång kunna ske på sakligt sätt under beaktande av hur det ena och andra organets sammanträdestider passar in i tidsplanen. Det finns inget hinder mot att fakultets- eller sektionsnämnden delegerar (enligt 14 kap. 29 § HF) till dekanus eller

annan lämplig ledamot att fatta det slutliga beslutet om utseende av sakkunniga efter inhämtande av komplettande upplysningar i något avseende, t.ex. i frågan om en föreslagen person är villig att åtaga sig uppdraget. En riktpunkt bör enligt utredningens mening vara att beslut om utseende av sakkunniga fattas inom sex veckor efter ansökningstidens utgång.

59 §

Paragrafen innehåller särbestämmelser om hur en tjänsteförslagsnämnd skall vara sammansatt vid sådana *högskoleenheter, till vilka fakultets- eller sektionskollegium inte är knutet* (författningsmotiv, se prop. 1975:9 s. 558 f). Här avses de högskolor som saknar permanent forsknings- och forskarutbildningsorganisation. En uppräkning finns i bilaga 10 a till HF. Vid dessa högskolor omfattar tjänsteförslagsnämndernas verksamhet främst tjänster som högskolelektor. I paragrafen föreslår utredningen en saklig ändring beträffande studeranderepresentantens ställning vilken ändring motsvarar vad som ovan förordats för 56 § såvitt gäller universitet och högskolor med permanent forsknings- och forskarutbildningsorganisation. Företrädaren för de studerande föreslås sålunda få närvaro- och yttranderätt samt rätt att få avvikande mening antecknad men inte rätt att delta i besluten. Om argumenten för ändringen hänvisas till motiven till 56 §. Det må understrykas att 59 § har betydelse främst för lektorstjänster, varför vad som anfördes om sådana tjänster i motiven till 56 § är att beakta också här.

Skulle förslaget beträffande studerandeföreträdarens ställning genomföras, kommer en tjänsteförslagsnämnd som avses i denna paragraf att ha sex ledamöter i stället för som tidigare sju. Faller rösterna lika vid en omröstning, har ordföranden utslagsröst i enlighet med 18 § andra stycket förvaltningslagen.

Utredningen förordar också en ändring av framställningsteknisk art. Föreskrifterna om företrädare för de anställda och för de studerande skall enligt utredningens förslag ha samma innebörd i 56 § och i 59 §.

För korthetens skull kan det då vara befogat att låta regleringen i 59 § i denna del få formen av en hänvisning till motsvarande reglering i 56 §.

59 a §

En speciell reglering av tjänsteförslagsnämnds sammansättning finns i förevarande paragraf såvitt gäller ärenden om tjänst som professor, med vilken är förenat *konstnärligt utvecklingsarbete*. Regleringen gäller också för motsvarande tjänst som högskolelektor. Tjänster av dessa slag finns inrättade vid en rad högskoleenheter (se ovan 3.4.2), och de organisatoriska förhållandena varierar ganska starkt mellan olika berörda enheter. Utredningen föreslår två sakliga ändringar i denna paragraf.

Beträffande bestämmelsen i punkt 2 av första stycket föreslås att kretsen av de lärare, som har att välja vice ordförande, skall begränsas till dem som är mer fast knutna till den berörda verksamheten och som därför i särskild mån kan sägas vara bärare av dennas intressen. Valkorporationen bör enligt utredningens mening bestå av de lärare vilka innehar tjänster med minst halvtidstjänstgöring och vilka arbetar vid den berörda verksamheten.

Det andra förslaget om ändring i sak avser studerandeföreträdarens ställning. Här hänvisar utredningen till vad som sagts ovan i motiven till motsvarande ändring i 56 och 59 §§.

Vidare förordas en ändring av framställningsteknisk art. Den motsvarar den ovan berörda ändringen i 59 §.

Regleringen i 59 a § om tjänsteförslagsnämnds sammansättning vid handläggning av ärenden om professurer och lektorat i konstnärliga ämnen innefattar för närvarande att en nämnd skall ha åtta ledamöter. Utredningens förslag innebär att antalet ledamöter reduceras till sju.

61 § (jfr 12 kap. 50 § femte stycket FSLU)

I denna paragraf rörande suppleanter för ledamöter i tjänsteförslagsnämnder föreslås endast den ändringen att till uppräkningen i första meningen av första stycket fogas punkt 4 av 57 § första stycket. Någon suppleant skall sålunda inte utses för den s.k. extra ledamot som utredningen föreslår införd.

62 a §

Den i detta lagrum intagna regleringen av telefonsammanträden med tjänsteförslagsnämnd föreslås flyttad till 63 §, se nedan. Därmed kan nuvarande 62 a § upphävas.

63 § (jfr 12 kap. 54 § och 2 kap. 9 a § FSLU)

I paragrafen stadgas nu att ärenden avgörs *efter föredragning*. Efter ordalagen skulle stadgandet kunna uppfattas så att någon ledamot i nämnden eller en tjänsteman, som inte deltar i besluten, borde svara för en i princip fullständig föredragning av allt betydelsefullt material i ett tillsättningsärende innan detta avgörs i nämnden. Även om något delade meningar om innebörden må ha gjort sig gällande i den praktiska tillämpningen, lär det vanliga förfarandet vara att ordföranden eller en tjänsteman kort rekapitulerar vad som väsentligen förekommit i ärendet varefter ordföranden efter hand lägger fram de frågor som nämnden följdenligt har att ta ställning till. En sådan ordning synes också vara lämplig, särskilt som alla ledamöter får antagas ha förmåga förbereda sig för beslut genom självständigt studium av handlingar som är av betydelse i ärendet. Enligt utredningens mening behövs inte något stadgande om föredragning, utan det bör kunna överlämnas till tjänsteförslagsnämnden att bestämma hur ärenden skall handläggas inom nämnden då de nått avgörandestadiet. I enlighet härmed förordar utredningen att den nu gällande föreskriften i 63 § upphävs.

I sammanhanget må nämnas att ärenden i tjänsteförslagsnämnd enligt 18 § förvaltningslagen skall avgöras enligt den s.k. kollektiva beslutsformen. Denna innebär att ledamöterna vid beslutsfattandet inte behöver individuellt formulera sin mening i tur och ordning utan att de endast har att godta eller förkasta de förslag som ordföranden efter hand framställer. Avvikande mening kan dock anmälas i den ordning som föreskrivs i 19 § förvaltningslagen.

Det författningsrum som blir ledigt vid ett upphävande av nu gällande föreskrift i 19 kap. 63 § HF bör fyllas genom att dit överförs den reglering om *telefonsammanträden* som nu finns i 62 a §. Utredningen förordar emellertid att regleringen i samband därmed ändras så att föreskriften i första styckets andra mening, som säger att den sammanträdesformen bör användas restriktivt, utgår. Det måste nämligen anses följa redan av den lämplighetsbedömning som skall göras i enlighet med första meningen att nämnden noga skall väga nackdelar mot fördelar innan sammanträde sätts ut att hållas per telefon. I okomplicerade frågor bör givetvis tid och pengar sparas genom att t.ex. en utomlands bosatt sakkunnig deltar per telefon i en överläggning som övriga ledamöter samlas till. Om olika uppfattningar är företrädda bland de sakkunniga i en huvudfråga i ett tillsättningsärende, torde dock regelmässigt krävas att uppfattningarna kan få konfronteras mot varandra vid en sammankomst och att övriga ledamöter då också får tillfälle att ställa frågor och följdfrågor till de sakkunniga.

Den föreskrift om beslutförhet vid telefonsammanträde som nu finns i 62 a § andra stycket föreslås utan ändring i sak överförd till 63 § andra meningen.

67 § (jfr 12 kap. 58 § FSLU)

Paragrafen innehåller bestämmelser om hur professorstjänst som tillsätts av regeringen skall kungöras ledig. I *första stycket* ges vissa regler om kungörelses innehåll. Här föreslås nu den sakliga ändringen att kungörelsen skall innehålla erinran inte endast om den frist inom vilken åberopade handlingar skall ges in (enligt 69 § tredje stycket i för-

slaget) utan också om sökandes åliggande att ge in en kortfattad redogörelse för sin vetenskapliga och pedagogiska verksamhet (enligt 69 § första stycket i förslaget). Dessutom föreslås nu att det i kungörelsen i förekommande fall skall inrymmas upplysning om meddelad föreskrift om att sökande skall ange en begränsad mängd arbeten som åberopas i första hand (enligt 69 § andra stycket i förslaget). Sådan föreskrift bör normalt kunna utformas så kortfattad att den i sin helhet kan tas in i kungörelsen. Om föreskriften undantagsvis är alltför omfattande för att så skall kunna ske, får kungörelsen i denna del inskränkas till att innefatta upplysning om att dylik föreskrift har meddelats jämte uppgift om var besked kan erhållas om föreskriftens närmare innehåll.

När det finns anledning räkna med att en eller flera utomnordiska sakkunniga kommer att engageras i ett tillsättningsärende, bör – som redan har berörts i kommentaren till 57 § – i kungörelsen anges att ansökningshandlingarna skall vara skrivna på *engelska språket*.

Om sättet för offentliggörandet är endast föreskrivet att kungörelsen – utöver att den anslås på högskolans anslagstavla – skall införas i Post- och Inrikes Tidningar. Sveriges professorers förening har i ett remissyttrande till utredningen understrukit det angelägna i att alla intresserade skall få veta att en professorstjänst är ledig, och föreningen har med hänvisning härtill föreslagit att ledig professur skall utannonseras i tidskrift som vanligen läses av universitetslärare och i någon dagstidning.

I frågan om hur *annonsering* bör ske vill utredningen understryka att föreskriften i 67 § första stycket om sättet för offentliggörande självfallet inte får tolkas motsatsvis. Vad som anges i föreskriften är endast det minimum som ovillkorligen måste iakttas. Varje rektorsämbete har för sin högskola ett högsta ansvar för att verksamheten där ges en så hög vetenskaplig och pedagogisk standard som möjligt, och därav bör följa ett ansvar för effektiv rekrytering till professorstjänsterna. I linje härmed bör företrädare för rektorsämbete och berörd fakultets- eller sektionsnämnd inför varje ledigförklaring av professur noga överväga hur offentliggörande skall ske för att kännedom skall spridas på lämpligaste sätt bland alla presumtiva sökande. Annonsering i en eller flera tid-

skrifter eller tidningar utöver Post- och Inrikes Tidningar är något som ofta kan vara befogat, men behoven och förhållandena lär variera starkt från det ena vetenskapsområdet till det andra. Någon reglering i författning av frågan synes inte påkallad, utan det bör med förtroende kunna överlåtas åt högskoleenheternas ledningsorgan att agera efter bästa omdöme då det gäller att sprida kännedom om lediga professorstjänster utöver vad som nu sägs i författningstexten.

Vid utredningens överläggningar med företrädare för högskolorna har framkommit att åtminstone enstaka högskolor genom särskilda åtgärder söker främja effektiv rekrytering till professorstjänsterna. Vid en högskola har utvecklats nära nog till rutin att det i god tid innan ledigförklaring skall ske tillsätts en rekryteringsgrupp med uppgift att inventera beståndet av tänkbara kandidater och att föreslå rekryteringsåtgärder av olika slag. Enligt utredningens uppfattning kan det också vara lämpligt att högskolorna vid behov vidtar särskilda åtgärder för rekrytering till professorstjänsterna, förutsatt givetvis att verksamheten bedrivs på ett sakligt och opartiskt sätt.

I *andra stycket* finns regler om när professorstjänst skall kungöras ledig. I fråga om tjänst, vars innehavare skall avgå med *ålderspension*, förordar utredningen den ändringen att kungörelse normalt skall utfärdas minst ett år och sex månader före avgången i stället för minst nio månader före densamma. Skälen för den ändringen har redovisats i den allmänna motiveringen.

I gällande reglering anges också en tidigaste tidpunkt för ledigkungörande, nämligen två år före avgången. Enligt utredningens uppfattning bör emellertid föreskrift därom kunna undvaras. En viss spärr mot alltför tidiga ledigförklaringar följer redan av bestämmelsen i 40 §, till vilken 67 § andra stycket hänvisar och vilken innebär att tillsättningsförfarande inte får inledas förrän de i 47–51 §§ reglerade frågorna om omprövning har tjänst har avgjorts slutligt. Och i övrigt torde kunna överlåtas åt rektorsämbetena att med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet bedöma när förfarandet tidigast bör inledas.

Det har uppgivits att det i praktiken ibland kan möta svårigheter att i pensionsfall tillämpa HF:s reglering av när tjänst skall ledigförklaras. Svårigheterna har att göra med att avgående tjänsteinnehavare har viss frihet att välja tidpunkt för avgång och att det saknas bindande föreskrifter om skyldighet för denne att lämna besked i god tid dessförinnan. Enligt 3 § av 1974 års allmänna pensionsavtal jämte 4 § 3 mom. statens allmänna tjänstepensionsreglemente och kungl. brev den 15 januari 1960 omfattar den s.k. pensioneringsperioden för en professor 18 månader. Periodens nedre gräns infaller vid utgången av kalenderhalvåret närmast före det kalenderhalvår varunder 65 års ålder uppnås. Inom pensioneringsperioden kan den avgående tjänsteinnehavaren normalt välja tidpunkt för avgång. I 12 § förordningen (1984:1039) om handläggning av ärenden om statliga tjänstepensionsförmåner finns en föreskrift om att arbetstagare, vars tjänst tillsätts efter sakkunnigförfarande, bör ge in ansökan om ålderspension senast 18 månader före beräknad avgångsdag. Det saknas dock bestämmelse om påföljd för den som försummar att ge in ansökan i tid, och här kan heller inte komma i fråga någon analog tillämpning av de med sanktioner försedda arbetsrättsliga bestämmelserna om uppsägning av anställningsavtal.

Att införa ändrade och mer bindande regler om professors skyldighet att lämna besked om tidpunkt för avgång med ålderspension bör enligt utredningens mening inte övervägas för att tillgodose behov som aktualiseras inom ramen för utredningens uppdrag. Såsom nämnts finns redan i 1984 års förordning en föreskrift om att ansökan om pension i hithörande fall bör ges in 18 månader i förväg, låt vara att föreskriften inte är försedd med sanktion. Rimligen bör man vidare kunna räkna med att det stora flertalet berörda tjänsteinnehavare kommer att på förfrågan lojalt lämna besked inom önskad tid. En lämplig rutin för att trygga en följdriktig tillämpning av den av utredningen förordade regleringen i 67 § andra stycket HF synes böra innefatta, att man från högskolans sida cirka två år innan tjänsteinnehavaren når pensioneringsperiodens nedre gräns gör en förfrågan om vid vilken tidpunkt denne önskar avgå. Vill denne då skjuta på beslutet, kan det vara lämpligt att man från arbetsgivarsidan, samtidigt som rätten till senare ställningstagande vitsordas, erinrar om föreskriften i 12 § av 1984 års handlägg-

ningsförordning om tid för ansökan om pension samt om den här aktuella föreskriften i 19 kap. 67 § HF om tidpunkt för ledigkungörelse.

I kungörelser om ledig professorstjänst brukar inte anges tidpunkt för tjänstens tillträdande, och detta synes vara godtagbart. På det sättet kan skapas viss handlingsfrihet i fall då ledigförklaring anses böra ske relativt tidigt i brist på klart besked från den avgående innehavaren om när han avser att avgå.

Ett genomförande av utredningens förslag om ledigförklaring senast ett år och sex månader före pensionsavgång kommer att medföra att utnämningar undantagsvis kan ske i mycket god tid innan den avgående innehavaren lämnar tjänsten. Det kan då ibland finnas befogad anledning att försöka åstadkomma någon sorts förtida anställning för den utvalde kandidaten när denne så önskar. Om ekonomiska resurser för ändamålet finns eller kan uppbringas, kan sålunda tjänsten tänkas bli parallellbesatt för någon tid, vilket kan underlätta den nye professorns övertagande av ansvaret för ämnet.

Beträffande tjänst som blir ledig vid dödsfall eller *annan avgång i förtid* måste liksom hittills föreskrivas att ledigförklaring skall ske snarast möjligt. I så fall måste godtas att tjänsten kommer att sakna ordinarie innehavare för någon tid, och olägenheterna härav får i görligaste mån minskas genom att vikarie förordnas. Ofta kommer då att kunna förutses behov av vikarie för den relativt långa tid som ett tillsättningsförfarande normalt kräver. Beträffande den situationen bör här erinras om att högskolemyndigheterna inte är bundna på samma sätt som andra statliga myndigheter av de allmänna bestämmelserna om s.k. *långtidsvikariat* i 15 § första stycket anställningsförordningen (1965:601) vilka innebär att vikariat som beräknas vara minst sex månader i följd med minst 40 % av heltidstjänstgöring skall tillsättas i samma ordning som tjänsten. Enligt en specialregel i 21 kap. 1 a § högskoleförordningen skall de bestämmelserna i anställningsförordningen inte tillämpas vid tillsättning av vikariat på professur eller högskolelektorat, om vikariatet beräknas vara kortare tid än två år. Inom den tidsramen öppnar sålunda specialregeln möjlighet för en högskolemyndighet att rekrytera en vikarie, som kan ge stabilitet åt verksamheten under tid då ordina-

rie innehavare saknas, utan att den i HF föreskrivna, relativt omständliga proceduren för professorstillsättning behöver iakttas.

69 § (jfr 12 kap. 60 § FSLU)

Paragrafen innehåller bestämmelser om ansökningshandlingar m.m. I *första stycket* finns en sedan 1975 gällande föreskrift om att den sökande skall ge in *en kortfattad skriftlig redogörelse för sin vetenskapliga och pedagogiska verksamhet.* Bestämmelsens tillkomsthistoria (se särskilt SOU 1966:67 s. 241 f) visar att tanken varit att redogörelsen skall ge sakkunniga och andra bedömare en vägledning så att de kan se vilka undersökningar och resultat som bör ges en central ställning vid bedömningen. Ordalagen i den gällande bestämmelsen ger emellertid inte tydligt uttryck för den tanken, och det är ganska vanligt att avgivna redogörelser har i huvudsak deskriptiv karaktär genom att mer eller mindre vidlyftigt räkna upp genomförda undersökningar utan att ge klart besked om vilka uppnådda resultat som enligt den sökandes mening främst bör beaktas i ärendet. Utredningen förordar därför att regleringen förtydligas genom tillägg av en andra mening som anger att det av redogörelsen skall framgå inte bara vilka undersökningar utan också vilka resultat och prestationer i övrigt som den sökande menar är viktigast i ärendet. Vad som bör framhävas i redogörelsen är enligt utredningens mening först och främst *de vetenskapliga landvinningar* som den sökande anser sig ha gjort.

Såsom redan antytts är syftet med bestämmelsen om den sökandes s.k. självdeklaration främst att underlätta de sakkunnigas och andra bedömares arbete i befordringsärendet. Det åberopade materialet är ofta synnerligen omfattande och av mångskiftande karaktär, och redogörelsen bör därför strukturera materialet, dvs. sortera detsamma och framställa det på ett överskådligt sätt. Redogörelsen skall vidare ge vägledning om vad som i ärendet med hänsyn till tjänstens inriktning enligt den sökandens mening är centralt då dennes skicklighet bedöms. Det bör påpekas att frånvaron av sådan vägledning kan vara till nackdel för den sökande själv.

I redogörelsen bör i förekommande fall anges i vilken utsträckning forskningsresultaten uppnåtts i samarbete med andra forskare och vari den egna insatsen därvid bestått. Viktigt är givetvis att det uppges på vad sätt vetenskaplig skicklighet har visats genom planering och ledning av forskning.

Liksom hittills skall författningstexten ange att redogörelsen skall vara kortfattad. Den bör enligt utredningens uppfattning normalt inte vara längre än fem sidor. Om ansökningshandlingarna enligt ledigkungörelsen skall vara avfattade på engelska (jfr ovan kommentarerna till 57 och 67 §§), gäller detta givetvis också den här avsedda redogörelsen.

I *andra stycket* har i förslaget tagits in en helt ny bestämmelse vilken i förening med en likaledes ny föreskrift i 71 a § är av central betydelse i utredningsärendet. Bestämmelsen innefattar att fakultets- eller sektionsnämnden får föreskriva att sökande skall ange en *begränsad mängd skrifter eller andra arbeten som den sökande i första hand åberopar* för att styrka sin skicklighet i vetenskapliga och andra avseenden som är av betydelse i tillsättningsärendet. Skälen har redovisats i den allmänna motiveringen, och som där framgår är det huvudsakliga syftet med bestämmelsen att skapa förutsättningar för att de sakkunnigas och övriga bedömares arbetsinsatser skall kunna koncentreras på vad som bör vara det väsentliga i ett tillsättningsärende, nämligen de sökandes förnämsta vetenskapliga, pedagogiska och andra relevanta prestationer. Av den allmänna motiveringen framgår också att bestämmelsen skall ses i samband med den nyss nämnda föreskriften i 71 a § som på visst sätt begränsar tjänsteförslagsnämndens granskningsskyldighet till att avse de i första hand åberopade arbetena. En reform i linje med de principer som de två bestämmelserna bygger på är efter utredningens mening nödvändig, om man skall kunna behålla ett sakkunnigförfarande som är av hög kvalitet och som innefattar att experter gör en jämförande och skriftligen redovisad bedömning av de sökandes skicklighet.

Behörighet att utfärda föreskrift enligt andra stycket skall enligt förslaget tillkomma fakultets- eller sektionsnämnden där sådan finns. I andra fall får behörigheten tillkomma närmast motsvarande organ. I

den mån saken aktualiseras vid de konstnärliga högskolorna blir det fråga om högskolestyrelsen.

Som framgår av ordalagen är regleringen i andra stycket avsedd att vara *fakultativ*. Behöver man i ett ärende inte räkna med annat än några få sökande med begränsad produktion, kan den behöriga nämnden sålunda avstå från att meddela någon föreskrift om att en begränsad mängd skrifter skall åberopas i första hand. För sin del tycker dock utredningen att det kan vara lämpligt att sådan föreskrift meddelas också i sådana fall, eftersom de sakkunnigas arbete torde underlättas av att de på det sättet får besked om hur de sökande själva rangordnar sina skrifter. Om bestämmelsens samband med regeln i 71 a § bör tilläggas följande. Det förhållande att föreskrift har meddelats enligt förevarande lagrum binder inte tjänsteförslagsnämnden vid dess tillämpning av 71 a §, eftersom också den regeln är fakultativ. Även om fakultets- eller sektionsnämnden har meddelat här åsyftat föreskrift, kan sålunda tjänsteförslagsnämnden ta på sig bördan att granska de sökandes samtliga åberopade skrifter, förutsatt att ärendets beskaffenhet gör detta befogat.

Beslut om meddelande av föreskrift enligt andra stycket skall enligt förslaget fattas innan tjänsten utlyses ledig. Vilket närmare innehåll sådan föreskrift bör ha är något som enligt utredningens uppfattning bör överlämnas till den för vetenskapsområdet behöriga nämnden att besluta om, eftersom förhållandena och därmed behoven av föreskrifter synes variera starkt inte endast mellan olika discipliner utan också från tid till annan inom samma disciplin. Några anvisningar om sådana föreskrifters innehåll bör sålunda inte utfärdas i författningsform. Av allmänna förvaltningsrättsliga principer följer att nämndens beslut skall grundas på överväganden som är sakliga och opartiska.

Hur många skrifter som skall anges i en föreskrift enligt andra stycket bör såsom framgått bero på förhållandena i det aktuella fallet, men utredningen vill säga något om vad den föreställt sig kunna vara rimligt. Inom discipliner där viktigare forskningsresultat normalt publiceras i form av monografier eller större uppsatser, såsom inom humaniora, samhällsvetenskap och juridik, borde antalet verk som åberopas i första

hand ofta kunna begränsas till ett tiotal. Inom discipliner där uppsatser är den normala publikationsformen, såsom inom medicin och annan naturvetenskap, synes antalet kunna sättas så högt som 20 eller mer. Omständigheterna i det enskilda fallet bör såsom nämnts vara avgörande. Den tilltänkta regleringen bör också ge utrymme för samtidig maximering till visst antal sidor.

Som exempel på hur en föreskrift om förstahandsåberopade verk skulle kunna utformas i ett humanistiskt eller juridiskt tillsättningsärende må nämnas följande:

"Sökande skall inge en förteckning över de skrifter som åberopas i ärendet. Av dessa skall anges högst tio skrifter som den sökande åberopar i första hand för att styrka sin skicklighet i de avseenden som är av betydelse i ärendet. De sålunda i första hand åberopade skrifterna bör om möjligt representera olika slag av framställningar såsom t.ex. monografier, läroböcker, uppsatser och recensioner. Tillhopa bör dessa skrifter inte omfatta mer än 1 000 sidor."

Vad beträffar möjligheten att *överklaga* ett beslut, som en fakultets- eller sektionsnämnd fattat med stöd av stadgandet i andra stycket, vill utredningen framhålla följande. Enligt 25 kap. 7 § HF får ett beslut av en lokal högskolemyndighet överklagas hos UHÄ, om inte annat följer av vissa angivna bestämmelser (som här saknar intresse) eller annan föreskrift. Bestämmelsen tycks lämna utrymme för en i princip obegränsad överklagbarhet, men så skall den rimligen inte förstås. En besvärsregel av denna typ, som inte preciserar vilka beslut som kan överklagas utan helt allmänt anger att beslut enligt viss författning får överklagas hos viss myndighet, kan inte tas till intäkt för att alla sådana beslut kan överklagas oberoende av beslutens innebörd. Dylika reglers primära funktion är nämligen att utpeka behörig besvärsinstans, och de anses inte resa något hinder mot att man i praxis uppställer vissa krav på beslutets karaktär för att besvärsvägen skall stå öppen (se härtill Ragnemalm, Förvaltningsprocessrättens grunder, 5 uppl. 1987, s. 109 ff). En i förvaltningspraxis utbildad princip, som tillkommit för att handläggningen inte onödigt skall fördröjas, innebär att beslut under initial- eller beredningsstadiet frånkännes överklagbarhet. Ibland

kan visserligen besvärsvägen stå öppen, men härför krävs i regel att beredningsbeslutet medför beaktansvärda fristående verkningar. Den angivna principen, att beslut under handläggningen inte kan överklagas särskilt, torde – och bör enligt utredningens mening – få till följd att det inte skall vara möjligt att överklaga ett sådant beslut av fakultets- eller sektionsnämnd som avses i andra stycket. Det bör tilläggas att en sökande som i sinom tid överklagar tjänsteförslagsnämndens tillsättningsförslag inte då är avskuren från att låta sin argumentation avse också beredningsbeslut av här aktuellt slag.

Tredje stycket av utredningens förslag är likalydande med andra stycket av den gällande bestämmelsen.

I *fjärde stycket* av förslaget, som motsvarar det nu gällande tredje stycket, regleras hur många exemplar av åberopade arbeten som bör ges in. För det fall då föreskrift enligt andra stycket inte har meddelats föreslås ingen ändring. Har däremot dylik föreskrift meddelats, bör enligt utredningens förslag krävas att de i första hand åberopade arbetena ges in i fyra exemplar medan övriga åberopade arbeten skall ges in i anslutning till ansökan endast i ett exemplar. Sådana övriga arbeten kan visserligen också komma att behöva granskas av de sakkunniga, men med det system för handläggning av tillsättningsärenden som utredningen förordar (jfr 71 a §) blir det aktuellt med sådan granskning endast såvitt gäller de sökande som utväljs såsom mest meriterade. Från dessa får då vid behov infordras de arbeten som har åberopats i andra hand. Att krav ställs på att ett exemplar av de andrahandsåberopade arbetena ges in redan i anslutning till ansökan har att göra med att det därigenom blir möjligt att kontrollera att alla åberopade prestationer har utförts senast tre veckor efter ansökningstidens utgång.

70 § (jfr 12 kap. 61 § FSLU)

Den gällande regleringen i denna paragraf tar sikte på fall då ansökningar eller andra handlingar har givits in för sent och anger hur tjänsteförslagsnämnden skall hantera fallen. Vid utredningens överläggningar med företrädare för högskoleenheterna har framkommit att det

råder ovisshet eller missuppfattningar om regleringens innebörd. Denna har på flera håll tolkats så att det skulle ankomma på tjänsteförslagsnämnden – och inte på tillsättningsmyndigheten, dvs. regeringen – att slutligt avgöra frågan huruvida en för sent inkommen ansökan eller handling skall beaktas eller inte. Utredningen förordar att regleringen förtydligas genom en i *första meningen* intagen upplysning om att det ankommer på regeringen att avgöra om en för sent inkommen ansökan skall beaktas samt att det avgörandet träffas först efter det att tjänsteförslagsnämndens förslag har överlämnats till regeringen.

Andra meningen i utredningens förslag motsvarar den gällande föreskriften i 70 § men genom ett tillägg framhävs att nämndens ställningstagande bara avser vad som skall gälla vid nämndens handläggning, dvs. vid beredningen av ärendet inför regeringens beslut. Avgörande för nämndens prövning skall liksom tidigare vara om det medför avsevärd olägenhet eller inte att en för sent inkommen ansökan tas upp. Har de sakkunniga ännu inte vidtalats då ansökan kommer in, kan sådan olägenhet inte anses uppkomma. I övrigt måste bedömning bero på omständigheterna i det enskilda fallet. Om t.ex. de sakkunniga har hunnit till slutfasen av sitt arbete innan en ansökan kommer in, synes olägenheten av ett beaktande normalt bli så stor att den måste bedömas som avsevärd i bestämmelsens mening.

Här må inskjutas att *regeringen*, då fråga är om tjänst som tillsätts av denna, inte binds av några regler i skriven lag vid sin prövning av om en för sent inkommen ansökan skall beaktas. I 4 kap. 4 § LOA finns visserligen en bestämmelse om att ledigkungjord tjänst inte får tillsättas med annan än den som sökt tjänsten inom föreskriven tid, om det inte föreligger särskilda skäl, men den bestämmelsen gäller enligt sin ordalydelse endast tjänst som tillsätts av annan myndighet än regeringen. Utredningen har inte funnit anledning att söka närmare fastställa vilken praxis regeringen tillämpar i hithörande frågor. Det synes dock klart att regeringen godtar för sent inkomna ansökningar om det föreligger särskilda skäl i den mening som avses i den nyssnämnda bestämmelsen. Som dylika skäl torde betraktas inte bara att den sökande haft godtagbar ursäkt för förseningen, t.ex. sjukdom, utlandsvistelse eller försening i postgången, utan också att den som sökt tjänsten efter an-

sökningstidens utgång befinns vara avsevärt överlägsen sina medsökande (jfr Lidbeck, Normark och Ryman, Statens tjänstemän, 1970, s. 85, Wennergren, I statens tjänst, 4 uppl. 1985, s. 80, och prop. 1965:60 s. 150).

Från tillämpningen må nämnas ett uppmärksammat fall som avsåg tillsättning år 1987 av en professur inom tekniska fakulteten vid universitetet i Linköping (utbildningsdepartementets dnr 3514/86). Här tillsattes tjänsten med en person som hade anmält sig som sökande först mer än nio månader efter ansökningstidens utgång och som varit förordnad och även fungerat som sakkunnig i samma tillsättningsärende. Om man bortser från den komplikation som ligger i att vederbörande varit sakkunnig i ärendet, kan sägas att godtagandet av den sena ansökan i detta fall torde harmoniera med den nämnda regleringen i 4 kap. 4 § LOA. Den sökande som utnämndes synes nämligen ha varit avsevärt överlägsen övriga sökande.

Handläggningen av det nämnda tillsättningsärendet föranledde en anmälan till justitiekanslern. Eftersom dennes tillsyn inte omfattar regeringen, föranledde anmälan ingen prövning av vad som förekommit i ärendet (JK dnr 2155–87–21). I anmälan hade också begärts särskild utredning beträffande brister i tillämpning av högskoleförordningen såvitt gällde bl.a. beaktande av ansökan i ett sent skede av tillsättningsförfarandet under sådana förhållanden som förevarit i ärendet. Justitiekanslern förklarade att den begäran inte kunde föranleda åtgärd från hans sida men överlämnade kopia av handlingarna i ärendet till vår utredning för kännedom. Utredningen har övervägt den lagstiftningsfråga rörande sent inkomna ansökningar som ärendet aktualiserat men har inte kunnat finna att det föreligger behov att lagreglera regeringens handlande beträffande sådana ansökningar. I detta sammanhang må emellertid erinras om vad utredningen föreslår i 71 § andra stycket såvitt gäller tidsfrist för tjänsteförslagsnämnds inbjudan av någon som inte sökt en tjänst att göra detta. Den värdering som ligger till grund för det förslaget synes böra beaktas också då en ansökan kommer in på sent stadium utan att vara föranledd av en inbjudan.

I en *tredje mening* av 70 § föreslår utredningen en föreskrift av innebörd att handlingar som ges in efter de frister, som är angivna i 69 § tredje stycket, inte skall beaktas i tillsättningsärenden om det inte kan visas att de varit fullbordade dessförinnan. Redan det allmänna behovet av ordning och reda talar för en sådan bestämmelse. Härtill kommer intresset av att konkurrensförhållandet mellan de sökande inte skall kunna förryckas på ett otillbörligt sätt (jfr Wennergren a.a. s. 81 med hänv.).

71 § (jfr 12 kap. 62 § FSLU)

Paragrafen innehåller regler om att tjänsteförslagsnämnden skall efter ansökningstidens utgång kunna utfärda *inbjudan* till någon som inte sökt tjänsten att göra detta. Reglerna infördes genom 1975 års reform samtidigt som ett sedan gammalt tillämpat förfarande med kallelse av viss person till tjänsten utrangerades (jfr SOU 1973:54 s. 93 ff). De gällande reglerna uppställer ganska höga krav för att inbjudan skall få utfärdas, och det synes ha varit ovanligt att föreliggande möjligheter har utnyttjats. Enligt utredningens mening bör möjligheterna vidgas.

Bestämmelsen i *första stycket* tar sikte på fallet att *ingen har sökt tjänsten i tid*. Tjänsteförslagsnämnden får då enligt gällande reglering bjuda in viss person att söka tjänsten men endast under förutsättning att denne kan antas ha haft befogad anledning att inte anmäla sig som sökande. Den förutsättningen bör slopas enligt utredningens uppfattning. Om det verkligen finns en person som har den skicklighet och förmåga som behövs för att fullgöra tjänsten väl och som kan övertalas att acceptera tjänsten, bör denne, om det ligger i högskolans och vetenskapens intresse att så sker, kunna inbjudas att söka tjänsten oavsett vilken anledning som må ha funnits till att vederbörande inte anmält sig som sökande. Och andra beaktansvärda intressen kan knappast finnas i förevarande fall. Självfallet gäller, utan att det sägs i författningstexten, att försök till rekrytering i förevarande ordning inte skall företas annat än om det på goda grunder kan antas att vederbörande är kompetent till tjänsten.

I det fall som avses i första stycket bör frågan om inbjudan aktualiseras genast efter det att ansökningstiden gått ut. I det läget lär några sakkunniga inte ha utsetts. I gällande reglering torde förutsättas att tjänsteförslagsnämndens övriga ledamöter då har behörighet att utfärda inbjudan utan hinder av de regler om beslutförhet i 62 § som avser upprättande av förslag till professorstjänst. Vid den eventuellt följande slutliga prövningen av en inbjuden persons behörighet och av om denne skall föreslås till tjänsten skall självfallet de nämnda reglerna iakttas och sakkunniga sålunda ingå i nämnden.

I *andra stycket* avses situationen att *det finns sökande som har anmält sig i tid*. Bestämmelserna uppställer då relativt stränga förutsättningar för att tjänsteförslagsnämnden skall få inbjuda annan att söka tjänsten. Av författningsmotiven framgår att man tänkt på sådana fall som då det finns en framstående forskare som på grund av verksamhet utomlands inte har uppmärksammat ledigkungörelsen eller som på grund av sina anställningsförhållanden inte önskar offentligt tillkännage sin önskan att byta anställning (t.ex. SOU 1973:54 s. 96). Som redan antytts menar utredningen att skrankorna för inbjudan här bör sänkas.

När det gäller anledningen till att en forskare inte har anmält sig som sökande, skall det enligt utredningens mening inte behöva ske någon närmare prövning av hur befogad den är, bortsett från att skälet givetvis inte får vara att vederbörande inte vill ha tjänsten. Det bör godtas t.ex. att personen i fråga är obenägen att konkurrera i ett tillsättningsförfarande, generellt eller i det enskilda fallet av hänsyn till en forskarkollega. Utredningen vill också tona ned kravet på att den inbjudne kan antagas vara "avsevärt bättre skickad" att sköta tjänsten än de personer som anmält sig i tid. En klart urskiljbar kvalitetsskillnad bör dock föreligga innan man sätter igång ett inbjudningsförfarande. Genom en omformulering av författningstexten har utredningen sökt markera att den för nämnden tillgängliga bevisningen för att kvalitetsskillnad föreligger bör vara relativt stark. Orden "med fog" syftar sålunda på den bevisningens styrka.

I gällande reglering har inte angivits någon *tidsgräns* för tjänsteförslagsnämndens utfärdande av inbjudan. Utredningen förordar nu den

gräns som anges i början av andra styckets andra mening. Hänsyn till dem som anmält sig som sökande i laga tid gör det befogat med en sådan föreskrift.

I *tredje stycket*, som avser ansökningstid m.m. i fall då inbjudan sker, förordas ingen ändrad formulering.

Beslut om inbjudan att söka tjänst som lärare får inte överklagas, se 25 kap. 4 § HF.

I anslutning till reglerna om inbjudan i förevarande paragraf bör erinras om att utredningens förslag också inrymmer möjligheter till en *särskild, snabb tillsättningsprocedur* som nära nog helt skall kunna fylla samma funktion som det äldre kallelseförfarandet. Reglerna i 72 § andra stycket om skyndsamt avgivande av sakkunnigutlåtanden kan nämligen, såsom utvecklats i den allmänna motiveringen, i förening med föreskrifterna i 71 § om inbjudningsförfarande användas för att åstadkomma en sådan procedur. Utredningen har tänkt sig att proceduren skall kunna användas för att rekrytera t.ex. en framstående privatanställd forskare, som på grund av sina anställningsförhållanden inte önskar agera aktivt för att byta anställning och som inte heller kan vänta någon längre tid på besked i det fall en högskola aktualiserar frågan om vederbörandes övergång till en professur.

71 a § (jfr 12 kap. 62 a § FSLU)

I paragrafen, som saknar motsvarighet i gällande reglering, har upptagits en föreskrift om att tjänsteförslagsnämnden skall få på visst sätt begränsa underlaget för sin granskning av de sökandes arbeten då de bästa kandidaterna till en professorstjänst väljs ut. Bakgrunden utgörs bland annat av att det inom många vetenskapsområden har uppkommit en föreställning om att det skulle åvila de sakkunniga att noggrant granska alla åberopade och ingivna skrifter. Enligt utredningens uppfattning saknar den föreställningen egentligen rättslig grund. Utredningsansvaret i förhållande till de sökande torde här principiellt inte sträcka sig längre än i andra förvaltningsrättsliga ansökningsärenden,

vilket skulle innebära att förslagsmyndigheten endast har att tillse att ärendet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver (jfr 8 § förvaltningsprocesslagen och t.ex. Ragnemalm, Förvaltningsprocessrättens grunder, 5 uppl. 1987 s. 56 f; om principens tillämplighet i professorstillsättningsärenden, se SOU 1973:54 s. 92). Av skäl som närmare redovisas i den allmänna motiveringen måste man emellertid nu i vart fall tillgripa en mer radikal åtgärd för att begränsa de sakkunnigas granskningsbörda. Och så bör ske genom införande av den föreskrift som här förordas.

Som tidigare sagts i den allmänna motiveringen bör tjänsteförslagsnämndens och därmed de sakkunnigas granskning delas upp i två omgångar. I den första utväljs de mest meriterade sökandena, och dessas skicklighet underkastas därefter en mer ingripande granskning i den andra omgången. Hur många sökande som skall tas ut till slutbedömningen får bero på förhållandena i det enskilda fallet. Utredningen har föreställt sig att tre sökande kan vara lämpligt i normalfall, men det kan finnas fog för avvikelse både nedåt och uppåt.

Förevarande bestämmelse tar sikte på förhållandena i den första bedömningsomgången, kvalificeringsomgången, och ger tjänsteförslagsnämnden *befogenhet att begränsa granskningen* till att avse de vetenskapliga skrifter och andra arbeten som de sökande uppgivit sig åberopa i första hand i anledning av föreskrift som fakultets- eller sektionsnämnden har meddelat i kraft av 69 § andra stycket. Som framgår av valet av modalt hjälpverb är bestämmelsen fakultativ. Tjänsteförslagsnämnden är alltså inte avskuren från att ta på sig en mer omfattande granskningsbörda. Här måste dock uppmärksammas att de sakkunniga kan ha åtagit sig sina uppdrag under förutsättning att granskningen skulle vara begränsad; sådan förutsättning måste respekteras på avtalsrättslig grund om saken ställs på sin spets.

Den ovannämnda allmänna principen, att ett förvaltningsärende inte behöver utredas grundligare än dess beskaffenhet kräver, skall enligt utredningens mening tillämpas vid sidan av föreskriften i förevarande paragraf. Om redan en granskning av ett urval av de skrifter, som en sökande har åberopat i första hand, visar t.ex. att denne i fråga om för-

måga till stringens och akribi liksom i förmåga till klar och fruktbar begreppsbildning är klart underlägsen de bästa kandidaterna, skall de sakkunniga inte behöva ägna möda åt att sorgfälligt granska alla övriga förstahandsåberopade skrifter av denne sökande.

Bestämmelsen bör heller inte tolkas motsatsvis beträffande den granskning som skall ske i den andra bedömningsomgången. Där skall granskningen visserligen vara mer allsidig men den bör inte drivas längre än ärendets beskaffenhet kräver.

Meritbedömningen i den första omgången skall givetvis ske efter samma kriterier på god vetenskap som eljest tillämpas inom disciplinen; enda skillnaden i jämförelse med hittillsvarande ordning är att granskningsunderlaget är begränsat. Det må påpekas att de sökande bör tänka på den tidsmässiga fördelningen av de verk som väljs ut för att åberopas i första hand. Om en sökande har åberopat endast äldre arbeten, kan detta tolkas så att vederbörandes prestationskurva är sjunkande.

Då ämnesområdet för en professur omfattar flera delämnen (t.ex. folkrätt och internationell privaträtt), kan någon gång inträffa att en sökande, som till följd av den skicklighet som de åberopade främsta verken visar bör tas med i den andra bedömningsomgången, inte på grundval av de nämnda verken har styrkt kompetens inom tjänstens samtliga delområden då sådan krävs. I så fall bör, innan valet inför den avslutande omgången sker, kontrolleras att övriga verk enligt den fullständiga publikationslistan styrker behörighet även inom det eller de aktuella delområdena. Motsvarande handläggning bör tillämpas om det inom ett stort ämne – historia kan måhända utgöra ett exempel – upprätthålls behörighetskrav på att en sökande skall visa viss ämnesmässig bredd i sin meritering.

Något må sägas om s.k. *negativa meriter*, varmed här avses utgivna skrifter som är demeriterande för den sökande. I fråga om skrifter som den sökande har åberopat endast i andra hand eller som han inte alls har tagit upp i sin publikationslista kan problem uppkomma om i vad mån de skall beaktas i handläggningen. Enligt utredningens uppfattning bör det inte åvila tjänsteförslagsnämnden någon plikt att leta ef-

ter dylika svaga prestationer såvitt gäller handläggningen i den inledande bedömningsomgången, eftersom den eftersträvade förenklingen i så fall kan äventyras. I den avslutande bedömningen bör däremot de sakkunniga liksom nämnden i övrigt ha ett ansvar för att ärendet utreds på tillräckligt ingripande sätt med hänsyn till de allmänna intressen som måste beaktas då professorstjänst skall tillsättas.

Här må tilläggas att enligt utredningens mening enstaka svaga prestationer i det förflutna inte bör diskvalificera en sökande om de mer än väl vägs upp av briljanta insatser i övrigt. Det bör vara de högtstående prestationerna, de som verkligen innefattar vetenskapliga landvinningar, som bör stå i centrum för bedömningen vid tillsättning av professorstjänst. Allvarliga försyndelser, såsom plagiat eller andra grova brott mot vetenskaplig etik, torde man däremot knappast någonsin böra överse med då det gäller att tillsätta de högsta tjänsterna inom högskolan.

72 § (jfr 12 kap. 63 § FSLU)

Paragrafen innehåller föreskrifter om de sakkunnigas utlåtanden. I *första stycket* av utredningens förslag bekräftas den gällande föreskriften om att utlåtandena skall avges *skriftligen* om inte tjänsteförslagsnämnden beslutar annat. De sakkunniga har och bör ha en central ställning i bedömningsförfarandet, eftersom de är de enda ledamöter i nämnden som med säkerhet har hög kompetens inom området för tjänsten och som också förutsätts ägna åberopat material vederbörlig granskning. Det är därför följdriktigt att deras ställningstaganden dokumenteras i skrift; på det sättet skall såvitt möjligt tryggas att det i varje ärende kommer att finnas ett gott underlag för tillsättningsmyndighetens beslut.

Redan i gällande ordning förutsätts att utlåtandena som regel skall avges *separat* (se särskilt prop. 1975:9 s. 556 f). Texten i utredningens förslag framhäver att de sakkunniga skall avge utlåtanden "var för sig", men samtidigt har ordalagen i första meningen valts så att det skall framgå att kravet på separata yttranden endast gäller omdömen om

skickligheten hos de mest meriterade kandidaterna och rangordningen mellan dessa. Här måste man nämligen också tillse att skrivbördan inte blir alltför tung för de sakkunniga, och det bör accepteras som god och normal ordning att vissa delar av utlåtandena avges gemensamt. Sådant förfarande har tillämpats och tycks ha fungerat bra inom bl.a. vissa medicinska ämnen. Även på sina håll utomlands, bl.a. i Norge, lär förekomma liknande ordning.

I ärenden, där antalet sökande inte är helt obetydligt, har utredningen tänkt sig att följande ordning normalt skall kunna tillämpas. De delar av utlåtandena som har närmast beskrivande karaktär får avges *gemensamt* av de sakkunniga. Här avses en eventuellt behövlig inledande beskrivning av tjänstens s.k. kravprofil. Vidare avses allmänna presentationer av de sökandes huvudsakliga meriter och prestationer. Det är önskvärt att alla sökande omtalas, även om de är många. Redovisningen bör dock vara mycket kortfattad. En tänkbar riktpunkt kan vara att varje sökande och dennes meriter presenteras och om möjligt karaktäriseras på en sida eller två. Uppgiften att skriva utkast till dessa allmänna presentationer bör delas upp mellan de sakkunniga. Den ledamot av tjänsteförslagsnämnden som får i uppdrag att samordna de sakkunnigas arbete (se ovan kap. 7) bör se till att den fördelningen sker så snart som möjligt efter det att de sakkunniga utsetts. Skulle de sakkunniga inte kunna enas om formuleringarna i någon del, får dissidenten avge särvotum i den delen.

Ställningstaganden till de sökandes kompetens för professuren skall inte förekomma i de nu syftade allmänna presentationerna. Den principen hindrar inte att det i klara fall sägs ifrån om åberopade verk inte håller måttet enligt vedertagna krav inom vetenskapssamhället; måhända kan på det sättet i någon mån motverkas att tillsättningsförfarandena onödigtvis belastas med svagt grundade ansökningar.

Övriga delar av utlåtandena bör avges separat. Här avses sammanfattande bedömningar av skickligheten hos de mest meriterade sökandena; den gruppen utgörs normalt av den tätgrupp som valts ut vid den inledande bedömningsomgång som åsyftas i 71 a §. Här bör framgå varför just dessa sökande befinns mest meriterade. I de separata utlåtandena

skall också rangordningen mellan de främsta kandidaterna anges, och denna skall motiveras. Av ordalagen framgår att minst två sökande normalt skall anges då en sakkunnig redovisar sitt ställningstagande till frågan om vilka som i första hand bör komma i fråga till tjänsten.

Också de separata delarna av utlåtandena bör, såsom framgår av författningstexten, vara kortfattade. Någon närmare anvisning om omfånget bör inte ges. En undersökning som utredningen genomfört visar att under senare år utlåtandenas längd brukat variera starkt inte endast efter antal sökande utan också efter olika traditioner inom skilda vetenskapsområden. Utlåtandena är klart mer summariska inom medicin och annan naturvetenskap (där ett helt utlåtande, inklusive inledande presentationer och de ibland ganska fylliga diskussionerna om rangordningen mellan de främsta kandidaterna, i genomsnitt inte är längre än 3 eller 4 sidor per sökande) än inom t.ex. humanistiska ämnen (ca 20 sidor per sökande). Utredningen har sympatier för att utlåtandena är koncisa såsom inom naturvetenskapen men måste samtidigt vitsorda att skäl ibland finns för större utförlighet, särskilt om utlåtandena skall kunna fylla funktionen att ge bidrag till den fortlöpande debatten om idéer och metoder inom det berörda vetenskapsområdet.

Beträffande innehållet i sakkunnigutlåtanden har utredningen låtit göra en genomgång av ett antal utlåtanden från senare år, och denna visar att de sakkunniga regelmässigt ägnar det allt övervägande utrymmet åt den vetenskapliga meriteringen. Att den vetenskapliga skickligheten ställs i centrum är givetvis i sin ordning, eftersom den skickligheten utgör den främsta befordringsgrunden. Genomgången visar emellertid också att många sakkunniga knappast alls eller endast i ringa utsträckning uppmärksammar den pedagogiska skickligheten eller andra relevanta meriter, något som inte står i riktigt god överensstämmelse med regleringen enligt ordalagen i 72 § som måste anses innebära att de sakkunniga såvitt möjligt skall uttala sig om de främsta sökandenas skicklighet i även andra avseenden än de vetenskapliga. I den mån de sakkunniga saknar tillförlitligt underlag för omdömen om t.ex. pedagogisk, klinisk, teknisk eller administrativ skicklighet kan krav dock inte ställas på uttalanden i de avseendena. En utländsk sak-

kunnig som inte förstår svenska språket kan självfallet inte uttala sig om ett undervisningsprov som hållits på svenska.

I vad mån jämställdhetsaspekten skall beaktas i de sakkunnigas utlåtanden har berörts i kap. 9.

I *andra meningen* av första stycket i förslaget föreskrivs, i huvudsaklig överensstämmelse med gällande ordning, att tjänsteförslagsnämnden på särskilda skäl får besluta att utlåtandena får avges i annan ordning än som sagts i första meningen eller att de skall avse endast förslag om en sökande som bör komma i fråga i första hand. Kravet på skriftliga utlåtanden skall kunna frånfallas t.ex. om det bara finns en sökande och behörighet följer av att han eller hon innehar en helt motsvarande professur vid annan högskola.

Någon tidsfrist inom vilken de sakkunniga skall avge sina utlåtanden bör enligt utredningens mening inte preciseras i HF. Av förslaget till 76 § följer att utlåtandena normalt bör avges i god tid innan den niomånadersfrist löper ut som där anges för tjänsteförslagsnämndens avgivande av förslag. För en speciell situation berörs emellertid tidsaspekten i det andra stycket av förevarande paragraf som kommenteras i det närmast följande.

I *andra stycket* har upptagits den reglering av en *särskild, snabb procedur* som har omtalats i den allmänna motiveringen och som är avsedd att utgöra en motsvarighet till det äldre kallelseförfarande som avskaffades genom 1975 års reform.

Om det finns *flera sökande* i ett ärende, uppställs i styckets *första mening* såsom krav för att den snabba proceduren skall få tillämpas, *dels* att en av de sökande med fog kan antagas vara avsevärt bättre skickad att sköta tjänsten än var och en av övriga sökande, *dels* att det finns anledning till skyndsam handläggning. Sådan anledning kan, i situationer som avses i 67 § andra stycket punkt 2, utgöras av det allmänna önskemålet om att professuren inte skall stå obesatt till förfång för forskarutbildningen och verksamheten i övrigt. Men en godtagbar anledning kan också bestå i att den framstående forskare, som tjänsteför-

slagsnämnden vill rekrytera, på grund av sina anställningsförhållanden inte kan vänta någon längre tid på besked om han kan beräknas få professuren eller inte. Som ovan nämnts har utredningen tänkt sig att den särskilda proceduren skall kunna användas t.ex. för att rekrytera en framstående privatanställd forskare som på grund av sin ställning och sina relationer på arbetsplatsen raskt måste få dylikt besked. Ovan har också framgått att regleringen skall ses i samband med föreskrifterna om inbjudningsförfarande i 71 §. Då den särskilda proceduren anbefalls av nämnden, får de sakkunniga begränsa sin granskning till att avse frågan om den tilltänkte kandidaten är så överlägsen övriga sökande att det för objektiva bedömare framstår som oomtvistligt att han eller hon bör föreslås till tjänsten. Då det gamla kallelseförfarandet tillämpades, skulle de sakkunniga avge utlåtanden inom sex veckor (125 § av 1964 års universitetsstadga). Motsvarande tidsram synes rimlig enligt den nu föreslagna ordningen.

I *andra meningen* av det föreslagna andra stycket föreskrivs generellt för det fall, att *endast en person* har sökt tjänsten, att tjänsteförslagsnämnden skall kunna föreskriva skyndsam handläggning. Föreskriften är fakultativ. Om det kan antas att den ende sökanden är behörig och man vet att denne gärna vill ha tjänsten samt om det dessutom finns gott om tid, skall nämnden givetvis inte besvära de sakkunniga med krav på att dessa forcerar arbetet.

Frågan om när de sakkunnigas utlåtanden blir att betrakta som allmänna och offentliga handlingar har behandlats ovan i avsnitt 10.3.

74 § (jfr 12 kap. 65 § FSLU)

I *första stycket* av paragrafen finns regler om det *antal sökande* som tjänsteförslagsnämnden skall eller får föra upp *på förslag till tjänsten*. På senare år har det förekommit ganska ofta att en föreslagen sökande har återkallat sin ansökan vilket kunnat leda till betydande fördröjning av tillsättningsbeslut. Mot den bakgrunden förordar utredningen viss vidgning av tjänsteförslagsnämndens möjligheter att uppföra mer än en sökande på förslag. Regeln i andra meningen är avsedd att ge

möjlighet för en nämnd som så önskar att rutinmässigt ange en sökande som skall komma i fråga i andra hand. Och om särskilda skäl föreligger, skall nämnden också få föra upp sökande i tredje och fjärde förslagsrum. Utan att det behöver sägas i författningstexten skall ordningen anges mellan de två sökande som kan komma att nämnas enligt regeln i tredje meningen. Risker för återkallelse av de främsta kandidaternas ansökningar och därmed särskilda skäl i åsyftad mening kan visa sig i t.ex. att dessa kandidater har sökt också andra tjänster eller att deras löneanspråk är högre än som brukar accepteras av chefslönenämnden.

I samband med regleringen i första stycket finns skäl att beröra frågan, om en tjänsteförslagsnämnd kan *underlåta* att föra upp någon på förslag till en tjänst trots att det finns en kvarstående sökande som kan anses behörig. Frågan är inte reglerad i lag. Under förarbetena till den bestämmelse i 1965 års statstjänstemannalag som numera har sin motsvarighet i 4 kap. 4 § av 1976 års lag om offentlig anställning uppmärksammades emellertid motsvarande fråga såvitt gäller statliga myndigheters tjänstetillsättning i allmänhet. I anslutning till regeln om att en av myndighet ledigförklarad tjänst normalt får besättas endast med någon som sökt tjänsten i tid fällde departementschefen yttranden av innebörd, att ledigförklaring inte medför rätt för någon sökande att få tjänsten och att det sålunda måste stå myndigheten fritt att inte tillsätta tjänsten med någon av de sökande (prop. 1965:60 s. 150, jfr s. 147 ff och s. 247). I den juridiska litteraturen har i linje härmed också sagts, att myndighet har befogenhet att besluta att inte tillsätta tjänsten med någon av de sökande samt att uttrycklig föreskrift om att myndighet har den befogenheten inte ansetts erforderlig (Lidbeck m.fl., Statens tjänstemän, 1970, s. 86). Enligt ett av statens arbetsgivarverk utgivet cirkulär, "Tillsättning av tjänster" (SAV 1986 A 26 s. 67), kan en myndighet besluta att inte tillsätta en ledigförklarad tjänst, bl.a. "om myndigheten anser att rekryteringsunderlaget är otillräckligt".

Vad som sagts i föregående stycke har närmast avsett förfarandet när det är en myndighet under regeringen som har att tillsätta en tjänst. Då det är regeringen som har tillsättningsmakten måste anses föreligga minst samma fog för att tillsättning skall kunna underlåtas då rek-

ryteringsunderlaget befinns otillräckligt. Enligt utredningens mening bör emellertid en tjänsteförslagsnämnd endast om det finns särskilda skäl underlåta att föreslå en kvarstående sökande som kan anses behörig (jfr JO 1971 s. 489 f och Wennergren, I statens tjänst, 4 uppl. 1985, s. 86); en annan ordning kan äventyra kungörelseförfarandets funktioner. Skäl att inte föreslå någon kan föreligga då behörigheten hos kvarstående sökande framstår som diskutabel i avseenden som är väsentliga med hänsyn till tjänstens särskilda krav, t.ex. då det gäller förmågan att leda en omfattande forskningsverksamhet på ett handlingskraftigt och fruktbärande och även i övrigt tillfredsställande sätt. Särskilt om det därjämte finns grundad förhoppning om att en ny ledigförklaring skall kunna locka mer kvalificerade sökande, kan det vara befogat att nämnden beslutar att inte föra upp någon på förslag. Sådant beslut skall anslås och kan överklagas.

I *andra stycket* finns regler om *motivering* av tjänsteförslagsnämndens beslut, vilka regler gäller i stället för de allmänna bestämmelserna i 20 § förvaltningslagen. Här föreslås ingen ändring i sak. Utredningen, som har noterat att nämndernas motiveringar inte alltid är så utförliga och tydliga som ärendenas beskaffenhet synes kräva, vill understryka vikten av att de verkliga och avgörande skälen redovisas noggrant i ärenden där ställningstagandet är på minsta sätt omtvistligt. Har en nämnd på eget initiativ inhämtat särskild utredning i ett ärende, t.ex. om sökandes administrativa eller kliniska meriter, skall denna dokumenteras och bör omtalas i beslutsmotiveringen i den mån den har påverkat utgången (jfr ovan 10.1). Att de egentliga skälen redovisas tydligt kan verksamt bidra till att göra tillsättningssystemet effektivare och därmed tillgodose önskemål som uttalas i direktiven till utredningen; färre sökande kan finna anledning att överklaga, och då överklagande likväl sker styrs argumentationen till vad som är relevant vilket kan förenkla och förkorta tiden för prövningen av ärendena.

75 § (jfr 12 kap. 66 § FSLU)

Paragrafen innehåller regler om att tjänsteförslagsnämndens förslag skall anslås och att det skall avges till regeringen. Här föreslår utred-

ningen ett tillägg av innehåll att förslaget samtidigt som det anslås skall *anmälas hos rektorsämbetet* (jfr en liknande idé i SOU 1980:3 s. 141 och prop. 1984/85:57 s. 34).

Genom tillägget erinras om rektorsämbetets ansvar för sin högskolas vetenskapliga och pedagogiska standard, och tillägget kan sägas uttrycka att ämbetets intresse i ärenden om tillsättning av de högsta tjänsterna inom högskolan är erkänt av rättsordningen. Utredningen har visserligen inte tänkt sig att ämbetet skall formellt överklaga förslag i dessa ärenden, men meningen är att ämbetet, då det finns skäl för det, skall på eget initiativ kunna avge yttrande till regeringen, sålunda även om ingen sökande har överklagat tjänsteförslagsnämndens beslut. Att rektorsämbetet agerar självmant för att slå vakt om högskolans intresse av hög kvalitet i verksamheten är avsett att vara en undantagsföreteelse men kan tänkas förekomma t.ex. om en tjänsteförslagsnämnd har på förslag fört upp en sökande vars kompetens att leda en institutions forskningsverksamhet på ett effektivt och i övrigt godtagbart sätt framstår som diskutabel (jfr vad som ovan under 74 § har sagts om tillsättningsmyndighets befogenhet att underlåta att tillsätta en tjänst även om det finns en sökande som kan anses behörig).

I sammanhanget må erinras om att det inte finns någon överklagande-rätt för var och en som förklarar sig vilja värna om vetenskapens allmänna intressen i akademiska tillsättningsärenden. I ett besvärsärende, som refereras i Förvaltningsrättslig tidskrift 1973 s. 115, hade en sökande överklagat ett tillsättningsbeslut inte för att själv få tjänsten utan för att han velat besvära sig över att en inkompetent sökande hade förordnats. Besvären togs då inte upp till prövning.

76 § (jfr 12 kap. 67 § FSLU)

I gällande lydelse innehåller paragrafen en bestämmelse om att tjänsteförslagsnämnden bör avge förslag senast fyra månader efter ansökningstidens utgång. Erfarenheten visar emellertid att den bestämmelsen bygger på orealistiska föreställningar om hur lång tid som krävs för att genomföra ett förfarande som innefattar att väl kvalificerade veten-

skapsmän skall engageras som sakkunniga och att dessa skall göra en jämförande och något så när grundlig bedömning av de sökandes skicklighet. En undersökning som utredningen företagit visar att mediantiden för tjänsteförslagsnämnds avgivande av förslag under senare år har uppgått till cirka tio månader. Att förslag framläggs inom fyra månader har förekommit i mindre än fem procent av ärendena. Även om bestämmelsen numera synes vara obsolet, kan den så länge den står kvar i författningstexten bidra till att minska kvalificerade och upptagna vetenskapsmäns benägenhet att åtaga sig uppdrag som sakkunniga. Bestämmelsen bör upphävas; det synes inte meningsfullt att endast jämka dess innehåll genom en mindre förlängning av den angivna tiden.

Att det i författningstexten inte anges någon bestämd frist inom vilken tjänsteförslagsnämnden bör avge förslag får självfallet inte uppfattas så att tidsaspekten får försummas. Riktpunkten för nämndens arbete måste vara att förslag skall föreligga i sådan tid att utnämning skall kunna ske i pensionsfall i god tid före företrädarens avgång och eljest så snart som möjligt (jfr 67 § andra stycket). Utredningen finner det emellertid likväl rimligt att det i författningstexten ges någon sorts erinran om att ingen senfärdighet bör förekomma i handläggningen av tillsättningsärenden, och för den skull förordar utredningen att det i förevarande paragraf tas in en föreskrift om att nämnden skall göra *anmälan* hos rektorsämbetet, om förslag inte har kunnat avges inom *nio månader* efter ansökningstidens utgång. I anmälan skall tas in uppgift om skälet till att förslag inte föreligger. Föreskriften bygger givetvis på synsättet att verksamheten i tjänsteförslagsnämnden bör planeras så att förslag normalt skall kunna avges inom niomånadersfristen. Om anmälan måste ske, får det ankomma på rektorsämbetet att vid behov undersöka det uppgivna skälet och dess relevans samt att ge de råd för eller synpunkter på handläggningen som ärendet kan föranleda. Allmänna föreskrifter för situationer som här avses kan meddelas av högskolestyrelsen enligt 19 kap. 66 § HF.

De moment i tillsättningsförfarandet som erfarenhetsmässigt kan bli särskilt långdragna är de sakkunnigas inläsning av handlingarna och deras överväganden i samband därmed samt deras skrivande av utlåtanden, och det är därför angeläget att tjänsteförslagsnämnden vakar

över att förseningar inte uppstår i de momenten. Såsom redovisas i den allmänna motiveringen förordar utredningen att nämnden rutinmässigt utser ordföranden eller en annan ledamot utanför de sakkunnigas krets att svara för informationen åt de sakkunniga och för samordningen av dessas arbete. En central uppgift för den ledamot som sålunda utses skall vara att se till att tempot hålls uppe i de sakkunnigas arbete.

77 § (jfr 12 kap. 68 § FSLU)

Den närmare regleringen av *förfarandet vid tillsättning av sådana professorstjänster som tillsätts av rektorsämbetet* har i högskoleförordningen givits formen av en hänvisning till vissa av bestämmelserna för motsvarande procedur för professorstjänster som tillsätts av regeringen. Hänvisningen har upptagits i första stycket av förevarande paragraf.

Kommittédirektiven ger uttryck för önskemål om att proceduren för tillsättning av olika typer av professorstjänster så långt möjligt bör vara enhetlig, och i den allmänna motiveringen har utredningen uttalat sin anslutning till det synsättet. När det gäller professorstjänster som tillsätts av rektorsämbetet har i enlighet härmed utredningen förordat en ändring i 37 § av innebörd att sådan tjänst obligatoriskt skall tillsättas efter förslag av tjänsteförslagsnämnd. Efter utredningens mening bör också för förfarandet i den nämnden gälla i allt väsentligt samma regler oavsett om en tjänst skall tillsättas av regeringen eller rektorsämbetet, och hänvisningen i förevarande lagrum föreslås sålunda utbyggd till att omfatta alla sådana bestämmelser om förfarandet i ärenden om regeringsprofessurer som kan ges motsvarande tillämpning, dock med undantag för 71 § angående inbjudan att söka tjänst. Bakgrunden till undantaget är att det i praktiken inte synes förekomma att en högskoleenhet inrättar en egen professur utan att det finns åtminstone en kandidat som är både intresserad av tjänsten och väl kvalificerad för denna. Här må dock tillfogas att det allmänna intresset av enhetlighet ganska starkt talar för att hänvisningen bör omfatta även reglerna om inbjudan.

Av 37 § andra stycket följer att tjänsteförslagsnämndens förslag i här avsedda ärenden skall avges till rektorsämbetet. En erinran härom bör tas in i 77 § första stycket andra meningen. Någon föreskrift om att nämndens förslag skall anslås finns inte meddelad. Nämndens förslag får, i enlighet med 25 kap. 1 § andra stycket HF, inte överklagas (jfr ovan 4.10).

I *andra stycket* finns regler om *ämnesbestämning* för sådan professorstjänst som tillsätts av rektorsämbetet. Ingen ändring förordas här av utredningen. Regleringen ger den berörda högskolan en betydande frihet att bestämma ämnesinnehållet för de s.k. egna professorstjänsterna. Inrättandet av dessa tjänster bör vara och är normalt ett resultat av högskoleenhetens långsiktiga forskningspolitiska bedömningar, och mot den bakgrunden är det godtagbart och lämpligt att högskolestyrelsen ges ett avsevärt spelrum att utforma ämnesbeskrivningar eller program för dessa tjänster efter lokala förutsättningar i form av t.ex. forskningsutrustning eller forskargruppers intresseinriktning. En motsvarighet till den restriktivitet i fråga om ämnesbeskrivningar som rekommenderas av UHÄ i Allmänna råd av den 28 januari 1987 (UHÄ-FS 1987:3) synes sålunda inte behöva iakttas fullt ut av högskolestyrelsen vid tillämpning av 77 § andra stycket. Givetvis skall dock de för förvaltningsbeslut generellt upprätthållna kraven på objektivitet och opartiskhet iakttas också här. Det skulle sålunda innebära ett missbruk av det bemyndigande som bestämmelsen ger högskolestyrelsen, om en ämnesbeskrivning skulle utformas så snävt att tjänsten egentligen bara passar en viss, på förhand utvald lokal kandidat.

78 § (jfr 12 kap. 69 § FSLU)

Paragrafen, som i gällande lydelse reglerar hur fakultets- eller sektionsnämnd får ordna ett sakkunnigförfarande i ärenden om tillsättning av en högskoleenhets s.k. egna professorstjänster, bör upphävas som en konsekvens av den ovan förordade ändringen i 37 § som innefattar att sådana professorstjänster alltid skall tillsättas efter förslag av tjänsteförslagsnämnd. Om ändringen genomförs, skall fakultets- eller sektionsnämndens befattning med dessa ärenden sålunda bortfalla.

81 § (jfr 12 kap. 72 § FSLU)

I paragrafen finns regler om förfarandet vid beredning av ärenden om tillsättning av tjänst som *högskolelektor*. Regleringen har formen av en i *första meningen* intagen hänvisning till vissa motsvarande bestämmelser för proceduren rörande professorstjänster som tillsätts av regeringen. Här förordar utredningen den ändringen att hänvisning ges också till de regler i 69 § andra stycket och 71 a § vilka tillsammans öppnar möjlighet till viss begränsning av sakkunnigas och övriga nämndledamöters granskning av skrifter och andra arbeten som har åberopats av de sökande. Den sakliga innebörden av de reglerna har belysts ovan.

Eftersom tjänst som högskolelektor, efter ändring av 37 § genom SFS 1988:1060, skall tillsättas inte av högskolestyrelsen utan av rektorsämbetet, bör *andra meningen* av förevarande paragraf ändras så att här anges att tjänsteförslagsnämndens förslag skall avges till rektorsämbetet.

Bilaga 1

Kommittédirektiv

Dir. 1988:9

Översyn av proceduren vid tillsättande av professorstjänster m.m.

Dir. 1988:9

Beslut vid regeringssammanträde 1988–03–24.

Chefen för utbildningsdepartementet statsrådet Bodström anför.

Mitt förslag

Jag föreslår att en särskild utredare tillkallas för att göra en översyn av proceduren vid tillsättande av professorstjänster m.m.

Bakgrund

Tjänst som professor är den högsta tjänsten i lärarorganisationen inom högskolan. Antalet sådana tjänster uppgår för närvarande till drygt 1 400 vid universitet och högskolor inom utbildningsdepartementets verksamhetsområde och ungefär 130 vid Sveriges lantbruksuniversitet.

Professorerna är de främsta företrädarna för sina ämnesområden. Deras huvudsakliga arbetsuppgifter avser kvalificerad egen forskning samt planering och ledning av forskning. De är också verksamma bl.a. inom forskarutbildningen och medverkar i större eller mindre omfattning i grundläggande högskoleutbildning.

För tjänst som professor gäller de generella behörighetskrav för lärartjänster inom högskolan som anges i högskoleförordningen (1977:263), nämligen att ha "den vetenskapliga och pedagogiska skicklighet och den förmåga i övrigt som behövs för att fullgöra tjänsten väl". Vid tillsättning av tjänst som professor skall särskild vikt fästas vid vetenskaplig skicklighet, som har visats genom egen forskning samt genom planering och ledning av forskning. Särskild vikt skall även fästas vid pedagogisk skicklighet som har visats genom handledning av forskarstuderande, ledning, utveckling och planering av forskarutbildning och undervisning i sådan utbildning, genom ledning, utveckling och planering av grundläggande högskoleutbildning och undervisning i sådan utbildning samt genom utarbetande av läromedel för högskoleutbildning. Vidare skall vikt fästas vid förmåga att informera om forskning.

Vissa professorstjänster inom det konstnärliga området är förenade med konstnärligt utvecklingsarbete. I sådana fall jämställs konstnärlig skicklighet med vetenskaplig när det gäller behörighet m.m.

Reglerna för tillsättning av tjänst som professor infördes år 1975 (jfr prop. 1975:9, UbU 17, rskr. 179). Då tillkom tjänsteförslagsnämnder vid varje fakultet/sektion. De leds av dekanus och består i övrigt av ledamöter vilka utses enligt bestämmelser som anges i högskoleförordningen. Vid tillsättande av tjänst som professor skall för varje särskilt ärende utses tre ledamöter som är speciellt förtrogna med tjänstens ämne, de s.k. sakkunniga. Varje sakkunnig skall granska de sökandes åberopade handlingar och med en kortfattad motivering ange skicklighet hos de sökande, som i första hand anses böra komma i fråga till tjänsten samt ordningen mellan dem. Tjänsteförslagsnämnden föreslår sedan den sökande som nämnden anser bör främst komma i fråga. Om särskilda skäl föreligger får nämnden i sitt förslag ange ytterligare högst två sökande som bör komma i fråga samt ordningen mellan dem. Beslut om tillsättning fattas därefter i fråga om ordinarie och extra ordinarie tjänst som professor av regeringen och i fråga om extra tjänst som professor av högskolestyrelsen.

Professors vid institutet för atomforskning Ingmar Bergström, har i skrivelse till regeringen utifrån sina erfarenheter som sakkunnig föreslagit vissa förenklingar av proceduren, främst vad avser granskningen av de sökandes produktion. Skrivelsen har genom universitets- och högskoleämbetets (UHÄ) försorg remitterats till universiteten och vissa högskolor. Remissvaren framhåller behov av förenklingar men betonar att dessa är av skilda slag inom olika fakultetsområden. UHÄ har för egen del förordat en grundligare utredning om behovet av förenklingar när det gäller det underlag som skall tillställas de sakkunniga samt – om utredning visar att det finns behov därav – att centrala riktlinjer utarbetas.

Sveriges Universitetslärarförbund (SULF) har i skrivelse till regeringen påpekat att det synes bli allt vanligare att de sakkunniga utformar ett gemensamt utlåtande om de sökande de anser böra komma i fråga till tjänsten. SULF menar att detta försvårar tjänsteförslagsnämndens arbete och medför risk att de sökandes krav på rättssäkerhet sätts på undantag. SULF hemställer om en precisering av bestämmelserna för tjänsteförslagsnämndens handläggning av ärenden av innebörd att de sakkunniga skall utarbeta egna, självständiga utlåtanden.

Utöver de frågor som här berörts har tillsättningsförfarandet visat sig rymma också andra problem av principiell natur. I många tillsättningsärenden har t.ex. sättet att utse sakkunniga ifrågasatts. Att avgående tjänsteinnehavare anlitas som sakkunnig har även varit föremål för kritik. Vad gäller tjänster med tvärvetenskapligt innehåll har utseendet av sakkunniga varit förenat med särskilda svårigheter. Många sakkunniga synes vidare ha svårt att frångå det före år 1975 gällande sättet att skriva utlåtanden, vilket innebar en bedömning av samtliga sökandes hela produktion samt av varje enskild sökandes skicklighet till tjänsten. Detta leder till alltför ingående sakkunnigutlåtanden. I andra ärenden har klagomål framförts mot utlåtandenas alltför kortfattade motiveringar.

Nu gällande regler infördes bl.a. för att få en snabbare handläggning av ärendena. Det nya förfarandet är också mindre tidskrävande än det tidigare, men det fördröjs ofta på grund av svårigheter att rekrytera sak-

kunniga eller att få dessa att tidsmässigt samordna sitt arbete. Det förslag till ändring av reglerna om ersättning till sakkunniga i befordringsärenden, som jag har aviserat i 1988 års budgetproposition, bör dock i någon mån underlätta detta.

Uppdraget

Befordringsgrunderna för och innehållet i professorstjänsterna har behandlats så sent som i samband med införandet av den nya arbets- och tjänsteorganisationen för lärare i högskolan (prop. 1984/85:57, UbU 9, rskr. 115). Innehavare av tjänst som professor skall ägna sig åt kvalificerad egen forskning samt undervisning och handledning. Gällande befordringsgrunder ger uttryck för syftet med professorstjänsterna och den vikt som bör ges olika meriter vid tillsättning av tjänsterna. Några förändringar i dessa avseenden är därför enligt min mening inte aktuella.

Tjänsterna som ordinarie professor har utomordentligt stor betydelse för verksamheten inom högskolan. Inrättande av sådana tjänster innebär både prioriteringar i fråga om forskningens inriktning och långsiktiga åtaganden inom forskning och forskarutbildning. Motiven för varje ny tjänst som professor redovisas för riksdagen. Tjänsterna inrättas av regeringen efter bemyndigande av riksdagen i varje enskilt fall. Betydelsen av professorstjänsterna har därutöver markerats genom att regeringen utser tjänsteinnehavarna.

Enligt propositionen om ledning av den svenska förvaltningen (1986/87:99 s. 66 f) bör regeringens utnämningsmakt koncentreras till tjänsterna i verkens högsta ledning, medan myndigheterna bör få tillsätta övriga tjänster. Professorer är enligt min mening bara i begränsad mening att betrakta som förvaltningstjänstemän. I deras yrkesroll ligger särskilda krav på oberoende och integritet i förhållande till formellt överordnade chefer och verksstyrelser. Mot denna bakgrund bör en närmare precisering göras av skälen för att regeringen även framgent bör tillsätta dessa befattningshavare.

Det ligger i sakens natur att en noggrann prövning måste göras av de sökande till de högt specialiserade tjänster det här gäller och att en sådan prövning måste ta tid. Kraven på rättssäkerhet, saklighet och objektivitet kan samtidigt inte ställas lägre. Snarast är det enligt min mening så att den växande graden av samspel mellan högskolan och det omgivande samhället gör det än mer angeläget, att proceduren är grundlig och som följd därav åtnjuter allmänt förtroende.

Enligt min mening bör en översyn nu göras i syfte att finna förbättringar i dagens tillsättningsförfarande. Inriktningen bör därvid vara att förtydliga och förenkla. Genom sådana förändringar görs systemet effektivare. Färre sökande finner anledning att överklaga, och varje enskilt ärende tar kortare tid.

Regler för tillsättning av professorstjänster anges, som jag nämnt, i högskoleförordningen. Dessa regler innebär vissa skillnader i tillsättningsförfarandet för olika typer av professorstjänster. I viss utsträckning styrs proceduren också av praxis som etablerats inom högskolan. Utredaren bör lämna förslag till de förändringar som eventuellt kan erfordras i högskoleförordningen bl.a. i syfte att åstadkomma ett enhetligt tillsättningsförfarande. Om utredaren anser att inslag i tillsättningsproceduren, som inte styrs av högskoleförordningens bestämmelser, bör ändras, bör förslag också lämnas till riktlinjer för detta och i fråga om vem som i så fall bör utfärda dessa riktlinjer.

Utredaren bör beakta de förslag som lagts fram i propositionen om fortsatt decentralisering av högskolan (1986/87:127, UbU 87/88 1, rskr. 1) vad avser arbetsfördelningen mellan högskolestyrelse och rektorsämbete samt konsekvenserna härav för tillsättningsärenden.

Som jag tidigare anfört infördes tjänsteförslagsnämnder år 1975 inom ramen för den dåvarande universitetsorganisationen. Ett av motiven för detta var att vissa fakulteter och sektioner blivit alltför stora för att på ett effektivt sätt kunna behandla tillsättningsärenden. Ett ytterligare motiv var att de sakkunniga borde ingå som ledamöter i förslagsmyndigheten. Vid tidpunkten för genomförandet av högskolereformen var erfarenheterna av nämndernas arbete alltför begränsade. Tiden var

ännu inte mogen att ta ställning till om deras uppgifter kunde föras över till något av de då nyinrättade högskoleorganen. Utredaren bör nu pröva möjligheterna att låta andra högskoleorgan överta tjänsteförslagsnämndernas uppgifter. Om utredaren finner att särskilda tjänsteförslagsnämnder även fortsättningsvis bör finnas, bör eventuella förändringar av deras sammansättning övervägas.

Jämställdhetsaspekten skall alltid beaktas som saklig grund vid tillsättning av statliga tjänster (jfr prop. 1985/86:116 s. 11). Utredaren skall belysa hur detta beaktas vid tillsättning av tjänster som professor.

Flertalet tjänster som professor är inrättade inom högskolan. Ett mindre antal sådana tjänster finns dock inrättade vid framför allt forskningsråden och olika sektorsforskningsorgan. Samma regler bör så långt möjligt gälla för tillsättning av alla tjänster som professor oavsett till vilka myndigheter tjänsterna är knutna. Utredaren bör precisera vilka bestämmelser som erfordras, för att ett i möjligaste mån enhetligt tillsättningsförfarande skall kunna tillämpas för alla tjänster som professor.

Utredaren skall samråda med berörda myndigheter, organisationer och statliga kommittéer.

För utredarens arbete gäller direktiven (dir. 1984:5) till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående utredningens förslag och konsekvenser.

Utredaren skall redovisa sina förslag senast den 31 mars 1989.

Hemställan

På grund av vad jag nu anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar chefen för utbildningsdepartementet att tillkalla en särskild utredare – omfattad av kommittéförordningen (1976:119) – med uppdrag att se över proceduren vid tillsättande av professorstjänster, att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar att kostnaderna skall belasta åttonde huvudtitelns anslag Utredningar m.m.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Utbildningsdepartementet)

Bilaga 2

BEDÖMNINGSPRINCIPERNA VID PROFESSORSTILLSÄTTNING

Om tillämpningen vid medicinsk fakultet

Följande redogörelse är utarbetad av den till utredningen knutne experten Gunnar Ström, professor emeritus i klinisk fysiologi vid universitetet i Uppsala. Redogörelsen, för vilken Ström ensam svarar, är avsedd att illustrera hur behörighetskrav och befordringsgrunder kan vara att tillämpa inom ett särskilt vetenskapsområde.

1. Behörighet

Enligt högskoleförordningen är den behörig till lärartjänst som har den vetenskapliga och pedagogiska skicklighet och den förmåga i övrigt som behövs för att fullgöra tjänsten väl.

2. Befordringsgrunder

Som befordringsgrund vid tillsättning av tjänst som lärare gäller graden av sådan vetenskaplig, pedagogisk och annan skicklighet som är av betydelse med hänsyn till tjänstens ämnesinnehåll och beskaffenhet i övrigt. Vikt skall även fästas vid förmåga att informera om forskning och utvecklingsarbete.

Vid tillsättning av tjänst som professor skall särskild vikt fästas vid vetenskaplig skicklighet som har visats genom

- egen forskning samt
- planering och ledning av forskning.

Vid tillsättningen skall särskild vikt även fästas vid pedagogisk skicklighet som har visats genom

- handledning av forskarstuderande, ledning, utveckling och planering av forskarutbildning och undervisning i sådan utbildning
- ledning, utveckling och planering av grundläggande högskoleutbildning och undervisning i sådan utbildning samt
- utarbetande av läromedel för högskoleutbildning.

I den mån beskaffenhet av bl.a. tjänst som professor påkallar det, skall särskild vikt fästas även vid annan egenskap än som nu angetts, såsom klinisk (i andra fall teknisk eller konstnärlig) skicklighet.

De nya statliga normerna för meritvärdering vid tillsättning av tjänst inom högskolan innebär principiellt (jfr skrivelse från UHÄ, 1987–02–13 reg.nr 700–419–87) bl.a. att

- skicklighet skall väga tyngre än förtjänst
- tjänstetillsättningen skall ske på grundval av främst skickligheten för arbetsuppgifterna i tjänsten
- syftet främst är att tillgodose statsnyttan, dvs. det allmännas intresse av att offentliga funktioner utövas av de personer som är bäst skickade för uppgiften
- skickligheten, relaterad till tjänstens huvudsakliga innehåll, skall värderas genom en kvalitativ helhetsbedömning, omfattande bl.a. teoretisk och praktisk utbildning, personliga egenskaper (såsom prestationsförmåga, yrkesskicklighet, ledaregenskaper, samarbetsförmåga m.m.) samt kunskaper och färdigheter
- det är de krav som är förknippade med tjänsten som bestämmer vilka skicklighetsfaktorer som skall beaktas och hur tungt de skall väga.

Hur den kvalitativa helhetsbedömningen skall genomföras, t.ex. med hänsyn till personliga egenskaper, synes inte vara närmare klarlagt el-

ler utprövat vid professorstillsättningar. Klarlagt och utprövat synes inte heller begreppet "bäst skickad för uppgiften" vara, ett begrepp som ju åtminstone delvis har en prospektiv och prognostisk innebörd medan det vid professorstillsättning vedertagna begreppet "dokumenterad skicklighet" fr.a. har en retrospektiv innebörd.

Enligt UHÄ finns det en klar tendens i LÄTU-reformen (SOU 1980:3, prop. 1984/85:57) att framhålla vikten av pedagogisk skicklighet och förmåga. Därvid är det graden av pedagogisk skicklighet som skall bedömas. Även här väger kvaliteten tyngre än kvantiteten. Kravet gäller alla lärartjänster, således även professurer. Beroende på tjänstens innehåll kan dock den samlade pedagogiska bedömningen variera m.h.t. de olika delbegrepp som ryms inom samlingsbegreppet pedagogisk skicklighet.

UHÄ framhäver vidare att man i ett tillsättningsärende om en lärartjänst i högskolan måste beakta kravet på bedömning av kvalitet även när det gäller pedagogisk skicklighet.

Det ovan sagda innebär dock inte att vetenskaplig skicklighet, pedagogisk skicklighet och andra skickligheter eller kvaliteter (t.ex. klinisk), som särskilt skall beaktas, vid helhetsbedömningen skall väga lika. De olika kvaliteterna skall alltid ges relativa vikter som hänför sig till tjänstens krav. Tjänstens krav för en professur torde i regel främst gälla vetenskaplig skicklighet, även om det finns andra slag av dominerande krav för vissa slag av professurer. Det kan vara lämpligt att en sakkunnig för sig själv, som ledning för sin sammanvägning, söker kvantifiera relationen av kvaliteter för den aktuella tjänsten. Som exempel kan nämnas att jag själv som sakkunnig för en klinisk professur kom fram till relationen 10–4–2 för min informella vägning av vetenskaplig (inklusive doktorandhandledning), klinisk och pedagogisk skicklighet för just denna tjänst. Sifferövningen gjorde mig starkare medveten om behovet av bra objektivt sakunderlag för alla de olika kvaliteterna inför sammanvägningen som sedan gjordes intuitivt.

Grundregeln torde kunna formuleras som att kravprofilen hos tjänsten jämföres med meritprofilen hos den sökande. Detta är främst en uppgift för tjänsteförslagsnämnden som bäst bör känna tjänstens krav.

3. Bedömningar

Den vetenskapliga skickligheten kan fr.a. bedömas från publicerade rapporter av den sökandes egen forskning samt från vittnesbörd om vetenskapligt ledarskap i form av god planering och ledning av forskning. Ett viktigt sådant vittnesbörd är doktorsavhandlingar av god kvalitet där doktoranden haft den sökande som huvudhandledare eller väsentlig handledare. Ett annat viktigt vittnesbörd är framgångsrika vetenskapliga program där den sökande haft en betydande roll.

Svårigheten i bedömningen av produktionen av publicerade forskningsrapporter ligger inom medicinen till stor del i att avgöra den sökandes andel vid flerförfattarskap. Det är särskilt svårt när antalet författare till en rapport är oväntat och till synes omotiverat stort, något som ibland kan ge misstanke om gruppkontrakt eller på något sätt villkorat medförfattarskap. Det är inte heller alltid möjligt att av författarnamnens ordning få en rättvisande bild av en individs insatser i samarbetet. Förr användes ofta (t.ex. i fysiologiska tidskrifter) bokstavsordning mellan författare. Numera användes i regel betydelseordning men författargruppens graderingsprincip kan växla från fall till fall. Det förekommer t.ex. att institutionschefen eller gruppens vetenskapliga ledare står som medförfattare (i regel sist i raden) även till artiklar som nästan helt är praktiskt producerade av doktorander eller andra yngre medarbetare. Men det förekommer också i liknande fall att den vetenskapliga ledaren avstår från att stå som medförfattare.

Svårigheten i bedömningen av tvärvetenskapligt ledarskap ligger likaledes i avgränsningen av den sökandes roll, särskilt om många olika discipliners experter är med.

Den pedagogiska skickligheten i viss definition är i högskoleförordningens nuvarande text liksom den vetenskapliga skickligheten angiven

som befordringsgrund av särskild vikt. Den pedagogiska skickligheten i bred betydelse säges omfatta ledning, utveckling och planering av utbildning inklusive forskarutbildning, samt undervisning i sådan utbildning och utarbetande av läromedel; därtill kan kanske fogas publicerade rapporter med experiment och analys rörande de studerande eller värdering av utbildning och undervisning. Sådana insatser är ofta svåra att dokumentera och bedöma. Handledning av forskarstuderande är i gällande föreskrifter särskilt nämnd som merit. Det innebär att vetenskapligt ledarskap i form av handledning (teoretisk och praktisk) för doktorander kan tillgodoräknas som både en vetenskaplig och en pedagogisk merit.

Begreppet vetenskaplig undervisning, som har funnits i förordningarna sedan lång tid tillbaka, kan tolkas både som forskarundervisning (t.ex. kurser för eller personlig undervisning av doktorander) och som undervisning på vetenskaplig grund och med aspekt på vetenskaplighet (dvs. akademisk undervisning även på grundutbildningsnivå om den fyller de principiella kvalitetskraven). Begreppet läromedel torde fr.a. avse tryckta läroböcker m.m. Men även kompendier, skriftliga handledningar, studiematerial av annat slag (t.ex. preparat- eller fallsamlingar) och visst slag av allmänt användbara hjälpmedel i utbildningen (t.ex. material för självprövning av kunskaper och färdigheter) kan vara meriterande och torde kunna tillgodoräknas som tecken på skicklighet.

För de studerande på grundutbildningsnivå är det ofta andra aspekter och innehåll i en lärares funktion än de ovan nämnda som är betydelsefulla, t.ex. didaktisk förmåga, inspiration och entuasiasm, omsorg och vänlighet, rättvisa, ordning och lagom krav. Det torde fr.a. vara sådana lärarfunktioner som belönas då studerande ger sin utmärkelse åt årets lärare eller då högskolor delar ut pedagogiska pris, något som blivit allt vanligare vid svenska högskolor.

Klinisk skicklighet, om den är påkallad, är numera klassad som av särskild vikt och är liksom administrativ skicklighet och förmåga till ledarskap av stor betydelse t.ex. för en klinisk professur. Ett resonemang i denna fråga har troligen intresse även för tillsättningar inom andra fakulteter. Den kliniska skickligheten torde avse både den patientin-

riktade funktionen (t.ex. att genomföra en undersökning eller behandling av en patient), och den mer allmänna systemfunktionen och det kliniska omdömet (t.ex. förmågan att leda en klinik och bedöma samarbete och utvecklingsbehov). En sådan skicklighet kan en extern sakkunnig i dagens läge bara bedöma indirekt.

Enkelt att tillgodose är kravet på fullgjord specialistutbildning. Dokumenterad erfarenhet från olika delar av specialitetens område och fortsatt tjänstgöring (fördjupning) blir alltmer av betydelse, liksom i många fall allmänklinisk erfarenhet (bredd). Dokumentation av klinisk fördjupning och bredd kan komma fram i form av rapporter om forskning och utveckling rörande specialiteten eller hälso- och sjukvården i stort, eller i form av viss utbildning eller tjänstgöring i de olika specialiteterna.

Administrativ skicklighet och ledarskap kan knappast heller bedömas direkt av en extern sakkunnig. Erfarenhet som klinikchef eller bitr. klinikchef eller på annan partiellt eller helt administrativt inriktad befattning är betydelsefull men är bevis om förtjänst snarare än skicklighet. Särskild utbildning i administrationens och hälso- och sjukvårdssystemets principer och metoder är också meriterande. Men sådana viktiga aspekter och innehåll i en läkares administrativa funktion som förmåga till ledarskap, målmedvetenhet, inspiration, planering, resultatvärdering, gott omdöme, vitalitet, rättvisa, omsorg och vänlighet, ordning, krav etc. kan svårligen bedömas utifrån med dagens modell. Det är således svårt att utifrån bedöma den sökandes administrativa skicklighet och ledarskap fristående från förtjänsten. Det är också svårt att utifrån bedöma den aktuella tjänstens krav på administrativ profil som torde variera mellan olika slag av tjänster och i tiden beroende på vilka administrativa problem/behov som är aktuella.

Tidsförloppet hos den vetenskapliga produktionen är av intresse. Bedömningen av skickligheten har hittills formellt sett i huvudsak varit retrospektiv. Med hänsyn till objektivitet och rättvisa har nämligen endast dokumenterade meriter tillgodoräknats. Vissa delar av skicklighet torde ändras med tiden, tillta eller avta. En bedömning av aktuell skicklighet, som skulle ge ett bättre prognostiskt värde, kan underlät-

tas av en analys av utvecklingen, tidsförloppet, hos den sökandes prestationer per tidsenhet (produktivitet, kvalitetsutveckling). Men produktionen av egna rapporter kan påverkas av det vetenskapliga ledarskapets uppgifter. En eventuell minskning av produktiviteten av egna rapporter kan därför inte ensidigt tas som tecken på minskad total vetenskaplig aktivitet. Det är ett vanligt förlopp att en forskares eller läkares prestationer efter hand blir mindre av den egna handen och mer av den ledda gruppens händer.

Det förhållande som mer än andra gör den prognostiska innebörden hos en retrospektiv bedömning osäker, t.ex. av pedagogisk skicklighet, är naturligtvis att framtida prestationer förutom skicklighet även i hög grad kräver tjänsteinnehavarens vilja och intresse liksom gynnsamma yttre omständigheter – detta är emellertid faktorer som knappast går att förutsäga eller påverka inom tillsättningsförfarandet. Möjligen kan en tjänsteförslagsnämnd i detta avseende ha glädje av att de sökande avger framtidsplaner och genomgår intervju för nämnden.

Den vetenskapliga etiken kan i sällsynta fall föras in i en tillsättningsdiskussion. Etikens första huvudregel, inte minst för den medicinska vetenskapen, kan sägas vara att "det är gott att forska" eller "det är oetiskt att inte forska". Att både forskning (att förbättra medicinsk kunskap till patienternas bästa) och undervisning (att fostra lärjungar) är etiskt motiverade uppdrag åt alla läkare framgår av den Codex Ethicus som härstammar från Hippokrates dagar. Påståendet torde vara okontroversiellt bortsett från den svårbedömbara frågan huruvida viss forskning, nämligen den som producerar eller kan producera resultat med risk för allvarligt missbruk, är oetisk.

Etikens andra huvudregel kan formuleras som "forskningsresultat skall vara tillförlitliga för att vara goda", vilket säkert är okontroversiellt ehuru ofta av vetenskapliga skäl svårbedömbart. Det har förekommit säkra fall av medvetet bedrägeri inom medicinsk forskning (utomlands), t.ex. genom påhittade experimentresultat eller stöld av manuskriptinnehåll, vilket innebär att en sakkunnig bör vara medveten även om denna risk för otillförlitlighet hur liten den än är. Bedrägeri är en allt–eller–intet variabel i en bedömning. Forskning är en förtroende-

verksamhet. Bedrägeri ingår därför i bedömningen av både personliga egenskaper och vetenskaplig skicklighet.

Etikens tredje regel, för medicinsk och liknande forskning, innebär vissa begränsningar och hänsyn, något som numera är allmänt accepterat och dessutom övervakat av professionen genom de medicinska fakulteternas forskningsetiska kommittéer med samverkan inom Medicinska forskningsrådet, Svenska läkaresällskapets etiska delegation, forskningsfondernas utdelningsprinciper samt tidskrifternas principer för acceptering av manuskript. Det finns också vissa allmänna föreskrifter, t.ex. avseende läkemedelsprövning, användning av radionuklider och avancerad teknisk utrustning, datorbaserade individregister med identifierbarhet, försäkring gentemot patientrisker, ekonomiska avtal med sjukvårdens huvudmän för viss forskning, djurexperimentell forskning, genteknologisk forskning m.m.

De forskningsetiska kommittéerna torde framför allt bedöma vissa etiska hänsyn eller begränsningar i humanexperimentell och annan känslig typ av forskning. Det kan gälla t.ex. kraven att den planerade forskningen skall vara tillräckligt betydelsefull och gott syftande, eventuella risker vara bedömda och vägda mot forskningens syfte och patientens eventuella egennytta därav, urvalet av patienter/försökspersoner ske efter fritt och informerat samtycke m.m., metodiken och personalen vara av hög kvalitet och behandlingen av eventuella komplikationer förberedd, samt forskningsprocess inklusive komplikationer ges insyn och vid behov publicering.

Även de sakkunniga vid tillsättningen av forskartjänster medverkar i den vetenskapligt etiska granskningen, om än i efterhand. Eventuella avsteg från tankarna eller föreskrifterna i de ovan nämnda principerna och begränsande mekanismerna torde komma att uppmärksammas av de sakkunniga och påverka bedömningen av antingen vetenskaplig skicklighet eller personliga egenskaper, beroende på arten och graden av avsteget. För övrigt kan det påpekas att vissa aspekter av undervisning (t.ex. kliniska demonstrationer eller undersökningar i känsliga fall eller situationer) torde vara underkastade samma etiska principer som följs av de forskningsetiska kommittéerna.

Om två sökande av olika kön är jämbördiga eller i det närmaste jämbördiga, vilket kan tolkas så att den sakkunnige helst hade velat sätta dem i samma förslagsrum (något som formellt ej tillåtes), skall *jämställdhetsaspekten* fälla utslaget. Bland medicinska professorer är kvinnor betydligt lägre representerade än bland medicinska studerande eller doktorsexaminerade. Det är därför skäl att beakta jämställdhetens villkor. Därvid spelar olika perspektiv i forskningen en viktig och för litet beaktad roll. Med kvinnliga och manliga perspektiv i forskningen menas skillnader i värderingen av forskningens mål och resultat och ibland av forskningens metoder. Det förutsättes att kvinnliga och manliga perspektiv finns dominerande hos kvinnor respektive män men i växlande proportion hos både kvinnor och män. Som exempel kan man ta hälso- och sjukvårdslagen. Det manliga perspektivet skulle vara att analysera och skapa en klar och logisk lagformulering. Det kvinnliga perspektivet skulle vara att undersöka hur lagens formuleringar, t.ex. om kvalitet och integritet, uppfattas och fungerar i verkligheten, särskilt för patienterna. Hur jämställdhetsaspekten hittills fungerat i tjänsteförslagsnämndernas arbete går ej att bedöma utifrån. En särskild undersökning av frågan vore av stort intresse.

4. Den vetenskapliga skickligheten

Från vissa synpunkter kan det efter min mening vara en fördel att markera en principiell skillnad mellan det centrala hos begreppen vetenskap och forskning. Vetenskap betyder både en kunskapsstruktur och ett sätt att tänka och arbeta. Vetenskapen är analytisk, kritisk, logisk, systematisk, kumulativ. Den är teoretisk, den värderar och samlar ny kunskap och nya metoder till strukturer, sammanhang, förklaringar, förutsägelser, principer och lagar. Forskningen är kreativ, ofta intuitiv. Forskningen är praktisk–experimentell eller åtminstone teoretisk–tillämpad, producerar ny kunskap, nya metoder, formulerar nya problem etc. Naturligtvis finns det inte någon reell skiljande gräns mellan begreppen, de täcker varandra till stor del. Begreppet vetenskaplig forskning (dvs. något som skulle skilja sig från icke–vetenskaplig forskning)

skulle då innebära forskning som är systematisk, metodisk, kritisk och kreativ i enlighet med det vetenskapliga arbetssättet.

Vetenskaplig skicklighet för en medicinsk professur kan ses ur båda begreppens synvinklar. I regel framhäves forskningen i sakkunnigbedömningen, således graden av forskarskicklighet, men graden av vetenskaplighet kan komma fram och bedömas för sig i teoretiska analyser och översikter, t.o.m. i skrifter m.m. avsedda att främja praktisk tillämpning och utveckling eller att ge allmän information. Och naturligtvis i vetenskaplig-klinisk utveckling och vetenskaplig undervisning.

Det finns ju olika vetenskapliga arbetssätt i medicinsk forskning. Många rapporter bygger på forskning som är hypotetisk-deduktiv och experimentell till sin vetenskapsteoretiska modell; annan forskning är deskriptiv eller induktiv. Det förekommer en hel del rapporter från forskning av hermeneutisk typ, fr.a. i fallbeskrivningens klädnad. Den kontrollerade prospektiva kliniska prövningen, med olika urvalsprinciper och olika grad av blindhet, växling och långsiktighet, är en viktig och vanlig modell; den retrospektiva fall-kontroll-studien en annan. Modeller liksom undersöknings- och bearbetningsmetoder är så växlande att vetenskaplig-metodisk mångsidighet med hänsyn härtill får anses vara en särskild merit. Detta hänger delvis samman med ämnesområdets karaktär.

5. Vetenskaplig skicklighet i ett klinisk-medicinskt ämne

Bedömningen av vetenskaplig skicklighet i ett klinisk-medicinskt ämne torde ha vissa principiella likheter med bedömningen i prekliniska och andra naturvetenskapliga ämnen. Det gäller bl.a. att definiera grundläggande begrepp såsom ämnestillhörighet, kvalitet, originalitet, självständighet och produktivitet.

Ämnestillhörighet är en klassisk debattfråga vid professorstillsättningar. För kliniskt ämne där professuren är förenad med överläkartjänst gäller att behörighet (dvs. förutsättning att över huvud taget kunna ut-

nämnas till tjänsten) fordrar socialstyrelsens godkännande av den sökandes kliniska kompetens som skall fylla kraven till överläkartjänsten i fråga. För den vetenskapliga skicklighetsbedömningen ligger ett likartat tröskelkrav i botten eftersom det gäller skicklighet i det ämne tjänsten omfattar. Ämnets vetenskapliga innehåll definieras i regel tillräckligt av den benämning professuren fått varvid de sakkunniga torde utgå från traditionerna, dvs. den funktion som landets professorer i ämnet i regel utövar. Annars kan en närmare beskrivning av ämnets innehåll utfärdas, i regel av UHÄ efter förslag från vederbörande fakultetsnämnd. I båda fallen kan gränsdragningsproblem förekomma vid tillsättningen. Efter tillsättningen förekommer däremot inga gränsdragningsproblem – en professor är inte bunden av den tidigare beslutade benämningen eller närmare ämnesbeskrivningen utan forskar över vad han/hon är intresserad av och har möjlighet och förmåga till.

För kliniska ämnen finns det en lätt definierad kärna, nämligen motsvarande ämnets kliniska innehåll, t.ex. epidemiologi, patofysiologi, prevention, diagnostik, terapi, rehabilitering och omvårdnad rörande de sjukdomar/metoder/patientgrupper etc. som ämnet täcker. Ofta har sakkunniga angivit att de fordrar en grundläggande professorskompetens visad genom forskning av god kvalitet och tillräcklig omfattning inom ämnets gränser, men därefter accepterat att meriter av forskning utanför ämnets gränser adderas utan inskränkning. Det vanligen förekommande problemet om jämförelse mellan djup (jämn och god kvalitet inom begränsat område, ofta vetenskapligt skicklighetsavgörande) och bredd (stor kvantitet, täckning av en stor del av ämnesområdet, kanske av mer växlande kvalitet, ofta mer av vetenskaplig förtjänstkaraktär) tycks ofta lösas på följande sätt: den bästa delen av den sökandes vetenskapliga produktion (djup) bör ha en viss omfattning för att ge signifikans åt skicklighetsbedömningen, därefter får denna bästa del styra skicklighetsgraderingen – medan övriga delar av produktionen (bredd) spelar en mindre viktig roll, även om de behövs för att dokumentera tillräcklig omfattning och t.o.m. om de kan tolkas som negativ meritering.

Sakkunniga tycks i regel ha bedömt skicklighet med den generositet gentemot ämnestillhörigheten som ovan antytts och som innebär att

vetenskaplig skicklighet prioriteras före ämnesrepresentativitet. För vetenskaplig mångfald och utveckling är detta säkert bra. I undantagsfall kan det dock innebära risker för det kliniska arbetets kvalitet och inriktning. En faktor som underlättar bedömningen för de sakkunniga är den ämnesrespekt som sökande visar - det är sällan sökande utan grundkompetens anmäler sig. Något som försvårar den retrospektiva tolkningen av sakkunnigbedömningar är att det inte kan uteslutas att ämnestillhörighetsfrågan ibland använts som täckmantel för en negativ bedömning av en sökandes personliga egenskaper.

Med *självständighet* kan man mena att den sökande på något sätt har visat eller gjort troligt att han/hon har förmåga att själv och oberoende kunna finna och formulera viktiga vetenskapliga idéer och problem, välja lämpliga och tillräckliga hypoteser, behärska procedurer och metoder, välja lämpliga undersökningsmaterial och bearbetningsvägar samt utforma och författa vetenskapliga rapporter. Självständighet framgår direkt om den sökande är ensam författare (om man bortser från institutionsinflytandet). Om rapporterna har två eller fler författare blir självständigheten något som numera framgår av författarordningen men också i viss mån av senioritet, av tidigare visad metodskicklighet eller probleminriktning, av uthållighet att fullfölja en viss linje eller av andra skäl.

Med *originalitet* kan man mena nyhetsvärdet hos fynden, den nya kunskapen, den nya metoden etc.; nyhetsvärdet utgöres av fyndens vetenskapliga betydelse för kunskapsbyggnaden inom området liksom deras praktiska betydelse och nytta vid tillämpning inom hälso- och sjukvården eller något annat samhällsområde. Originalitet hänger samman med kreativitet, uppfinningsrikedom, förmåga att se tidigare okända sammanhang, att formulera fruktbara hypoteser, att hitta på nya metoder.

Det är naturligt att originalitet till stor del måste kombineras med konsekvens och uthållighet. Forskarens kunskaper och metodskicklighet ökar efter hand och till slut kanske problemet kan lösas av den uthålige. Den som rastlöst eller ytligt flyttar sitt intresse från ett problem till ett annat, riskerar att producera mindre värdefulla forskningsrappor-

ter. Men uthållighet har ingen annan dygd än denna indirekta, att den låter originaliteten komma fram.

Med *kvalitet* kan man mena vetenskaplig professionalitet i arbetssättet, val av teori, utformning av experiment, metodskicklighet och tillförlitlighet, resultatbearbetning och logisk tolkning, författarskap. Sålunda definierad är kvaliteten i regel en ganska beständig funktion hos forskaren, det ackumulerande resultatet av långvarig och mångsidig träning under kritisk kontroll, en del av vetenskapligheten.

I det internationella vetenskapliga samarbetet är det originalitet och kvalitet som avgör en rapports effekt, i princip inte forskarens akademiska ställning eller goda rykte. Ett bra sätt att mäta nivån hos en rapport är därför att författaren försöker få den tryckt i en internationellt välkänd och kritiskt granskande tidskrift, i regel ingående i de stora referattidskrifterna och i regel med stor upplaga (kvalitetstidskrift), eller senare att mäta hur ofta den blir citerad av andra rapporter i sådana tidskrifter. Åtskilliga av de nordiska eller europeiska tidskrifterna (inom fysiologi t.ex. Acta Physiol Scand, Acta Med Scand, Scand J Clin Lab Invest, Clin Physiology m.fl.) hör till kvalitetstidskrifterna även om deras upplagor är måttliga. Publiceringssättet eller citeringsfrekvensen kan m.a.o. ge en indirekt positiv upplysning om en rapports värde men man kan inte alltid vända på förhållandet. Även rapporter i mindre, lokala tidskrifter och rapporter som inte citeras mycket kan vara av god originalitet och kvalitet. Den sakkunnige måste göra sin egen bedömning.

Numera utföres regelbundna studier av citeringsfrekvenserna i bl.a. medicinska tidskrifter. Man har valt välkända och framstående tidskrifter och valt att mäta på första författarnamnet i citeringarna. De årliga citeringsfrekvenserna belyser tendenser i stort, t.ex. förändringar av olika länders och universitets vetenskapliga produktion genom åren. Naturligtvis ger frekvenserna också en viss belysning av individuella forskares positiva genomslag i kollegernas värdering, eftersom citat i regel är positivt menade, men det finns åtskilliga felkällor (ojämn tidskriftspresentation, övercitering av metodarbeten, undercitering av författarnamn utan första position, övercitering av de utvalda

tidskrifternas artiklar etc.). De sakkunnigas egna bedömningar av de sökandes skicklighet behövs fortfarande. Citeringsfrekvensen är ett hjälpmedel som är nyttigt men kritiskt måste granskas.

Med *produktivitet* kan man mena relativ mängd forskningsrapporter etc. per arbetsår. Därvid måste den skenbara och yttre mängden (antalet sidor, eller rapporter) göras relativ m.h.t. dels det aktuella vetenskapsområdets sedvanliga arbetssätt och rapportens vetenskapsteoretiska modell och stringens, dels antalet medförfattare och den sökandes bedömda position bland medförfattarna. Vid en sådan bedömning brukar hänsyn inte tas till forskarens yttre villkor, t.ex. perioder med tung belastning av kliniskt rutinarbete. Det känns ibland som en orättvisa men går bl.a. av objektivitetsskäl inte att göra.

Den samlade relativa mängden är viktig för skicklighetsbedömningen fr.a. ur en synpunkt: mängden påverkar tillförlitligheten och noggrannheten i den sakkunniges bedömning av den sökandes grad av vetenskaplig skicklighet. Det är t.ex. svårt att vara säker på bedömningen av originalitet, kvalitet och vetenskaplig mångsidighet m.m. om den sökande endast har publicerat ett fåtal rapporter om än av stort nyhetsvärde och hög kvalitet.

En forskares utveckling går i regel mot allt bättre forskning, allt bättre rapporter tills en nivå nåtts – då är det rimligt att bedöma skickligheten efter den slutliga nivån, den typiska skickligheten, inte efter något slag av genomsnittsskicklighet. Men därefter, sedan tillräcklig tillförlitlighet i bedömningen möjliggjorts, kan man hävda att i regel fortsatt produktion (förutsatt att den förblir på den typiska nivån och är förenad med oförändrad produktivitet) inte bör anses höja den sökandes skicklighetsgradering. Dock ger stor mängd också stor erfarenhet och är ett tecken på uthållighet och motivation; vid ungefär lika skicklighet bör således erfarenhet (förtjänst) påverka graderingen. Om forskaren däremot väsentligt minskar eller avbryter sin vetenskapliga aktivitet eller sin produktion av forskningsrapporter etc., innebär detta synsätt att den bedömda skickligheten så småningom kommer att sjunka.

Att göra dessa bedömningar tillförlitliga och rättvisa och därmed mänskligt hänsynsfulla är inte lätt, särskilt därför att begreppet sakkunnig också är relativt.

6. Några synpunkter på tjänsteförslagsnämnden och balansen av inflytanden

I en tjänsteförslagsnämnd ingår tre ledamöter som är särskilt förtrogna med tjänstens ämne, i det fortsatta benämnda sakkunniga. De sakkunniga avger bl.a. var sitt utlåtande, jämför de sökande och ger förslag till tjänsten, samt deltar därefter i nämndens överväganden och beslut.

Tjänsteförslagsnämnden studerar handlingarna, i första hand ledigförklarandets formuleringar, de sökandes meriter och de sakkunnigas utlåtanden. Man kan inbjuda de sökande att avge var och en sitt förslag till framtida verksamhet på den sökta tjänsten eller att komma till en personlig intervju med nämnden. Under denna procedur har de sakkunnigas utlåtanden i regel behandlats som arbetsmaterial, dvs. inte offentliggjorts förrän i samband med beslutet, något som att döma av hittills genomförd rättslig prövning är tillåtligt om än inte obligatoriskt.

Tjänsteförslagsnämndens diskussioner torde kunna beröra bl.a. den sökta tjänstens krav och de sökandes personliga egenskaper.

De sakkunniga är otvivelaktigt bäst skickade att bedöma de sökandes vetenskapliga skicklighet som ju dessutom är den viktigaste faktorn vid graderingen av de sökande. Universitetsvärlden är enig om de sakkunnigas viktiga roll. Den allmänna erfarenheten är också att rollen fylles med objektivitet, engagemang och gott syfte. Man inser också att bedömningen av den sammanvägda skickligheten är ett instrument inte bara för statsmakternas avsikt och individens rättsäkerhet utan också för effektivitet i urval och prognos för en professors olika roller. Detta kräver att hänsyn också tas till andra faktorer än vetenskaplig skicklighet, naturligtvis pedagogisk och klinisk skicklighet när detta behövs för tjänsten men också sådant som ledarskap och personliga egenskaper inklusive utvecklingstendenser.

Helhetsbedömningen av de sökande liksom bedömningen av tjänstens krav är något som i regel tjänsteförslagsnämnden är bäst skickad för. Tjänstens krav kan i någon mån variera mellan lärosäten eller i tiden och sammanhänger med lokala förhållanden. Detta är tjänsteförslagsnämnden enligt min mening behörig att beakta, liksom vissa synpunkter på ämnesområdets närmare avgränsning eller tyngdpunkt, så länge det sker med tillbörligt beaktande av ämnesbenämningens och den närmare ämnesbeskrivningens innebörd. Nämndens uppgift kan sammanfattas som att förorda den sökande som är bäst skickad för uppgiften sedan tjänstens kravprofil jämförts med de sökandes meritprofiler. Därigenom närmar sig nämndens funktion något den mekanism som i samhället i övrigt fungerar då viktiga tjänster besättes, dock fortfarande med vetenskaplig skicklighet som huvudfaktor.

Det är givetvis svårt att utifrån bedöma tjänsteförslagsnämndernas funktion i de olika fakultetsområdena, särskilt som nämndernas diskussioner och intervjuer i regel har hållits konfidentiella. Intrycket från de medicinska fakulteterna är att nämnderna har spelat en viktig roll och varit självständiga i förhållande till de sakkunniga. Allt mer träder tjänsteförslagsnämnderna fram som bärare av den viktigaste långsiktiga rollen i fakulteterna.

Förr spelade de sakkunniga en mer dominerande roll vid professorstillsättningar. Kanske var också professorskonkurrensen förr mer av en ödesfråga för de sökande. I dag kan inom de medicinska fakulteterna situationen vara den att en professur lockar ett stort antal mycket skickliga forskare som sökande, varav ju en måste väljas till förord och utnämning. Tio år senare har kanske åtskilliga av konkurrenterna hunnit få egna professurer och vem som till slut spelat den viktigaste rollen för sin vetenskap och sitt universitet kan vara en öppen fråga. På så sätt visar erfarenheten att små skillnader i vetenskaplig skicklighet vid en viss tidpunkt inte måste ha någon avgörande eller kanske ens signifikant särskiljande betydelse för prognosen på längre sikt. Det innebär ju inte att andra faktorer måste vara mer prognostiskt särskiljande, men det innebär att för systemet har tjänsteförslagsnämnderna en ny och viktig roll som systematiskt bör utvecklas och värderas. Det-

ta får inte och behöver inte hota vetenskaplighetens tätplats vid bedömningen.

Här må inskjutas några idéer om hur tjänsteförslagsnämnden skulle kunna utnyttja sin starka ställning till att utveckla förarbetet vid en tillsättning. I första hand vore tjänsten och institutionen värda ett studium. Man skulle tidigt, då nämndens sammansättning beslutats eller dessförinnan om föreskrifterna skulle tillåta (kanske redan i samband med omprövningen), kunna närmare analysera tjänstens krav och institutionens miljö och situation. Valet av professor är ju av stort intresse för institution, fakultet och universitetet, liksom professorerna för sin funktion är starkt beroende av vissa fakultets- och universitetsbeslut m.m. Universitetsstyrelsen beslutar t.ex. i dagens läge om vem som skall vara institutionsprefekt, forskartjänsternas institutionstillhörighet, institutionsindelningen och fördelningen av utbildningsanslaget till institutionerna m.m. Fakultetsstyrelsen beslutar om fördelningen av fakultetsanslaget (för forskning) till institutionerna m.m. I vissa fall (kliniska professurer) beslutar sjukvårdshuvudmannen om vem som skall vara chef för den klinik som sammanfaller med institutionen och om klinikens organisation och resurser.

De olika lokala besluten torde i regel få bättre resultat om de långsiktigt samordnas och ömsesidigt respekterar varandra. Detta skulle måhända underlättas om vid kliniska professurers tillsättning sjukvårdshuvudmannen på något sätt vore representerad i nämnden (i nuläget yttrar sig huvudmannen i efterhand om nämndens förslag). Kanske kan nämnden efter ett sådant studium bättre bedriva en aktiv rekrytering, och säkrare bedöma tjänstens krav. Även för potentiella sökande vore en sådan analys i regel värdefull och upplysande. Det gäller givetvis att inte gå för långt, inte ta in ovidkommande förhållanden, inte låsa sig för detaljerat i förväg och inte bryta mot den föreskrivna proceduren.

Ett tillvägagångssätt av det nämnda slaget skulle kanske bäst passa en professur vid en ideal institution, dvs. för ett klassiskt och stort ämne med etablerad utbildning och åtskilliga forskartjänster, goda resurser, en professur som nästan automatiskt omprövas att återbesättas med

oförändrat innehåll och som har stor lokal betydelse. Men det skulle också ha fördelar för professurer i smala eller nya ämnen, särskilt om sådana knytes till större (blandade) institutioner, tjänster som kanske inrättas och tillsättes genom lokalt beslut av universiteten själva eller på förslag av forskningsråd m.fl.

7. Sammanfattning

Av ovan angivna skäl torde sakkunniga i regel utgå från följande faktorer vid bedömningen av de sökandes skicklighet till professur i klinisk-medicinska ämnen:

(a) vetenskaplig skicklighet genom självständig egen forskning och vetenskapligt ledarskap
(b) klinisk och administrativ skicklighet och ledarskap m.m.
(c) pedagogisk skicklighet samt
(d) personliga egenskaper.

Då två sökande av olika kön är i det närmaste jämbördiga, fäller jämställdhetsaspekten utslaget. För alla medicinska ämnen torde den vetenskapliga skickligheten i ämnet bedömas vara den viktigaste faktorn. De olika skickligheter som skall ges särskild vikt blir vägda samman med hänsyn till profilen hos tjänstens krav.

Beträffande vetenskaplig skicklighet brukar nivån av originalitet och kvalitet hos forskningsrapporterna, samt förmågan att samla lärjungar och bilda skola, sättas främst; därefter i andra hand vetenskaplig mångsidighet, forskningsbredd och en gynnsam utveckling i tiden av vetenskaplig kvalitet och produktivitet. Den samlade relativa mängden av forskningsrapporter och av andra tecken på vetenskaplig aktivitet brukar beaktas så länge den ökar tillförlitligheten i den sakkunniges bedömning av originalitet och kvalitet m.m. hos den sökandes produktion men inte väsentligt därutöver.

Under senare år tycks tendensen inom de medicinska tjänsteförslagsnämnderna ha varit att ge skicklighet ett allt mer dominerande värde än förtjänst, att ge vetenskaplig skicklighet ett klart högre värde än

andra skickligheter, och att för kliniska professurer ge klinisk skicklighet och ledarskap ett tydligt värde. Vissa aspekter av bedömningsprocessen synes behöva utvecklas och prövas vidare, t.ex. balansen mellan retrospektiv och prospektiv bedömning, kriterier för bedömning av pedagogisk och klinisk skicklighet och ledarskap liksom av personliga egenskaper, jämställdhetsaspekten, samt tjänsteförslagsnämndens bedömning av tjänstens krav.

Bilaga 3

Tidsåtgången vid tillsättning av professorstjänster m.m.

Som material i nedanstående tabeller har använts uppgifter från betänkandet Professorstillsättning (SOU 1973:54) s. 60. Här rör det sig om 135 tillsättningsärenden under 2 år.

För jämförelse har utredningen gått igenom alla professorstillsättningsärenden mellan 1 juli 1985 och 31 december 1986 (127 ärenden med ett smärre bortfall).

Med detta material som underlag har följande jämförelser gjorts.

1. Tidsåtgång från ledigkungörande till utnämning

	1972–73	1985–86
Under 10 mån.	14 %	8 %
1 –12 mån.	25 %	20 %
13–15 mån.	29 %	37 %
16–18 mån.	16 %	15 %
19–21 mån.	8 %	9 %
22–24 mån.	7 %	5 %
Över 24 mån.	1 %	6 %

2. Tidsåtgång från ledigkungörandet till offentliggörande av sakkunnigutlåtandena (för ärenden 1973–74) och till tjänsteförslagsnämndens beslut (ärendena 1985–86)

	1972/73	1985/86
Under 6 mån.	9 %	5 %
6–7 mån.	17 %	12 %
8–9 mån.	31 %	27 %
10–11 mån.	21 %	24 %
12–13 mån.	12 %	18 %
14–17 mån.	8 %	9 %
Över 18 mån.	2 %	5 %

3. **Överklagandefrekvens (alla överklaganden)**

år 1931–48	20 %
år 1961–63	15 %
år 1972–73	24 %
år 1985–86	39 %

4. **Frekvens av komplicerade överklaganden (komplicerade överklaganden definerade som ärenden där de sakkunniga varit oeniga)**

år 1931–48	6 %
år 1962–62	7 %
år 1972–73	8 %
år 1985–86	20 %

5. **Övrig information på grundval av materialet i undersökningen**

a. Den avgående innehavaren av tjänsten utsågs till sakkunnig i ca fem procent av ärendena.
b. De sakkunniga var till 80 procent svenska eller nordiska.
c. I sex ärenden fanns ingen svensk sakkunnig alls.
d. Specialsakkunniga var sällsynta.

Antal professorstillsättningar per år

professorer och bitr. prof.	professorer
1973: 77	1984: 94
1974: 58	1985: 86
1975: 64	1986: 104

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

1. Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. C.
2. Beskattning av fåmansföretag. Fi.
3. Integriteten vid statistikproduktion. C.
4. Fasta Öresundsförbindelser. K.
5. Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. C.
6. Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. C.
7. Vidgad etableringsfrihet för nya medier. U.
8. UD:s presstjänst. UD.
9. Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. Fi.
10. Två nya treåriga linjer. U.
11. Hushållssparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. Fi.
12. Den regionala problembilden. A.
13. Mångfald mot enfald. Del 1. A.
14. Mångfald mot enfald. Del 2. Lagstiftning och rättsfrågor. A.
15. Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. K.
16. Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. Fi.
17. Risker och skydd för befolkningen. Fö.
18. SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. C.
19. Regionalpolitikens förutsättningar. A.
20. Tullregisterlag m.m. Fi.
21. Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor. ME.
22. Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. U.
23. Parkeringsköp. Bo.
24. Statligt finansiellt stöd? I.
25. Rapporter till finansieringsutredningen. I.
26. Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. Fi.
27. Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. U.
28. Utbildningar för framtidens tandvård. U.
29. Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. U.
30. Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster. U.

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Utrikesdepartementet

UD:s presstjänst. [8]

Försvarsdepartementet

Risker och skydd för befolkningen. [17]

Kommunikationsdepartementet

Fasta Öresundsförbindelser. [4]
Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. [15]

Finansdepartementet

Beskattning av fåmansföretag. [2]
Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. [9]
Hushållsparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. [11]
Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. [16]
Tullregisterlag m.m. [20]
Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. [26]

Utbildningsdepartementet

Vidgad etableringsfrihet för nya medier. [7]
Två nya treåriga linjer. [10]
Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. [22]
Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. [27]
Utbildningar för framtidens tandvård. [28]
Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. [29]
Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänst. [30]

Arbetsmarknadsdepartementet

Den regionala problembilden. [12]
Mångfald mot enfald. Del 1. [13]
Mångfald mot enfald. Del 2. Lagstiftning och rättsfrågor. [14]
Regionalpolitikens förutsättningar. [19]

Industridepartementet

Statligt finansiellt stöd. [24]
Rapporter till finansieringsutredningen. [25]

Civildepartementet

Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. [1]
Integriteten vid statistikproduktion. [3]
Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. [5]
Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. [6]
SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. [18]

Bostadsdepartementet

Parkeringsköp. [23]

Miljö- och energidepartementet

Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor. [21]